

Международный научно-популярный журнал

ISSN 2073-333X

Наука и жизнь Казахстана Қазақстанның ғылымы мен өмірі

№1(54) 2018

Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының Төрағасы
Жақып Асанов

Құрылтайшы:
«ҚҰҚЫҚТЫҚ МИССИЯ» ҚОҒАМДЫҚ ҚОРЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ КЛУБЫ

Учредитель:
ОБЩЕСТВЕННЫЙ ФОНД «ПРАВОВАЯ МИССИЯ»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ КАЗАХСТАНСКИЙ КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ КЛУБ

Founder:
PUBLIC FOUNDATION «LEGAL MISSION»
INTERNATIONAL KAZAKHSTAN CRIMINOLOGY CLUB

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҒЫЛЫМЫ МЕН ӨМІРІ
НАУКА И ЖИЗНЬ КАЗАХСТАНА
SCIENCE AND LIFE OF KAZAKHSTAN
Халықаралық ғылыми-көпшілік журнал
Международный научно-популярный журнал
International popular-science journal

№1 (54) 2018

Бас редактор – **Е.О. Алауханов**
«Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері», заң ғылымдарының докторы, профессор

Главный редактор – **Алауханов Е.О.**
«Заслуженный деятель Казахстана», доктор юридических наук, профессор

Editor-in-chief – **Alaukhanov Y.O.**
«Honored Worker of the Republic of Kazakhstan», Doctor of Law, professor

Астана 2018

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Абдукаримов О.А., ҚР қоғам қайраткері
Асанов Ж.К., з.ғ.к., ҚР Жоғарғы сот төрағасы
Абдрасилов Б.С., б.ғ.д., профессор
Абдурасулова К.Р., з.ғ.д., профессор (Ташкент)
Абзалов Э.М., з.ғ.д., профессор, 3-сыныпты мемлекеттік заң кеңесшісі (Ташкент)
Байделдинов Д.Л., з.ғ.д., профессор
Байдаулет И.О., мед.ғ.д., профессор
Баулин Ю.В., з.ғ.д., профессор (Киев)
Бисенов К.А., тех.ғ.д., профессор
Бородин С.В., з.ғ.к., адвокат (Воронеж)
Бурханов К.Н., с.ғ.д., профессор
Букалорова Л.А., з.ғ.д., проф. (РУДН, Мәскеу)
Ведерникова О.Н., з.ғ.д., проф. (Мәскеу)
Гаипов З.С., с.ғ.д., профессор
Голик Ю.В., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Гриб В.В., з.ғ.д., профессор, бас ред. (Мәскеу)
Грунтов О.И., з.ғ.д., профессор БГУ (Минск)
Дулатбеков Н.О., з.ғ.д., профессор
Елешов Р., -а-ш.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Есім Ғ., ф.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Елубаев Ж.С., з.ғ.д., профессор
Жұрынов М.Ж., академик, ҚР ҰҒА Президенті
Жұмағұлов Б.Т., - т.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Зарипов З.С., з.ғ.д., профессор (Рязань)
Ыдырысов Д.А., т.ғ.д., профессор
Қасымбеков М.Б., с.ғ.д., профессор
Кемел М., э.ғ.д., профессор
Коробеев А.И., з.ғ.д., профессор (Владивосток)
Құл-Мұхаммед М.А., з.ғ.д., профессор
Козаченко И.Я., з.ғ.д., профессор (Екатеринбург)
Коняхин В.П., з.ғ.д., профессор (Краснодар)
Лебедев С.Я., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Лиховая С.Я., з.ғ.д., профессор (Киев)
Мацкевич И.М., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Мухамедиұлы А., ф.ғ.д., профессор
Мұсақожаева А.К., профессор, ҚазҰӨУ ректоры
Мұтанов Ғ.М., т.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА академигі
Рустамбаев М.Ю., з.ғ.д., профессор (Ташкент)
Оразалин Н.М., ҚР Жазушылар Одағының төрағасы, ақын-драматург
Орлов В.Н., з.ғ.д., «Российский криминологический взгляд» журналының бас редакторы
Сартаев С.С., з.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Сагадиев К.А., э.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Сәрсембаев М.А., з.ғ.д., профессор
Саломов Б., з.ғ.д., профессор, адвокат (Ташкент)
Сұлтанов Қ.С., с.ғ.д., профессор
Сыдыкова Л.Ч., з.ғ.д., профессор (Бішкек)
Шамурзаев Т.Т., з.ғ.д., профессор (Бішкек)
Шестаков Д.А., з.ғ.д., профессор, Санкт-Петербург халықаралық криминологиялық клубының президенті
Харченко В.Б., з.ғ.д., профессор (Харьков)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:

Абдиров Н.М., з.ғ.д., профессор
Абдуллаев К.К., -а.-ш.ғ.д., профессор
Ағыбаев А.Н., з.ғ.д., профессор
Айтжанов Б.Д., вет.ғ.д., профессор
Асангазы О., тіл жанашыры
Әбішев Т.Д., з.ғ.к., профессор
Әбішев Х.А., з.ғ.д., профессор
Байменов А.М., тех.ғ.к., профессор
Бишманов Б.М., з.ғ.д., профессор
Бектұрғанов Е.Ө., ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты
Борбат А.В., з.ғ.к., бас редактор (Мәскеу)
Джансараева Р.Е., з.ғ.д., профессор
Данилов А.П., з.ғ.к., доцент (Санкт-Петербург)
Жұмағұлова В.И. - ф.ғ.д., профессор
Жақып Б.Ө., филол.ғ.д., профессор
Жолдыбай К., жазушы-публицист
Иванчин А.В., з.ғ.д., адвокат (Ярославль)
Ивона Массакки, профессор (Польша)
Кәрібаев Б.Б., т.ғ.д., профессор
Кленова Т.В., з.ғ.д., профессор (Самара)
Куфлева В.Н., з.ғ.к., доцент (Краснодар)
Корконосенко С.Г., с.ғ.д., профессор (Санкт-Петербург)
Қанжәгітов Е.Қ., вет.ғ.д., профессор
Құрманалиев К.А., ф.ғ.д., профессор
Қуаналиева Ғ.А., з.ғ.д., профессор
Лопашенко Н.А., з.ғ.д., профессор (Саратов)
Мажейка Кипрас И., МЕАТР акад.(Мәскеу)
Маткаримова Ғ.С., з.ғ.д., проф. (Ташкент)
Мельник Ғ.С., с.ғ.д., проф. (Санкт-Петербург)
Миндагулов Ә.Х., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Омаров Б.Ж., фил.ғ.д., профессор
Саданов А.Қ., б.ғ.д., профессор
Сапиев О.С., ҚР қоғам қайраткері
Старостин С.А., з.ғ.д., профессор (Мәскеу)
Сұлтанмұрат Е., академик
Сматлаев Б.М., з.ғ.д., профессор
Сыдыков Е.Б., т.ғ.д., ҚР ҰҒА академигі
Сейтжанов Ә.Ә., з.ғ.к., доцент
Рустемов Б.Т., жазушы-публицист
Турецкий Н.Н., з.ғ.д., профессор
Тұрсынов С.Т., э.ғ.д., профессор
Усманов А., п.ғ.д., профессор
Тогжанов Е.Л., з.ғ.к.
Тойлыбаев Б.А., п.ғ.д., профессор
Тұрғараев Б.Т., з.ғ.д., профессор
Рүстемова Ғ.Р., з.ғ.д., профессор
Фадеев В.Н., з.ғ.д., проф. (Мәскеу)
Шаукенова З.К., э.ғ.д., профессор
Усманов С.У., т.ғ.д., профессор
Челадзе Г., құқық докторы, әкімшілік бизнес докторы, профессор (Грузия)
Нхи Think, Вьетнам Жазушылар Қауымдастығының Төрағасы (Вьетнам)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Абдукаримов О.А., общественный деятель РК
Асанов Ж.К., к.ю.н., Председатель Верховного Суда РК
Абдрасилов Б.С., д.б.н., профессор
Абдурасулова К.Р., д.ю.н., профессор (Ташкент)
Абзалов Э.М., д.ю.н., профессор, государственный советник юстиции 3-класса (Ташкент)
Асангазы О., общественный деятель
Байдельдинов Д.Л., д.ю.н., профессор
Байдаулет И.О., д.мед.н., профессор
Бисенов К.А., д.т.н., профессор
Баулин Ю.В., д.ю.н., профессор (Киев)
Бородин С.В., к.ю.н., вице-президент, адвокат (Воронеж)
Бурханов К.Н., д.п.н., профессор
Букалерева Л.А., д.ю.н., проф. (РУДН, Москва)
Ведерникова О.Н., д.ю.н., проф. (Москва)
Гаипов З.С., д.п.н., профессор
Голик Ю.В., д.ю.н., профессор (Москва)
Гриб В.В., д.ю.н., профессор, гл. ред. (Москва)
Грунтов О.И., д.ю.н., профессор БГУ (Минск)
Дулатбеков Н.О., д.ю.н., профессор
Елешов Р., д. с-х.н., академик НАН РК
Есим Г., д.ф.н., академик НАН РК
Елюбаев Ж.С., д.ю.н., профессор
Журынов М.Ж., академик, Президент НАН РК
Жумагулов Б.Т., - д.т.н., академик НАН РК, депутат Сената Парламента РК
Зарипов З.С., д.ю.н., профессор (Рязань)
Идрисов Д.А., д.т.н., профессор
Касымбеков М.Б., д.полит.н., профессор
Кемел М., д.э.н. профессор
Кул-Мухаммед М.А., д.ю.н., профессор
Коробеев А.И., д.ю.н., профессор (Владивосток)
Козаченко И.Я., д.ю.н., профессор (Екатеринбург)
Коняхин В.П., д.ю.н., профессор (Краснодар)
Лебедев С.Я., д.ю.н., профессор (Москва)
Лиховая С.Я., д.ю.н., профессор (Киев)
Мацкевич И.М., д.ю.н., профессор (Москва)
Мухамедиулы А., д.ф.н., профессор
Мусаходжаева А.К., профессор, ректор КазНУИ
Мутанов Г.М., д.т.н., профессор, академик НАН РК
Рустамбаев М.Ю., д.ю.н. профессор (Ташкент)
Оразалин Н.М., Председатель Союза Писателей Казахстана, поэт-драматург
Орлов В.Н., д.ю.н., гл. ред. журнала «Российский криминологический взгляд»
Сартаев С.С., д.ю.н., академик НАН РК
Сагадиев К.А., д.э.н., академик НАН РК
Сарсембаев М.А., д.ю.н., профессор
Саломов Б., д.ю.н., профессор, адвокат (Ташкент)
Султанов К.С., д.пол.н., профессор
Сыдыков Е.Б., д.и.н., академик НАН РК
Сыдыкова Л.Ч., д.ю.н., профессор (Бишкек)
Шамурзаев Т.Т., д.ю.н., профессор (Бишкек)
Шестаков Д.А., д.ю.н., профессор, президент Санкт-Петербургского международного криминологического клуба

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

Абдиров Н.М., д.ю.н., профессор
Агыбаев А.Н., д.ю.н., профессор
Айтжанов Б.Д., д. вет.н., профессор
Абдуллаев К.К., д. с.-х.н., профессор
Абишев Т.Д., к.ю.н., профессор
Абишев Х.А., к.ю.н., доцент
Байменов А.М., к.тех.н., профессор
Бишиманов Б.М., д.ю.н., профессор
Бектұрғанов Е.У., депутат Мажилиса Парламента РК
Борбат А.В., к.ю.н., гл. редактор (Москва)
Джансараева Р.Е., д.ю.н., профессор
Данилов А.П., к.ю.н., доцент (Санкт-Петербург)
Жумагулова В.И. - д.ф.н., профессор
Жакып Б.О., д.фил.н., профессор
Жолдыбай К., писатель-публицист
Иванчин А.В., д.ю.н., адвокат (Ярославль)
Ивона Масаки, профессор (Польша)
Карибаев Б.Б., д.и.н., профессор
Канжигитов Е.К., д.вет.н., профессор
Кленова Т.В., д.ю.н., профессор (Самара)
Куфлева В.Н., к.ю.н. доцент (Краснодар)
Корконосенко С.Г., д.пол.н., профессор (Санкт-Петербург)
Қурманалиев К.А., д.ф.н., профессор
Куаналиева Г.А., д.ю.н., профессор
Лопашенко Н.А., д.ю.н., профессор (Саратов)
Мажейка Кипрас И., академик МЕАТР (Москва)
Маткаримова Г.С., д.ю.н., профессор (Ташкент)
Мельник Г.С., д.пол.н., профессор (Санкт-Петербург)
Миндагулов А.Х., д.ю.н., профессор (Москва)
Омаров Б.Ж., д. фил.н., профессор
Саданов А.К., д.б.н., профессор
Сапиев О.С., общественный деятель РК
Старостин С.А., д.ю.н., профессор (Москва)
Султанмурат Е., академик
Сматлаев Б.М., д.ю.н., профессор
Сейтжанов А.А., к.ю.н., доцент
Рустемов Б.Т., писатель-публицист
Рустемова Г.Р., д.ю.н., профессор
Турецкий Н.Н., д.ю.н., профессор
Турсинов С.Т., д.э.н., профессор
Тогжанов Е.Л., к.ю.н., доцент
Тойлыбаев Б.А., д.п.н., профессор
Тургараев Б.Т., д.ю.н., профессор
Усманов А., д.п.н., профессор
Усманов С.У., д.т.н., профессор
Шаукенова З.К., д.соц.н., профессор
Фадеев В.Н., д.ю.н., профессор (Москва)
Челадзе Г., доктор права, доктор бизнес админ., профессор (Грузия)
Нхи Thinh, Председатель Ассоциации писателей во Вьетнаме (Вьетнам)
Харченко В.Б., д.ю.н., профессор (Харьков)

EDITORIAL BOARD:

Abdulkarimov O.A., public figure of the Republic of Kazakhstan
Asanov Zh. K., Dr. of Law, the Chairman of the Supreme court of Kazakhstan
Abdrasylov B.S., Dr. of biology, professor
Abdurasulova K.R., Dr. of Law, prof.(Tashkent)
Abzalov E.M., Dr. of Law, Professor, State Counselor of Justice of the 3rd class (Tashkent)
Asangazy O., public figure
Baideldinov D.L., Dr. of Law, professor
Baidaulet I.O., Dr. of medical science, prof.
Bisenov K.A., Dr. of technology, professor
Baulin U.V., Dr. of Law, prof. (Kiev)
Borodin S.V., Dr. of Law, vice president, lawyer (Voronezh)
Burhanov K.N., Dr. of polit., professor
Bukalerova L.A., Dr. of Law, prof. (Moscow)
Vedernikova O.N., Dr. of Law, professor (Moscow)
Gayipov Z.S., Dr. of political sciences, prof.
Gollik Y.V., Dr. of Law., Professor (Moscow)
Grib V.V., Dr. of Law., Professor (Moscow)
Gruntov O.I., Dr. of Law., Professor (Minsk)
Dulatbekov N.O., Dr. of Law, professor
Eleshov R., Dr. of agricultural sciences, acad. NAS RK
Esim G., Dr. of Philology, acad. NAS RK
Elubaev G.S., Dr. of Law, professor
Zhumagulov B.T., - Dr of technical sciences, Academician of the NAS of the RK
Zhurinov M.Zh., academic, President of NAS RK
Zaripov Z.S., Dr. of Law, professor (Ryazan)
Ydyrysov D.A., Dr. of history, professor
Kasimbekov M.B., Dr. of political sciences, prof.
Kemel M., Dr. of economics, professor
Kul-Muhammed M.A., Dr. of Law, professor
Korobeev A.I., Dr. of Law, professor (Bladibostok)
Kozachenko I.Ya., Dr. of Law, professor (Ekaterinburg)
Koniyakhin B.P., of Law, prof. (Krasnodar)
Lebedov S.Y., Dr. of Law, professor (Moscow)
Lihovaya S.Y., Dr. of Law, professor (Kiev)
Matskevich I.M., Dr. of Law, professor (Moscow)
Mukhamediuly A., Dr. of philosophy., prof.
Musakhodzhayeva A.K., professor
Rustambaev M.Yu., Dr. of Law, prof. (Tashkent)
Orazalin N.M., Chairman of the Writers' Union, Poet, playwright
Orlov B.N., Dr. of Law, Editor-in-chief «Russian criminological view»
Sartayev S.S., Dr. of Law, acad. NAS. RK
Sagadiev K.A., Dr. of Economics, acad. NAS. RK
Sarsembaev M.A., Dr. of Law, professor
Salomov B., Dr. of Law, professor
Sultanov K.S., Dr. of political sciences, prof.
Sydykov E.B., Dr. of history, professor
Sydykova L.Ch., Dr. of Law, professor (Bishkek)
Shamurzaev T.T., Dr. of Law, professor (Bishkek)
Shestakov D.A., Dr. of Law, professor, writer

EDITORIAL COUNCIL:

Abdirov B.D., Dr. of Law, professor
Agibaev A.N., Dr. of Law, professor
Aitganov B.D., a doctor of betener sciences is a professor
Abishev T.D., candidate of Law
Abishev H.A., Dr. of Law, professor
Abdullaev K.K., Doctor of agricultural sciences, professor
Baimenov A.M., candidate of tech, professor
Bishmanov B.M., Dr. of Law, professor
Bekturganov E.U., Member of the Parliament of Kazakhstan
Borbat A.V., Deserved Lawyer of the Russian Federation, candidate of Law (Moscow)
Jansaraeva R.E., Dr. of Law, professor
Zhumagulova V.I. - Doctor of philological sciences, Professor, academician
Zhakyp B.U., Dr. of philology, professor
Zholdybay K., writer, journalist
Ivona Massaki, professor (Poland)
Karibaev B.B., Dr. of hisroy, professor
Kangigitov E.K., a doctor of betener sciences
Klenova T.V., Dr. of Law, professor (Samara)
Kufleva V.N., cand.Sc. in Law, assistant professor (Krasnodar)
Korkonosenko S.G., Dr. of polit, professor (St.-Peterburg)
Kurmanaliev K.A., Dr. of philology, prof.
Kuanalyeva G.A., Dr. of Law, professor
Loopachenko N.A., Dr. of Law, prof. (Saratov)
Mazheika Kipras I., acad.PANS (Moscow)
Matkarimova G.S., Dr. of Law, professor (Tashkent)
Melnik G.S., Dr. of polit, professor
Mindagulov A.N., Dr. of Law, professor
Omarov B.Zh., Dr. of philology, professor
Sadanov A.K., Dr. of biology, professor
Sapiev O.S., The public figure of RK
Starostin S.A., Dr. of Law, prof. (Moscow)
Sultanmurat E., academic
Smatlaev B.M., Dr. of Law, professor
Seitzhanov A.A., Ph.D., associate Professor
Rustemov B.T., writer, publicist
Rustemova G.R., Dr. of Law, professor
Turetski N.N., Dr. of Law
Tursunov C.T., Doctor of Economics, professor
Toqshanov E.L., Dr. of Law, professor
Toilybaev B.A., Dr. of pedagog., professor
Turgaraev B.T., Dr. of Law, professor
Usmanov A., Dr. of political sciences, professor
Usmanov S.U., Dr. of history, professor
Shaukenova Z.K., Dr. of soc., professor
Fadeev V.N., Dr. of Law, prof. (Moscow)
Cheladze G., Dr. of Law, professor (Gruzia)
Huu Thinh, Chairman Vietnam Writer's Association, poet (Vietnam)
Harchenko B.V., Dr. of Law, prof. (Harkov)

ТМД елдеріндегі редакция өкілдігі:

Мәскеу ММУ:	проф. Матвеева А.А..	ұялы тел.: +7 (916) 526-44-29
Мәскеу:	проф. Лебедев С.Я.	ұялы тел.: +7 (985) 977-28-05
Санкт-Петербург:	доцент Данилов А.П.	ұялы тел.: +7-911-963-13-91
Рязань:	проф. Зарипов З.С.	ұялы тел.: +7-960-5726474;
Краснодар:	проф. В.П. Коняхин	ұялы тел.: +7-918-443 56 21
Краснодар:	доцент Куфлева В.Н.	ұялы тел.: +79184333395
Киев:	проф. Лиховая С.Я.	ұялы тел.: +7 380674469485
Харьков:	проф. Харченко В.Б.	ұялы тел.: +7 380932339968
Ташкент:	проф. Абдурасулова К.Р.	ұялы тел.: +7 998 909 63 92 51
Ташкент:	проф. Абзалов Э.М.	ұялы тел.: +7 998 901 87 07 01
Душанбе:	проф. Бахриддинов С.Э.	ұялы тел.: + 992907702120
Бишкек:	проф. Сыдыкова Л.Ч.	ұялы тел.: + 996555753058
Бишкек:	проф. Шамурзаев Т.Т.	ұялы тел.: + 996555789546
Ярославль:	проф. Иванчин А.В.	ұялы тел.: + 89106641313
Ставрополь:	проф. Кибальник А.Г.	ұялы тел.: +79624038213
Ростов-на-Дону:	проф. Бойко А.И.	ұялы тел.: +7 (928) 158-68-17
Екатеринбург:	доцент Сергеев Д.Н.	ұялы тел.: +7 (902) 260-15-54

Представительство редакция в СНГ:

Москва МГУ:	проф. Матвеева А.А..	моб.: +7 (916) 526-44-29
Москва:	проф. Лебедев С.Я.	моб.: +7 (985) 977-28-05
Санкт-Петербург:	доцент Данилов А.П.	моб.: +7-911-963-13-91
Рязань:	проф. Зарипов З.С.	моб.: +7-960-5726474;
Краснодар:	проф. Коняхин В.П.	моб.: +7-918-443 56 21
Краснодар:	доцент Куфлева В.Н.	моб.: +79184333395
Киев:	проф. Лиховая С.Я.	моб.: +7 380674469485
Харьков:	проф. Харченко В.Б.	моб.: +7 380932339968
Ташкент:	проф. Абдурасулова К.Р.	моб.: +7 998 909 63 92 51
Ташкент:	проф. Абзалов Э.М.	моб.: +7 998 901 87 07 01
Душанбе:	проф. Бахриддинов С.Э.	моб.: + 992907702120
Бишкек:	проф. Сыдыкова Л.Ч.	моб.: + 996555753058
Бишкек:	проф. Шамурзаев Т.Т.	моб.: + 996555789546
Ярославль:	проф. Иванчин А.В.	моб.: + 89106641313
Ставрополь:	проф. Кибальник А.Г.	моб.: +79624038213
Ростов-на-Дону:	проф. Бойко А.И.	моб.: +7 (928) 158-68-17
Екатеринбург:	доцент Сергеев Д.Н.	моб.: +7 (902) 260-15-54

Веб-сайт: www.nauka-zan.kz e-mail: nauka-zan@mail.ru

Журнал редакциясының мекен жайы:

Астана қ., Алматы ауданы, Оңтүстік-Шығыс, оң жағалау, Түлкібас көш., 49 үй

Адрес редакции журнала:

г. Астана, Алматинский район, Юго-Восток, правая сторона, ул. Тулкибас, д.49.

Главный редактор: д.ю.н., профессор Алауханов Е.О. +7 701 111 8828;

Научный редактор: Абдуов Турсынбек Алиевич +7 701 135 64 32

ЖУРНАЛ РАСПРОСТРАНЯЕТСЯ:

1. Франция. Библиотека университетского комплекса Сорбонны
2. Польша. Польский университет имени Николая Коперника
3. Библиотека Венгерского государственного университета
4. Библиотека университета Карлова в Чехии
5. Библиотека филиала Нью-Йоркского университета в Праге
6. Библиотека Стамбульского университета
7. Библиотека Российской академии государственной службы при Президенте Российской Федерации (РАГС)
8. Библиотека Московского университета им. М.В. Ломоносова
9. Читальный зал юридического факультета МГУ им. М.В. Ломоносова
10. Библиотека Московской государственной юридической академии им. О.Е. Кутафина
11. Библиотека Московского университета МВД России
12. Библиотека Российской правовой академии МЮ РФ
13. Библиотека Белорусского государственного университета
14. Библиотека Киевского государственного университета
15. Национальная научная библиотека Грузии
16. Библиотека Ереванского государственного университета
17. Национальная библиотека Азербайджана
18. Библиотека Академии Полиции МВД Азербайджанской Республики
19. Библиотека Туркменского государственного университета им. Магтымгулы
20. Библиотека Ташкентского государственного юридического института
21. Библиотека академия МВД Республики Узбекистан
22. Библиотека Таджикского государственного университета
23. Академия МВД Кыргызской Республики имени генерал-майора милиции Э.А. Алиева
24. Библиотека Университета Кыргызско-Российский славянский университет имени Б.Н. Ельцина
25. Библиотека Национальной академии наук Кыргызской Республики
26. Библиотека ВНИИ МВД России
27. Библиотека Российской академии правосудия
28. Библиотека Ярославский государственный университет им. П.Г. Демидова
29. Библиотека юридического факультета Санкт-Петербургского университета
30. Библиотека Санкт-Петербургского юридического института Генеральной прокуратуры РФ
31. Библиотека Санкт-Петербургского Международного Криминологического Клуба
32. Библиотека Рязанской академии права и управления
33. Библиотека Северо-Кавказская академия государственной службы (Ростов-на-Дону)
34. Библиотека Уральская государственная юридическая академия
35. Библиотека Омской академии МВД РФ
36. Библиотека Томского государственного университета
37. Библиотека Саратовской государственной академии права
38. Библиотека Саратовского центра по исследованию проблем организованной преступности и коррупции
39. Научная библиотека Новосибирского государственного университета
40. Библиотека Дальневосточного государственного университета
41. Библиотека Самарского государственного университета
42. Библиотека Администрации Президента Республики Казахстан
43. Библиотека культурного центра Президента Республики Казахстан
44. Национальная академическая библиотека Республики Казахстан (г. Астана)
45. Национальная библиотека Республики Казахстан (г. Алматы)
46. Библиотека Евразийского Национального Университета им. Л.Н.Гумилева
47. Библиотека Алматинской академии МВД РК
48. Библиотека Казахского Национального Университета имени аль-Фараби
49. Библиотека Казахского Национального Педагогического Университета имени Абая
50. Библиотека Международного Казахско-Турецкого Университета имени Х.А.Ясави
51. Библиотека Казахского гуманитарно-юридического университета
52. Библиотека Карагандинской академии МВД РК им. Б.Бейсенова

ПЕДАГОГИКА

УЧИТЕЛЬ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ОБРАЗОВАНИИ

Жилбаев Ж.О.

*кандидат педагогических наук, доцент,
президент Национальной академии образования им. И.Алтынсарина*

Сырымбетова Л.С.

*директор центра трехязычного образования
Национальной академии образования им. И.Алтынсарина*

Тастанова А.К.

*магистр педагогических наук, директор издательского Центра
Национальной академии образования им. И.Алтынсарина*

Аннотация. В статье приводятся результаты исследования профессионального отношения казахстанских учителей к процессу обновления содержания образования, а также их личностной оценки некоторых сторон педагогической деятельности в условиях реализации инновационного потенциала общеобразовательных организаций.

Ключевые слова: педагог, инновации, компетентностный подход, обновление содержания образования, педагогические технологии, критериальное оценивание, модернизация.

Түйін: Мақалада білім беру мазмұнын жаңғырту жағдайында қазақстандық мұғалімдердің кәсіби қарым-қатынасы жайлы зерттеу нәтижелері берілген. Сонымен қатар жалпы білім беру ұйымдарындағы мұғалімдердің педагогикалық қызметтерінің инновациялық аспектілеріне жеке бағалау жүргізілген.

Кілт сөздер: педагог, инновация, құзыреттік тәсіл, білім беру мазмұнын жаңғырту, педагогикалық технологиялар, сыни бағалау, модернизация.

Abstract. In the article the results of studying of the professional attitude of the Kazakh teachers to the process of renewal of the learning process, as well as the individualistic estimates of some of the pedagogical activity in the realizations of innovative potentials of the general organization.

Key words: teacher, innovation, competent approach, updating education, pedagogical technologies, critically evaluating, modernization.

Динамика социально-экономических процессов, проходящих в нашей стране актуализировала проблему инновационного потенциала нации как одного из основных факторов ее стабильности и процветания, успешного реагирования на многообразные цивилизационные вызовы. Инновационность является одной из доминирующих тенденций развития человечества и новая образовательная парадигма основывается на принципах сохранения и развития творческого потенциала человека, его направленности на самоопределение, активной жизнедеятельности в переменных социальных условиях, готовности к восприятию и решению новых задач.

Поэтому среди проблем в системе психолого-педагогических знаний приоритетными являются проблемы педагогической инновационной деятельности.

Для организаций образования способность к внедрению конкретных педагогических инноваций становится одним из важнейших условий их успешной деятельности на рынке образовательных услуг, поскольку проблемы, возникающие в процессе их функционирования сейчас все менее регламентируются и требуют творческого подхода. При этом педагог как субъект педагогического процесса является главным действующим лицом инновационных процессов в школе. В связи с этим особое значение приобретает готовность учителя к творческой деятельности в условиях реализации инновационного потенциала общеобразовательных организаций, что является не только условием совершенствования педагогических систем, но и условием самореализации и самоактуализации современного педагога.

В связи с этим актуальным видится осмысление проводимых реформ в образовании, оценка происходящих процессов обновления содержания образования и как следствие профессиональное

отношение педагогов к этим процессам, а также их личностная оценка некоторых сторон педагогической деятельности.

Ниже приводятся результаты онлайн-опроса учителей Республики Казахстан в 2016 году. Исследованием было охвачено 2389 школьных учителей из 10 областей Казахстана. Подавляющее большинство респондентов, принявших участие в исследовании - женщины (91,0%) в возрасте до 40 лет (48,9%), имеющие высшее образование (93,9%) и работающие в данное время учителями (99,0%). Учителя-респонденты работают в государственных общеобразовательных средних школах (51,9%) со смешанным языком обучения (казахский и русский - 33,0%), в том числе в школах с тремя языками обучения (казахский, русский и английский – 10,4%), незначительное число респондентов работают в школах с уйгурским языком обучения (2,7%).

В Послании Президента РК Н. Назарбаева «Казахстанский путь–2050: единая цель, единые интересы, единое будущее» одними из главных приоритетов являются качественное образование, вхождение в мировое образовательное пространство. Основной целью нового государственного общеобязательного стандарта образования Республики Казахстан является подготовка педагогов по основным вопросам критериального оценивания, для внедрения системы критериального оценивания учебных достижений учащихся в учебный процесс. В настоящее время альтернативой традиционной системе оценивания в казахстанской системе среднего образования является критериальное оценивание, разработанное АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» и Национальной академией образования им. И.Алтынсарина. В основе критериального оценивания лежит критериальный подход, т.е. определение степени индивидуального приближения ученика к ожидаемым результатам образования. Объективность оценок при критериальном оценивании подтверждается дескрипторами, в создании которых принимают участие ученики, путем модерации, обсуждения и сравнения оценок. Новая система оценивания позволяет учащемуся стать активным не только в процессе обучения, но и в оценивании результатов своего обучения.

Так ответы респондентов на вопрос о роли оценивания результатов обучения свидетельствуют о том, что оценивание важно для того, чтобы учащиеся знали об успешности выполнения заданий по сравнению с их предыдущими результатами (82,4%), для обсуждения целей обучения с учащимися в доступной и понятной для них форме перед изложением материала (80,3%). По мнению учителей, оценивание важно для подтверждения восприятия и усвоения содержания предмета учениками (76,0%), поскольку это помогает ученикам обучаться самостоятельно (76,2%) и, основной целью оценивания является выявление уровня знаний, умений и навыков в рамках учебного предмета (76,4%).

Педагогическая деятельность, как и любая другая, целенаправленна, а «целевая детерминация человеческой деятельности - это ценностная детерминация. Цели могут воздействовать на человеческую деятельность... как идеальные ценности, реализацию которых человек считает своей насущной потребностью» [1]. Выполняя, таким образом, прогностическую, проектирующую функцию, профессиональные ценностные ориентации позволяют выстроить в сознании учителя идеальную модель своей деятельности, которая становится ориентиром в профессиональном самоопределении и самосовершенствовании. Вместе с тем они играют смыслообразующую роль: осознание значимых моментов профессиональной деятельности как ценных для себя воодушевляет личность, обеспечивает ее моральную устойчивость и психологическую готовность к самым сложным и трудным моментам предстоящей деятельности.

Решающая роль ориентаций на профессиональные ценности в системе ценностных ориентаций учителя подтверждена в целом ряде исследований, в которых изучена специфика некоторых профессионально значимых ценностных ориентаций.

В сравнительном аспекте профессионально-ценностные ориентации учителей сельских и городских школ, в рамках нашего исследования, практически не отличаются друг от друга и в основном определяются следующими высказываниями респондентов – «Моя роль как учителя заключается в способствовании познавательной деятельности ученика» (95,42%); «Ученикам должно быть позволено самостоятельно искать решение проблем, перед тем как учитель даст правильный ответ» (93,28%); «Умение мыслить и аргументировать более важно, нежели информационное содержание программы» (91,6%). В целом, профессионально-ценностные ориентации учителей соответствуют идеям гуманистической педагогики и компетентностной парадигмы современного образования.

Следующие три вопроса онлайн-опроса были направлены на выявление уровня готовности казахстанских учителей к инновациям в образовании:

«Как Вы оцениваете качество образования в Республике Казахстан на данный момент?»;

«Как это соотносится с качеством образования в Республике Казахстан в прошлом?»;

«Пожалуйста, расположите термины в том порядке, в каком Вы считаете, реформа необходима для каждого пункта».

Ответы респондентов на первый вопрос свидетельствуют о том, что подавляющее большинство опрошенных (79,45%) дали высокую оценку качеству образования в стране, однако сельские учителя в сравнении с учителями городских школ более критичны (76,02%) в данной оценке, здесь число респондентов, давших положительную оценку качеству образования в Казахстане, оказалось меньше на 3,45% .

Как мы знаем, модернизация современного образования требует существенного переосмысления структуры и содержания образовательного процесса на всех уровнях образования. Одним из направлений модернизации должно стать формирование готовности будущих учителей к инновационной деятельности, что позволило бы им наиболее полно проявить свои индивидуальные творческие способности, реализовать интеллектуальный потенциал, применить весь комплекс знаний, умений и навыков, приобретаемых в процессе обучения в вузе, к выполнению инновационных задач. Создание оптимальных организационно-педагогических условий для самореализации личности - актуальная задача всех ступеней образования.

Современное общество ожидает от педагогических вузов выпускников, способных уверенно ориентироваться в постоянно меняющемся мире; умеющих грамотно оперировать поступающей информацией, контактных, коммуникабельных, готовых к творческому взаимодействию; самостоятельно распознающих возникающие проблемы и владеющих способами их рационального устранения. Новые подходы к подготовке современного специалиста продиктованы осознанием проблемы совершенствования условий, способствующих наиболее полному раскрытию личности, ее самореализации и профессиональному становлению.

Сейчас учителю уже недостаточно иметь глубокие познания в области изученных дисциплин и владеть определенным набором практических умений и навыков. Выполнение профессиональных задач предполагает творческий подход к порученному делу, организацию профессиональной деятельности, направленную на рациональное преобразование действительности. Таким образом, формирование готовности будущих учителей к инновационной педагогической деятельности в процессе профессиональной подготовки является одним из актуальных направлений современного образовательного процесса.

В данном случае, ответы респондентов на вопрос «Как Вы оцениваете качество образования в Республике Казахстан на данный момент?» свидетельствуют об оптимистичном настроении школьных учителей, однако, это некоторым образом настораживает, поскольку такая «удовлетворенность» может послужить фактором, препятствующим инновационным процессам, направленным на улучшение качества образования в целом. Это предположение в определенной мере подтверждается ответами респондентов на вопрос «Как это соотносится с качеством образования в Республике Казахстан в прошлом?». Здесь около половины опрошенных склонны считать, что качество образования в прошлом было намного лучше, чем сейчас и в сравнительном аспекте в крайних оценках «намного лучше» и «намного хуже» учителя городских школ (+11,52) более категоричны учителя сельских школ (+8,58), но менее консервативны в оценочных суждениях, следовательно, обладают большей готовностью к инновациям.

В целом, казахстанские учителя (89,69%) признают необходимость реформ. Причем полагают, что в реформах нуждаются, прежде всего, учебные планы и программы, а также профессиональная подготовка педагогов. Однако, мнение педагогов о том, что в прошлом образование было лучше, можно интерпретировать как позицию стороннего наблюдателя: мы не будем возражать, если государство изменит образовательную политику, учебные планы и программы, систему оценивания и систему профессиональной подготовки. Этот вывод подтверждается результатами интервью с учителями отдельных регионов страны. Они полагают, что разработка образовательных стандартов не зависит от них, но при условии изменения государственной политики в области образования готовы к ее практической реализации.

Качество образования в Казахстане высоко оценила большая доля (+1,84%) учителей сельских школ.

В 2015 году Генеральной Ассамблеей ООН приняты 17 Целей устойчивого развития до 2030 года [2]. Четвертая цель – качественное образование – была сформулирована на основе развивающей концепции образования на следующие 15 лет, которая принята Министрами

образования 120 стран на Всемирном форуме образования в Инчхоне (Республика Корея) в мае 2015 года. Концепция предусматривает гарантию предоставления бесплатного, финансируемого государством образования, обеспечивая доступ к равноправному качественному начальному и среднему образованию, сосредоточение усилий на образовании наиболее обездоленных групп населения, в особенности лиц с ограниченными возможностями (ни одна цель в образовании не должна считаться достигнутой, пока она не достигнута всеми).

В проведенном онлайн-опросе, ответы на вопрос о группах населения, испытывающих трудности в получении образования, свидетельствуют о том, что респонденты единодушно относят к этой группе людей с ограниченными возможностями, людей со специальными потребностями (64,42%), затем уже по градации отмечали кочующих людей (59,02%); людей, для которых казахский и русский языки не являются первыми (47,01%), а также сельских жителей (45, 79%). В принципе данная картина представляет собой устоявшееся мнение. Удивительно, что среди учителей-респондентов есть мнение о том, что трудности в получении образования испытывают и городские жители (18,46%). Поэтому во время интервью этот вопрос подвергся уточнению. Оказалось, что к этой группе городских жителей респонденты отнесли в основном школьников из многодетных семей.

Интересной оказалась и позиция учителей городских школ, которые считают, что у горожан преимуществ в получении образования меньше, чем у сельских жителей (43,82%). Ситуация также была прояснена во время интервью. Оказалось, что к преимуществам сельских жителей горожане относят социальные льготы, которые государство предусматривает для сельчан в целом, в частности государственную программу «С дипломом в село!»

В Республике Казахстан выпускники вузов по ряду специальностей (в том числе и педагогических) обязаны после окончания учебы отработать определенное время по распределению. Мониторинг и контроль за соблюдением выполнения молодыми специалистами своей обязанности по отработке (или возмещению расходов бюджетных средств в случае неотработки), предусмотренной Законом РК «Об образовании», а также трудоустройство таких выпускников осуществляет АО «Финансовый центр» при Министерстве образования и науки РК.

Программа «С дипломом в село!» предусматривает единовременное подъемное пособие в размере 70 МРП, бюджетный кредит сроком на 15 лет, повышение не менее чем на 25% должностного оклада. За пять лет реализации программы из города в село отправились 30 667 молодых специалистов.

В целях успешной социализации молодых специалистов, приобретения профессионального опыта, возможности проявить себя и получить дальнейшее место работы, государство также предлагает выпускникам «Молодежную практику». Заработная плата участникам программы в течение 6 месяцев производится за счет средств государственного бюджета (18 МРП или 35 676 тенге в 2015г.). За это время у работодателя имеется возможность определить способности потенциального работника и адаптировать специалиста к требованиям организации [3]. На 1 июля 2015 года приобрели опыт работы посредством участия в молодежной практике 4,8 тыс. выпускников учебных заведений [4].

При поддержке Министерства образования и науки РК и партии «Нур Отан» реализуется проект «Молодежный кадровый резерв», направленный на выявление, отбор, подготовку и воспитание управленческих кадров страны из числа молодых и талантливых казахстанцев. За 6 лет действия проекта более 10 тысяч молодых специалистов подали заявки на участие в нем. 372 человека прошли открытый конкурсный отбор, тестирование, стажировку в различных организациях. По итогам участия в проекте более 40% участников сменили место работы, более половины перешли по ротации с районного в областной, с городского/областного на республиканский уровни [5].

Согласно данным Национального доклада о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан за 2015 г., доля государственных расходов на образование в стране в период с 2011 по 2015 годы находилась в диапазоне 3,5-4% от ВВП. Этот показатель остается еще низким в сравнении со странами Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). В 2015 году средняя заработная плата работников системы образования 62% от средней по стране (ОЭСР – 79%). Меньше всего получали педагоги дошкольного образования (41%) [6].

В нашем исследовании ответы на вопрос «По Вашему мнению, насколько важно инвестировать деньги в некоторые секторы образования?» показывают твердую убежденность подавляющего большинства респондентов в необходимости финансовых инвестиций практически во все указанные в опроснике секторы образования. При этом особо необходимо, по мнению

респондентов, инвестировать деньги в развитие дошкольного образования (91,17%), в систему повышения квалификации и переподготовки педагогов (89,62%), а также в повышение статуса профессии учителя (95,10%).

Респонденты, считающие, что в этом нет необходимости, поясняют свою позицию тем, что многое для повышения качества образования в любом секторе все же зависит от каждого учителя, от его мировоззрения, профессионального мастерства. Надо отметить, что это мнение меньшинства было выявлено в ходе интервьюирования.

При сравнении доля респондентов из числа сельских учителей, высказывающих мнение о необходимости финансовых инвестиций в тот или иной сектор образования, несколько превышает долю респондентов из числа учителей городских школ. При этом дополнительно к указанным выше секторам образования, учителя сельских школ отмечают необходимость финансовых инвестиций в обучение старшеклассников. В ходе интервьюирования учителя пояснили, что выпускники сельских школ испытывают серьезные проблемы с трудоустройством. Поэтому в старших классах, по их мнению, необходимы вложения в профессиональную подготовку школьников.

Отвечая на вопрос «Какую роль, по Вашему мнению, могли бы сыграть / играют международные агентства внутри образовательной системы в Республике Казахстан?», респонденты полагают, что международные агентства могут выступить в основном как партнеры в вопросах развития интернационализации образования (31,31%), как консультанты (27,75%) и как эксперты в области независимой оценки качества образования (26,71%). Что интересно, по мнению респондентов, международные агентства практически не могут, точнее не должны (как выяснилось в интервью) влиять на образовательную политику Казахстана. Причем, мнения по данному вопросу у учителей как сельских, так и городских школ совпали практически полностью.

Происходящие изменения в системе казахстанского образования, а также действующая стратегия модернизации всей системы образования предусматривает изменение целей и подхода к отбору содержания образования.

В связи с этим исключительно важное значение приобретает инновационная деятельность педагога. При организации любого учебного процесса, поддержкой всегда является педагогическая активность. Для качественного образования в первую очередь, нужен особый педагог, профессионал высочайшего уровня, интересная личность с развитыми коммуникативными качествами, готовый осваивать новые технологии.

По признанию респондентов, высокую потребность они испытывают в развитии таких сфер педагогической деятельности, как работа с компьютером и использование ИКТ в преподавании (52,02%), углубленные знания своего предмета (49,85%), оказание психологической помощи ученику (48,72%), работа с материалом по предмету (48,22%), управление классом (47,01%). Последние две позиции несколькостораживают, так как основной состав участников опроса относится к возрастной категории «до 40 лет», т.е. это не молодые специалисты. Поэтому вполне понятны их притязания по поводу качества профессиональной подготовки педагогов и повышения их квалификации, о которых было упомянуто выше, когда речь шла по поводу необходимости инвестиций именно в эти секторы образования. Не менее важно и то, что к среднему уровню потребностей респонденты относят развитие таких умений, которые позволяли бы им составлять неформальные беседы с коллегами на профессиональные темы (47,59%), развивать этнопедагогические знания (44,87%), а также чтение специализированной литературы (42,82%). Последнее учителя объясняют дефицитом свободного времени.

Акценты в этих вопросах несколько смещаются, если их рассматривать с позиций сравнения между показателями опроса среди учителей сельских и городских школ республики. Здесь дополнительно к вышеперечисленным сферам респонденты указали высокую потребность в совершенствовании своих знаний в области содержания и стандартов преподавания предмета (46,43%), оценивания деятельности учеников (48,24%), инклюзивного (44,40%) и полиязычного (43,87%) образования. Следует отметить, что учителя как сельских, так и городских школ испытывают пусть в разной степени, но идентичные потребности.

Стремительные изменения, происходящие в сфере образования в последние годы, требуют пересмотра и сложившихся методов оценивания педагогов и эффективности их деятельности.

При авторитарной системе управления основная задача оценивания состояла в том, чтобы выявить недостатки в работе учителей. В гуманистической педагогике главная функция оценки — стимулирование профессионального развития учителя. Это то к чему мы стремимся!

Однако переход к стимулирующей технологии оценивания осуществляется непросто, противоречиво. Все более остро обнаруживаются противоречие между: стремлением педагогов реализовывать нововведения и инновации, принимать на себя ответственность, самоактуализироваться и рутинным характером существующих процедур оценивания, не побуждающих педагогов к рефлексии, развитию более эффективных форм работы и совершенствованию практики, а также несостоятельностью существующей измерительной парадигмы, когда учителя не могут получить признания за стремление оптимальным способом реагировать на реальные образовательные потребности учеников.

Мнение респондентов по поводу того, какие факты берутся во внимание во время оценивания профессиональной деятельности педагогов, сошлось на том, что, в первую очередь, учитывается уровень профессионального развития/ прохождение курсов квалификации (51,61%), и далее по градации такие факты, как результаты обучения (50,90%), знание учителем своего предмета (49,60%), умения учителей управлять классом (47,93%), отношения между учителем и учениками (47,51%), использование инновационных методов преподавания (47,05%). Немаловажное значение придается, по мнению учителей, отзывам учащихся, коллег и администрации школы. В этом вопросе мнения учителей сельских и городских школ Казахстана не имеют значительного расхождения.

Полученные в ходе исследования данные позволили определить те проблемы в развитии ценностного сознания и самосознания казахстанского учителя, которые возникают на разных этапах его профессиональной деятельности, а также ясно обнаруживают взаимосвязь между личностным и профессиональным становлением педагога. Формирование профессионально-ценностного отношения к личности ученика и своей педагогической деятельности может осуществляться только на основе глубокого осмысления ценности человеческой личности вообще, ее духовной сущности, реальных и потенциальных возможностей. Высокий гуманистический характер педагогической деятельности делает недопустимым профессиональную узость в подготовке учителя, требует взаимопроникновения общечеловеческих и профессиональных ценностей в структуре его ценностных ориентаций.

Современная система казахстанского образования ориентирована на результаты, эффективность и качество. Какие бы в ней не происходили изменения, в итоге они, так или иначе, замыкаются на конкретном исполнителе – школьном учителе. Именно педагог является основной фигурой при реализации на практике основных нововведений. И для успешного введения в практику различных инноваций, для реализации в новых условиях поставленных перед ним задач, педагог должен обладать необходимым уровнем профессиональной компетентности. Именно поэтому в настоящее время резко повысился спрос на квалифицированную, творчески мыслящую личность педагога.

Список использованной литературы:

1. Многоликий детерминизм на рубеже веков. Материалы круглого стола// Причинность и телеономизм в современной естественно-научной парадигме. М., 2002
2. http://www.unaids.org/ru/resources/presscentre/featurestories/2015/September/20150925_UN_Summit
3. http://egov.kz/wps/portal/Content?contentPath=/egovcontent/employmentemployment_job_search/article/vipusnik&lang=ru
4. http://forbes.kz/news/2015/08/20/newsid_94528
5. <http://www.zakon.kz/4726931-v-kazakhstane-startoval-proekt.html>
6. Н 35 Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан, 2015 г., С.Ирсалиев, А.Култуманова, Э.Тулеков, Т.Булдыбаев, Ж.Нурахметова и др. – Астана: АО «ИАЦ», - 2016г.

FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN THE SPHERE OF TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATION IN KAZAKHSTAN: ISSUES AND BACKGROUND

Zhetpisbayeva Bakytgul Assylbekovna

doctor of pedagogical sciences, Professor, Dean of the Faculty of Foreign Languages, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan

Smagulova Gulnara Tanatarovna

PhD student, Senior teacher of the Faculty of Foreign Languages, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan

Summary. *The historical reorganization experience in the sphere of national technical and vocational education as well as the development trends in foreign language education are presented in terms of requiring education system modernization under the conditions of industrial and innovation-driven growth of the country. Authors have analyzed the notions "foreign language education", "foreign language training" in the context of vocational training for secondary technical education specialists. Furthermore, there has been reviewed the content of educational programs for colleges' specialties regarding technical and vocational education.*

Түйін. *Отандық техникалық және кәсіптік білім беруді реформалаудың тарихи тәжірибесі және осы саладағы шет тілін оқытуды дамыту үрдістері еліміздің индустриялық-инновациялық даму жағдайында білім беру жүйесін жаңғырту міндеттерінің аясында ұсынылған. Авторлар орта кәсіптік білімі бар мамандарды кәсіптік даярлау тұрғысында, сондай-ақ колледж мамандықтары бойынша техникалық және кәсіптік білім беретін оқу бағдарламаларының мазмұны тұрғысынан «шеттілдік білім беру» және «шеттілдік даярлау» түсініктемелерін талдады.*

Резюме. *Исторический опыт реформирования отечественного технического и профессионального образования и тенденции развития иноязычного образования в данной сфере представлены в свете задач модернизации системы образования в условиях индустриально-инновационного развития страны. Авторами проанализированы понятия «иноязычное образование» и «иноязычная подготовка» в контексте профессиональной подготовки специалистов со средним профессиональным техническим образованием, а также содержание образовательных учебных программ технического и профессионального образования по специальностям колледжей.*

The urgent requirement for improving language education at all the organization levels has been recently embodied in the standard and legal documents of the Republic of Kazakhstan [1-3].

Communication in native and foreign languages is included into 8 key competences along with ICT competences, skills of training, etc. according to five objectives of vocational education and training through to 2020 accepted at the conference of the EU ministers in June, 2015. Communication in foreign languages generally implies the main skills of communication in native language; it is based on ability to understand, express and interpret the concepts, thoughts, feelings, the facts and opinions both verbally and in written form (listening, speaking, reading, writing) in appropriate social and cultural contexts (in education and learning, at work, home and leisure) according to individual requests or needs. Moreover, communication in foreign languages involves mediation and cross-cultural comprehension's skills. Essential skills for communication in foreign languages consist in ability to understand verbal information, to initiate, keep up and complete conversations as well as to read, understand and reproduce the texts according to personal needs, and furthermore, to learn languages on an informal basis, as part of lifelong learning. The positive relation includes cultural diversity awareness as well as interest in languages and cross-cultural communication [4].

The world report by UNESCO in monitoring "Education for all 2000-2015: achievements and challenges" specified the development of similar competences formed in the modern system of technical and vocational education [5]. The leading principles of technical and vocational education (TVE) such as flexibility and modularity of educational programs, continuity of education stages, activity of training technologies, outcome orientation are finally set to provide a sufficient base for the program of industrial and innovative development of the country. It is the objective to be set in the "Kazakhstan-2050 Strategy: New political course of the established state". Professional competences of specialists have to be formed within the educational programs originated according to the National Framework of Qualifications of the Republic of Kazakhstan and containing eight skill levels that corresponds to the European Framework of Qualifications and education levels determined by the Law of the Republic of Kazakhstan 'About education'.

The problem requires new approaches for solving in the context of multiple examining the process of foreign languages training. Realization of the principle of continuity between secondary and high schools as the aspect in foreign languages training insufficiently examined. One of the effective means for solving the problem consists in referring to historical experience of providing foreign languages training on the basis of the principle of continuity between separate education levels. The initial foreign language professional development has not been adequate considered in spite of the fact that the basic level of professional education in foreign language (gymnasium, college, lyceum, school) not provided in the system "school – higher education institution – postgraduate studies" but meant to become an independent education stage as

well as to provide complete system of continuous foreign language training in the sphere of professional communication. In fact, the foreign language course going before the courses in specialty by curricula reveals the provisions for advancing vocational education and makes language the means of new professional knowledge acquisition.

From the perspective of education system modernization in the conditions of industrial and innovative development of the country it seems to be extremely important to refer to past historical experience of native technical and vocational education spread in the middle of the 20th and at the beginning of the 21st century for the further purpose to study development of foreign language training in the field of vocational education. We should take note of examining education system element being insufficiently analyzed from the perspectives of foreign language vocational training.

The technical and vocational education system officially celebrated the 75th anniversary in 2015. On October 2, 1940 there was adopted the Decree of Presidium of the USSR's Supreme Council named "About the state labour reserves" to provide an annual training for the industry as many as 1 million people in the TVE organizations. In Kazakhstan the TVE organizations appeared much earlier. In 1882 in Torgay it was Y. Altynsarin who opened the first vocational school for training of carpenters, turners and masters of tailoring. Kazakh girls were taught to needlework at the first women's craft school in 1887, in Irgiz town [6, 60].

In former Kazakh Soviet Socialist Republic there was established and kept in some ways the extensive vocational training network to graduate a significant amount of workers of different specialties. It is a historical fact that the network of vocational technical schools being widely branched out in the republic in 1960-1980s was self-destructed during the crisis of 1990s because of no longer required and closure of many industrial enterprises.

It should be also stated that academic learning in the Soviet period included the cycle of special and general educational (as well as political) disciplines to be necessary for mastering proper profession. In the course of job training the pupils acquired the professional knowledge and skills essential for carrying out any professional operations, learned to work using modern equipment and advanced work methods. Foreign languages were taught for broader acquaintance with culture of the world peoples and options for deepening professional knowledge in educational institutions [7].

The concept "foreign language training" being in correlation to the issues the foreign language education deals with has been widely applied in scientific theoretical and methodological literature. Therefore, in our opinion, these concepts are certain to be identical having got just the difference that to speak about foreign language training as well as applying the concept "foreign language education" is admissible only at the point of vocational training of specialists. In other words, the foreign language training is considered to be essentially realization of foreign language education as a matter of professional education [8].

The main objective of foreign language education in Kazakhstan according to the Concept is formation of the secondary language personality to be ready and capable to cross-cultural foreign language communication. The aim is gained stage by stage, through realization of hierarchical system of the purposes and objectives at separate levels to provide continuity and succession in developing the foreign language competences as well as achieving the proper indicators for proficiency quality according to international standard requirements [9]. Proving the concept "foreign language education" in the context of competence-based approach, Kunanbayeva S.S. defines it "as the independent branch area having its own theoretical-methodological base and different from "language education" based on the cross-cultural and communicative theory of foreign languages training" [10, 40].

Modern native vocational education experience has shown that training of engineering students is aimed, first of all, at professional knowledge and skills acquiring and meant to be a form of highly specialized consciousness and thinking development while professional activity in the modern world requires the professional and communicative competences necessary for international labor market career [11].

To solve these tasks means to revise the whole system of foreign language education in the context of vocational training for engineering skills directed on formation and development of foreign language professional and communicative competence of the students. When the "increasing complexity of engineering systems, the expectations and demands of job market from engineers and the status quo of engineering faculties are considered, it is clearly seen that today, engineers need to get broader interdisciplinary training, to be able to adapt to the technological innovations and to succeed in a globally competitive business world via restructured engineering education system" [12].

We have drawn an analogic conclusion while analyzing the national Standard curricula and Standard education programs for TVE. For the researching purposes there were examined the Standard curricula and

education programs for the following specialties of Abay Kunanbayev Saransk humanitarian and technical college (Karaganda region): 1120000 – Technological service of technological machines and equipment, 1304000 – Computer technology and software (by types), 0910000 – Electric and electromechanical equipment, 0814000 – Technology of polymeric production. The analysis of these Standard curricula indicates their containing 2 disciplines oriented for developing foreign language communicative competence: “Foreign language (English)” (122 hours) and “Professional foreign language” (72 and 84 hours). Foreign language education is provided at some specialties as part of discipline “Professional foreign language” (72 hours). The content of discipline “Professional foreign language” is focused on students’ mastering foreign language terminology for communication in the sphere of professional activity, on technique of interpretation (using the dictionary) of professionally oriented texts, on developing the skills of mono- and dialogical speech. The content of these disciplines is determined by Standard educational programs for technical and vocational education specialties with summarized skills and knowledge. In other words, the assessment criteria are defined as follows:

- acquirement of lexical and grammatical material and terminology in specialty to be essential for professional communication;

- skill of reading and interpreting (using the dictionary) the professional oriented texts;

- skill of logical and consistent speaking according to situation and in the course of professional communication. Basic competence is specified as using the skills of verbal and writing foreign language communication in the sphere of professional activity [13]. Whereas, according to the Concept “communicative and professional competence mastering by the students of secondary technical and vocational education establishments implies their ability to interact with the native speaker in daily cultural, educational and professional communication situations, to comprehend and read texts with general humanitarian, professional, scientific and technical orientation, to solve the professional problems”. Furthermore, education programs for foreign languages do not provide level learning to guarantee continuity of foreign language education between school and college, college and higher education institution.

The analysis reveals that in the process of developing the educational programs there are not considered specific aspects of transition to trilingual education at schools in Kazakhstan that providing teaching the natural science subjects (physics, chemistry, biology and informatics) in English in the senior classes. Advanced studying the number of natural science, technical and economic subjects implies an active foreign language proficiency consisting in both general types of speech activity: reading, listening, speaking and writing and operating skills for extracting information from foreign text and interpreting it in the native language. Word work and interpretation are considered to be the most effective forms of accessing information sources in foreign language, in particular, regarding to science and technology achievements. To present foreign scientific and technical information in the form of adequate document in the native language, in other words, to receive the mediated knowledge one can only by means of translation. In fact, the colleges are short of practice of teaching special disciplines in English.

Thus, the analysis of curricula and educational programs for training the students of technical specialties proves the low credit value of humanitarian disciplines and non-diversified character of educational process, and as a result, insufficient level of communicative competence of the students according to employers’ assessment.

Lack of continuity in technical and vocational and higher education consequently blocks the development of personnel training’s flexible structure. 70% of employers are not satisfied with skills of the graduates from technical and vocational and higher education institutions. Graduates are capable in reading special literature using the dictionary, however, they find serious difficulties in perceiving the foreign language speech, in arguing and professional dialoging in a foreign language; they have trouble in document management under the conditions of fast market economy development. Therefore, the analysis of continuity in educational programs and introduction of credit technology in colleges have been required.

The problem of foreign language education modernization in the field of technical and professional education becomes actual one with reference to the above mentioned.

Thus, in sum we emphasize the following statements:

- according to the State Program for Education and Science Development of the Republic of Kazakhstan for 2016 — 2019 the gradual transition of technical and vocational education system to the credit and modular training technology is considered to accomplish integration of technical and vocational, postsecondary and higher education levels;

- development and implementation of the full-range, integrated educational programs for technical and vocational education oriented to basic skills and competences and equivalent to bachelor degree programs instead of highly specialized ones, as well as continuity of the content of special disciplines by profile of

training the specialists in postsecondary and higher education are meant to be an urgent requirement under the conditions for improving quality of training and competitiveness of technical and operating personnel.

From this perspective, the further improvement of professional standards by specialties in secondary technical and vocational education seems to make possible for educational institutions to revise the curricula content according to requirements of employers, to introduce modular, credit, dual learning. Thus, the educational programs for technical and vocational education revised and updated on the basis of professional standards have to be focused on individual trajectory of training the specialist and professional competence achievement in labor market.

References

1. About Education. The Law of the Republic of Kazakhstan (2007). Retrieved from https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747
2. The State Program for Education and Science Development of the Republic of Kazakhstan for 2016 — 2019. Retrieved from http://www.akorda.kz/en/official_documents/strategies_and_programs
3. The State program for the development and functioning of languages in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020. Retrieved from http://www.akorda.kz/en/official_documents/strategies_and_programs
4. Key Competences for Lifelong Learning. European Reference Framework. – Luxemburg: European Communities, 2007. – 16 p.
5. Education for all 2000-2015: achievements and challenges / EFA Global Monitoring Report. - UNESCO, 2015. – 516 p.
6. The national report on the status and development of education system of the Republic of Kazakhstan as of year-end 2015. – Astana: JSC Information and Analysis Center, 2016. - 113 p.
7. The Law of the USSR. 19.07.1973. On ratification of fundamentals of legislation of the USSR and federal republics about national education (with legislation bases). Archive 2007. Retrieved from <http://pravo.levonevsky.org/bazazru/texts25/txt25757.htm>
8. Shaihyzada Zh.G., Kostina E.A., Zatyneiko A.M., Kubeyeva A.E., Zhetpisbayeva B.A. The model of technology of university engineering students' foreign language training in conditions of multilingual education in Kazakhstan // NSPU Bulletin, 2016. – Vol.6. – N.4. – P. 92- 106.
9. The Concept of foreign language education. - Almaty: Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, 2006. - 20 p.
10. Kunanbayeva S.S. Modern foreign language education: methodology and theories. - Almaty, 2005. – 264 p.
11. Zhetpisbayeva B. A., Shaikhyzada Zh.G. Foreign language training for engineering personnel in higher education institution // Science. – Kostanai, 2016. – P. 81-84.
12. Sönmez M. The Role of Technology Faculties in Engineering Education. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814034338>
13. Comments to the curricula models by the specialties of technical and vocational education. Retrieved from (<http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200001080#z279>)

О НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ СТУДЕНТОВ

Мусабекова Гульнар Тажибаевна

д.п.н., профессор, зав.кафедрой «Педагогика и психология» университета «Сырдария»

Жолдасбекова Бибисара

к.п.н., доцент ЮКГУ им.М.Ауезова

Түйін. Мақалада студенттердің адамгершілік тәрбиесі туралы айтылады. Адамгершілік қарым-қатынас студенттердің рухани мәдениетіндегі негізгі компоненті болып табылады. Студентке адамгершілік тәрбие берудің мақсаты - өзін-өзі рухани тәрбиелеуге қажеттілік қалыптастыру.

Summary. The article focuses on the moral education of students. Moral relations are the most important component of moral culture of students. One of the main goals of moral education of students is to achieve an adequate level of control behavior, the formation of deep need for moral self-education.

Одной из главных тенденций формирования духовного облика современного человека должно стать осознание истины: "возлюби ближнего как самого себя". Человек, который устанавливает связь с другими людьми, должен осознать значимость другого субъекта как равного себе, осознать эмоциональную близость с ним.

Каждая личность имеет собственную волю, автономность, суверенность, неповторимую индивидуальность.

Каждая личность в процессе самореализации, сталкиваясь с реалиями жизни, может достигнуть нравственной зрелости. Только в процессе максимального духовного, практического напряжения на определенном этапе морального развития она берет на себя полную ответственность за свои действия и поступки.

Процесс нравственного воспитания студентов мы определяем как интегративное качество. Его результатом должен стать высокий уровень нравственной культуры, нравственной воспитанности будущего специалиста

Моральную культуру студента мы также определяем как интегративное качество, проявляющееся, прежде всего, в системе нравственных знаний, умений и отношений, ее стержнем является нравственный идеал личности

Любая практическая деятельность человека базируется на понимании важности и пользы такой деятельности. Без высокой нравственной грамотности специалист не сможет выполнить свои профессиональные обязанности. Однако действенность нравственного образования проявляется не только в знании основных положений морали, умении теоретически решать профессионально-нравственные проблемы, а, прежде всего, в формировании высоких моральных убеждений, мотивов от самих поступков.

Нравственные отношения являются самым важным компонентом нравственной культуры студентов.

В процессе формирования нравственной культуры личности отбираются нравственные ценности, составляющие часть общечеловеческих ценностей. Формируются моральное сознание и самосознание личности в процессе ее взаимодействия с окружающим.

Индивидуальное сознание отличает от общественного то, что в индивидуальном сознании отражаются как личностные, так и общественные факторы жизни конкретного человека, специфика микросреды, в которой она живет.

Моральное сознание отдельного студента имеет различные формы и состояния в виде нравственных чувств и потребностей, взглядов, убеждений.

Моральные воззрения - это знание о требованиях морали, которое общество ставит перед будущим специалистом. Моральные воззрения и нравственные убеждения не всегда являются адекватными.

Убеждение основывается на знании моральных и профессиональных ценностей, но в отличие от взглядов эти знания имеют эмоциональную окраску, основываясь на личном нравственном опыте - они (убеждения) базируются на уверенности в справедливости этих норм.

Когда говорят о нравственных чувствах, то обычно подразумевают то, что чувствует личность, воспринимая явления действительности с точки зрения морали, отталкиваясь от моральных ценностей, представлений.

Предметом моральных чувств, интересов становятся профессиональные обязанности согласно профессии.

Есть кодексы чести юриста, учителя, врача, психоаналитика и др. - это своеобразный профессиональный свод правил поведения.

Все компоненты нравственного сознания имеют относительную автономность и самостоятельность.

Позиция специалиста является социально обусловленной, он является субъектом своей деятельности.

В процессе идентификации личности с социальной группой в моральном самосознании человека проявляются моменты несовпадения личного и группового (кланового, сословного, профессионального).

Процесс овладения профессией является одним из ключевых компонентов социализации личности. Принципы общечеловеческой морали является основой профессионально-нравственных норм.

Наука, изучающая профессиональную специфику морали, называется профессиональной этикой.

По нашему мнению, есть две причины выделения профессиональной этики.

Первая - это конкретизация общих моральных требований для всех без исключения профессий, вторая - возникновение специфических нравственных обязанностей только для тех видов трудовой деятельности, связанные с влиянием на человека.

Правда, неоспоримое и то, что в профессиональной морали нет ни одной нормы, в которой бы не было аналогий среди общих нравственных представлений.

Профессиональная этика изучает, как моральные требования действуют в специфических условиях той или иной профессии.

Даже ребенок не способен действовать разумно без минимума знаний о себе.

Необходимым условием профессиональной деятельности специалиста служит моральное самосознание. Под самосознанием студента мы понимаем: осознание и оценку своих действий, поступков и их последствий, потребностей, мнений, морального лица, идеалов, мотивов поведения, оценки себя, своих жизненных и профессиональных целей.

Нравственное самоуправление поведением содержит три аспекта: процесс самоорганизации, процесс самоконтроля и саморегуляции.

Профессиональный долг, его осознание является одним из главных мотивов творческой деятельности.

Поэтому формирование глубоко осознанного чувства профессионального долга является одной из главных задач нравственного воспитания студентов.

В педагогике чаще всего преобладают три направления в оценке нравственного развития детей и взрослых:

- функциональный атомарный подход (Н.В. Ефременко, Л.О. Иванова, Н.Т. Монахов и др.), рекомендует опираться на многочисленный перечень моральных качеств (трудолюбие, гуманность, коллективизм, честность, бережливость, скромность, дисциплинированность, вежливость и др.);

- интегрированный подход (Л.И. Вожович, В.С. Мерло, М.С. Неймарк и др.), предлагает опираться на какой-то один, максимально широкий критерий, позволяющий выявить и кратко зафиксировать главный стержень личности, определяющий обычную линию его поведения (моральная готовность воспитанника и др.);

- комплексный, интегрально-аналитический подход (Б.П. Битинас, О.В. Зосимовский и др.), в котором интегративный подход играет роль ведущего метода изучения воспитанности; функциональный - вспомогательного

Нравственность конкретного человека - это усвоенная, внутренне принятая общественная мораль, регулирующая ее индивидуальное поведение и опирается на мировоззренческие убеждения и чувство совести.

По нашему мнению, нравственное развитие личности можно разделить на три этапа (уровни), в зависимости от способа регулирования нравственного поведения, от чисто внешних к чисто внутренним.

Элементарный уровень нравственности имеет место от рождения. И хотя до появления сознания морали еще нет, все же этот начальный период человеческой жизни является очень важным для будущего нравственного поведения.

С появлением сознания личность формируется, начинает интенсивно усваивать зачатки нравственной культуры определенного общества путем подражания, копирования поведения взрослых и своих сверстников и путем непосредственного внушения того, как надо и как не надо

вести себя. Главными достижениями первого уровня можно считать усвоения ребенком простейших норм морали, азбуки культуры поведения, развитие у него элементарной дисциплинированности, элементарной солидарности с людьми, которые окружают, доброжелательности, сочувствия.

Уровень ориентации в основном на внешние моральные регуляторы. На этом уровне личность в своем моральном поведении еще ориентируется на внешний мир, но развиваются и приобретают все большее значение внутренние мотивы: чувство стыда, чувство чести (личной и коллективной), самолюбие, чувство соревнования (в некоторых проявлениях его называют "белой завистью) - важное качество, без которого невозможно нравственное формирование личности.

Уровень морального саморегулирования, т.е. такого регулирования, когда человек ведет себя морально не потому, что ему за это заплатят, одобряют ли осудят (в случае совершения определенных действий), а потому, что моральное поведение стало для нее потребностью, нормой жизни. Такое поведение предполагает бескорыстие, честность, доброжелательность, развито чувство собственного достоинства, высокое чувство долга, ответственность и совесть.

Одной из главных целей нравственного воспитания студентов является достижение должного уровня регулирования поведения, формирование глубокой потребности в нравственном самовоспитании. Учебно-трудовые, коммуникативные ситуации, которые "проживают" будущие специалисты в вузах, всегда должны содержать морально-аналитический компонент. Стимулирование процессов морального анализа и самоанализа является одним из наиболее перспективных путей формирования высокого уровня нравственной культуры и нравственной воспитанности будущих. Создание условий творческой самостоятельности в вузе является одной из главных проблем нравственного формирования специалиста. Полноценное нравственное развитие студента не будет происходить в атмосфере скуки, репродуктивных форм обучения. Создание атмосферы сопричастности к жизни вуза, курса, страны - эмоциональное условие нравственного развития специалистов. Ключевым условием эффективности нравственного воспитания студентов является построение отношений доверия, взаимоуважения, ответственности за себя и других, взаимно требовательности.

Главные функции, которые выполняет нравственный идеал, - это регулятивная, стимулирующая, ориентировочная, оценочная, критическая. Все эти функции взаимосвязаны. Нравственный идеал является органическим единством рационального и эмоционального. Он может проявляться через оценочные суждения (духовный уровень), через эмоционально-волевые побуждения, стремления, намерения (духовно-нравственные отношения), через действия и поступки (практические отношения и уровень). Важным показателем нравственного идеала личности является его глубина, ясность, конкретность моральных ценностей, взаимосвязь и взаимозависимость (иерархия). Их процесс нравственного воспитания большей частью зависит от роли самой личности, которая формируется в этом процессе. Современные ученые пришли к выводу, что нравственное воспитание является одним из главных факторов формирования современного специалиста.

Мораль нельзя ни "привить", ни "выработать" путем различных внешних воздействий. Этот процесс намного сложнее и всегда происходит с помощью самой формирующейся морали.

Моральное сознание студентов формируется в процессе и под влиянием всех различных видов деятельности. Ведущей деятельностью студентов является учебно-познавательная, содержащая элементы всех других видов деятельности - трудовой, художественной, природоохранной, спортивной, патриотической и др.

Духовно-нравственное развитие студентов происходит в определенной среде. В зависимости от того, как складываются условия этой среды, ее структурность и определенность, ее содержание, наполненность ценностями - все это влияет на состояние мировоззрения молодого человека.

Основные характеристики среды, в которой большую часть времени проводит студент:

- профессионально ориентированная среда,
- среда, требующая принятия самостоятельных решений,
- конкурентная среда,
- информационно насыщенная среда / информационное поле.

Среди них особую озабоченность вызывает информационная насыщенность среды. В информационное поле входят все СМИ, сети, контакты, блоги, которые представляют собой совокупность референтных групп, своеобразное сообщество. Получается так, что сейчас основную часть знаний о мире, за исключением профессиональных знаний, ребенок, подросток, молодой человек получает не от родителей и учителей, а от средств массовой информации. Знание стало абсолютно доступно, любое, в любом объеме. Для этого надо быть только более - менее знакомым с особенностями работы компьютера и Интернета. Нецензурируемые телевидение, гламурные

журналы, бескрайний Интернет формируют ценностный мир ребенка и молодого человека. И это вызов внешнего мира нам и молодому человеку.

Рост информационной среды произошел в сравнительно небольшой промежуток времени.

И личности достаточно трудно справляться с этим бременем. Насколько актуальны сегодня слова Сергея Иосифовича Гессена, сказанные в первой половине XX века: «Центробежные силы внешних культурных содержаний преодолевают центростремительные силы личности, и личность как бы разрывается на части, разламывается под бременем человеком же порожденных механизмов. ... Человек теряет сам себя, начинает мыслить чужими мыслями, чувствовать чужими чувствами, действовать по — чужому. Внешне этот распад личности проявляется в утрате устойчивости ее по отношению к соблазнам среды и связанном с этим разложением нравов. За распадом личности следует, в конце концов, и упадок культурного творчества вообще, то есть разложение и самой внешней культуры, чрезвычайно расширяющейся во вне, но иссякающей в своих собственных глубинах» [1].

Мы живем в период становления человека информационного. Французский философ Ж. Бодрийяр называет нового человека «телематическим» и пишет: «Он – оператор виртуальности, и его действия нацелены на информацию и коммуникацию; в действительности речь идет о том, чтобы испробовать все возможности программы, подобно тому, как игрок пробует все возможности игры» [2]. Тем самым в культуре вместе с виртуализацией усиливается роль игровых элементов. Все это способствует расширению горизонта культуры и горизонта личности.

Игра как метод обучения привычен для ребенка, продолжает вызывать интерес у подростка и молодого человека. На примере компьютерных игр популярность разного рода игр очевидна. Студенты с удовольствием играют, проигрывают на занятиях профессиональные ситуации. А на досуге очень популярны приключенческие игры (например, «Ночной дозор»). Игровая культура имеет и оборотную сторону, которая заключается в психологической и моральной зависимости. Молодой человек может испытывать психологическую зависимость от ситуаций, которые ему кажутся игровыми, и не заметить их перехода в иную, серьезную плоскость, граничащую с опасностью для его благополучия, здоровья и жизни. Декларируемая необходимость соблюдения правил игры производит впечатление нарушения обязательств перед соучастниками процесса, и молодой человек попадает еще и в якобы моральную зависимость от ситуации, что наблюдается среди членов неформальных групп.

История культуры показывает, что в период формирования и внедрения в социокультурную практику новых информационно-коммуникативных технологий, образующих фазу инноваций, они служат дифференцирующим фактором идентификации поколений. Происходит очередное отчуждение поколений друг от друга – владеющих информационными средствами и не владеющих ими. Проблема отцов и детей приобретает новые характеристики. Мы оказываемся в отношении воспитания нравственности и духовности перед новыми вызовами нашего времени.

Задача воспитания новой личности сейчас становится частью государственной идеологии.

Общество уже перед общеобразовательной школой ставит задачу раскрытия способностей каждого ученика, воспитание личности, готовой к жизни в высокотехнологичном, конкурентном мире. Выпускники школ должны уметь самостоятельно ставить и достигать серьезные цели, уметь реагировать на разные жизненные ситуации. Для этого воспитание должно быть сориентировано на личный успех и поощрение инициативы молодых людей.

Духовно-нравственное развитие – это процесс, который должен длиться на протяжении всей жизни. Нельзя раз и навсегда создать абсолютно духовное и нравственное общество. Это качество общества всегда находится в изменении, и стремится исчезнуть совсем, как только им перестают заниматься. Духовность и нравственность нельзя сформировать как результат какой-то кратковременной компании. Это постоянный процесс, однажды начавшись, он будет продолжаться уже вечно, пока существует сама жизнь. И в практике работы со студенческой молодежью следует понимать, что вектор духовно-нравственного воспитания должен пронизывать весь образовательный процесс, как учебные занятия, так и внеучебную работу.

Литература:

1. Гессен С.И. Система объектов. – Москва, 2012
2. Бодрийяр Ж. Введение в прикладную философию. – Москва, 2013

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ СТУДЕНТОВ

Мусабекова Г.Т.

д.п.н., профессор, зав.кафедрой «Педагогика и психология»

Исмаилова Акерке

магистрантка университета «Сырдария»

Түйін. Мақалада студенттердің кәсіби әлеуметтенуі туралы айтылады. Олардың кәсіби әлеуметтенуінің негізгі аспектілері және кезеңдері талданады. Студенттердің кәсіби әлеуметтенуіне қатысушылар студенттер, оқытушылар, жұмыс берушілер болып табылады.

Резюме: В статье рассматривается социализация студентов. Анализируются главные аспекты и периоды профессиональной социализации студентов.

Summary. This article is about the professional socialization of students. Analyzes the main aspects and stages of professional socialization of students. As direct participants (subjects) of professional socialization of students are: the students themselves, teachers, employers.

Значительная роль в формировании квалифицированных специалистов в высшей школе отводится такому важному социальному процессу, как профессиональная социализация. В широком социальном контексте профессиональная социализация включает, с одной стороны, профессиональное становление и развитие личности, с другой стороны, представляет процесс социального становления индивида, усвоение им социального опыта, ценностей, норм, образцов поведения с последующим воспроизводством их в ходе своей трудовой деятельности. Поэтому для более глубокого анализа необходимо развести понятие «профессиональная социализация» на два составляющих его понятия: «профессиональное становление» и «социализация».

Теоретический анализ различных подходов к трактовке феномена социализации позволяет выделить в нем следующие четыре стороны: социализация как процесс инкультурации, т. е. трансляции культурно задаваемых ценностей, морально-этических норм и поведения; социализация как усвоение, интернализация социального опыта; социализация как адаптация (возможные результаты социализации); социализация как процесс конструирования, воспроизводства человеком усвоенного социального опыта. Социализация осуществляется в постоянном взаимодействии человека с обществом. Это непрерывный процесс становления и развития личности человека через освоение им материальной и духовной культуры, общественных и личностных отношений, характерных для конкретных условий его жизни и деятельности. Именно посредством целенаправленного воздействия общества на личность происходит овладение ею социальными нормами, правилами, функциями, ценностями, общественным опытом в целом. В то же время на человека значительное влияние оказывает та реальная действительность, в которой постоянно он находится и воспитывается. Эта реальная действительность представляет собой конкретную социальную среду. Поэтому социализация личности осуществляется через такое взаимодействие ее со средой, в ходе которого человек не только овладевает социальным опытом, но и наращивает его. В результате такого тесного взаимодействия и происходит процесс вхождения человека в социум и его приспособление (адаптация) к культурным, политическим, экономическим и другим условиям общественной жизни.

Поэтому к основным факторам, детерминирующим характер социализации, можно отнести:

- 1) целенаправленное воздействие общества на личность, т. е. воспитание в широком смысле слова;
- 2) социальную среду, в которой человек постоянно находится, воспитывается и формируется;
- 3) активность самой личности, ее самостоятельность в отборе и усвоении знаний и их осмысление;
- 4) умение сопоставлять различные точки зрения, критически их оценивать;
- 5) активное участие в практической, преобразовательной деятельности [1].

Одним из важных измерений социализации выступает профессиональная социализация. В целом можно выделить следующие важные аспекты профессиональной социализации.

Во-первых, профессиональная социализация является составной частью социализации личности.

Во-вторых, профессиональная социализация выступает неотъемлемым этапом профессионального становления и развития индивида.

В-третьих, профессиональная социализация тесно связана с профессиональным обучением и воспитанием личности.

В-четвертых, профессиональная социализация личности не может эффективно осуществляться без включения самой личности в различные виды профессиональной и социальной деятельности.

Рассматривая такую составную часть социализации, как профессиональная социализация, анализируя и обобщая различные подходы к пониманию сущности, содержания, факторов, механизмов ее протекания, мы приходим к обоснованному выводу о необходимости целостного, всестороннего рассмотрения такого сложного многопланового явления, каким является профессиональная социализация молодежи, студентов. Это представляется актуальным потому, что данная социально-демографическая группа является потенциальным резервом общества, это производительная сила в будущем различных отраслей экономики, сферы культуры и науки страны.

Обобщая различные подходы, профессиональную социализацию студенческой молодежи следует рассматривать как многофакторный и многоуровневый процесс усвоения индивидом специальных знаний, социальных и профессиональных навыков, профессиональных норм, ценностей, профессиональной культуры с целью развития адаптационно-интегративных характеристик, которые создают необходимый потенциал для эффективного включения в профессионально-трудовую среду, успешного выполнения социальных ролей и профессиональных функций, высокой социальной и профессиональной мобильности на всем жизненном пути индивида.

Студенческая молодежь, исходя из особенностей своего психического и личностного развития, относится к такой возрастной группе, как юношество, которое начинается с 16-17 лет и заканчивается в 27-28 лет. При этом период 16-21 год является ранней юностью, с 21 года начинается и к 27-28 годам завершается поздняя юность. Этот жизненный этап индивида характерен тем, что у него наряду с другими потребностями появляются потребности в самореализации, но в будущем. Ведущим видом деятельности в психическом развитии выступает учебно-профессиональная деятельность. Как известно, «ведущий вид деятельности в психическом развитии - это такой вид, который наиболее полно удовлетворяет возрастные потребности, проявляет и развивает психические новообразования возраста, формирует сензитивную сферу психики, и внутри которого зарождается новый вид деятельности, ведущий для следующего возрастного периода (А. Н. Леонтьев). В социальном плане появляются профессиональные интересы, развивается «Я-образ», в котором закладывается элементарное «Я-профессиональное».

К началу поздней юности (к 21 году) потребность в самореализации выходит на первый план. Юноши и девушки хотят самореализоваться в жизни, достичь успехов в профессиональной жизни, создать семью, беспокоятся о материальном достатке и т. д. В этот период их переживания связаны с будущими успехами в жизни. При этом на данном возрастном этапе ведущим видом деятельности в психическом и личностном развитии выступает профессиональная творческая деятельность.

Таким образом, рассматривая студенчество как «особую социальную категорию, специфическую общность людей, организованно объединенных институтом высшего образования», можно выделить следующие основные характеристики студенческого возраста, отличающие его от других групп населения: высокий образовательный уровень, высокая познавательная мотивация, наивысшая социальная активность, гармоничное сочетание интеллектуальной и социальной зрелости и др. В плане общепсихического развития студенчество является периодом интенсивной социализации человека, развития высших психических функций, становления всей интеллектуальной системы и личности в целом. Если рассматривать студенчество, учитывая лишь биологический возраст, то его следует отнести к периоду юности как переходному этапу развития человека между детством и взрослостью.

Анализ результатов исследования «Профессиональная социализация студентов вузов», которое включало также проведение в 2016 г. социологического опроса студентов университета (опрошено 512 студентов 1-4-го курсов на 4 факультетах), позволил выявить основные этапы профессиональной социализации студенческой молодежи. Процесс профессиональной социализации студентов мы условно подразделяем на несколько последовательных этапов:

1-й этап - получение и усвоение общей информации о сфере будущей профессиональной деятельности, формирование начальных представлений о будущей профессии;

2-й этап - оценка возможностей реализации целей, удовлетворения своих потребностей в данной сфере профессиональной деятельности;

3-й этап - формирование отношения к сфере профессиональной деятельности, появление интереса к профессии, получение новых знаний о ней для успешного «вхождения» в данную сферу деятельности;

4-й этап - получение всесторонней необходимой информации о содержании профессиональной деятельности, ее статусно-ролевой структуре, профессиональных функциях и задачах, необходимых

для успешной профессиональной деятельности, а также качествах, знаниях, умениях, навыках, которые позволят реализовать цели, удовлетворить потребности в данной сфере профессиональной деятельности;

5-й этап - осознанный выбор предпочтительных статусно-ролевых позиций в данной сфере профессиональной деятельности;

6-й этап - формирование учебной стратегии реализации целей овладения сферой профессиональной деятельности;

7-й этап - осознанная целенаправленная работа по получению необходимых знаний, формированию умений и навыков;

8-й этап - формирование и развитие необходимых для будущей профессиональной деятельности качеств и способностей;

9-й этап - формирование и корректировка профессиональных диспозиций (ценностных ориентаций и установок).

Профессиональная социализация личности представляет собой, с одной стороны, процесс интеграции индивида в профессиональную деятельность, профессиональную среду, обусловленный состоянием социальных структур (институтов, организаций) и особенностями их воздействия; с другой стороны, как процесс формирования психических структур индивида, регулирующих его взаимоотношения с той частью социальной среды, которая связана с профессиональной деятельностью.

Исходя из такого подхода, профессиональная социализация обуславливается как внешними (объективными), так и внутренними (субъективными) факторами данного процесса. Принимая во внимание внешние (объективные) факторы профессиональной социализации студентов, можно выделить факторы макроуровня и факторы мезоуровня.

К объективным факторам макроуровня следует отнести в целом институционализацию системы высшего образования страны и качество профессиональной подготовки в ней специалистов, сформированность профессионального сообщества и профессиональной культуры, востребованность специалистов определенного профиля на рынке труда, соответствие профессиональной подготовки требованиям производства, престиж специальностей в обществе, уровень заработной платы специалистов и др.

Факторами мезоуровня выступают: профессиональная ориентация абитуриентов на получение высшего образования; информационно-образовательная среда вуза; основные компоненты учебно-воспитательного процесса высшего учебного заведения, работа во внеучебное время и другие виды деятельности студентов, а также различные факторы социально значимой среды жизнедеятельности студентов. В современных условиях значительным внешним фактором, оказывающим существенное влияние на процесс профессиональной социализации молодежи, выступают также средства массовой информации.

Рассматривая профессиональную социализацию как единый процесс, обусловленный как объективными, так и субъективными факторами, следует подчеркнуть, что основными субъективными (внутренними) компонентами профессионализации и социализации будущего специалиста выступают профессиональные диспозиции личности (мотивы, профессиональные и социальные установки, ценностные ориентации, профессиональная направленность и др.), которые формируются на индивидуальном (личностном) уровне.

В качестве непосредственных участников (субъектов) профессиональной социализации студентов выступают: сами студенты; преподаватели, которые влияют на процесс профессиональной социализации студентов путем педагогического воздействия; администрация вуза, которая управляет этим процессом; работодатели, которые осуществляют непосредственно заказ на подготовку специалистов соответствующего профиля и квалификации. Помимо непосредственных участников процесса профессиональной социализации студентов, значительную роль в этом процессе играют также родители, близкие родственники, друзья, учителя школ. Значимым фактором также является трудовой коллектив, который оказывает воздействие на процесс профессиональной социализации студентов в период прохождения ими производственной и преддипломной практик, во время работы студентов на предприятиях во внеучебное время и т. д.

Ведущая роль в процессе профессиональной социализации студентов отводится таким компонентам, как теоретическое и практическое обучение в вузе, научно-исследовательская, спортивно-массовая, художественная, общественно-организационная, производственно-трудовая и иная деятельность студентов. Активное отношение студентов к этим социальным механизмам позволяет им раскрыть свои способности, самовыразиться, самоутвердиться, сформировать не только

профессиональные, но и социальные умения и навыки, необходимые для их будущей профессионально-трудовой и социальной деятельности. Значительная роль в профессиональном и социальном становлении будущих специалистов отводится информационно-образовательной среде вуза, включающей в себя как программно-методические, организационные и технические ресурсы, так и интеллектуальный и культурный потенциал вуза. Различные факторы социально значимой микросреды жизнедеятельности студентов также оказывают существенное влияние на профессионализацию и социализацию будущих специалистов.

Не менее важным компонентом системы профессиональной социализации студентов выступает профессиональная ориентация. Профессиональная ориентация как целостная система состоит из взаимодействующих компонентов: профинформации, профконсультации, профотбора и профадаптации, объединенных общностью цели и единством управления, и характеризуется системой мероприятий, направленных на выявление личностных особенностей, интересов и способностей у каждого человека для оказания ему помощи в разумном выборе профессий, наиболее соответствующих его индивидуальным возможностям. В выборе определенного профессионально-трудового пути (профессии, специальности, профессиональной деятельности) значительное влияние оказывают такие профессиональные диспозиции личности, как социальные и профессиональные установки, ценностные ориентации, профессиональная направленность личности, которые выступают внутренними компонентами процесса профессиональной социализации студенческой молодежи. Именно через них раскрывается для личности значимость определенной профессии, они являются детерминантой выбора и освоения профессии, регулятором поведения личности в конкретной профессиональной деятельности и т. д.

В условиях формирования, инновационной экономики, высокодинамичного рынка труда основными показателями эффективности профессиональной социализации студентов является их социальная и профессиональная конкурентоспособность и мобильность. При этом социально-профессиональная конкурентоспособность специалиста, характеризующая потенциал его востребованности на рынке труда, представляет собой совокупность свойств индивида как носителя определенных квалификационных, социальных и психологических характеристик. Среди показателей эффективности основными являются: уровень освоения профессиональной образовательной программы, сформированность профессионально-важных и социально-личностных качеств (система ценностных ориентаций, социальные установки и жизненные планы), профессиональная идентичность (отождествление личности с определенной профессиональной группой, принятие их основных норм, ценностей, образцов поведения и т. п.). Последствия профессиональной социализации студентов могут быть как позитивными (успешная производственная адаптация и интеграция в профессиональную среду), так и негативными (невключенность в профессиональную среду - профессиональное исключение) [2].

Таким образом, в зависимости от эффективности процесса профессиональной социализации в вузе, студенческая молодежь либо интегрируется в профессионально-трудовую сферу общества, т. е. распределяется в системе профессиональных и социальных связей, утверждается в социальных структурах и самоидентифицируется с ними, либо оказывается отторгнутой, исключенной социальной группой.

Литература:

1. Студеникина, Е. С. Профессиональная социализация студентов в вузе: условия и процессы реализации функции: автореф. дисс. канд. социол. наук. - Краснодар: Краснодарский университет МВД России, 2007. - 21 с.
2. Ахметова А.И., Кабекенов Г. Особенности социализации студентов в условиях вуза // Педагогический колокол. - №5. - Кутаиси, 2012. - 56 с. - С.27-30

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ КАК ВАЖНЕЙШЕЕ СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЗНАНИЙ

Еркибаева Гульфайруз Гинаятовна

д.п.н., профессор, Международный казахско-турецкий университет имени Х.А.Ясави,
г.Туркестан

Түйін: Әдістемедегі өзгерістер қазіргі уақытта деңгейлеп оқытуды ұйымдастырумен байланысты, оның ең маңызды түрі - жеке-деңгейлеп оқыту болып саналады. Жеке-деңгейлеп оқыту технологиясы оқу үрдісінде тұлғаның жеке ерекшелігін есепке алу арқылы ұйымдастыруына, білім алушылардың білім мазмұнын сапалы меңгеруіне, білім алушылардың артық жұмысбастылық мәселесін шешуге көмектеседі.

Түйін сөздер: Жеке-деңгейлеп оқыту технологиясы, тұлғаның жеке ерекшелігін есепке алу, білім алушылардың білім мазмұнын сапалы меңгеру, артық жұмысбастылық

Резюме: Изменения в методике в настоящее время связаны с организацией дифференцированного обучения, важнейшим видом которого является индивидуально-уровневая дифференциация. Технология индивидуально-дифференцированного обучения позволяет организовать учебный процесс на основе учета индивидуальных особенностей личности, обеспечивает качественное усвоение обучающимися содержания образования, помогает решить проблему перегрузки обучающихся.

Ключевые слова: Технология индивидуально-дифференцированного обучения; учет индивидуальных особенностей личности; качественное усвоение обучающимися содержания образования; перегрузка

Summary: Changes in the methodology are currently associated with the organization of differentiated education, the most important of which is the individual-level differentiation. The technology of individually-differentiated teaching allows to organize the educational process on the basis of taking into account individual characteristics of a personality, ensures the qualitative assimilation of the content of education by the students, helps to solve the problem of overloading students.

Keywords: Technology of individually-differentiated training, recording of individual personality characteristics, qualitative assimilation of educational content by trainees, overloading

В реальном процессе обучения знания усваиваются индивидуально каждым обучающимся и процесс усвоения знаний может быть не одинаков у всех. Поэтому организация дифференцированного обучения студентов обеспечивает возможность понимания учебного материала каждым студентом.

Основными способами изучения индивидуальных особенностей студентов являются планомерные систематические наблюдения за ними, индивидуальные и групповые беседы на заранее намеченную тему, дополнительные учебные задачи и анализ способов рассуждений студента, специальные задачи. Главное же заключается в правильном подборе методик обучения для студентов с разным уровнем знаний. Поэтому очень важно на занятиях русского языка в группах, где обучаются студенты из разных стран, с разным уровнем знаний по русскому языку использовать технологию индивидуально-дифференцированного обучения.

Дифференциация в переводе с латинского “difference” означает разделение, расслоение целого на различные части, формы, ступени [1, 175].

Дифференцированный подход в обучении означает:

- 1) создание разнообразных условий обучения для различных школ, классов, групп с целью учета особенностей их контингента;
- 2) комплекс методических, психолого-педагогических и организационно-управленческих мероприятий, обеспечивающих обучение в гомогенных группах;
- 3) представляет собой совокупность организационных решений, средств и методов дифференцированного обучения, охватывающих определенную часть учебного процесса.

Преподаватель должен стремиться так организовать учебно-воспитательный процесс, чтобы каждый обучающийся был оптимально занят учебно-воспитательной деятельностью на занятиях и в домашней подготовке к ним с учетом его способностей и интеллектуального развития, чтобы не допускать пробелов в знаниях и умениях обучающихся, и в конечном итоге дать полноценную базовую подготовку обучающимся.

Дифференцированный (групповой и индивидуальный) подход становится необходим не только для поднятия успеваемости слабых студентов, но и для развития сильных студентов, причем его понимание не должно сводиться лишь к эпизодическому добавлению в процессе обучения слабо успевающим обучающимся тренировочных заданий, а более подготовленным - задания повышенной трудности. Более полное понимание дифференциации обучения предполагает использование ее на различных этапах изучения теоретического материала: подготовки обучающихся к изучению нового, введения нового, применения к выполнению заданий, этапа контроля за усвоением и др.

Русский язык изучается в казахских отделениях нашего университета (бакалавриат) по всем специальностям и направлениям подготовки. У нас учатся студенты из 16 стран европейского континента и 15 автономных республик - представители более 30 национальностей: 25

представителей тюркского пространства и около 10 представителей различных этносов и национальностей.

Есть студенты, которые не изучали русский язык в своей стране –изучали только на подготовительных курсах, именно в эти группы нужно и важно использовать технологию индивидуально-дифференцированного обучения.

Курс русского языка как дисциплина общеобразовательного цикла рассчитан на студентов казахских отделений университетов (бакалавриат) по всем специальностям и направлениям подготовки. Курс содержит общие рекомендации по изучению научного стиля русского языка, по формированию навыков работы с научным текстом по специальности, а также навыков сбора, анализа и переработки новой научной информации.

Программный материал состоит из трех модулей: Модуль 1. Русский язык как средство познания мира. Модуль 2. Научный стиль речи и сфера его применения. Модуль III. Культура профессиональной речи

Автор статьи много лет работает над проблемой использования технологии индивидуально-дифференцированного обучения на занятиях русского языка в школе и вузе: еще будучи учителем в школе разработала технологию индивидуально-дифференцированного обучения на уроках русского языка для учащихся средней школы. Эти наработки отражены в ее статьях [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10].

Как определить, каков уровень знаний студентов, приехавших из разных стран по русскому языку? Для примера возьмем группу, обучающуюся в группе специальности 5В050600 -Экономика. Здесь обучаются студенты из Афганистана, Монголии, Азербайджана, Каракалпакстана, Турции, Киргизии, Туркменистана, Узбекистана.

Для определения уровня знаний по русскому языку на первом же занятии им предлагаются такие задания:

1.Перевод текста, чтение и пересказ небольшого текста

Задание: переведите на казахский язык. Прочитайте и перескажите текст

«СЛОВА НАЗИДАНИЯ»

Тридцать второе слово

Известно, что наукой овладевает тот, кто испытывает жажду познания. Но одного стремления тут мало. Процесс приобретения знаний должен быть подчинен определенной системе. В противном случае поиски и весь огромный труд человека, затраченные на овладение наукой, могут оказаться напрасными.

Таблица №1. Результаты знаний по русскому языку в начале учебного года (работа с текстом)

Кол-во студентов	Работа с текстом				
	Кол-во студентов, набравших				
	От 90 до 100 баллов (А, А-)	От 75 до 89 баллов (В- В+)	От 60 до 74 баллов (С- С+)	от 50 до 59 баллов (D+)	От 0 до 49 баллов (F)
14	0	1	3	3	7

Результаты знаний по русскому языку в начале учебного года (работа с текстом) показывают очень низкий уровень. Так, только 1 студент смог набрать 75 баллов, 3 студента набрали только 65 баллов, еще 3 студента показали самый низкий средний балл, а остальные 7 студентов не набрали даже до 40 баллов. Таким образом только 50% смогли более-менее справиться с заданием.

2. Тестовые задания.

Таблица №2. Результаты знаний по русскому языку в начале учебного года (тестовые задания)

Кол-во студентов	Тестовые задания				
	Кол-во студентов, набравших				
	От 90 до 100 баллов (A, A-)	От 75 до 89 баллов (B- B+)	От 60 до 74 баллов (C- C+)	от 50 до 59 баллов (D+)	От 0 до 49 баллов (F)
14	0	2	3	5	4

Результаты знаний по русскому языку в начале учебного года (работа с тестами) показывают очень низкий уровень. Так, только 1 студент смог набрать 75 баллов, 3 студента набрали только 65 баллов, еще 3 студента показали самый низкий средний балл, а остальные 7 студентов не набрали даже до 40 баллов. Таким образом только 50% смогли более-менее справиться с заданием.

Определив знания студентов в соответствии с показанными знаниями, мы уже можем распределить их по группам и начать обучение по своей, созданной в течении многолетней работы, технологии индивидуально - дифференцированного обучения.

При дифференцированном обучении студентов делим на три группы:

- 1) группа студентов, которые понимают русский язык, немного говорят на нем – входят в I группу;
- 2) группа студентов, которые понимают русский язык, но не говорят на нем – входят во II группу;
- 3) группа студентов, которые совсем не понимают русский язык, не говорят на нем – входят в III группу.

Стимулом для студентов служит сообщение, что это деление гибкое и зависит от того, как они будут заниматься: если студент из I группы перестанет заниматься, он автоматически будет переведен в более слабую группу (во II или III группы); если же, наоборот, студент будет заниматься лучше – он переводится в более сильную группу.

На занятиях русского языка студентам предлагались задания соответственно их знаниям, то есть использовалась технология индивидуально-дифференцированного обучения.

Предлагаем задания одного занятия. Задания проводятся параллельно. Мы демонстрируем сначала задания для сильной группы (I), затем для средней группы (II), а потом – для слабой группы (III).

Задания для группы I

Задание 1. Переведите текст на казахский язык. Прочитайте и перескажите текст

ВОЛШЕБНЫЙ ЯЗЫК

Русский язык украшал сказками и песнями тяжелую долю простого русского человека. Он был гневным и праздничным, ласковым и разящим. Он гремел непоколебимым гневом в речах и книгах наших вольнодумцев, томительно звучал в стихах Пушкина, гудел, как колокол на башне вечевой, у Лермонтова, рисовал громадные полотна русской жизни у Толстого, Герцена, Тургенева, Достоевского, Чехова, был громopodobен в устах Маяковского, прост и строг в раздумьях Горького, колдовскими напевами звенел в строфах Блока. (К. Г. Паустовский)

Задание 2. Написать мини-сочинение о погоде.

Задания для группы II

Задание 1. Спишите, вставляя пропущенные буквы, расставьте знаки препинания, определите вид прилагательных.

1. Когда торопишься дорога всегда кажется длиннее. 2. Когда приехала Марина Самгин встретил ее с радостью удивившей его. 3. Бывает очень радостно когда одна и та же примета сохраняется в лесах год за годом. 4. Когда заморосил дождь он направлялся к дому.

Задание 2. Допишите предложения по данному началу.

1. Раз взялся за дело 2. Если бы мне предложили попутешествовать 3. Когда расстанешься с другом 4. Если зима будет снежной 5. Когда наступает весна

Задания для группы III

Задание 1. Составьте по опорным словам простые предложения.

1. Жить тяжело. 2. Там далеко за морем. 3. Куда идти. 4. Куда иголка. 5. Пошли пешком.

Задание 2. Исправьте ошибки.

1. В нашем саду много фруктов: яблок, виноградов, арбузов. 2. Когда солнце село с блянием и ревом, прошло стадо. 3. Если дал слово, то слово надо сдерживать. 4. Если дружно взяться за дело, никакие трудности не боимся.

Такие задания предлагались в течение учебного года. В конце учебного года опять были предложены задания с текстами и тестовые задания. Результаты показаны в таблицах №3-4.

Таблица №3. Результаты знаний по русскому языку в конце учебного года (работа с текстом)

Кол-во студентов	Работа с текстом				
	Кол-во студентов, набравших				
	От 90 до 100 баллов (А, А-)	От 75 до 89 баллов (В- В+)	От 60 до 74 баллов (С- С+)	от 50 до 59 баллов (D+)	От 0 до 49 баллов (F)
14	0	10	2	2	0

Результаты знаний по русскому языку в начале учебного года (работа с текстом) показывают, что уровень знаний повысился по сравнению с началом года. Так, только 1 студент смог набрать 75 баллов, в конце учебного года уже 10 студентов получили от 75 до 89 баллов. Если в начале учебного года только 3 студента набрали 65 баллов, в конце учебного года 2 студента набрали от 60-74 баллов, еще 2 студента набрали от 50-59 баллов, а низкий балл никто не получил, что говорит об эффективности нашей технологии индивидуально-дифференцированного обучения.

Таблица №4. Результаты знаний по русскому языку в конце учебного года (тестовые задания)

Кол-во студентов	Тестовые задания				
	Кол-во студентов, набравших				
	От 90 до 100 баллов (А, А-)	От 75 до 89 баллов (В- В+)	От 60 до 74 баллов (С- С+)	от 50 до 59 баллов (D+)	От 0 до 49 баллов (F)
14	2	10	2	0	0

Если результаты знаний по русскому языку в начале учебного года (работа с тестами) показывали очень низкий уровень, то в конце учебного года знания по русскому языку намного повысились. Так, 2 студента набрали от 90-100 баллов, 10 студентов – от 75-89 баллов, 2 студента набрали от 60-74 балла, низких баллов уже ни у кого нет. Таким образом, 100% студентов смогли справиться с заданием.

В настоящее время принципиальные изменения в методике связаны с организацией дифференцированного обучения, важнейшим видом которого является индивидуально-уровневая дифференциация. Дифференцированное обучение позволяет организовать учебный процесс на основе учета индивидуальных особенностей личности, обеспечивает качественное усвоение обучающимися содержания образования, помогает решить проблему перегрузки обучающихся. Автор считает, что ключ к решению проблемы перегрузки студентов и повышения их интереса к учебе следует искать не в общем снижении уровня знаний, а в дифференциации обучения.

Литература:

1. Словарь иностранных слов. -16-е изд., исправ. – М.:Русский язык, 1988. -624 с.
2. Еркибаева Г.Г. Педагогическая технология Ж.А.Караева в начальной школе //МНПК «Казахстан в новом мире и проблемы национального образования», посвященная 10-лет.университета. «Сырдария». г.Жетысай.-С.77-82.
3. Еркибаева Г.Г. Қазақ тілін колледждерде денгейлеп оқыту //МНПК «Казахстан в новом мире и проблемы национального образования», посвященная 10-лет.университета. «Сырдария». г.Жетысай. –С48-52.
4. Еркибаева Г.Г. Лингвометодическая модель индивидуально-дифференцированной методики обучения чтению.// МНПК «Инновационные технологии в повышении качества образования и науки, Шымкент, 2010-С.52-56.

5. Еркибаева Г.Г. Технология дифференцированного обучения на уроке русского языка.// МНПК «Инновационные технологии в повышении качества образования и науки», Шымкент, 2010. –С.25-28.
6. Еркибаева Г.Г. Разноуровневая дифференциация на уроках русского языка // МНПК «Инновационные технологии в повышении качества образования и науки», Шымкент, 2010. - С.34-39.
7. Еркибаева Г.Г. Методы использования технологии дифференцированного обучения на уроке русского языка.// Қазақстанның ғылыми әлемі, №5(45), 2012. –С.159-162.
8. Еркибаева Г.Г. Н.П.Гузик, Ж.Қараев, Г.Ғ.Еркибаевалардың деңгейлеп оқыту технологиясы МНПК«Казахстан в новом мире и проблемы национального образования», посвященная 10-лет.университета. «Сырдария». г.Жетысай. - С.132-136.
9. Еркибаева Г.Г. Место и роль дифференцированного обучения в обеспечении специализации учебного процесса для различных групп обучаемых // Международный журнал экспериментального образования», №1, 2015 Москва. –С.8-12.
10. Еркибаева Г.Г. Дифференцированное обучение учащихся на уроках технологии через творческие проекты// МНПК « Научные исследования.: от теории к практике», 2016. -С.92-96.

БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКАСЫНАН СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАР ӨТКІЗУДІҢ МАҢЫЗЫ

Кенжебекова Рабига Ибрахимовна

п.ғ.к., доцент

Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Молдабек Құлахмет

п.ғ.д., профессор

Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Түйін: Бұл мақалада бастауыш сынып математикасынан сыныптан тыс өткізілетін жұмыстардың маңызы қарастырылған.

Кілттік сөздер: Бастауыш сынып, бастауыш мектеп, әдіс, оқушылар.

Резюме. В этой статье рассмотрены вопросы значения проведения внеклассной работы по математике начальных классов

Ключевые слова: Начальная школа, значения, метод, учащихся.

Summary. This article discusses the importance of conducting extra-curricular work in mathematics of primary classes

Key words: Primary school, values, method, students.

Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаев 9 қаңтар 2018 жылы жасаған жолдауында жетінші міндетінде білімнің барлық жүйесі заманауи талаптарға және экономиканы барлық қажеттілігіне жауап беруі тиіс екендігін атап көрсетті.

Қазақстан Республикасы орта білім мемлекеттік стандартындағы бастауыш сынып оқушыларының математикалық даярлығына қойылатын талаптарда былай делінген: “Бастауыш сыныптағы оқыту барысында оқушылардың алған математикалық даярлығы негізгі және орта сыныпта математиканы оқытудың тірегі болып саналады. Бастауыш сыныпті бітірген оқушы: натурал сан және оның қасиеттері, нөл саны және оның басқа сандардың арасындағы орны туралы; қосу-азайту, көбейту-бөлу амалдарының өзара кері амалдар болатыны туралы; амалдардың заңдары және қасиеттері жайында, шамалар және оларды өлшеу жайында, геометриялық фигуралардың нүктелер жиіні екені жайында; тура және тура емес теңдіктер мен теңсіздіктер туралы; сандарды салыстырудың және өрнектерді салыстырудың мән-мағынасы туралы; есепті алгебралық тәсілмен шешу; натурал сандар қатарының ретін, қосудың және көбейтудің заңдарын және т.б. меңгеруі тиіс”.

Сонымен қатар арифметикалық амалдардың орындалу ретін, есептің құрамды бөліктері мен оны шшудің кезеңдерін, қарапайым арифметикалық мәтінді есептерді шығару, “есе артық”, “есе кем”, “кем” және “артық сөздерінің мағынасын амалдар арқылы аша білуі қажет. Қойылып отырған талаптар жалпы білім беретін алдағы білім мазмұнының төменгі шегі (минимум) екендігі белгілі. Алайда, бастауыш сынып оқушыларының осы төменгі шекті игермеген жағдайлар жиі кездеседі. Олар амалдардың қасиеттері мен заңдарын, ауызша есептей білу, тиімді тәсілмен шығару сияқты білім мазмұнының минимумына жетпей жатады. Осы орайда сыныптан тыс жұмыстардың айтылған кемшіліктердің орнын толтырып оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндігі мол.

Егер де сабақ барысында оқушыларда қызығушылық болып, өз ойымен бөлісуге белсенді түрде ат салысса, олардың көздерінде қуаныш оты сөнбесе және келесі сабақты тағатсыздана күтер болса, міне осы мұғалім үшін бақыт екені сөзсіз. Ал осындай шығармашылық жағдайды қалыптастыруға, оқушылардың өз бетінше жұмыс істеуге және ұжымдық жұмысқа ынтасын арттыруға түрлі сыныптан тыс жұмыстардың берері мол.

Бастауыш сыныпта математикадан сыныптан тыс жұмыстарды өткізудің маңызы В.Трудневтің еңбегінде төмендегідей көрсетіледі.

1) Сыныптан тыс жұмыстар оқушылардың танымдық қызметінің дамуына ықпал етеді: қабылдауы, елестетуі, ойы, жады, сөйлу мәнері және т.б.

2) Математикалық септерді шешуде неғұрлым тиімді тәсілдерді таңдап алуға, логикалық және математикалық дағдыларының қалыптасуына, яғни, оқушылардың шығармашылық қабілетінің қалыптасуына көмектеседі;

3) Кейбір сыныптан тыс жұмыстар оқушыларға математиканың өмірдегі рөлін тереңірек түсінуге негіз болады;

4) Жолдастық қарым-қатынастар мен ұжымдық әрекетке тәрбиелеуге көмектеседі;

5) Оқушыларда сезім мәдениетін тәрбиелеуге көмектеседі. (интеллектуалдық сезімдер);

6) Пәнге деген қызығушылығын арттырады, математикалық қабілеттерінің дамуына ықпал етеді.

Бастауыш сыныпта сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру процесінде оқушылардың танымдық ынтасын дамыту мұғалімнің негізгі мақсаты болып табылады.

Мұғалімнің сыныптан тыс жұмысты ұйымдастырудағы оқушылардың ынта-ықыласын оята білуі арқылы жұмыстар табысты болып қана қоймайды, соның нәтижесінде оқушылар білімді берік игеретінін іс жүзінде пайдаланатын болады.

Сыныптан тыс жұмыстарды оқушыларға қызықты, әрі оларды зерікпейтіндей етіп ұйымдастыру керек. Психология ғылымы әрбір адамның бойында дүниені тануға деген құштарлық сезімі болатынын нақты мысалдармен дәлелдеген. Бұл білім алуға деген құштарлық сезімін қанағаттандыру - адамның қалыпты дамуының қажетті шарты.

Сонымен қатар математикадан өткізілетін сыныптан тыс жұмыстардың күнделікті сабақтардан айырмашылықтары бар екенін де скеруіміз қажет. Бірінші сыныптан тыс жұмыстың мемлекеттік бағдарлама бойынша қатаң түрде шектелмегендігі.

Алайда, онда математикалық материалда оқушылардың білімі мен біліктілігіне сәйкес етіп беріледі. Яғни, математикадан сыныптан тыс жұмысқа тапсырмалар жинақтағанда өтілген бағдарламалық материалға сәйкес келгені абзал. Математика пәнінен оқушылардың жалпы білім мен біліктілік деңгейін ескеру керек және де математикалық тапсырмалар сабақта өтілетін есептермен, мысалдармен дәлме-дәл келуі де шарт емес. Екіншіден, күнделікті сабақ 45 минутқа жоспарланатын болса, сыныптан тыс сабақтар мазмұны мен өткізілу формасына қарай бірнеше минуттан бір сағатқа дейін есептелуі мүмкін. Үшіншіден, күнделікті сабаққа сыныптағы оқушылардың жасына, тұратын мекен-жайына қарай ұжымға біріктіріліп міндетті түрдегі құрамы қажет болса, сыныптан тыс жұмысқа өз қалауы бойынша сол сыныптағы бір сыныптан, немесе бірнеше сыныптардан біріктірілген топтар болып, оның құрамы өзгеріп отыруы да мүмкін. Төртіншіден, сыныптан тыс жұмыстар түрлі сипатта өткізілуі мүмкін: топтық сабақтар, математикалық үйірмелер, викторина және олимпиадалар, экскурсиялар және т.б. Бесінші ерекшелігі математикадан ұйымдастырылатын сыныптан тыс жұмыстарда ұсынылатын материалдардың мазмұны немесе формасы жағынан қызықты болуы және сабақта ойын есептері мен түрлі ойындарды тапсырмаларды орындауда кеңінен қолдану болып табылады.

Қазақстандық әдіскерлер математикадан сыныптан тыс жүргізілетін жұмыстарды екі түрге бөлуге болатынын айтады.

1. Бағдарламадағы материалдарды толық түсінбеген оқушылармен жүргізілетін жұмыстар. (Қосымша сабақ демей ме?)

2. Математикалық қабілеттері жоғары математика пәніне асқан қызығушылықпен қарайтын оқушылармен жүргізілетін жұмыстар.

Бірінші бағыт әр түрлі себептермен (оқушының ұзақ ауруына байланысты, бір сыныптан басқа сыныпке ауысуына байланысты т.б.) білім деңгейі, біліктілігі төмендеген оқушылармен жүргізіледі. Мұндай жұмыстар білім деңгейлері бірдей болатын оқушыларды 3-4-тен топтастыра бөліп алып, сабақтан тыс уақытта қосымша дәріс беру арқылы жүргізіледі. Қалыс қалған оқушылармен дайындық, мүмкіндігінше жүйелі түрде (аптасына бір немесе екі рет) әр оқушыға нақты көмек ретінде болуы керек. Қайталау жасалғаннан соң, оқушылардың білім деңгейі дәрежесіне толық көз жеткізу үшін қорытынды бақылау жүргізіліп, әр тақырып бойынша баға қойылуы қажет. Пән мұғалімі әр тақырып бойынша оқушылардың қалыс қалу себептерін анықтап, жиі жіберетін қателіктерге талдау жасалуы керек.

Екінші бағыт:

а) оқушылардың математикаға қызығушылығын арттыру;

ә) бағдарламада қамтылған сұрақтарды тереңірек және кеңірек оқыту;

б) оқушылардың математикалық қабілеттерін, іздену дағдыларын арттыру;

в) математикалық ойлауын тереңдету;

г) ғылыми-көпшілік әдебиеттерді өз беттерімен пайдалана білуге үйрету;

д) математиканы ғылым мен техникада, өмірде пайдалану білу т.б. мақсаттарға жетуін көздейді.

Екінші бағыт бойынша сыныптан тыс жүргізілетін жұмыстардың төмендегідей түрлерін атауға болады:

- 1) математикалық үйірме;
- 2) математикалық викториналар, конкурстар;
- 3) математикалық олимпиадалар;
- 4) математикалық кеш;
- 5) математикалық экскурсия;

- 6) математикалық әдебиеттер оқу;
- 7) математикалық рефераттар мен шығармалар жазу;
- 8) математикалық қабырға газеті.

Математикалық үйірме, әдетте оқу үлгерімі жақсы оқушыларды қамтиды. Нашар оқитын оқушылар қатысқысы келсе, оларға да үйірме есігі ашық болуы керек. Үйірмеге қатысатын оқушылар саны 20-25 болғаны қолайлы. Үйірменің алғашқы отырысында, оның төрағасы сайланып, үйірме мүшелерінің құқықтары мен міндеттері келісілуі кеңрек. Үйірменің жарты жылдық немесе жылдық жоспары жасалынып, әрбір мүшесіне тапсырмалар бекітілуі керек. Үйірме отырысын ыңғайына қарай аптасына 1 сағаттан 1 рет немесе 1 айда 2 рет өткізуге болады. Үйірме отырыстары еркін пікір алмасу жағдайында, белсенді пікірталас түрінде өткізілгені өте тиімді.

Ал, С.Елубаева өз әдістемелік құралында - сыныптан тыс жұмыстарды жүргізу үшін мұғалімнің білім терең, жан-жақты дамыған, педагогикалық шеберлігі болуы басты мәселе екенін айта келе сабақтан тыс уақытта тілегін, қызығатын мәселелерін жан-жақты қамтуға мүмкіндік табатынын көрсетеді. Және де математикадан үлгермеудің бір себебі - оқушылардың пәнге аз қызығатындығы, ал сабаққа деген оқушының қызығушылығын сабақ үстінде тудырса, жүйелі түрде өткізілетін сыныптан тыс жұмыстар оны одан әрі дамытуға себепші болады дейді.

Сонымен қатар, онда “оқушылар сабақта, ойын немесе жұмыс үстінде ойлау, өлшеу, есептеу, табу, зерттеу сияқты процестермен кездеседі. Оларды ұштау, жетілдіру - мұғалім міндеттерінің бірі. Осы мағынада түрлі жаттығулардың - математикалық сөзжұмбақтардың, ойындардың рөлі зор”- делінеді.

Енді, төменгі сынып оқушыларын қандай да бір математикалық тапсырма, сұрақ, есеп туралы ойланып, оны орындауға талпындыратын не нәрсе? Әлбетте, оны зорлап оқыту мүмкін емес, кейде өтініш жасау да көмектеспейді. Оларды сыныптан тыс сабақта ой еңбегімен айналысуға итермелеуші “күш” - қызығушылық. Сондықтан да мұғалім сыныптан тыс жұмыста оқушыларды математикалық, логикалық тапсырмаларды орындауда қызығушылық туғызатын әдістер мен тәсілдерді іздеп табуға тиіс. Жекелеген тапсырмаларға оқушыларда қызығушылық туғызу арқылы оларды математикалық газеттер шығаруға ат салысуға және т.б. негіз болуы мүмкін. Болмаса математикалық саяхат, викторина, газет шығаруда ат салысу арқылы математика пәніне де қызығушылығы артуы ықтимал.

С.Л.Рубинштейн “қызығушылық көңіл қоюды, ойлауды, ниеттенуді, тілегін, ықыласын және еркін бағыттайды. Ал қажеттілік сол белгілі бір затқа қол жеткізуге ықыласын, тілегін білдіреді. Сондықтан да қызығушылық адамның танымдық іс-әрекетін қозғайтын негізгі себебі болып табылады”- деген.

Қызығушылық – жеке адамның психикалық сапасы, адамның ішкі жәй-күйі, сонымен қатар белсенді танымдық қатынасы; айнала қоршаған органы танып білудің негізгі қозғаушы күші. Сондықтан да баланың қызығушылығын неғұрлым ерте жастан қалыптастыруға көңіл бөлу керек.

Гербарт қызығушылықты төмендегідей алты түрге бөлді:

- эмпирикалық; бұл – айналасын қоршаған дүниенің кейбір оқиғаларын білуге бағытталады;

- ақыл-ой қызығушылығы;
- эстетикалық;
- симпатикалық қызығу;
- әлеуметтік қызығу;
- дінге қызығу.

Ол оқу процесінің ілгері дамуының негізгі тетігі ретіндегі оқушылардың сыныптан тыс жұмысқа қызығушылығын арттыруды шешуші проблемалар қатарына жатқызады, өйткені қызығушылық пен ынта, мұғалімнің ерік-жігері өз жемісін береді.

Бастауыш сынып математикасынан сыныптан тыс жұмысты қызықты жүргізу тиімділігін жоғары бағалайды. Демек, оқу процесіндегі оқушыларды сыныптан тыс жұмысты өткізуге еліктіру - тиянақты білім алу негізі.

Қызығушылық оқытудың құралы ретінде сыртқы болмыстан пайда болатын әсерді ішкі мүмкіндіктермен тығыз байланыстыра білген жағдайда жүзеге асады. Бұрын өткізілген жайларға жаңа әсерлердің қосылуы, мұндағы кездейсоқтық, қарама-қайшылық, таңдану, шұғыл қызығушылықтың сипатын тудырумен қатар материалды тереңірек игеруге бастайтын эмоцияны қалыптастырады, сөйтіп сыныптан тыс жұмыста пәнге қызығушылық тұрақтылығы орнығады.

Сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру процесінде оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытудың үш шарты бар:

Біріншісі - мазмұнның жаңғыртылуы, Бұрын жария етілген фактілерді жаңаша сипаттау, хабарланып отырған материалға тарихи бағдар беру, ілімнің практикалық мәнін ашып көрсету және ғылымның соңғы жаңалықтарын, табыстарын жүйелі баяндау.

Екіншісі - өз бетінше жұмыс істеудің әрқилы түрлеріне негізделген проблемалық тұрғыда материалды зерттеу негіздеріне және оқушының шығармашылық жұмыстарына бағытталған оқыту тәсілдері.

Үшіншісі - оқушының қабілетін ұштау, мұғалімнің оқушыға талап қоюшылдығы мен адалдығы, балаларды көтермелей білу, сондай-ақ оқушылардың өзара бәсекесіне көмек көрсете білу қасиеті.

Оқу-танымдық қызмет оқушыларды таным және оған деген қызығушылығын тәрбиелеудегі күрделі процесс екендігін айта келе, ең алдымен адамзат жинақтаған білімді игерудің оқу қызметі екендігіне назар аударып, танымдық қызмет - онда игерілген білім жинақталып қана қоймай, оқушы танымның жоғарғы деңгейіне көтерілуіне мүмкіндік туғызатын танымдық процесс дейді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Әлімбаев Т.Р. Математикадан сыныптан тыс жұмыстар мен халық есептері. - Алматы: Рауан, 2007. - 80 б.
2. Сарбасова Қ.А., Сарбасова Қ.А. Математикадан дәстүрлі емес сабақтар. - Қарағанды: «Санат-Полиграфия», 2005. - 87 б.
3. Сарбасова Қ.А. Бастауыш сыныптарда математикадан сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру. - Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2002. - 82 б.
4. Әбілқасымова А.Е. Позновательная самостоятельность в учебной деятельности студента. - Алматы: Санат, 1998. - 160 с.
5. Кенжебекова Р.И., Ақылбаев М., Арымбаев Қ. Бастауыш математика курсында шығармашылық қызықты есептер. Әлем баспасы. - Шымкент 2015, 106 б.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Мусабекова Г.Т.

д.п.н., профессор, зав.кафедрой «Педагогика и психология»

Момбекова Шолпан

магистрантка университета «Сырдария»

Түйін. Төменгі сыныпта ағылшын тілін оқыту барлық балаларға пайдалы. Ол баланың психикалық функциясын: жадын, зейінін, ойлауын, қабылдауын, қиялын дамытады, оның жалпы тілдік қабілеттерін арттырады, ана тілін меңгеруге көмектеседі. Мақалада бастауыш сыныпта ағылшын тілі сабағында инновациялық технологияларды қолдану туралы айтылады.

Резюме: Изучение английского языка в начальных классах полезно. В статье рассказывается об использовании инновационных технологий на уроках английского языка в начальных классах.

Summary. Learning English in primary school age is useful to all children, regardless of the starting abilities, since it has a positive effect on the development of the mental functions of the child: his memory, attention, thinking, perception, imagination, etc.; It has a stimulating effect on the common speech abilities, which in turn affects the ownership of their native language. In the article we are talking about the use of innovative technologies on English lessons in elementary school.

Многие годы традиционной целью школьного образования было овладение системой знаний. Результаты проводимых международных исследований показывают, что казахстанские школьники лучше учащихся многих стран выполняют задания репродуктивного характера, отражающие овладение предметными знаниями и умениями, но они плохо умеют выполнять задания с использованием методов наблюдения, классификации, сравнения, планирования эксперимента и проведения исследования. Из года в год снижается способность учащихся к логическому построению материала, к умению делать выводы и обобщения, знания становятся все более фрагментарными, несистематизированными. В настоящее время в педагогике постоянно встает вопрос о применении новых технологий обучения. Говоря о новых технологиях обучения, имеются в виду не только современные технические средства обучения, но и новые формы и методы обучения, новые подходы в организации процесса обучения.

Изучение английского языка в младшем школьном возрасте полезно всем детям, независимо от стартовых способностей, поскольку оно положительно влияет на развитие психических функций ребенка: его памяти, внимания, мышления, восприятия, воображения и др.; оно имеет стимулирующее влияние на общие речевые способности ребенка, что в свою очередь сказывается на владении родным языком.

Интегративной целью обучения в начальной школе является формирование элементарной коммуникативной компетенции младшего школьника на доступном для него уровне в основных видах речевой деятельности: аудировании, говорении, чтении и письме. Изучение иностранного языка направлено на развитие личностных качеств младших школьников в процессе участия в моделируемых ситуациях общения, ролевых играх. Применение ролевой игры предполагает самостоятельное языковое поведение, выбор лексики, интонаций и стиля поведения в заданной ситуации. Необходимыми сегодня становятся не только сами знания и знания о том, где их применять, но еще важнее знание о том, как информацию добывать, интерпретировать или создавать новую. И то, и другое, и третье – результат деятельности, а деятельность – это решение поставленных задач. И поэтому в виде методологической базы используется в качестве ведущего системно - деятельностный подход. Собственная учебная деятельность школьников, важнейшая составляющая системно-деятельностного подхода, реализуется как личностно-деятельностный подход в обучении. Его можно выразить формулой «деятельность – личность», т.е. «какова деятельность, такова и личность» или «вне деятельности нет личности». Учебная деятельность становится источником внутреннего развития школьника, формируя его творческие способности и личностные качества. Составной частью деятельностного подхода являются следующие положения:

- учет ведущих видов деятельности и законов их смены;
- обязательная результативность каждого вида деятельности;
- мотивированность любых видов деятельности;
- создание воспитывающей ситуации деятельности;
- личностное развитие, нравственное обогащение в ходе любых видов деятельности;
- сотрудничество при организации и управлении различными видами деятельности;
- обязательная рефлексивность всякой деятельности.

Деятельностная сущность обучения английскому языку осуществляется через «деятельностные задания», которые строятся на основе игрового, имитационного и свободного общения.

Деятельностные способности учащихся формируются лишь тогда, когда они не пассивно усваивают новые знания, а включены в учебно- познавательную деятельность.

Задача школы сегодня – не дать объем знаний, а научить учиться. И это укладывается в систему универсальных учебных действий (УУД). Что мы имеем в виду под учебной деятельностью? Это не есть чистое познание. Это организация развития, саморазвития, самовоспитания личности. Познание же встраивается в этот процесс. Чему должен научиться ребенок? Вспомним притчу о голодном путнике: «Я могу вам дать рыбу, чтобы утолить голод», сказал мудрец. «Но лучше я научу вас ее ловить, и вы всегда будете сыты». А ведь это опять универсальные учебные действия. Именно в деятельности порождается знание (life skills). Любая деятельность начинается с постановки цели, лично значимой для ученика. Когда эта цель «присвоена», он может понять и сформулировать задачу. Чтобы возник познавательный интерес, надо его столкнуть с преодолимой трудностью, т.е. создать проблемную ситуацию, чтобы решить ее, выполнить учебные действия, получить результат.

Дидактические принципы системно-деятельностного подхода:

1. Принцип деятельности заключается в том, что формирование личности ученика и продвижение его в развитии осуществляется не тогда, когда он воспринимает готовое задание, а в процессе его собственной деятельности, направленной на открытие «нового» знания.

2. Принцип непрерывности означает такую организацию обучения, когда результат деятельности на каждом предыдущем этапе обеспечивает начало следующего этапа.

3. Принцип психологической комфортности предполагает снятие стрессообразующих факторов учебного процесса, создание в школе доброжелательной атмосферы, ориентированной на реализацию идей педагогики сотрудничества.

4. Принцип целостного представления о мире означает, что у ребенка должно быть сформировано обобщенное, целостное представление о мире (природе – обществе – самом себе), о роли и месте каждой науки в системе наук.

5. Принцип вариативности предполагает развитие у учащихся понимания возможности различных вариантов решения проблемы, формирование способности к систематическому перебору вариантов и выбору оптимального из них.

6. Принцип творчества максимально ориентирует на творческое начало в учебной деятельности школьников, приобретение ими собственного опыта творческой деятельности.

7. Принцип минимакса заключается в том, что каждому школьнику предлагается содержание образования на максимальном (творческом) уровне и обеспечивается его усвоение на уровне социально безопасного минимума (государственного стандарта).

Концепцию «учения через деятельность» предложил американский ученый Д. Дьюи[1]. Основные принципы его системы:

- учет интересов учащихся;
- учение через обучение мысли и действия;
- познание и знание – следствие преодоления трудностей;
- свободная творческая работа и сотрудничество.
- жизнь не стоит на месте.

Меняются дети, меняется школа. Учителя находятся в постоянном поиске: как научить учеников мыслить и действовать самостоятельно? Ведь именно это сейчас ценится гораздо выше, чем просто эрудиция. И стандарт нового поколения повторяет нам: вместо простой передачи знаний от учителя к ученику приоритетной целью школьного образования становится развитие способностей учащихся самостоятельно ставить учебные цели, проектировать пути их реализации, контролировать и оценивать свои достижения, иначе говоря, умения учиться. И поэтому сегодня вновь актуальны слова доктора педагогических наук, профессора Уильяма Уорда: «Посредственный учитель предлагает, хороший учитель объясняет, выдающийся учитель показывает, великий учитель вдохновляет»[2].

На уроках английского языка используются следующие интерактивные технологии обучения:

- Работа в парах и группах.
- Различные игры.
- «Мозговой штурм».
- Дискуссия.
- Проектная работа.
- Ролевая (деловая) игра.

Все эти технологии помогают реализовывать все основные дидактические принципы обучения при системно-деятельностном подходе.

Работа в парах и группах (реализация принципа деятельности, принципа непрерывности и принципа минимакса)

Алгоритм работы (индивидуальной и парной) с грамматическими правилами.

Учащиеся получают индивидуальные карточки с заданиями по определенной грамматической теме, в процессе выполнения заданий они определяют свои затруднения; учащиеся получают карточку с правилом, в ходе знакомства с которым у них есть возможность исправить свои ошибки в своей карточке, происходит самопроверка; происходит обмен карточками в паре и раздаются карточки с ответами, происходит взаимопроверка; учащиеся получают обратно свою карточку и имеют возможность провести рефлексию; карточки сдаются для проверки учителю, карточка с правилом прорабатывается и основные положения, которые учащийся считает для себя важными, конспектируются в тетрадь.

Алгоритм работы с лексическим материалом в группе: учащиеся с увлечением работают по следующему алгоритму: придумайте в группе предложение, используя изучаемую лексику и изучаемый грамматический материал, переведите в группе предложение на английский язык; группы обмениваются своими предложениями на русском языке и также переводят их на английский язык, участники групп проверяют друг друга на правильность перевода, совместное обсуждение возникающих затруднений при переводе, составление индивидуального плана дальнейшего развития - рефлексия.

Ролевые игры на уроках английского языка (реализация принципов деятельности, целостного представления о жизни, психологической комфортности и творчества). Цели ролевой игры:

- попробовать себя в различных социальных ролях;
- учиться коммуникации в различных ситуациях общения.
- Наибольший интерес у обучающихся вызывают ролевые игры и игровые ситуации.

Например: «Встреча с иностранцем» (2 класс), • «В магазине», «На Дне рождения», (3 класс), «В незнакомом городе», «У врача» (4 класс), «Переводчик» (6 класс).

Проектная работа на уроках английского языка (реализация принципов деятельности, непрерывности, целостного представления о жизни, минимакса, психологической комфортности, вариативности и творчества) В начальной школе на уроках английского языка целесообразно использовать индивидуальные минипроекты и групповые проекты.

Индивидуальные минипроекты являются основой проектной деятельности во 2-4 классах по различным темам: «Моя любимая игрушка», «Я и моя семья», «Дом моей мечты», «Мои интересы», «Парад животных» и др.

Виды интерактивных уроков английского языка: урок - ролевая игра, урок творчества, урок-конкурс (викторина), урок – праздник, урок-спектакль.

Урок творчества (реализация принципов деятельности, непрерывности, целостного представления о жизни, минимакса, психологической комфортности, вариативности и творчества). Основные способы развития творческих способностей: изготовление поделок (маски, украшения на ручки, наряды для героев, динозавры, различные открытки, украшения на елку, лото, роботы, медали и т.д.); написание сочинений и составление рассказов; разгадывание и составление ребусов и кроссвордов; подготовка рисунков.

Урок – конкурс (викторина) и урок-праздник (реализация принципов деятельности, непрерывности, целостного представления о жизни, минимакса, психологической комфортности, вариативности и творчества) Пользуются особой популярностью среди детей. Конкурсы – одна из форм развития творческой активности. Они, как правило, являются логическим завершением работы над темой или приурочены к какому-либо празднику. Традиционные конкурсные и праздничные программы (2-11 класс): «Рождество», «День чая»(2-4 классы); конкурсы на неделе английского языка.

Урок – спектакль углубляет знание языка, развивает интерес к литературе, способствует раскрытию индивидуальных творческих способностей, помогает лучшему усвоению культуры страны изучаемого языка, учащиеся получают удовлетворение от такого вида работы.

Существующие проблемы при реализации дидактических принципов системно-деятельностного подхода:

- Не всегда интерактивные уроки, связанные с развитием свободного говорения (дискуссии, круглый стол), проходят на должном уровне, связано это с тем, что подобные уроки проводятся в средних и старших классах, учащиеся этих классов свободно говорить не умеют, а домашние заготовки для урока делают далеко не все.

- Учащиеся начальных классов не всегда хорошо организуются в пары и группы, действует принцип «нравится – не нравится». Практически в каждом классе есть ученик, с которым никто не хочет работать.

- В начальных классах существуют проблемы с внимательным слушанием во время защиты проектных работ.

- Отсутствие мотивации к обучению у некоторых учеников.

- Имеются ЦОР, но не всегда есть возможность использовать их на уроках.

Нужно попробовать использовать в обучении следующие интерактивные технологии:

- «Карусель» (Образуются два кольца: внутреннее и внешнее. Внутреннее кольцо - это сидящие неподвижно ученики, а внешнее - ученики через каждые 30 секунд меняются. Таким образом, они успевают проговорить за несколько минут несколько тем и постараться убедить в своей правоте собеседника).

- «Броуновское движение» (Броуновское движение предполагает движение учеников по всему классу с целью сбора информации по предложенной теме).

- «Дерево решений» (Класс делится на несколько групп с одинаковым количеством учеников. Каждая группа обсуждает вопрос и делает записи на своем «дереве» (лист ватмана), потом группы меняются местами и дописывают на деревьях соседей свои идеи).

- «Займи позицию» (Зачитывается какое-нибудь утверждение и ученики должны подойти к плакату со словом «ДА» или «НЕТ». Желательно, чтобы они объяснили свою позицию)[3].

Также можно попробовать проведение следующих интерактивных уроков: урок – концерт, урок – интервью, урок – виртуальная экскурсия.

Необходимо обращать больше внимания на развитие говорения на всех уровнях обучения, продумать меры повышения мотивации к обучению

Выводы: Применение различных видов интерактивных технологий на уроках помогают реализовывать в большей степени отдельные дидактические принципы, в то время как полностью интерактивные уроки, такие, как урок творчества, урок-ролевая игра и т.д. работают сразу на реализацию всех дидактических принципов.

Литература:

1. Дьюи Д. Прогрессивная педагогика. – Москва, 2000
2. Уорд Уильям. Собрание сочинений. – Москва, 2013
3. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Искусство преподавания: концепции и инновационные методы обучения. – Алматы, 2012

К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА ОСНОВЕ КОНТЕКСТНО – БАЗИРУЕМОГО ОБУЧЕНИЯ

Федорова Мария Александровна

магистр педагогических наук, преподаватель кафедры факультета международных отношений, базовый английский язык, КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы

Түйін: Берілген мақала әлеуметтік – мәдени қарым қатынас қалыптастыру көкейісті контенттік ұйымдасқан оқыту мәселесіне арналады. Автор контенттік ұйымдасқан оқытудың бірнеше түрлерін қарастырады және Англияның тарихы мен жағрафия атты элективті курста тиімді әдістемелер арқылы дәлелдейді.

Тірек сөздер: батыру, ұлттық дәл, ұлттық құндылық, әлеуметтік-мәдени компонент, социокоммуникация, контенттік ұйымдасқан оқыту, тақырыптық енгізілген, бірлескен қарым-қатынас.

Summary. The article is written concerning to the actual problem – forming the socio – cultural competence on the basis of content – based instruction. It contains different variations of this method of teaching and evidence of its effectiveness on the example of English history and geography courses.

Keywords: immersion, national mentality, national heritage, socio - cultural component, social communication, context - based learning, thematic, included, combined communication.

Резюме. В содержании данной статьи рассматриваются проблемы актуальности формирования социокультурной компетенции на основе контекстно – базированного обучения. Статья содержит различные варианты данного метода, а также доказывает его эффективность на примере уроков географии и истории английского языка.

Ключевые слова: погружение, национальная ментальность, национальное достояние, социокультурный компонент, социокоммуникация, контекстно – базированное обучение, тематическая, включенная, совмещенная коммуникация.

С позиции методологии иноязычного образования, изложенной в монографии С.С. Кунанбаевой «Современное иноязычное образование: методология и теории» [1], и отраженной в «Концепции иноязычного образования в РК» [2], в качестве предмета изучения и овладения выступает не «обучение иностранному языку», а «иноязычное образование», при котором содержанием являются не только прагматические знания, навыки и умения, но и развитие личности средствами иностранного языка при параллельном и взаимосвязанном изучении языка и культуры.

Все возрастающее значение владения иностранными языками на уровне, позволяющем осуществлять общение с иноязычными представителями разных стран в целях взаимодействия при реализации межнациональных и личных контактов, достижение взаимопонимания между народами, сделали жизненно важным обучение межкультурному общению изучающих иностранный язык в любом учебном заведении.

Концепт «социокультурная компетенция» занимает центральное место в теории межкультурной коммуникации. Усвоение иностранного языка означает проникновение в индивидуальный и коллективный менталитет и культуру другого народа и предполагает знакомство с взглядами, оценками и опытом другой культурной общности, так как за каждым национальным языком стоит национально – культурная специфика образа мира, состоящего из элементов и явлений, неотъемлемых и существенных для данного народа.

Культуроведческая осведомленность необходима для верной интерпретации того, что происходит в конкретной ситуации в инокультурной среде. Незнание социокультурного контекста и отсутствие стратегий по выполнению информационных пробелов могут оказаться решающими факторами при коммуникации с носителями языка и культуры [3].

Соизучение иностранного языка и культуры, ставшее в наше время жизненно необходимым для реализации межкультурной коммуникации, связано с формированием у обучаемых социокультурной компетенции. Это дает им возможность по окончании курса обучения иностранному языку, в частности – студентам языкового вуза, успешно общаться с носителями изученного иностранного языка, что может иметь важное значение для их личной и профессиональной жизни. Компетентностный подход к образованию предполагает наличие таких знаний, навыков и умений межкультурной коммуникации, которые необходимы, чтобы обеспечить в современном мировом мультикультурном и мультилингвистическом пространстве возможность эффективно реализовывать сложные правила сосуществования, позволить успешно решать жизненные проблемы, создавать паритетные отношения между языками, культурами и странами для их слаженного взаимодействия.

Формирование социокультурной компетенции неразрывно связано с основной целью иноязычного образования – с формированием личности межкультурной компетенции как медиатора культур родного и иностранного языков. Наиболее значима воспитательная задача, поскольку от решения зависит формирование в современном молодом человеке чувства патриотизма и чувства интернационализма. Изучая английский язык, мы формируем культуру мира в сознании человека. Мы изучаем и сравниваем языковые явления, обычаи, традиции, искусство, образ жизни народов. Изучая английские пословицы, мы сравниваем, например, как одна и та же мысль передается

разными средствами в разных языках. И мы обязательно обращаем внимание на такие моменты, что народная мудрость, выраженная в пословицах, интернациональна. Мы говорим по – русски: «Красив тот, кто красиво поступает» и по-английски: «Handsome is handsome does» или «Knowledge is power» знают во всем мире.

Всем давно известно, что нет языка без культуры и культуры без языка. Как бы хорошо мы ни знали грамматику и лексику иностранного языка, как бы наш акцент ни соответствовал стандартному произношению, мы никогда не найдем общий язык с англичанином, если не будем знать, что наиболее ценным предметом их уважения и поклонения является Её Величество Королева, и что в Англии не существует такого понятий, как президент. Поэтому знание истории народа изучаемого языка, отражающей его ценности, менталитет, жизненные принципы, государственный строй, экономику, культуру и другие аспекты жизни, так или иначе повлиявшие на строй языка, - необходимо для компетентностного владения ИЯ.

Е.Н. Соловьева отмечает, что «социокультурная коммуникация является инструментом воспитания международно – ориентированной личности, осознающей взаимозависимость и целостность мира, необходимость межкультурного сотрудничества в решении глобальных проблем человечества» [4].

Исследователи выделяют следующие компоненты социокультурной компетенции, развитие которых посредством обучения иностранным языкам может и должно быть эффективным:

1) Лингвострановедческий компонент (лексические единицы с национально – культурной семантикой и умение их применять в ситуациях межкультурного общения);

2) Социолингвистический компонент (языковые особенности социальных слоев, представителей разных поколений, полов, общественных групп, диалектов);

3) Социально – психологический компонент (владение социо-культурнообусловленными сценариями, национально – специфическими моделями поведения с использованием коммуникативной техники, принятой в данной культуре);

4) Культурологический компонент (социокультурный, историко-культурный, этнокультурный фон) [5].

5) Социокультурный компонент (социокоммуникация, национальная ментальность и национальное достояние) [3].

При этом, под социокоммуникацией П.В. Сыроев понимает совокупность приемов и средств устной и письменной передачи информации представителями определенной культуры или субкультуры. Такими средствами являются язык с характерными для него лексическими, фонетическими и грамматическими различиями; также язык жестов и вербального общения. К особенностям письменной коммуникации относят правила написания дат, адресов, формальных и неформальных писем, CV, и других документов, незнание особенностей которых может привести к коммуникативной и культурологической интерференции.

Национальная ментальность подразумевает собой мышления представителей определенной культуры, который определяет их поведение и ожидания относительно поведения их собеседников [6].

Под **национальным достоянием** Г.А. Воробьев предлагает понимать такие культурные направления, как наука и искусство, история и религия, национальные парки, исторические заповедники и другие места туристического паломничества [7]. Национальное достояние – это своего рода фонд национальных социокультурных знаний – концептов, представляющий культурологическую ценность.

Одним из методов, предполагающих соизучение языка и культуры является контентно – базированное обучение. Обучение иностранному языку через предмет называется контентно – базированным обучением. Следует заметить, что контентно – базированное и контекстно – базированное обучение преследует совершенно разные цели. Контекстно – базированное обучения ИЯ – обучение иностранному языку (КБО) имеет две цели: обучение предмету и обучение иностранному языку. И.А. Зимняя отмечает, что в области преподавания иностранных языков возникает специальная задача определения того, чему (из области культуры, этики, истории, искусства и т.д) учить средствами иностранного языка, ибо изучение языковых средств (лексики, грамматики, фонетики) ради самих этих средств не отвечает актуальным познавательным и коммуникативным потребностям студентов...» [8]. Нам представляется, что контентно – базированное обучение создает условия для достижения органического единства в овладении как предметом, так и иностранным языком.

Такой методикой является изучение языка через предмет. К примеру, курс истории или географии Англии. Курсы предполагают огромный пласт социокультурной информации, который

излагается на иностранном языке. Студенты знакомятся с терминологией, с реалиями, касающимися предмета изучения, но самое главное, с национальным и ментальным видением носителей языка той сферы жизни, которую охватывает программа курса. Можно предположить, что обучение ИЯ для специальных целей через предмет даст более широкие возможности в формировании у студентов способности к профессиональному общению на иностранном языке, так как внимание студентов концентрируется прежде всего на содержании предмета, а затем на особенностях изучаемого языка, т.е. иностранный язык используется как средство получения знаний по предмету.

Основатель контекстно – базируемого обучения, Мохан, отмечал: «Любой метод обучения, который предполагает только изучение языка и игнорирует изучение предмета в нем, так или иначе несущего культурную информацию, не будет отвечать потребностям обучаемого.... Что нужно, так это интегрированный подход, который бы связывал изучение языка и изучение предмета, предполагал бы язык, как средство обучения и признавал бы роль контекста в коммуникации» [9].

Существуют разные вариации контекстно – базируемого обучения, которые интегрируют все языковые навыки, как часть коммуникации:

1) Theme – based или Topic – based [9] (Тематическое) – в котором все языковые навыки, умения и культурно – нормативные знания интегрированы в обучение определенной темы (к примеру, экономики или экологии). Тема обучения должна соответствовать уровню и интересам учащихся. Такая модель контентно – базируемого обучения наиболее используется в данное время и встречается во многих учебниках для студентов, изучающих язык как второй иностранный. Тематическое обучение очень эффективно, так как темы выбираются с учетом важности и востребованности для студентов. Эти факторы являются основными с точки зрения мотивации.

2) Adjunct (Совмещенное) – в котором язык и предметный курс связаны учебным планом. Это два разных курса, тщательно объединенных одной целью.

3) Sheltered (Включенное) – в котором студенты обучаются языку, культуре и предмету, привязанному к их специальности и уровню.

4) Immersion (Погружение) – обучение предмету на ИЯ позволяет строить адекватное отражение коммуникативной и социокультурологической среды через практическое использование иностранного языка для овладения знаниями по предмету, исключение родного языка в процессе обучения и опору на ранее приобретенные знания обучаемых в познании реальной действительности, отражающей культурные и специфические стороны жизни народа изучаемого языка.

Таким образом, формирование социокультурной компетенции является одной из важнейших задач иноязычного образования, а сама социокультурная компетенция является стержневым и системообразующим компонентом в структуре иноязычной коммуникативной компетенции, связывая воедино все компоненты МКК, что можно проследить в характере формируемых знаний и умений, в системе тех отношений и качеств личности, которые могут быть развиты в процессе овладения знаниями и умениями. И контентно – базируемое обучение дает прекрасную возможность овладеть этим стержнем коммуникативной компетенции и стать медиатором культур в межкультурной коммуникации.

Литература:

- 1) Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории. Алматы: Эдельвейс, 2005. 330 с.
- 2) Концепция иноязычного образования в РК (Кунанбаева С.С., Иванова А.М., Кармысова М.К., Кузнецова Т.Д., Аренова Т.В., Абдыгаппарова С.К.).
- 3) Сысоев П.В. Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка. // Иностранные языки в школе. – 2001. - №4
- 4) Соловьева Е.Н. Методика обучения иностранным языкам. /Базовый курс лекций. – М.: Просвещение, 2003
- 5) Мильруд Р.П. Порог ментальности российских и английских студентов при прикосновении культур. // Иностранные языки в школе. – 1997. - №4
- 6) Stephen Krashen, Sheltered Subject matter teaching // John W. Oliver Methods that work, second edition, Boston, 1993, Chapter 15, pp. 149-158
- 7) Воробьев Г.А. Развитие социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка. // Иностранные языки в школе. – 2003. – №2
- 8) Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1987
- 9) Robin C. Scarcella, Rebecca L. Jxford The Tapestry of Language Learners, Boston: A Division of Wadsworth, - 2001

КРЕАТИВТІ ПОТЕНЦИАЛДЫЛЫҚ ҰҒЫМЫНЫҢ МӘНІ

Беркимбаев К.М.

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, п.э.д., профессор

Адырбеков К.М.

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің PhD докторанты

Түйін. Мақалада креативті потенциалдылық ұғымының мәні анықталған. Болашақ жаратылыстану мамандықтары мұғалімдерінің креативті потенциалды болу түсініктері негізделген. Креативті потенциалды мұғалім болу ықпалы туралы баяндалып, білім беру ортасы сапасындағы мүмкіндіктері келтірілген.

Кілттік сөздер. креативтілік, педагогика, психология, механизм, психика, концептуалдылық, феномен, рефлекс, субъект

Резюме. В статье определена сущность понятия креативного потенциала. Основано понятие креативного потенциала будущих учителей естественных наук. В нем описывается потенциал креативности и возможности для образовательной среды.

Ключевые слова. креативность, педагогика, психология, механизм, концептуальность, феномен, рефлекс, субъект

Summary: The essence of the concept of creative potential is defined in the article. The concept of creative potential of future teachers of natural sciences is based. It describes the potential of creativity and opportunities for the educational environment.

Key words: creativity, pedagogy, psychology, mechanism, conceptuality, phenomenon, reflex, subject

Шығармашылық психологиясының негізгі міндеті шығармашылық процесс пен креативтіліктің психологиялық механизмдері мен заңдылықтарын ашу.

Креативтілік – ағылшынның “Creativity” сөзінен аударғанда шығармашылық деген мағынаны береді.

Шығармашылық психиканың даму механизмі мен негізі ретінде қарастырылады (Н.В. Кипиани, А.М.Матюшкин, Я.А. Пономарев, И.Н. Семенов және т.б.). Оны зерттеу ойлау заңдылықтарымен байланыстырылады (Н.Г. Алексеев, С.М. Бернштейн, В.С. Библиер, В.Н. Пушкин, О.К. Тихомиров, Э.Г. Юдин және т.б.).

Шығармашылық психологиясындағы креативтілік атауымен белгілі болған бағытты зерттеуді Дж. Гильфорд, С. Медник, В. Смит, К. Тейлор, Е. Торренс, Х. Трик, М. Уоллах, Д. Халперн және тағы басқа шетел ғалымдары жүргізді. Бірақ, Н.Т. Алексеев, С.М. Бернштейн, А.Н. Лук, Я.А. Пономарев, Н.Г. Фролов, Э.Г. Юдин, М.Г. Ярошевский сияқты авторлардың айтуы бойынша креативтілікті зерттеудің қорытындылары айтарлықтай нәтижелі болмады. Шетел зерттеулерінің креативтілікке берген анықтамалары мен ұғымдарын талдай және жалпылай отырып, Р. Холлменн былай дейді: «Креативтілік жаңа тәсілмен жүзеге асырылған қабылдау ағыны (Маккеллар), жаңа байланыстар табу қабілеті (Кюби), жаңа қарым-қатынастардың пайда болуы (Роджерс), жаңа шығармалардың туындауы (Меррей), жаңалықтар ашуға және оларды білуге қабілеті (Лассуэль), жаңа шешімдерге әкелетін ақыл-ой іс-әрекеті (Жерар), жаңа ұғымға тәжірибені көшіру (Тейлор), жаңа констелляциялық мағыналардың елесі (Гизелин)» [1].

Бірақ көптеген зерттеушілер креативтіліктің анықтамасында тұлғаның ерекшелігіне немесе қасиетіне басты назар аударады. Дж. Гилфорд креативтілік пен шығармашылық потенциалды табысты шығармашылық ойлауға ықпал ететін қабілеттер мен басқа ерекшеліктерінің жиынтығы тәрізді анықталуы мүмкін деп есептейді.

Креативтіліктің жаратылысын қарастыру оны оқып-үйренудің негізгі сараптамалық бағытына негізделген. Жалпы алғанда оларды бағытталуына сәйкес үлкен екі топқа біріктіруге болады.

Бірінші топқа жалпы психологиялық және **концептуалдық** бағыттағы зерттеулерді жатқызуға болады (Д.Б. Богоявленская, 1983; К. Дункер, 1965; А.Я. Пономарев, 1976; С.Л. Рубинштейн, 1941; О.К. Тихомиров, 1969 және т.б.). Бұл топтың психологтары шығармашылық психологиясының методологиялық негіздерін, оның заңдылықтары мен шығармашылық қызметтің механизмдерін зерттеді. Шығармашылық психологиясында жалпы психологиялық теорияны құру мәселесі (Б.Ф. Ломов, Я.А. Пономарев, О.К. Тихомиров), педагогика мен психологияның әртүрлі бағыттарын зерттеудегі әлеуметтік тұрғыдан маңызды қорытындысын біртұтас ете алу қабілеті шұғыл шешім қабылдауды қажет етіп тұр.

Екінші топты шығармашылық іс-әрекетке қабілеттіліктің тұлғалық мінезін сипаттау мен анықтауға бағытталған дифференциалды-психологиялық типті шығармашылықты сараптамалық-эмпирикалық зерттеу құрайды.

Пәндік-процессуалдық деңгейге қатысты қазіргі заман және шетел шығармашылық психологиясында шығармашылық процестің сатылануы туралы пікір қалыптасқан (мәселенің пайда болуы, инкубация, интуитивті шешім қабылдау, идеяларды жүзеге асыру, верификация). Оның орталық буыны болып интуитивті кезең саналады (А.В. Брушлинский, А. Кестлер, А.Н. Лук, В.А. Моляко, Я.А. Пономарев, Т. Рибо, Р. Уоллес, П.М. Якобсон және т.б.). Е. Торренс креативтілікті

білімнің жетіспеушілігінен, қиындықтарды сәйкестендіруден, болжамдардың пайда болуы және қалыптасуымен байланысты туындаған мәселеге деген сезімталдықтың пайда болуы ретінде анықтайды (Е. Торренс, 1996). Әлеуметтік-психологиялық және әлеуметтік-басқарушылық деңгейінде, басқаша айтсақ, шығармашылық детерминанттарында зерттеулер жүргізілуде (В.П. Карцев, Р. Пиви, Б. Холлеран, В.Л. Худаков, Ф. Эндрюс, М.Г. Ярошевский және т.б.). Ұйымдастыру мәселесі бойынша жұмыстар, сонымен қатар ұжымды функционалды-рөлдік саралау жолымен ұжымдық шығармашылықты басқару туралы жұмыстар бар (Ч.М. Гаджиев, В.П. Карцев, М.Г. Ярошевский және т.б.).

Креативтілікті – жаңа өнім немесе шығармашылық ойлаудың қорытындысы деген пікірді ұстанған ғалымдар таласы әлі де жалғасуда (К. Тейлор, В.А. Терехов, О.К. Тихомиров және т.б.). Басқа зерттеулерде жаңаны құруда шығармашылық процестің басымдылығы көрінеді (Р. Арнгейм, А.В. Брушлинский, В.А. Моляко, В.Н. Пушкин, Р. Уоллес, П.М. Якобсон және т.б.). Бұл ұстаным әсіресе Р. Арнгеймнің еңбектерінде айқын көрінеді. Ол «шығармашылық туралы ол туындататын нысанға қарап айтуға болмайды... Креативтілік – бұл білім, әрекет және тілектердің толық ашылуы» [6, 376]. Психологиядағы эвристика мәселесін зерттей келе, В.Н. Пушкин: «Психологиялық процесс көмегімен шешілетін жаңа стратегия қалыптасады, эвристикалық іс-әрекет деген атауға ие жаңа дүние анықталады» деген пікірге келді [2].

Креативтілік сипаттамасы белгілі бір өнімді немесе кәсіптік әрекеттегі туындайтын психологиялық қасиетпен байланысты. Дж. Гильфорд, Л.Б. Ермолаева-Томина, А.Н. Жук, Ю.Н. Кулюткин, Б. Олмо, Я.А. Пономарев, Н.В. Рождественская, Е. Торренс және басқалар креативтілік элементтері ретінде әртүрлі қабілеттерді көрсетеді. Олардың ойларына, негізгі қабілет идеяларды жүзеге асыру және қанықтыру мүмкіндігімен айқындалады. Психологиялық зерттеулерде креативтілік термині тұлғаның интеллектуалдық және өз бетінше мәселені көтеруі, ерекше идеяларды айтып, оларды өзгеше жолмен шешу ерекшеліктерінің кешенін білдіреді.

Креативтілік маңызды және ерекше феномен болатын бұрынғы зерттеулер мен қазіргі зерттеулерде креативтілікті тұлғаның интеллектуалдық және тұлғалық ерекшеліктері ретінде қарау беталысы айқындалады. Бұл креативтілік мәселесіне деген әр түрлі бағытталғандықты көрсетеді: ол әрине, барлық тұлға бірдей жете алмайтын креативтілік қорытындысы емес (бұл мәселе күрделірек, өйткені қорытынды ретінде тек ғылымдар мен қас шеберлер жететін объективті әлеуметтік маңызды жаңа қорытынды қарастырылады), рефлексия және субъективті өз-өзін бағалау негізіндегі тұлғалық маңызды жаңа сапа деп зерттеледі.

Көптеген креативтілікті зерттеулерде психологиялық креативтілік механизмдері мен шығармашылық потенциалын тұлғалардағы түрлі сандық және сапалық қасиеттерін анықтауға басты назар аударылады. Бұнда олардың дамуы және шығу деңгейін ажырата білу қиындығы туындайды.

Сонымен, дәстүрлі психология мен педагогикада креативтілік тұлғалық категория ретінде қарастырылды, пікірлер мен таластар негізінен түсініктемені айқындау жөнінде болды. атап айтқанда креативтілік дивергенттік ойлау (Гилфорд, О.К. Тихомиров) немесе интеллектуалдық белсенділік (Д.Б. Богоявленская, Л.Б. Ермолаева-Томина), немесе тұлғаның ықпалдастық сапасы (Я.А. Пономарев және т.б.) деп қарастырылады[3].

Әрбір ғылымның ұстанымы дәлелденген, мақұлдауды күтеді. Бірақ, педагогикада (креативтік андрагогикада) оның сапалы көрсеткіштері мен пайда болу деңгейін анықтау толық мүмкін емес. Егер креативтілік сипатталған ұстанымдардың тек біреуі арқылы ғана түсіндірілсе, онда мәселе бір жақты ғана қарастырылады. Тұлғаның шығармашылық потенциалы жалпы алғанда креативтілігі дамитын шығармашылық білім беру мен тәрбиелеу процесін ұйымдастыру және басқару ретінде қарастыратын педагогикаға қатысты. Сол себепті креативті білім беру және тәрбиелеу процесінде тұлғалық категория ретінде креативтіліктің дамыту мүмкіндігін зерттеу қажеттілігі туындап отыр.

Зерттеу пәніне байланысты қарастырылатын психология-педагогикалық құбылысты жүйелі түрде қарастыру керек. Мұндай әдістемелік бағдар педагогикада креативтіліктің бүкіл процессуалды кешенділігін қарастыруды талап етеді, яғни ғылым негіздерін тану процесі мен қарама-қайшылық негізіндегі жаңа идеяларының туындауының (ішкі және сыртқы) бастапқы сатысынан педагогтың шығармашылық гүлдену кезеңіндегі тұлғалық және әлеуметтік нәтижесіне дейінгі аралықты қамтиды.

Я.А. Пономарев шығармашылық психологиясында туған жаңа бағыттарды сипаттай отырып, пайда болып, содан соң өз бетінше өмір сүре бастаған әлеуметтік психологияны және шығармашылық психофизиологиясын бөліп көрсетеді. Шығармашылық психологиясынан жоғары қарай шығармашылық әлеуметтік психологиясы туындады. Әлеуметтік психологиясы арқылы қоғамдық ғылымдармен, ал шығармашылық психофизиологиясы арқылы биологиялық кең көлемді

байланыс пайда болады. шығармашылық психология және оған жақын психологиялық топтар маңында педагогикалық және сол сияқты басқа ғылымдар, олар арқылы практикамен байланыстыратын қолданбалы пәндер пайда болады [4].

Педагогикада креативтілік проблемасындағы күрт өзгеріс 60-70 жылдары басталды. Шығармашылықпен жұмыс істейтін педагог-жанашылдар пайда болды. Олардың білім берудегі инновациялық жүйесі басылып, радио және теледидар бойынша жаңа әдістері насихаттала бастады. Жаңашылдық нәтижелері тек педагогтарды ғана емес, білім мен тәрбиедегі шығармашылықтың психологиялық ерекшеліктері мен педагогикалық психологиядағы шығармашылық әрекет механизмдерін оқып-үйрене бастаған психологтарды да қызықтыра бастады (В.В. Давыдов, И.А. Зимняя, Н.В. Кузьмина, Я.А. Пономарев, А.М. Матюшкин, В.В. Рубцов, Д.И. Фельдштейн және басқалар).

Креативтілікті зерттеуде өткізілген талдау жалпы заңдылықтар мен ерекшеліктерді тауып, кәсіптік андрагогикада жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Креативтілік тұлғаның аса маңызды интеллектуалдық-эвристикалық сапасы ретінде емес, бағалы-тұлғалық, көп деңгейлі білім беру деп түсіндіріледі[5].

Креативтілік адамның рухани және тұлғаның шығармашылық өзіндік даму шартының ажырамас бөлігі болатын бағалы тұлғалық саналы категориясы. Ол оның өзіндік көкейтестілігінің айтарлықтай резерві болып табылады. Креативтілік тұлғаның білімнің жан-жақтылығымен емес, қабылдау, мәселелерге сезімталдығы, жаңа идеяларды қабылдауға икемділігі мен жаңаны құру мақсатында тұрақтап қалған стереотиптерді өзгертіп, өмірлік проблемалардың күтпеген және кездейсоқ шешімін табумен айқындалады.

Педагогикада креативтілікті зерттеу оның тұлғалы категориясы ретінде өздік білімін көтеру мен шығармашылық тұлғаның дамуына жету мақсатында оқыту және тәрбиелеудің шығармашылық процесті тиімді ұйымдастыру мен басқару формаларын табуға мүмкіндік береді. Практикалық аспектідегі ғылыми зерттеулерді жүзеге асыру мазмұнды түрде инновациялық практикада қорытындыланатын білім беру мен тәрбиелеу процесін модельдеуден көрінеді. Тұлғаның креативтілік потенциалы саналы іс-әрекетте дамитын болғандықтан білім беру әрекетінде тұлғаның креативті процеске тиімді кірісуіне жағдай туғызу керек. Шығармашылық дара тұлғаның саналы және бейсаналы ұғымдары қалыптасатын креативті процесті үздік ұйымдастыру мен реттеуде қиыншылық туғызады.

Зерттеу көрсеткендей креативтіліктің дамуының саналы диалектикалық процесіне тұлғалық жүйедегі сана және бейсана ұғымдары жатады. Креативтілік тұлғаның саналы және бейсаналы феномендарының психикасын зерттеу өзін-өзі тану мен өзіндік сана сатыларын айқындау қажеттіліктеріне әкеліп соғады.

Философтар мен психологтардың анықтамасы бойынша саналылық тұлғаның қоршаған орта, адамдар және өзі туралы әлеуметтік маңызды меңгерген саналы білім көлемі. Олар интериоризация мен экстериоризациядан кейін вербальды және вербальды емес әдістер, символдар, эмоционалдық көркемдік образдар көмегімен әлеуметтік және жеке тәжірибесі арқылы қорытындыланып, басқа адамдарға жетілдіріледі. Біз саналы түрде қабылдайтын мидағы оқиғалар мидың тілдік жүйесімен өңделетін оқиға болып табылады.

Сананың пайда болуы ішкі процестердің интериоризациясы мен өзін-өзі тануының пайда болуына әкеліп соғатын ой және вербальды диалогтар мен коммуникативті процестермен байланысты. Өзін-өзі тануды психологтар санамен генетикалық және функционалды байланыстағы тұлғаның орталық қалыптасуының бірі ретінде қарастырады (Б.Г. Ананьев, С.Л. Рубинштейн, А.Г. Спиркин). Сана әлеуметтік орта мен психиканың жоғарғы ықпалдық формасы. Сананың деңгейі интеллектуалдық дамудан, дара ақпараттық тәжірибеден және өзін-өзі танып білуге деген қабілеттіліктеріне байланысты. Түскен ақпарат санада өңделеді және тұлғаның интеллектуалдық тәжірибе, ойлау, дүниетану және саналылығының негізі болып табылады[6].

Тұлғаның креативтілігі мен шығармашылық ойлауын психологиялық тұрғыдан зерттеу олардың шығармашылық ерекшелігінің ғылыми-психологиялық әдістерін табумен байланысты болды. Ойлау механизмдерін зерттеу проблемалар мен міндеттерді шешу материалдарымен өткізілді. Бұлай істеу абстракцияның сәйкес жүйесін құрастырып, шығармашылық ойлаудың өнімділігін айқындауды талап етеді.

1914 жылы психолог О. Кюльпені тұлға санасындағы ойлау процестері, ал О. Зельцті тұлғаның интеллектуалдық аспекті қызықтыра бастады. Сол кездің өзінде-ақ өнімді ойлау психологиясына интеллектуалдық бағдар пайда болды. С.Л. Рубинштейн атап көрсеткендей, бұл мектептің шығармашылық сипаты «интеллектуалдық интуициямен» ерекшеленді.

Зерттеудің тағы бір тармағы ойлау проблемаларына тұлғалық бағдар тұрғысынан дамыды. Б.В. Зейгарник, А.Р. Лурия, Ю.А. Самарин, Б.М. Теплов еңбектерінде ақыл-ойдың тұлғалық ерекшеліктері сипатталған.

Ойлауды зерттеп, білудің жолдары мен принциптерін таба отырып, С.Л. Рубинштейн зерттеу процесін тереңдету және тұлғалық аспектісін енгізу қажеттілігін баса көрсеткен.

Ойлау саласындағы психология-педагогикалық зерттеулерді талдай отырып, олардың тұлғалық шарттарының әртүрлі аспектілерін айқындауға болады: даралық-жіктеу айырмашылықтары, креативтілік қасиеттері, шығармашылық белсенділігі, бағыттылық, жинақылығы, қайраттылығы, түрткілік және эмоционалды факторлар.

Шығармашылық ойлауды танып-білудегі әртүрлі бағыттарды саралай отырып, ойлау әрекетінің танымдық жоспарын айқындап алу керек.

Әлеуметтік орта танымдық сферамен тығыз байланысты санаға әсер етеді. Санада өндірілген ақпараттық, тұлғалық маңызды тәжірибе санасыздық, бейсаналылық, санадан тыс деңгейлерінде сақталады.

Бейсаналылық және санасыздық процестерін танып-білмей, шығармашылық тұлғаның дамуы мен креативтілікті тану жолдарын анықтау мүмкін емес[7].

Интуитивті фазадағы шығармашылық кездейсоқ, басқарылмайды, аяқ астынан туындайды. Шығармашылық пен аяқ астылықтың өзара байланысын Ф. Ницше ішкі себептермен пайда болған, сыртқы әсермен болмаған, яғни аяқ астылықты шығармашылықтың қозғаушы күші деп қарастырған. Бұл себепті зерттеу байланысымен ықпалдаспайды, сондықтан кездейсоқ болып табылады: «Мен кездейсоқтық арасындағы шығармашылық бастауын, белсенді күшті аштым: оқиға шығармашылық импульстардың қақтығысуы», - дейді Ф. Ницше.

Мидың әрекетінің санасыздық процестерін зерттей отырып, П.В. Симонов бір-бірінен айырмашылықтарымен ерекшеленетін үш құбылысты атап көрсетті.

Бірінші топ – санасыздық;

Екінші топ – бейсана сферасы;

Үшінші топ – санадан тыс.

XX ғасырдың соңғы үш жылдығы шығармашылық проблемаларын зерттеп, тануда өнімді болып отыр. Бұл зерттеулердің ерекшеліктерінің бірі – шығармашылық феноменінің басымдылығы. Сонымен қатар, терминологиялық аппарат жетілдіріле бастады. Шығармашылық, шығармашылық потенциал, шығармашылық қабілеттер, шығармашылық процесс, шығармашылық ойлау, шығармашылық тұлға, шығармашылық әрекет тағы басқа терминдерге талдау жасалып, олардың қолдану аясы, жіктелуі негізделе бастады.

Шығармашылық проблемасына әрекетті түрлендіру арқылы қарастыру тиімді бола бастады. Бұрыннан белгілі ғылыми, техникалық, әдеби, музыкалық, көркемділік шығармашылыққа ойын, оқыту, коммуникативті, жағдаяттық, әскери, басқару тағы басқа шығармашылық түрлері қосылды.

«Шығармашылық жалпыламалық сипатта бола ма, ол неден көрінеді?» - сұрағына жауап іздеген қазіргі заман зерттеушілерінің педагогикалық әрекетке көзқарастарын қарастырайық.

Л.И. Беляеваның пікірінше, «педагогикалық әрекет» ұғымы педагогиканың негізгі категорияларының арасынан лайықты орын алған жоқ.

М.М. Поташниктің ойынша: «педагогикалық еңбектің шығармашылықсыз болуы мүмкін емес, олай болмайды да, өйткені, қайталанбас балалар, түрлі жағдайлар, оқытушы тұлғасы және кез-келген педагогикалық шешім үнемі осы ерекше факторлардан туындайды. Балалармен жұмыс істеп жүрген мұғалімдер осы ерекшеліктерді ескермесе, оның әрекеті «педагогикалық» еңбектен тысқары жатыр деген сөз. Ғылым және өнер қортынан туындаған педагогикалық әрекет шығармашылықты туындатады».

Педагогикалық әрекетті шығармашылық ұстаным жағынан қарастыра отырып, М.М. Поташник оның практикалық тұрғыдан іске асатынына назар аударады: проблемаларды үлгіден тыс шешу бағдары; жаңа формалар, әдістер мен тәсілдерді дайындап, сонылығымен үйлестіру; тәжірибені тиімді түрде пайдалана білу; жетілдіру, тиімділік, білетіндерін жаңа міндеттерге сәйкес жетілдіру; жоғары дамыған интуицияны сәттілікпен қолдана білу; бір проблеманың шешімін әртүрлі тәсілмен шеше білу жолдарын таба білу; әдістемелік ұсыныстарды, теориялық білімді нақты педагогикалық әрекетте қолдана білу және тағы басқа[8].

«Педагогикалық шығармашылық» және «педагогикалық шеберлік» ұғымдарын талдай отырып, ғалым олардың мағыналары жағынан ұқсастығын атап көрсетеді. «Шебер деп өз мамандығын терең игерген қызметкерді атауға болады. Шеберлік үлкен тәжірибеге байланысты. Шебер бола қоймаған жас мұғалім де шығармашылықпен жұмыс істей алады».

XX жүзжылдықтың соңында психология мен педагогикада шығармашылық туралы әртүрлі мәліметтер жинақталды. Бірақ, жаңа білімге енгізіп, жетілдіру үшін, барлық ақпараттық материалдар өз кезегінде мағыналылықты, жүйелілікті қажет етеді. Бұндай жаңа білімге шығармашылық тұлғалардың типтерін, шығармашылық тұлғаның ақылының белгілері мен сапасын, шығармашылықтың пайда болуының механизмдері мен формаларын, шығармашылық еңбек шарттары мен оның түрткісін жатқызуға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Чернилевский Д.В. Креативные аспекты становления образовательной системы. - М., 1996. – 45с.
2. Шевченко Л.Л. Педагогическое творчество. - М., 1996. – 78с.
3. Рахимов А.З. Психология творчества. - Уфа, 1995. – 95с.
4. Гнатко Н.М. Проблема креативности и явления подражания. - М., 1994. – 91с.
5. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. - М., 1990. – 37с.
6. Калмыкова З.И. Продуктивное мышление как основа обучаемости.- М., 1981. – 15с.
7. Козырева Л.А. Лекции по педагогике и психологии творчества. - Пенза, 1994. – 105с.
8. Морозов А.В. Диагностика креативности //Монография. - М., 2002. – 48с.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОНСТРУКТИВТІ ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ

Жумабекова К.Б.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, педагогика және білім беру менеджменті
кафедрасының аға оқытушысы

Қилыбай Ж.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 4 курс студенті

Түйін: Авторлар мақалада оқушылардың конструктивті өзара әрекеттесу дағдыларын дамытудың жолдарын қарастырған. Сонымен қатар өзара әрекеттесуге бағытталған жаттығулар үлгісін ұсынады.

Резюме: В данной статье авторы рассматривают пути развития навыков конструктивного взаимодействия школьников. Также предлагают образцы упражнений, направленных на сотрудничество

Summary: In this article the authors consider ways of developing the skills of constructive interaction of schoolchildren. Also suggest examples of exercises aimed at cooperation

Заманауи ғылым мен білім адамдар арасындағы байланыстарды зерттеуге байланысты мәселелерге көп көңіл бөледі. Қазіргі қоғамның өміршеңдігі оның мүшелерінің бір-бірімен белсенді араласуынсыз мүмкін емес. Өзара ықпалдастықтың сапалық және сандық сипаттамалары қоғамдық өмірдің барлық салаларында жұмыс тиімділігіне әсер етеді. Философия және әлеуметтік ғылымдардағы жалпы пішіндегі өзара әрекеттесуді Н.Е. Яценко бір-біріне өзара ықпалдасқан және өзгерістерге ұшыраған құбылыстар мен органдар арасындағы байланыстың әмбебап нысаны деп түсіндіреді. Психологиялық және оқу әдебиетінде «өзара әрекеттесу» ұғымының бірде-бір түсіндірмесі жоқ. Бұл құбылысты қарау үшін бірлескен қызметті ұйымдастыруға негізделген анықтама өте маңызды. Адамдардың бірін-бірі тануы және өзара ықпал етуін А.А. Бодалев кез-келген бірлескен қызметтің міндетті элементі болып табылатындығын көрсетті. Адамдар имиджді және мінез-құлықты бейнелеп және түсіндіріп, бір-бірінің мүмкіндіктерін бағалайтындықтан, олардың өзара әрекеттесу сипаты және олар бірлескен қызметте болған нәтижелер айтарлықтай дәрежеге байланысты [1]. Л.В. Байбордова тұрғысынан өзара әрекеттесу – дамудың әмбебап нысаны, табиғатта да, қоғамда да өзара әрекеттесу құбылыстарының өзара өзгеруі, олардың әрқайсысын сапалы жаңа мемлекетке алып келеді. Ынтымақтастық айналадағы шындықтың үдерістерінің кең ауқымын көрсетеді, оның нәтижесінде себеп-салдар байланыстары жүзеге асырылады, өзара әрекеттесуші тараптар арасында алмасу, олардың өзара өзгерісі бар [3].

Философия өзара әрекеттесудің мынадай белгілерін нақты құбылыс ретінде көрсетеді:

- объектілердің бір уақытта болуы;
- қосылыстардың екі жақтығы, субъект пен объект арасындағы субъектілер арасындағы өзара өтулер;
- мәнділік деңгейіндегі байланыстың тұрақтылығы;
- тараптардағы өзгерістердің өзара байланысы;
- нысандардың ішкі өзін-өзі басқаруы.

Конструктивті өзара әрекеттесу мақсаттардың үйлесімділігінде көрініс табады сондай-ақ байланыс құралдарымен, әдістерімен және ережелерімен сәйкестігі, бұл әлеуметтік және жеке маңызды өнімді шешуге ықпал етеді. Міндеттер жеке адам мен топтың дамуын ынталандырады. Адамдармен конструктивті қарым-қатынас жасау, оларға көзқарас табу, оларды өздігінен орналастыру әрбір адам үшін қажет. Бұл дағдылар өмір табысының негізін құрайды. Кейбір адам сөйлескенде қиындықтарға тап болады: оған басқа адамдармен байланыс орнату, қызметінде табысқа қол жеткізу қиын. Байланыс өнерін білу, өзара қарым-қатынастың психологиялық ерекшеліктерін білу, қарым-қатынас процесінде сындарлы өзара әрекеттесуді қолдану қабілеті жеке тұлғаның толыққанды дамуы үшін маңызды. Баланың психикасының және жеке қасиеттерінің дамуы адам мен оның тікелей ортасы арасындағы өмірде қалыптасатын қарым-қатынастармен анықталатындығына ешкім шүбә келтірмейді. Бала бірінші кезекте эмоционалды жеке тұлға ретінде дамиды және психоэмоциялық сезімнің ауырлығының төмендеуінен кейін мінез-құлық аспектілері айқын көрінеді. Ересектердің балалардың эмоцияларын түсінуіне және қозғауына қабілетсіздігі оқушылардың біліміндегі қателіктерге әкеліп соғады, сонымен бірге өсіп келе жатқан адамның «Мен - тұжырымдамасын» қалыптастыруға кері әсерін тигізеді [4].

Сындарлы (конструктивті) өзара әрекеттесудің коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыруға әсерін анықтау үшін біз «байланыс және өзара әрекеттесу» категориясының өзара байланысын белгілейтін боламыз. Байланыс – бірлескен іс-қимылдың қажеттілігі, соның ішінде ақпаратпен алмасу, бірлескен өзара әрекеттесу стратегиясын әзірлеу, «басқа тұлғаны қабылдау және

түсіну», сондай-ақ бірлескен қызметтің қажеттіліктеріне байланысты қаражат арқылы жүзеге асырылатын субъектілердің өзара іс-қимылы, бірлескен іс-әрекеттердің қажеттілігін туындататын адамдар арасындағы қарым-қатынастарды құру және дамытудың күрделі, көп қырлы процесі.

Педагогикалық салада өзара әрекеттесу екі жақты сипатқа ие. Дәстүрлі педагогика мұғалімнің білім беру үдерісіндегі жетекші рөлін және сәйкесінше, тәлімгерлік, ұсыныс, әсер ету, сендіру (мұғалім тарапынан) және оқушылар тарапынан имитация, көмек, әрекетсіздік немесе оппозиция сияқты өзара әрекеттесудің формаларын таниды. Білім беруді гуманизациялауға байланысты мұғалім мен оқушылар арасындағы қарым-қатынас пен өзара қарым-қатынастың үрдістері байқалды. Өзара қарым-қатынас ересектер мен балалардың бірлескен қызметте салыстырмалы түрде тең дәрежеде қатысуы ретінде түсініледі. Бұл өзара әрекеттесудің негізі, басқасы, ол қандай да бір түбегейлі, жеке басын бұзып, оның сана-сезіміне және мінез-құлқына әсер етеді. Қабылдау позициясы әрбір қатысушы үшін әрі маңызды [1].

Гуманистік көзқарас балаға оның қабылдануына және өзінің ерекше көзқарасын сақтауға мүмкіндік береді:

- дамушы тұлғаның оң жағына сүйенеді;
- баланы басқалармен салыстырмаңыз;
- баланың тұлғалық емес, оның мінез-құлқын емес, нақты іс – әрекетін бағалаңыз;
- оның даму перспективаларын ескере отырып, баланың мүдделерінен шығады. Байланыс қызметі адам қызметінің барлық түрлеріне әсер етеді [2].

Жоғары сынып оқушыларының жетекші қызметі ретінде әрекет ететін білім беру қызметі және қарым-қатынасы өзара әрекеттеседі.

Педагогикалық өзара әрекеттесудің келесі түрлеріне назар аударайық (Е.В. Коротаев бойынша):

- *деструктивті* педагогикалық өзара әрекеттесу түрі білім берудің нысаны мен мазмұнын бұрмалайды, қатысушылар арасындағы байланыстарды, педагогикалық жүйенің элементтерін бұзады;

- *шектеулі* педагогикалық өзара іс-қимыл түрі жеке тұлғаның даму процесіне біртұтас көзқарасты ескерместен жеке тұлғаның жеке қасиеттерін дамыту мен қалыптастыруды бақылау арқылы жүзеге асырылады;

- *қалпына келтіру* педагогикалық өзара әрекеттесу түрі білім беру үдерісіндегі тактикалық тапсырмаларды шешуге, қол жеткізілген нәтижені сақтауға бағытталған;

- *сындарлы (дамушы, конструктивті)* педагогикалық өзара іс-қимыл түрі бір мезетте жеке тұлғаның дамуының тұтастығын қамтамасыз етеді және оны әрі қарай жан-жақты дамыту және қоғамға оңтайлы бейімделу үшін жағдайлар жасайды.[2]

Осылайша, байланыс және өзара әрекеттесу күрделі диалектикалық бірлік болып табылады. Оқу-тәрбие үдерісінде сындарлы өзара әрекеттесуді қолдану кіші мектеп оқушыларының когнитивтік белсенділігін реттейді және баланың өзара әрекеттесу жағдайын эмоциялық жағынан болжай білуіне мүмкіндік береді, осылайша оны сәтсіздік жағдайында өзіндік жұмысқа дайындайды. Сындарлы өзара әрекеттесудің негізгі міндеттерінің бірі – қарым-қатынас пен мінез-құлықтың тиісті әдістеріне үйрету және өзін-өзі үйрету, сондай-ақ жеке-семантикалық реттеу тетіктерін бекіту және одан әрі дамыту. Конструктивті өзара іс-қимыл – бұл әрбір қатысушысы қатысатын адамдардың бірлескен қызметі мен нәтижесі. Әрекет, тиісінше, әрқайсысының дағдылары мен дағдыларын білетін саланы дамытады және кеңейтеді және бір мезгілде қызметтің барлық қатысушыларына және қызмет процесіне өз құндылық қатынасын қалыптастырады. Екатеринбургтағы мектептердің бірінің үшінші және төртінші сыныптарында біз мұғалім-топ, мұғалім-бала, бала-баланың, бала-топ жүйесіндегі сындарлы өзара әрекеттесу негізінде студенттердің коммуникативті құзыреттілігін дамыту бағдарламасын ұсынамыз. Сыныпта студенттер қарым-қатынас жасау туралы білімдерін жетілдіреді, мінез-құлықтың тиісті әдістерін қолданып, сәттілік пен сәтсіздік жағдайында сындарлы өзара әрекеттесу дағдыларын меңгереді. Нәтижесінде, әрбір студент басқа адамдарға, және процесс қызметіне құнды қатынасты жүзеге асырады және жүзеге асыруға байланысты іс-шаралар негізгі фактор болып табылады жеке өзін-өзі реттеуді үйренеді [2].

Әлеуметтік жоспарда адамдардың өзара әрекеттесуі ұрпақтардың дәйектілігін жүзеге асыру әдісі ретінде қарастырылады. Тәжірибе, ұрпақтан-ұрпаққа ақпарат беру адамдардың өзара әрекеттесуіне ықпал етеді: бір жағынан нақты мінез-құлық және екінші жағынан осы мінез-құлықты имитациялау.

Тиімділіктің тікелей және нақты көрсеткіші жоғары сынып оқушыларының өзара әрекеттесуінің негізгі сипаттамаларын дамыту болып табылады:

- өзара түсіністік туралы жеке қасиеттерін білудің объективтілігі, бір-бірінің жақсы жақтары, мүдделері, қызығушылығы; бір-бірін жақсы түсінуге және өзара қызығушылыққа ұмтылу. Өзара түсіністік, өзара әрекеттесудің жалпы мақсатын түсіну, міндеттердің ортақ және бірлігі, бір-бірінің қиындықтары мен проблемаларын түсініп, құрметтеу, әртүрлі жағдайларда мінез-құлық себептерін түсіну, бағалау мен өзін-өзі бағалаудың барабарлығы; бірлескен қызметке қатысты көзқарастардың сәйкестігі;

- қарым-қатынас – қарым-қатынастың көрінісі, бір-бірінің пікіріне және ұсыныстарына назар аудару; бірлескен қызметке эмоциялық дайындық, оның нәтижелерімен қанағаттану; бір-бірінің позицияларын құрметтеу, эмпатия; ресми және бейресми қарым-қатынасқа ұмтылу; серіктестердің бастамасы мен тәуелсіздігін ынталандыратын қатынастардың шығармашылық сипаты;

- өзара әрекеттер бойынша – тұрақты байланыстарды жүзеге асыру, бірлескен қызметке белсенді қатысу; екі жақтан да әртүрлі байланыстар орнатудағы бастама; келісімділік, өзара көмек негізінде іс-қимылды үйлестіру, келісу; сақтандыру, көмек, бір-біріне қолдау көрсету;

- өзара ықпалдасу туралы — даулы мәселелер бойынша келісімге келу мүмкіндігі; жұмысты ұйымдастыруда бір-бірінің пікірін ескеріп отыру; өзара ескертулер түрінде дәлелді және нақты негізде мінез-құлық жолдарын және әрекеттерін бір-біріне ұсынымдардан кейін өзгерту [3].

Жалпы айтқанда, конструктивті өзара әрекеттесуді дамыту бірлескен қызметтің мазмұнын және байланыс серіктестерін, өзара әрекеттесу жолдары мен нысандарын, сыртқы және ішкі байланыстарды кеңейтуді, үздіксіздікті жүзеге асыру арқылы бағаланады.

Оқушылардың сындарлы (конструктивті) өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға арналған әлеуметтік-психологиялық тренинг бағдарламасы

Түсіндірме жазба

Өзін-өзі тануды дамыту жасөспірімдердің орталық психологиялық үдерісі болып табылады. Өзін-өзі тануды қайта құру өзіне қатысты жаңа сұрақтардың, көзқарастардың пайда болуымен байланысты. Ішкі әлемнің ашылуы – бұл қуанышты және қызықты көрініс, сонымен қатар көптеген алаңдатарлық, драмалық әсерлерді тудырады.

Жоғары сынып оқушыларының нақты, реттелетін қарым-қатынас уақыты оның қажеттіліктеріне қарағанда әлдеқайда көбірек, сонымен бірге реттелмейтін қарым-қатынасқа деген қажеттілік нақты реттелмеген қарым-қатынастан әлдеқайда аз. Демек, орта мектептің оқушылары бейресми қарым-қатынас тәжірибесін дамытуды шектейтін атмосфераны қалыптастырады.

Байланыстың ең тиімді түрі – әлеуметтік және психологиялық тренинг. Тиімді әлеуметтік мінез-құлық білімдерін, дағдыларын игеру үдерісін айтарлықтай жеңілдетеді және тездетеді, адамның коммуникативтік мүмкіндіктерін жедел іс-қимылдауға, практикалық іс-әрекеттер мен адамдар арасындағы қарым-қатынастарда басқа адамдармен толық өнімді өзара әрекеттесуді ұйымдастыруға қажетті толық өзін-өзі тану және өзін-өзі анықтауға мүмкіндік береді.

Негізгі тұжырымдамасы: өзара әрекеттесу:

- субъектілер арасындағы қарым-қатынас;
- сындарлы өзара әрекеттесудің негізі ретінде түсіну;
- өзара әрекеттесудің әдістері мен тәсілдері;
- таным процесі;
- таңдаудың жеткіліктілігі;
- қорғау механизмдері мен кедергілер, оларды жеңу жолдары;
- ауызша және ауызша емес қарым-қатынас.

Тренингтің мақсаты: жеке тұлғаның, топтық және әлеуметтік-психологиялық жағдайларды психологиялық талдауға қажетті тұжырымдамалар жүйесімен жоғары сынып оқушыларының өзара тиімді әрекет ету дағдыларын дамыту.

Тренингтің мақсатының орындалуы:

1. «Мен» - тапсырмалар

- өзін-өзі іздеу,
- жауапкершілікті анықтау,
- өзін қабылдау тәсілдері.

2. «Сіз» - тапсырмалар

- басқа білу,

- тұлғааралық кедергілерді анықтау,
- оларды жеңу жолдары,
- конструктивті жолдарды іздеу.

3. «Біз» - міндеттер

- Мен және менің құрдастарым арасында ортақ іздеу,
- Мен және ересектер арасында ортақ іздеу.

Жұмыс әдістері:

1. Топтық пікірталас – бұл топтың мүшелерімен қарым-қатынасты ұйымдастырудың тәсілі, бұл сізге қарсы позицияларды салыстыруға, әртүрлі жағынан мәселелерді көруге, жаңа ақпарат қабылдау қарсылығын төмендетуге және эмоционалдық тұрақсыздықты тудыратын өзара позицияларды айқындауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс қатысушыларға нақты жағдайларды талдауды үйретуге, басқа қатысушылармен тыңдау және өзара әрекеттесуді үйретуге мүмкіндік береді, көптеген мәселелерге ықтимал шешімнің анықталуын көрсетеді.

2. Өмірбаяндық бағдарлау. Талқылаудың осы түрінде топ жеке қатысушының жеке немесе кәсіби өмірінің қиындықтарын талдайды. Өзара қарым-қатынас соған бағытталған, қалғандары өз мәселелері туралы өз пікірлерін, сезімдерін білдіріп, мінез-құлқына жауап беріп, кері байланыс ұсынуға тырысады.

3. Тақырыптық бағдар. Сабақ топтың барлық мүшелері үшін маңызды болып табылатын мәселелер мен мәселелерді талқылауға арналған. Сабақтар алдын-ала жоспарланбауы мүмкін, топтың өздерінде мәселелер туындайды және талқыланады.

4. Ынтымақтастыққа бағыт. Талқылаудың бұл түрі топтың динамикасына, топ мүшелерінің арасындағы қатынастарға, олардың қарым-қатынастары мен өзара реакцияларына негізделеді. Осы талқылауларда «осында және қазір» принципі толығымен жүзеге асады. Осылайша, екі қатысушы арасында топтық пікірталас кезінде жеке қақтығыс бар. Тренер топқа назар аударады және жағдайды талдауды ұсынады.

Топтық талқылауға қатысушыларды белсендендіру үшін, түрлі процедураларды қолдануға болады:

- шеңбердегі мәлімдеме, рөлелік әдіс, әрқайсысы оны қажетті деп санайтын адамға, белгілі бір уақыт кезеңінде (мысалы, әр сөйлемге 10-15 секунд беріледі) және т.б.

- рөлдік ойын - оның мәні «рөлдерді ойнау» әдісі. Қатысушылар өздерінің нақты сезімдерін және ойларын толық білдіруге мүмкіндік беретін рөлдерді ойнайды. Хабардар іс-қимылға әкеліп соғады және оның орындалуы өзін-өзі ақпараттандыруды кеңейтеді;

- ойын - активатор - тиімді өзара әрекеттесуді үйрену;

- ақпарат беру (нұсқаулық) - бұл «қазір және қазір» пайда болған материалдарды талдау арқылы қол жетімді психологиялық түсініктердің ашылуы.

Негізгі әсер ету - эмоционалдық

Топ мүшелерінің жартысы.

Бұл тренинг топ 15-17 жас аралығындағы ұлдар мен қыздарды қамтуы мүмкін. Топтың сандық құрамы 7-ден 12 адамға дейін. Топта таныс адамдар мен сыныптастар болуы мүмкін, бірақ топта қалған балалар, басқа мүшелермен жасырын қақтығыстар болуы керек.

Топтық жұмыс режимі.

Бағдарлама аптасына екі рет өткізілетін он бір жарым сағаттық сессиядан тұрады. Осылайша, топ бір жарым айдың ішінде жүреді.

Күтілетін нәтиже: жоғары сынып оқушыларының өздері туралы білімдері мен идеяларын алу, басқалармен тиімді өзара әрекеттесу жолдары туралы, өздерін және басқаларын талдау дағдыларын қалыптастыру, сындарлы қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру [1].

Мектеп жасындағы оқушылармен өзара әрекеттесу жұмыстары мен өзара ынтымақтасқан, әрі тиімді үйлескен шаралар арқылы олардың бойында конструктивті өзара әрекеттесу дағдыларын дамытуға мүмкіндік жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Есмаганбетова У. Х. Қазақстан Республикасы біліктілік арттыру жүйесіне сындарлы оқыту теориясы тәсілдерін енгізудегі тренер көзқарасы мен тәжірибесі. Молодой ученый. - 2014. - №1.2. - С. 53-55.

2. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші (негізгі) деңгей. «НЗМ» ДББҰ 2012.-6,58б.

3. Библиографическое описание: Мыханова О. Ж. Сындарлы оқыту теориясындағы диалогтік оқытудың орны // Молодой ученый. - 2015. - №19.2. - С. 50-52.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОРАЗВИТИЕ КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФИИ

Мизамбаева Феризат Канатбековна

докторант I курса Жетысуского государственного университета имени И. Жансугурова,
г. Талдыкорган

***Резюме:** В статье описан процесс саморазвития будущих учителей географии в контексте развития личности. Изложен краткий обзор основных методов, применяемых для профессионального, личностного саморазвития учителей географии. Также выделены знания, навыки и умения будущего специалиста, которые являются ключевыми аспектами в оценке их компетентности*

***Түйін:** Мақалада болашақ география мұғалімдерінің жеке дамуы тұрғысынан өзін-өзі дамыту процесі сипатталады. География мұғалімдерінің кәсіби және жеке өзін-өзі дамыту үшін қолданылатын негізгі әдістерге қысқаша шолу жасалды. Сондай-ақ, болашақ мамандардың құзыреттілігін бағалауда негізгі аспектілер болатын олардың білімдері, дағдылары мен қабілеттері сипатталған.*

***Summary:** The article describes the process of self-development of future geography teachers in personal development context. A brief overview of the main methods used for professional, personal self-development of geography teachers is outlined. The knowledge, skills and abilities of the future specialist are also highlighted, which are the key aspects in assessing their competence.*

Непрерывное обучение и повышение знаний педагога в современных условиях развития системы образования является актуальным вопросом. Ведь как утверждал римский философ Сенека «Сколько бы ты ни жил, всю жизнь следует учиться». Сама жизнь поставила на повестку дня проблему непрерывного педагогического образования.

Реформы системы образования в Республике Казахстан, происходившие в течение последнего десятилетия, осуществлялись с целью ее интеграции в мировое образовательное пространство и дальнейшего развития всей системы образования в республике. Учитель новой формации — это духовно-нравственная, граждански ответственная, активно — созидательная, экологически образованная, творческая личность, обладающая способностью к рефлексии, стремлением к саморазвитию и самореализации, характеризуемая высоким уровнем сформированности методологической, исследовательской, дидактико-методической, социально личностной, коммуникативной, информационной и других видов компетентностей. Учитель должен ясно осознавать саму ценность образования, в совершенстве знать собственный предмет, методику его преподавания, педагогику и психологию, использовать личностно-ориентированные педагогические технологии и обладать мотивацией к развитию своей личности. Так же, как и многие сферы нашей жизни требуют выработки определенных требований, так и к учителю предъявляются определенные профессиональные требования. Без этих правил и требований учитель не сможет стать полноценным специалистом и быть конкурентоспособным, что сейчас является неотъемлемой частью нашей жизни [1].

Способность к саморазвитию в соответствии с социально-нравственными идеалами, в которых профессиональная компетентность, богатая духовная жизнь и ответственность стали бы естественными условиями человеческой жизни, острейшей потребностью дня.

Профессиональное саморазвитие, как и любая другая деятельность, имеет в своей основе многоуровневую систему мотивов и источников активности. Обычно движущей силой и источником самовоспитания педагога называют потребность в совершенствовании своих знаний и способностей.

Совершенствование качества обучения и воспитания в средней школе напрямую зависит от уровня подготовки педагогов. Неоспоримо, что этот уровень должен постоянно расти, и в этом случае эффективность различных курсов повышения квалификации, семинаров и конференций невелика без процесса самообразования учителя. Самообразование — есть потребность творческого и ответственного человека любой профессии, тем более для профессий с повышенной моральной и социальной ответственностью, каковой является профессия учителя.

Большой энциклопедический словарь определяет понятие «самообразование» как целенаправленную познавательную деятельность, управляемую самой личностью; приобретение систематических знаний в какой-либо области науки, техники, культуры, политической жизни и т.п. [2].

Выдающийся педагог конца XIX в. П.Ф. Каптерев видел важнейшее условие становления учителя как свободного и самостоятельного деятеля в его работе над своим собственным развитием и усовершенствованием. По его мнению, учитель, стоящий в стороне от культуры, от трудов по её усвоению и личному совершенствованию, сам не развивающийся, не может содействовать развитию других и в личностном плане стоит значительно ниже ученика, находящегося в процессе постоянного поиска и работы над собой. Между тем сложившаяся логика педагогического образования выглядит подчас несколько абсурдно, поскольку мы учим заниматься воспитанием и образованием тех, кто сам не в полной мере воспитан и образован. Осознание сущности и значения профессионально-личностного самоопределения, самовоспитания, самосовершенствования, саморазвития,

самопознания и других «само-», овладение способами их осуществления— важнейшая задача будущего учителя [3].

Для раскрытия процессов саморазвития немаловажное значение имеет уровень самооценки учителя. Психологи отмечают два приема формирования правильной самооценки. Первый состоит в том, чтобы соотнести уровень своих притязаний с достигнутым результатом, а второй - сопоставить их с мнениями окружающих. Если притязания невысоки, то это может привести к формированию завышенной самооценки. Изучение характера затруднений в деятельности педагогов показало, что только те, кто ставят перед собой высокие задачи, имеют затруднения. Это, как правило, творчески работающие педагоги. Те же, кто не имеют высоких притязаний, обычно удовлетворены результатами своей работы, высоко их оценивают, в то время как отзывы об их работе далеки от желаемых. Вот почему так важно каждому человеку, избравшему педагогическую профессию, сформировать в своем сознании идеальный образ педагога [4]. Исходя из этого, при подготовке будущего учителя географии необходимо уделять внимание и вопросам правильного оценивания своих знаний, умений и навыков, которые необходимы на пути становления будущего педагога.

Если к саморазвитию относиться как к целенаправленной деятельности, то обязательным компонентом ее должен быть самоанализ. Педагогическая деятельность предъявляет особые требования к развитию познавательных психических процессов: мышления, воображения, памяти и др. Не случайно многие психологи и педагоги в ряду профессионально значимых свойств личности учителя называют способность к распределению внимания, профессиональную память на лица, имена, психические состояния, педагогическое воображение, наблюдательность и т.д.

Составной частью профессионального саморазвития является самообразовательная работа педагога.

В век новых технологий необходимо уделять внимание умению и навыкам работы с новыми современными информационно-коммуникативными технологиями. Без достижения учителями должной квалификации по использованию ИКТ в образовательном процессе и средства, вкладываемые в техническое оснащение школ, подключение их к компьютерным сетям, создание электронных учебных материалов не приносят должной отдачи. Учителю необходимо иметь возможность повысить квалификацию по компьютерным технологиям, уровень которых соответствует потребностям современной школы. Для учителя географии использование на уроках, направленных на изучение социально-экономического, политического положения стран мира, информационно-коммуникативных технологий, таких как Google Earth, умение презентовать для учеников материал в программе Prezi.com может способствовать увеличению интереса учеников к изучаемому предмету, а также даст возможность более углубленному изучению материала.

Также эффективным путем профессионального самообразования педагога является участие в разработке инновационных проектов развития образовательного учреждения, авторских курсов и педагогических технологий и т.д.

Саморазвитие имеет как бы двойной педагогический результат. С одной стороны - это те изменения, которые происходят в личностном развитии и профессиональном росте, а с другой - овладение самой способностью заниматься саморазвитием. Судить о том, овладел ли будущий педагог этой способностью, можно по тому, научился ли он осуществлять следующие действия.

1. целеполагание: ставить перед собой профессионально значимые цели и задачи саморазвития;
2. планирование: выбирать средства и способы, действия и приемы саморазвития;
3. самоконтроль: осуществлять сопоставление хода и результатов саморазвития с тем, что намечалось;
4. коррекция: вносить необходимые поправки в результаты работы над собой. [5].

Постоянное профессиональное саморазвитие будущего учителя географии — условие жизни в современном мире. В наши дни невозможно один раз получить специальность, а потом только реализовывать свои знания и умения. Главной задачей в подготовке будущих географов является определение основных направлений для их дальнейшего саморазвития. Хороший специалист сегодня уже может оказаться невостребованным завтра. Чтобы оставаться профессионалом, требуется непрерывный процесс самообразования. Поэтому очень важно сформировать у будущего учителя еще в стенах высшего учебного заведения потребность и заинтересованность в приобретении и обогащении новыми знаниями, которые могут и должны обеспечить успешность социальной и профессиональной адаптации на современном рынке труда. Так как лишь сам педагог создает виртуальную «архитектуру» своей деятельности как гибкую, постоянно растущую структуру, соответствующую меняющимся запросам общества. Не случайно В.П.Борисенков отмечает, что

человечество реально вступило в новое состояние, когда главным ресурсом развития становятся сам человек, его образованность, профессиональная компетентность, нравственные и волевые качества.

Список использованной литературы:

1. *Ермагамбетова А.К., Профессиональное развитие учителя: современные методы и подходы. //Білім айнасы. – 2017.-№32. – С. 23-25.*
2. *Большой энциклопедический словарь. — М.: ОНИКС, 1993. — С. 1329.*
3. *С.К. Кабиева // «Влияние курса «Самопознание» на формирование профессионально значимых качеств будущего педагога. Журнал: Вестник КарГУ 3/2015*
4. *Елканов С.Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя. -М., 1989.*
5. *Зимняя И. А. Педагогическая психология. М., 2000.*

ПРОФЕССОР Ш.ТАУБАЕВАНЫҢ ҒЫЛЫМИ МЕКТЕБІНДЕГІ МАГИСТРАНТТАР МЕН ДОКТОРАНТТАРДЫҢ ЗЕРТТЕУ ІС-ӘРЕКЕТІ ӘДІСНАМАСЫНЫҢ ДАМУЫ

Басшығұлов А.С.

Қазақстан Республикасы ҰҚК Шекара қызметі академиясы, PhD философия докторы.

Түйіндемe: Бұл мақалада ғалым Ш.Таубаеваның ғылым саласында жеткен жетістіктері зерделенген және аталмыш ғалымның ғылыми мектебінен тәлім алған ғалымдар туралы ақпараттар берілген. Сонымен қатар, бүгінгі таңда ғылыми мектептегі магистранттар мен докторанттардың зерттеу іс-әрекеті әдіснамасының даму жағдайы сипатталған.

Түйін сөздер: «докторант», «магистрант», «әдіснама», «ғылыми мектеп», «зерттеу іс-әрекеті».

Резюме: В данной статье дается краткий обзор научных достижений молодых ученых научной школы профессора Ш. Таубаевой, ее вклад в развитие педагогики, в частности методологии исследовательской деятельности. Также описано сегодняшнее состояние развития методологии исследовательской деятельности у магистрантов и докторантов.

Ключевые слова: «докторант», «магистрант», «методология», «научная школа», «исследовательская деятельность».

Summary: This article gives a brief overview of the scientific achievements of young scientists of the scientific school of Professor Sh. Taubayeva, her contribution to the development of pedagogy, in particular, the methodology of research activities. Also current state of development of research methodology for undergraduates and doctoral students is described.

Keywords: doctoral student, master student, methodology, scientific school, research activity.

Белгілі ғалым, әдіснамашы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Педагогика ғылымдары академиясының академигі, Халықаралық педагогикалық білім беру академиясының академигі Шаркүл Таубаева педагогика ғылымы саласында ұзақ жылдар бойы еңбек етіп келеді. Ғылымға еңбектерін ұсыну жолында да, ғылым жолында шәкірттер тәрбиелеуде де, білім саласындағы ұйымдастыру жұмыстарында да Шаркүл Таубайқызы адмгершілік пен ізгілікті негізгі принцип етіп ұстанған ғалым. Ондағы кеңдік пен адалдық ұғымының шегі де, шеті де жоқ деп айтуға болады. Ш.Таубаеваның ғылымдағы сара жолы мен еңбектерін педагогика саласында білмейтіндер жоқтың қасы. Мұның өзі ғалымның ғылым сахнасындағы шынайы келбетін аңғартса керек. Басты мақсат – ғылым жолына, ғылым жолындағы адал еңбек пен қызығушылықты ояту.

Шаркүл Таубаева өзінің саналы ғұмырын жалпы білім саласында, оның ішінде педагогика ғылымының әдіснамасын дамытуға, ғылыми-педагогикалық мамандарды тәрбиелеуде орасан зор еңбек еткен ғалым болып табылады. Бұлай деп айтуыма толық негіз бар. Өйткені, Шаркүл Таубаева аталған салада 40 жылдан астам уақыт ішінде 8 педагогика ғылымдарының докторын, 14 педагогика ғылымдарының кандидатын 3 философия докторын және 20-дан астам педагогика магистрлерін дайындаған. Сонымен қатар 2 монографияның, 10 оқу құралының, 300-ден астам мақаланың авторы болып табылады. Ғалым Ш.Таубаева өзінің еңбек жолын мектеп мұғалімінен бастап Қыздар мемлекеттік университетінің оқу-әдістеме бірлестігі жөніндегі проректоры лауазымына дейін көтерілген. Аталмыш тұлғаның ерекшелігі, яғни Ш.Таубаева өзінің еңбек жолында оқушыларға, студенттерге білім берумен қатар ғылыми-зерттеу жұмыстарын бірге алып жүрген. Ағарту жолындағы жұмысын бүгінгі таңдағы білім парадигмасына сәйкес атқарып отырған.

Жоғарыда аталған еңбектерінің ішінде, ең құнды еңбектерінің бірі, Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым министрлігі грифімен жарық көрген «Философия және педагогика әдіснамасы» базалық пән бойынша докторантураға арналған оқулық болып табылады. Оқулықтың негізгі мақсаты – докторанттарға педагогиканың философиялық-әдіснамалық негіздерін терең меңгеруге, педагогиканың әдіснамасының мәнісін түсінуге, әдіснамалық білімдерін педагогикалық зерттеуді ұйымдастыруға және жүргізуге пайдалану тетіктерін меңгертуге көмектесу. Бұл жерде айта кететін жәйт, аталмыш оқу құралы екі тілде жарық көрген, оның ішінде орыс тілінде басылған оқу құралы ресейлік магистранттар мен докторанттар тарапынан жоғары сұраныста. Ол дегеніміз, оқу құралының өте жоғары деңгейінің дәлелі.

Осы орайда, ғылым мектебі ұғымына тоқталып көрелік. Профессор Ш.Таубаева мен А.Булатбаева өздерінің ғылыми мақаласында ғылыми мектеп ұғымына келесідей анықтама берген: «**Ғылыми мектеп** – бұл көшбасшының басшылығымен ұсынылған зерттеу бағдарламасын жүзеге асыратын интеллектуалдық, эмоционалды-құндылықтық, әртүрлі дәрежедегі ғалымдардың ашық ресімделмеген қауымдастығы». Ғылыми мектептің маңызды белгісі, ол бір жағынан өндірістің функцияларын жүзеге асыру, тарату, ғылыми идеяларды қорғау және жас ғалымдарға білім беру болып табылады [1].

Ғылым саласында өздерінің ғылыми мектептерін дамыту мақсатында М.Вебер, Т.Кун, Е.С.Ляхович және Қазақстан ғалымы Н.Д.Хмель және т.б. айналысқан. Яғни, ғылым саласындағы бұл дәстүр, үрдіс ұрпақ сабақтастығы ретінде жалғасын табуда. Осындай дәстүрдің, үрдістің бірден-бір айқын көрінісі профессор Шаркүл Таубаеваның ғылыми мектебі деп білемін. Аталмыш ғылыми

мектеп аумағында, бүгінгі таңда қомақты жұмыс атқарылуда. Оның айғағы жоғарыда статистикада көрсетілген. Оның ішінде біздің оқу орнын алатын болсақ профессор Шаркүл Таубаеваның жетекшілігімен 2 педагогика ғылымының докторы, 3 педагогика ғылымдарының кандидаты және 3 философия докторы және 10-нан астам педагогика магистрлерін дайындықтан өткізді. Келесі кезекте, өзіміздің білім ордасында Ш.Таубаеваның ғылыми мектебінен білім алып, диссертация қорғаған тұлғаларға тоқталып өтейін.

Булатбаева Айгүл Әбдімажитқызы педагогика ғылымдарының докторы, профессор. 2007-2014 жылдары аралығында Шекара қызметі академиясының жоғарғы әскери мектеп психологиясы және педагогика кафедрасында жұмыс атқарған кезінде, ғалым А.Болатбаева «Әскери жоғары оқу орнында магистранттардың зерттеушілік іс-әрекетінің әдіснамасын тұжырымдамалық және қолданбалы негізде игеру үдерісін дамыту» тақырыбына докторлық диссертация қорғады. Аталған уақыт аралығында академия қабырғасында 1 философия докторын және 5 магистрді дайындады. Магистрлік диссертацияны әзірлеу оқу құралы жарық көрді. 100-ден астам ғылыми және әдістемелік еңбектердің авторы. Бүгінгі таңда Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің философия және саясаттану факультетінде кафедра меңгерушісі. Ғылыми зерттеу жұмыстарының салалары: білім саясаты; жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің мазмұнын жобалау; ойлау-әрекеттік педагогика; зертеу іс-әрекетінің әдіснамасы.

Жақыпақынов Бейбіт Бектұрсынұлы, әскери ғылымдарының докторы. Қазіргі кезде І.Жансүгіров атындағы педагогикалық университетінде профессор лауазымында қызмет атқарады. Аталмыш ғалым, 2005-2011 жылдар аралығында Шекара қызметінің академиясында әртүрлі лауазымдарда қызмет атқарды, диссертация кеңесінің мүшесі болды. 2009 жылы Б. Жақыпақынов «Шекарашы-офицерлерді дайындау сапасын басқарудың ғылыми негіздері» тақырыбында докторлық диссертация қорғады. 70-тен астам ғылыми және әдістемелік еңбектердің авторы. Ғылыми зерттеу бағыты: кәсіби дайындық мәселелері; білім сапасын басқару; кәсіби-әрекетпен оқыту мәселелері; жастарды әскери-патриоттыққа тәрбиелеу болып табылады.

Подполковник Гусева Мария Валентиновна, педагогика ғылымдарының кандидаты. 2010 жылы «Әскери жоғары оқу орны курсанттарының құқықтық құзыреттіліктерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары» тақырыбына диссертация қорғаған. Қазіргі уақытта педагогикалық кадрларды дайындайтын басқармасында доцент лауазымында қызмет атқарады, ШҚ академиясының диссертациялық кеңесінің хатшысы. 20-дан астам ғылыми мақалалары жарық көрген.

Полковник Несіпбаев Серік Қазбекұлы, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор. 2010 жылы «Курсанттарды әскери жоғары оқу орнында оқуға бейімдеу тиімділігін арттырудың педагогикалық шарттары» тақырыбына диссертация қорғаған. 30-дан астам ғылыми және әдістемелік еңбектердің авторы. Қазіргі таңда оқу-әдістемелік басқарма бастығы. Шекара қызметіне болашақ шекарашы-офицерлерді дайындауға зор үлес қосуда.

Валиев Руслан Халильевич, педагогика ғылымдарының кандидаты. 2008 жылы «Белгілік-контекстік оқыту жағдайында әскери оқу орнындағы болашақ офицерлердің ақпараттық құзыреттіліктерін қалыптастыру» тақырыбында диссертация қорғап шықты.

Полковник Басшығұлов Ақылбай Сабыржанұлы, PhD философия докторы. 2014 жылы «Әскери жоғары мектеп магистранттарының зерттеушілік әлеуетін бейімделген білім беру ортасында дамыту» тақырыбында диссертация қорғады. Диссертация тақырыбына сәйкес атпен монография жарыққа шығарды. 30-дан астам ғылыми және әдістемелік еңбектердің авторы. Бүгінгі таңда арнайы-тактикалық факультет бастығының ғылыми жұмыстары жөніндегі орынбасары лауазымында қызмет атқарады.

Подполковник Богатырев Юрий Владимирович, PhD философия докторы. 2014 жылы «ҚР ҰҚК Шекара қызметінің болашақ офицерлерінің кәсіби іс-әрекетке ішкі ынтасын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық негіздері» тақырыбында диссертация қорғаған. Диссертация аясында 20-дан астам ғылыми мақалалары жарық көрген. Бүгінгі таңда Шекара қызметінің Бас штабында аға кеңесші лауазымында қызмет атқарады. Академия ұжымы жүргізетін ғылыми-зерттеу жұмыстарына белсенді түрде ат салысады.

Полковник Бакиров Ильяс Исхарович, PhD философия докторы. 2016 жылы «Әскери жоғары оқу орындары оқытушыларының қосымша білім беру жүйесіндегі дидактикалық құзыреттіліктерін қалыптастыру» тақырыбында диссертация қорғаған. Диссертация аясында 15-тен астам ғылыми мақалалары жарық көрген. Бүгінгі таңда жоғары әскери мектеп психологиясы және педагогика кафедрасы бастығының орынбасары болып қызмет атқаруда.

Ғылыми мектептің негізгі зерттеу бағыттары: педагогтың зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру; зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру және дамыту; білім жүйесіне жаңадан

енгізілген педагогикалық инноватиканың теориясы мен тәжірибесі; ғылыми зерттеудің әдіснамасы мен әдістемесі және т.б. Профессор Шаркүл Таубаеваның ғылым саласындағы зерттеу жүргізу салалары аталған бағыттармен ғана шектелмейді.

Бүгінгі таңда оның магистранттарға арнап «Педагогикалық зерттеудің әдіснамасы мен технологиялары», ал докторанттарға «Педагогиканың философиясы және әдіснамасы» атты оқулығы жарық көрген. Аталған оқулықтар оперативті-тактикалық факультет тыңдаушыларына диссертацияны жазу барысында ауқымды көмек көрсетуде.

Сонымен қатар, аталмыш ғалым әскери ғылым саласына да қомақты үлес қосуда, өйткені бірігіп өткізілетін ғылыми семинарларда диссертациялардың ғылыми аппаратын талқылау барысында ғылыми тұрғыдан негізделген кеңес беріп, тұжырымдамасын айтып белсенді атсалысады.

Осы тұрғыдан алып қарағанда ғалым Ш.Таубаеваның бір ерекше қасиеттерін көруге болады: ол жан-жақтылығы, әрдайым ізденушілігі, ғылымға деген сүйіспеншілігі мен адал берілгендігі, шәкіртіне деген мейірбандығы. Осындай жағымды қасиеттерді бойына сиғызған біздің ұлағатты ұстазымыз, ғалым Ш.Таубаеваның көрегенді жетекшілігінің негізінде біздер, осы тұлғаның шәкірттері ғылымнан нәр алып, рухани байып, дүниетанымымыз өзгеріп, біліміміз жаңа сапаға көтеріліп, біліктілігіміз артып Шекара қызметі академиясында курсанттарға, магистранттарға білім берудеміз. Ұстазымыздың берген өнегесін, білімін ары қарай өскелең жастарға білім беруге, тәрбиелеуге, білікті маман дайындауға жұмсаудамыз.

Дәл осы жерде ғалым Ш.Таубаеваның берген сұхбатынан үзінді келтіріп кетейін: «Өз жетістіктеріме бүгінгі күн биігінен қарап отырып, мұғалім зерттеуші болуға міндетті, себебі тек зерттеуші ғана нағыз зерттеушіні тәрибелей алады деген қорытындыға келдім» деген екен. Бұл тұжырымды ары қарай дамытсақ, біріншіден барлық мұғалім қоғамдастығы зерттеуші болуға міндетті, ол уақыт талабы, ал екіншіден, шәкірт дайындау ұрпақтар сабақтастығы болып табылады. Осы орайда, біз өзіміздің ұстазымыздың көзқарасын толық қолдаймыз.

Ал енді, зерттеу іс-әрекеті бойынша ой қозғайық. Зерттеу іс-әрекетін екіге бөліп қарастырдым. Бірінші, өз алдына зерттеу терминінің түсінігін зерделеп көрелік, содан кейін іс-әрекет (деятельность) терминін қарастырамыз.

Зерттеу – жаңа ғылыми білімді әзірлеу үдерісі, танымдық әрекеттің бірден-бір түрі. Зерттеу жұмысы объективтілігімен, өнімділігімен, дәлелденуімен және дәлдігімен сипатталады [2].

Іс-әрекет – қоршаған ортаға мазмұны мақсатқа сәйкес өзгерістер мен жаңалық жасауға бағытталған адамның ерекше әрекеті. Әрбір іс-әрекет мақсаттан, құралдан, нәтижеден және үдерістен тұрады. Сондықтан іс-әрекеттің бөлінбес (ажырамас) сипаттамасы оның ой-санамен жүзеге асатынында [2, 145 б].

Педагогикалық сөздіктерде аталған категория психологиялық тұрғыдан да, философиялық тұрғыдан да қарастырылады. Оған Г.М. Коджаспирова мен А.Ю. Коджаспиров мынадай анықтама береді: «іс-әрекет – адамның әлемді және өзін-өзі тануға әрі қайта жасауға бағытталған тұлғаның психикалық белсенділік формасы» [3]. Педагогикалық энциклопедиялық сөздікте мынадай түсінік берілген: «іс-әрекет – бұл қоршаған шынайылықпен белсенді өзара әрекет барысында тіршілік иесі нысанға тікелей ықпал ете отырып субъект ретінде көрінеді және сол арқылы өзінің қажеттіліктерін қанағаттандырады» [4]. Осының ізімен біз іс-әрекетті тұлғаның мақсатқа бағытталған белсенділігі ретінде қарастырамыз. Іс-әрекеттің қатысуымен адам өзінің оянған қажеттіліктерін жүзеге асырады. «Іс-әрекет нәтижесіне» негізделе отырып іс-әрекеттің барлық көптеген түрлерін репродуктивті (белгілі нәтижені алу) және өнімді (жаңа нәтижелерді алу) деп бөлеміз. Бұл қорытындылар іс-әрекеттің көптүрлілігі ішінен зерттеушілікті түсінудің мәнін жеңілдетеді.

О.А. Кандерова зерттеуінде «зерттеушілік іс-әрекет жоғары интеллектуалдық күрделілігімен ерекшеленеді, зерттеушінің іс-әрекетінің негізін құраушы дамыған зияткерліктің болуы, логикалық түрде ойлай алуын» атап кетеді. Біз бұл автордың пікірімен келісеміз, өйткені зерттеушілік іс-әрекет жүйелі білім, толықтырылған білім мен шеберлік, жүйелі ойлау іс-әрекеттеріне жағымды қарым-қатынас, сондай-ақ мәселені шешуге пәнаралық шығармашылық қарым-қатынасты игеруін талап етеді. О.А. Кандерова зерттеуші іс-әрекетінің жетістігін жоғарылататын мынадай компоненттерді: тұлғаның бағыттылығы, интеллектуалдық, шығармашылықтық және әлеуметтік компоненттерді бөліп көрсетті [5].

Бұл жұмыстарды назарға ала отырып, біз магистранттың зерттеушілік іс-әрекеті мақсатты түрде сипаттауға болатын айрықша ерекшелігі бар деген қорытынды жасадық. Бізге белгілі магистрант іс-әрекетінің негізгі мазмұны, оның негізгі қызметі – өзінің негізгі бөлігін оқыту мен тәрбиелеу үдерісінде жүзеге асыратын курсанттар мен жауынгерлерді тәрбиелеумен анықталады, басқаша айтқанда магистранттың (басқару саласындағы офицер) басты міндеті – «үлкен ғылымдағы»

сияқты шынайы жаңа нәтиже алу емес, курсанттардың дамуын құптау. Егер ғылымда алдыңғы қатарға жаңа білімді құрастыру шықса, зерттеушілік іс-әрекетті атқаруда оқытушының белсенді болуы, зерттеушілік шеберлікті қалыптастыруға, зерттеу дағдысын игеруге бағытталады. Магистранттың зерттеушілік іс-әрекеті – бұл үлкен дәрежеде ғылыммен қиысатын пәндерді жүйелі әрі мақсатты түрде оқу, бұдан басқа ғылыми баяндамалар, мақалалар, курстық және диссертациялық жұмыстар жасауға өзіндік дайындық.

Бұл жағдайда зерттеушілік іс-әрекет магистрант тұлғасының дамуының маңызды факторы ретінде қарастырылады және ғылыми ізденістердің элементтерін қоса отырып оқытудың белсенді әдістері мен формаларына өту мақсатында жүзеге асады. Ғылым және ғылыми зерттеулер кәсібилікті қамтамасыз ететін құрал, тактикалық құрамдағы офицердің кәсіби жарамдылығын ұлғайту, оның қанағаттанушылығын еңбек нәтижесі арқылы жоғарылату болып табылады. Біз ең соңында, бүгінгі магистранттың, ертеңгі күннің тактикалық құрамдағы офицерінің зерттеушілік іс-әрекетпен айналыса білу шеберлігі уақыт талабы болып отырғандығын мақұлдаймыз. Өйткені зерттеушілік іс-әрекетпен айналыса отырып, ол өзінің бойына қажетті қасиеттерді қалыптастырады және әрі қарай дамуға жағдай жасайды, сонымен бірге өзінің қызметінде жоғары кәсіби әрі құзыретті маман болады. Осыған байланысты магистранттар мен докторанттардың зерттеушілік іс-әрекетін әдіснамалық тұрғыдан дамыту оқу үдерісінің бірден-бір негізгі мақсаты болып табылады.

Э.Г.Юдиннің тұжырымы бойынша әдіснамалық білімдер тобы төрт деңгейден тұрады: философиялық, жалпы білімдік, нақты ғылымдық және технологиялық [6]. Осы тұрғыдан алғанда әдіснама ұғымы өзінің бастамасын философия ғылымынан алады деп тұжырымдауға болады. Бірақта бүгінгі таңда, әр ғылым саласының өзінің әдіснамасы зерттеліп, жүйеленіп бір қалыпқа келтірілген. Қазіргі кезеңде ғылымның әдіснамасы білімнің жеке бір саласы ретінде дамып отыр.

Дегенмен, біздің негізгі мәселемізге жақыны «педагогикалық әдіснама». Педагогикалық әдіснамасының мәнін ашпастан бұрын, жалпы әдіснама дегеніміз не? Соған жауап берелік.

Ғалым Ш.Таубаева өзінің «Педагогика әдіснамасы» атты оқу құралында, «Әдіснама» (*методология*) – әдістер туралы ілім, оларды зерттеушінің ойлау сипатын, оның танымдық үдерісінің дамуының жолын анықтаушы ретінде қарастыру қажет деп анықтама берген [7]. Әдіснама – әдістер туралы ілім, әдістер теориясы, зерттеліп отырған объекті жөніндегі мәліметтерді және жаңалықтарды бірізге келтіру тәсілдердің жүйесі.

Жалпы әдіснама ұғымы туралы әр ғылым саласында анықтамалар жеткілікті. Дегенмен, сол анықтамалардың жиынтығын саралайтын болсақ, мынадай тұжырым жасауға болады.

«Педагогикалық әдіснама» – педагогикалық теорияның құрылымы мен негіздемесі жөніндегі білімдер жүйесі, сондай-ақ зерттеу жұмыстары сапасының бағасы, логикасы мен әдістері, бағдарламаларды негіздеу мен білімдерді алу бойынша қызметтер жүйесі [8].

Жоғарыда көрсетілген әдіснаманың анықтамаларын талдай келе, әдіснама ұғымына авторлық анықтама ұсынамын. Әдіснама дегеніміз – бұл қандай да бір білім саласында зерттеу іс-әрекетін жүргізу барысында зерттеудің объектісі мен пәнін белгілі концепциялардың негізінде теориялық тұрғыдан зерделеп бір жүйеге келтіру, олардың әдіснамалық тұрғыдан мазмұнын, мәнін ашу, одан кейін диагностикалық инструменттердің көмегімен арнайы технологиялар арқылы эксперименттік түрде дәлелдеу. Бір сөзбен айтқанда, жалпы білімнің, оның ішінде педагогикалық әдіснаманы меңгерген тұлға, маман өз алдына дербес зерттеуші бола алады деп пайымдаймын. Осы тұрғыдан алғанда, біздің Шекара қызметі академиясының қабырғасында ғалым Ш.Таубаеваның ғылыми мектебінен шыққан түлектер зерттеу іс-әрекетінде педагогикалық әдіснаманы қолданудың технологияларын толық меңгерген, болашақтан көп үміт күттіретін білікті мамандар болып саналады. Яғни, Ш.Таубаеваның ғылыми мектебінің магистранттары мен докторанттарының әдіснамалық іс-әрекеті дұрыс бағытта даму үстінде деп тұжырымдауға болады. Олай деп айтуға толықтай негіз бар. Өйткені, Шекара қызметі Академиясының оперативті-тактикалық факультетінің қабырғасында өткізіліп жатқан қыруар ғылыми жұмыстардың нәтижесі магистранттар мен докторанттардың әдіснамалық іс-әрекетінің даму үстінде екенінің дәлелі деп білемін.

Сондықтан, біздер ғалым Ш.Таубаеваның ғылыми мектебінің түлектері, аталмыш тұлғаның саналы өмірінде атқарған ғылыми еңбегін ары қарай жалғастырып, қолымыздан келгенше дамытып, ізбасары болып, шәкірт дайындап ұрпақтар сабақтастығын жалғастырамыз деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Таубаева Ш.Т., Булатбаева А.А., Альжанов Е.Ж. Влияние традиции научной школы профессора Н.Д.Хмель на становление магистранта как исследователя в вузах республики.
2. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов – М.: Энциклопедия, 1983 – 840с.
3. Коджаспирова, Г.М. Педагогический словарь / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М.: Академия, 2003 – 176 с.
4. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.И. Бим Бад. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
5. Кандерова, О.А. Подготовка к научно-исследовательской деятельности в условиях взаимодействия «профильная школа – вуз» : автореф. дисс.. к.п.н. : 13.00.01 / О.А. Кандерова. – Ижевск, 2005. – 23 с.
6. Юдин Э.Г. – Методология науки. Системность. Деятельность. М.: Эдиториал УРСС, 1997.-444с.
7. Ш. Таубаева. – Педагогика әдіснамасы. Оқу құралы. Алматы қ., ЖШС «Қарасай» баспасы 428 б.
8. Педагогика қазақша және орысша түсіндірме терминологиялық сөздік, ЖШС «ROND@A баспасы», Алматы – 2007, 244б.

ОҚЫТУДАҒЫ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРДІ БАСҚАРУ

Ерхожина Ш.Л.

педагогика ғылымдарының кандидаты,

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

Түйін. Мақалада оқытудағы оқу-танымдық іс-әрекеттерді басқару мәселесі сөз болады. Танымдық іс-әрекеттен бастап, оқу-танымдық іс-әрекеттердің мәнін, маңызын түсіндіре келе, оны басқарудың жолдары қарастырылды. Қазіргі білімнің репродуктивті әрекетке құрылмай продуктивті түрде берілуі қажеттігі бүгінгі жаңартылған білім мазмұнымен байланыстырылды. Ол үшін әуелі оқушының танымдық белсенділігін туғызу мәселесі қозғалады. Бұл бірінші кезекте ойлау белсенділігімен байланысты, сыртқы әрекет мұнда ішкі белсенділіктің қалыптасуы оның дамуы үшін маңызды қызмет атқарады. Мұндағы мәселе мұғалімнің әсері, оның бағыты маңызды рөл атқаратындығы дәлелдер негізінде қарастырылды.

Тірек сөздер: жаңартылған білім мазмұны, репродуктивті, продуктивті, таным, оқу-танымдық іс-әрекет.

Резюме. В статье обсуждается образовательно-познавательная деятельность в преподавании. Начиная с познавательной деятельности объясняется действие образовательной и познавательной деятельности и способы управления. Потребность в современных знаниях быть репродуктивными связана с продуктивным содержанием современного образования. Прежде всего, речь идет о создании внутренней активности студента и дальнейшего развития. Это первый шаг в развитии благого управления в мире. Вопрос обсуждался на основе доказательств того, что влияние учителя и его направление играют важную роль. Показывается важность разработки идеи синтеза, индукции и вычета у студентов.

Ключевые слова: обновленное содержание образования, репродуктивная, продуктивная, познавательная, образовательно-познавательная деятельность.

Summary. The article discussed educational- cognitive activities in teaching. Since cognitive activity is due to the effect of educational and cognitive activities and ways to manager. The need for modern knowledge been linked to reproductive , productive content of modern education. First of all, it is about creating internal student's activity and further development. This is the first step in development of good governance in the world. The issue was discussed on the basis of the evidence , that the influence of a teacher and his direction of the play an important role.

Key words. updated the contents of education, reproductive, productive, cognitive, educational-cognitive activities.

Қазақстан Республикасындағы мектеп құрылымы мен бағдарламалық мазмұндағы өзгерістер жаңаша оқытуды мақсат етеді. Жаңартылған білім мазмұны оқушының танымдық белсенділігін арттыруға бағытталады.

Оқушылар әрекетінің ең басты және жетекші түрі – оқу болғандықтан, ол оқушылардың таным қабілетін дамытады, дүниеге адамгершілік көзқарасын бірте-бірте қалыптастырады. Оқу – баланың өзінің танымдық белсенді әрекеті. Мұғалімнің оқу құралдарын, оқу мақсаттарын ұтымды қолданып, оқу әрекетін тиімді ұйымдастыруы оқу жұмысының сапасын мейлінше арттырғаны. Қазіргі білім берудің де талабы білімгердің қажеттілігіне жаратар білімді игеруі болып отыр. Бұл оқытудағы «өмірмен байланыстылық» ұстанымымен тікелей байланысты болып келеді. Бұл ұстанымның маңыздылығы ғалымдардың 50-90 жылдар аралығындағы әдістемелік зерттеу еңбектерінде көптеп айтылған болатын. Яғни, алған теориялық білімді практикамен ұштастыра оқыту қағидаты. Қазіргі таңда мұның маңыздылығы арта түсіп, заман ағымына сай білім алудың басты нысанына айналып, оған басымдық берілуде.

Оқушының оқудағы білуі, түсінуі, оны қолдана білуі, материалды талдауы мен ойды жинақтай білуі, бағалауы – олардың танымдық белсенділігін арттырудағы іс-әрекеттер. Танымдық іс-әрекет – шәкірттің білімге деген өте белсенді ақыл-ой әрекеті. Оқушылардың танымдық іс-әрекетін басқаруда оқытудың әдістері мен құралдарын іздестіру проблемасы ертеден басталады. Мәселен, жастарды тәрбиелеуде ежелгі грек философы Сократ эвристикалық әңгімені пайдаланған. Әйгілі философ оқыту барысында шәкірттің танымдық іс-әрекетін арнайы басқарудың маңыздылығын атап көрсеткен. Баланың әрбір еңбегі құр босқа жаттауға жұмсалмай, мағыналы және жүйелі болуы керек. Демек, қазіргі білім репродуктивті әрекетке құрылмай продуктивті болуы қажет деген талаптың әр кезеңнің өз деңгейінде көтерілген мәселесі екенін байқауға болады.

Кеңес әдіскерлері мен психологтары: Л.С.Выготский, Б.Г.Есипов, Л.В.Занков, В.В.Давыдов, Р.Г.Лемберг, И.Я.Лернер, М.Н.Скаткин және т.б. дамыта оқыту мен оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетінің теориясы мен тәжірибесіне зор үлестерін қосты. Оқушылардың «оқу-танымдық белсенділігі» мәселесі терең педагогикалық зерттеулер пәні болып табылып, «оқу-танымдық іс-әрекет» мәселесі көптеген педагогтардың назарынан тыс қалмағанымен, дербес ізденіс мәселесі болып қарастырылмаған. Дегенмен, бірқатар педагог-зерттеушілер оқушылардың қызығушылығының қайнар көзі олардың танымдық мәселелердің мазмұнын анықтауға бар зейіні және ынтасымен толық түрде назар аударуында екендігін анықтаған (С.Л. Рубинштейн, Н.А. Менчинская, И.Я. Лернер).

Танымдық іс-әрекеттің өзге әрекет түрлерінен ерекшелігі – оқушының үнемі «тың дүниеге енуімен», әрбір жаңа әрекеттерді оқушының оның бірінен екіншісіне ауысып отыруымен байланысты. Сондықтан, оқу үрдісінде оқушының білім алуға, өз бетімен әрекет етуге деген құлшынысын оятуға, ақыл-ойының дамып, жетілуіне түрткі болатын танымдық іс-әрекетті ұйымдастырудың тиімді әдіс-тәсілдерін іздестіру өзекті сипат береді. Терең білімге негізделген

танымдық біліктердің қалыптасуы оқушылардың білімді теориялық негізде қорыта алуға мүмкіндік беріп, интеллектуалдық белсенді ойлауын жандандырып, шығармашылыққа жетелейді, нәтижесінде, оқушы жеке тұлғасының қалыптасуына негіз болады. Саналылықпен білім алудың өзі оқушының таным тұрғысынан біліктілік құзіреттілігін айқындай түседі. Қазіргі қолданыстағы Блум таксономиясының қадамдары арқылы оқыту – оқу-танымдық әс-әрекеттерді дұрыс басқарудың жақсы құралдарының бірі.

Отандық педагог-авторлардың ішінде К.Ж. Каракулов таным теориясына тоқталып, оның оқыту үрдісінің методологиялық негізі екендігін дәлелдеп, танымның педагогикалық үрдісінің сатыларына сипаттама беріп шыққан.

Т.С.Сабыровтың пікірінше, танымдық іс-әрекеттің ерекшелігінің біріне оның оқу құрылымы жатады. Оның құрылымына да кез келген іс-әрекеттің құрылымына жататынын компоненттер енеді. Алайда бұл іс-әрекеттің мақсаттылық және бағдарламалық сипаты міндетті түрде біліммен, білікпен, дағдылармен қамтамасыз ететін жүйелікті, бірізділікті талап етеді, әдіс-тәсілдермен, оның ұйымдастырылуымен шектеледі. Осы мағынада алынғанда танымдық іс-әрекеттің әрбір құрылымдық компоненті бүкіл оқыту процесінің құрылымына тәуелді болып шығады, осылармен шектеледі [1.105].

Қазақ тілін оқытуда оқу-танымдық іс-әрекеттерді басқарудың маңызы зор:

- оқудағы жетістікті қамтамасыз ету;
- оқушылардың артта қалуының алдын алу;
- «қауіп-қатер бағаларының» диагностикасы;
- үлгермеушілікті болдырмау;
- оқу материалының мазмұны ;
- білім берудің әртүрлі формалары мен әдістері, жаңа педагогикалық технологияларды

қолдану;

- мұғалімнің оқушыларға қарым-қатынасы;
- балалар ұжымының қоғамдық пікірі;
- ақыл-ой қабілеттілігі мен жалпы оқу бірліктерін дамыту.

Осы айтылғандардың барлығы оқытудың әр кезеңдердегі талаптарында қарастырылады. Дегенмен, қазіргі білім беруде осы талаптарды орындаудың жолдары, білімді игертудің амалдары жаңаша құрылуды көздейді. Баланың өз ойын еркін айтуы, кез келген жағдаятқа даяр болуы, шешім қабылдауға, тұжырым жасауға қабілетті болуына бағышталған тәсілдемелер қатар қарастырылады. Мұндай құзіреттілікті дарыту үшін оқушының өз бетіндік іс-әрекеттері басым болуы қажет.

Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекеттерді өз бетінше жүргізу дағдысын қалыптастыру – оқытудың аса маңызды мақсаттарының бірі. Мұны жүзеге асыру оқушыларды жинақылыққа, жүйелі сөйлеуге, өзін-өзі дұрыс басқаруға үйретеді, білімді саналы түрде игеріп, пікірін білдіруге, оның қарапайым жаттығулардан бастап, танымдық-шығармашылыққа жетуіне, проблемалық сұрақтардың жауабын табуға, дұрыс қолдана білуге жетелейді, білімін өз бетінше жетілдіру қабілетін дамытады. Өз бетінше оқып-үйрену үшін қажетті мінез-құлықтың, ерік-жігер мен ақыл-ой қабілетінің даму дәрежесі мұғалімнің қолданған түрлі тәсілдемелерінің, айрықша әдістемесінің нәтижесінде айқын білінеді. Сондықтан мұғалім оқушылардың танымдық белсенділігі мен дербестігін жүзеге асыратындай жағдай туғызуы тиіс.

Танымдық белсенділік дегеніміз – оқушының оқуға, білімге деген ынта-ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі [2.41]. Оқушының белсенділігі оқу үрдісінің барлық кезеңінде қажет. Іс-әрекеттегі белсенділік тұлғаны өзінің рухани және адамгершілік дүниесін тез арада және тиімді қалыптастыруға ынталандырады, оны көп және нәтижелі еңбектенуге бағыттайды. Танымдық белсенділікті арттыру оқушылардың белсенділігін қалыптасуы, білім беру процесінің күшейтілуі үшін жүзеге асырылады. Бұл бірінші кезекте ойлау белсенділігімен байланысты, сыртқы әрекет мұнда ішкі белсенділіктің қалыптасуы оның дамуы үшін маңызды қызмет атқарады. Мұндағы мәселе мұғалімнің әсері, оның бағыты маңызды рөл атқаратындығында. Оқушының ойын синтездеуіне, индукция, дедукция жасауына бағыттың дұрыс берілуі оларды қандай да бір дамушылыққа әкеледі.

Индукция – оқушыларды белгілі бір қорытындыларға әкелу. Алдымен оқушыларға жеке заттар, құбылыстар түсіндіріледі, сол фактілерден қорытындылар шығартады. Ал дедукция әдісі арқылы оқушы өзі білетін қорытындыларды, ережелерді, ғылыми заңдарды бақылау жүргізгенде, тәжірибе жасағанда, жаттығу жазғанда қолданады. Дедуктивті әдісте жалпыдан жалқыға, бүтіннен бөлшекке көшу арқылы нәтиже шығарады.

Оқу үрдісінде оқушылардың танымдық дербестігін ұйымдастырудың негізгі құралы өзіндік жұмысы және ол оқушы жастардың дербес танымдық іс-әрекетін жандандыруда ерекше орын алады. Осыған сәйкес өзіндік жұмысты сабақ жүргізудің, ұйымдастырудың формасы оқыту әдісі ғана емес, ол оқушыларды дербес танымдық іс-әрекетке тарту, қызықтыру құралы деп қарауға болады. Олай болса, оқушылардың дербес танымдық іс-әрекеті олардың танымдық белсенділігін арттырудың ең тиімді жолы.

Өзіндік жұмыстың психологиялық аспектілері туралы Д.Н.Богоявленский, И.И.Божович, М.С.Выготский, П.Л.Гальперин, В.В.Давидов, А.А.Леонтьев және басқалар зерттеген. Оқушылардың өзіндік жұмысын зерттеумен айналысатын көптеген авторлар оның негізгі қызметі оқушылардың жеке тұлға ретіндегі қасиеттерін шығармашылық қабілетін дамытып қана қоймайды, қайта оларды танымдық дербестіктің жоғары деңгейіне көтеру екенін көрсетеді. Демек, оқу үрдісі оқушылардың танымдық іс-әрекеті нәтижесінде жүзеге асады, ал танымдық әрекеті негізінде оқушылардың танымдық белсенділігі қалыптасады. Ал оқыту үрдісінде мұғалім оқушының танымдық белсенділігін қалыптастыру үшін қажетті барлық шарттарды: білімдер мен әрекет тәсілдерін алуды қажетсіндіруді қалыптастыратын шарттарды, өзін-өзі бейімдеу шарттарын, проблемаларды шешудің түрлі нысандарын ұйымдастыру дағдыларын дамытудың шарттарын қамтамасыз етуге тиіс.

«Оқу-танымдық іс-әрекет үрдісі ой еңбегі мен күш-қуатының баршама шығындалуын қажет етеді, ал оны жүзеге асыру әрбір оқушының қолынан келе беретін нәрсе емес, өйткені, интеллектуалдық іс-әрекетке барлық оқушылар бірдей жақсы дәрежеде даяр бола бермейді. Сондықтан оқу-танымдық іс-әрекет барысында тек қана білім қоры жинақталып қана қоймай, ұзаққа созылған зейін аудару, ақыл-ой күшін, ерік күшін жұмсау, ең маңызды нәрсеге назар аудару сияқты күрделі үрдіс те жүзеге асырылады» [3.65].

Осы кезге дейін оқушының оқу-танымдық іс-әрекетін басқаруға үнемі мұғалім басшылық жасайды, мұғалімнің тікелей қатысы болып келді. Жаңаша оқыту шарттары бойынша оқушының өзі оқу-танымдық іс-әрекеттің белсенді субъектісіне айналуы қажет. Нақ осы жағдай қазіргі кездегі мектептегі білім берудегі жаңашылдық бағыттардың негізін құрап отыр. Онда оқушылар: өз пікірін қорғай алуы; пікірталастар мен талқылауларға белсенді қатысуы; өз жолдастарына және мұғаліміне сұрақ қоя білуі; жолдастарының жауаптарын тыңдау және түзету; сыныптастарының жауаптары мен жазба жұмыстарын бағалай білу; артта қалған оқушыларды оқыту; өз бетінше шамасы келген тапсырмаларды таңдауы; танымдық міндетті шешудің бірнеше түрін табу; өзін өзі тексеру үшін, өзіндік танымдық және тәжірибелік әрекеттерін талдау үшін ойластыруы; танымдық міндеттердің шешімін белгілі тәсілдерден жинақтап қолдануы жүзеге асырылады.

Оқушылардың оқу үрдісіндегі танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыру үшін С.Жақыпов өз еңбегінде «Сабаққа әр түрлі бейнелі көрнекіліктерді, логикалық сызбаларды, шартты – графикалық құралдарды қолдану керек. Бұл оқушылардың оқу үрдісіндегі танымдық іс-әрекетін жандандырып, өз бетімен жұмыс жасауға және оны меңгеруге төзімділігін арттырудың бірден-бір тәсілі болып табылады», – деп көрсетті [2.60]. Қазақ тілі сабақтарында танымдық іс-әрекетті арттыру үшін көрнекіліктердің берер пайдасы мол екені белгілі. Оқушыларға білімді игеру үдерісінде сызба сыздырту, концептуалды кесте жасату, салыстырту, графикалық сызбалармен дәлелдету, семантикалық картаны толтыру, проблеманы бірлесе шешу, ой картасына түсірту, т.б. іс-әрекеттерді іске асыруда оқушылардың өздерінің басшылығымен орындалғанда олардың танымдық қабілеттерінің дамуына мүмкіндік жасалады.

Жалпы айтқанда, оқушының оқу-танымдық іс-әрекетін басқару мұғалім тарапынан біраз еңбекті талап ететін үрдіс. Қазақ тілі сабақтарында оқу-танымдық іс-әрекетті басқару арқылы оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы, танымдық ықыласы артады, танымдық белсенділігін қалыптастырады, бала өз жұмысының мақсат-міндеттерін анықтауды үйренеді. Оқу жұмысының мақсат-міндеттеріне сай баланы өз бетімен жұмысын жоспарлай білуге, уақытты дұрыс пайдалануға, өз әрекетін қадағалауға, бағалауға, яғни, өзін-өзі басқаруға дағдыланады. Ұрпақтың өз ойымен санасып, білімді игерудегі ой-тұжырымдары негізінде жұмыс жасап отыру келешек ұрпақтың ізденімпаз, ойшыл, ой-танымдық іс-әрекеті өнімді болуына мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Сабыров Т.С. Оқушылардың оқу белсенділігін арттыру жолдары. Алматы: «Мектеп», 1978.
2. Жақыпов С.М. Жалпы психология негіздері. Оқулық – Алматы: Алла прима, 2002.
3. Мустояпова А. Қазіргі кезде жоғары сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары. Алматы, 2004.

РОЛЬ ПЕДАГОГА В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ ХОРЕОГРАФИЧЕСКИХ УЧИЛИЩ

Бердиярова Айдын Калдыбековна
магистрант 2 курса КазНАИ им Т.Жургенова, Алматы

Жуйкова Людмила Антоновна
кандидат искусствоведения, профессор, КазНАИ им Т.Жургенова, Алматы

Резюме: Актуальность рассматриваемой в статье темы обусловлена реформированием системы образования в целом и в области хореографического искусства в частности. Новые образовательные стандарты зачастую ставят педагога классического танца в рамки совершенствования качества образования, обязуют его работать в соответствии со строгой методологией. Ввиду чего важной задачей педагога младших классов хореографических училищ становится развитие творческих способностей учащихся, которые столь же важны, как их профессиональное мастерство.

Ключевые слова: Классический танец, музыка, роль педагога-хореографа, творческие способности учащихся.

Түйін: Жалпы білім беру жүйесін реформалау және атап айтқанда, хореографиялық өнер саласындағы мақала тақырыбын өзектілігі қарастырылады. Жаңа білім беру сапасын жақсарту мақсатында әдіснамамен жұмыс істеуді жүзтейді. Сонымен қатар, хореографиялық училищеледе бастауыш сынып оқушыларының кәсіби қабілеттерін, дағдыларын дамыту және оқушыларда шығармашылық қабілеттерін дамыту басты мақсат болып отыр.

Кілтті сөздер: классикалық би, әуен, педагог-хореографтың ролі, оқушылардың творчестволық қабілеттері.

Summary: The relevance of the topic addressed in the article is due to the system in general and in the field of choreographic art in particular. New educational standards often put the classical dance teacher in the framework of improving the quality of education, oblige him to work in accordance with strict methodology. In view of this, the important task of teacher of primary grades of choreographic schools is to develop the creative abilities of students who are as important as professional mastery.

Keywords: classical dance, music, the role of teacher-choreographer, creative abilities of students.

Первый предмет, с которым знакомятся поступившие в хореографическое училище дети - это классический танец. Достаточно быстро, по ходу занятий, им предстоит привыкнуть к тому, что уроки классического танца - это одно из самых важных событий учебного дня. Таким оно будет всегда — это самое ответственное, самое серьезное, самое трудное дело в жизни балетного артиста.

Ответственность в равной степени лежит и на учениках, и на преподавателях. Преподавателю необходимо научить ребенка осознанно распоряжаться своим телом, вникать в каждое движение танца, как в его простых элементах, так и в сложнейшей их координации. Нужно прививать учащимся музыкальность, поскольку она тесно связана со смыслом танцевального действия. Преподаватель обязан находить ошибки своих подопечных, подсказывать пути к постоянному совершенствованию балетного мастерства[3]. Но воля педагога в привитии ученикам профессиональных умений, которые в классическом танце жестко регламентированы, не должны подавлять в них стремления к самовыражению через творческие импульсы.

Рассмотрение этой коллизии и составляет предмет нашего изучения.

Искусство балета всячески обогащается с помощью новых художественных приемов и новой танцевальной лексики. Этот процесс неуклонно оказывает влияние на теоретическую основу и практику хореографического образования. Хореографической школе, взаимодействуя с требованиями современности, вместе с тем необходимо сохранять традиции, обучая учеников академической манере исполнения и грамотности владения выразительными средствами в классическом танце [11].

Откликаясь на современные требования, педагогам-новаторам, взявшим за основу преемственность педагогических традиций, предстоял поиск путей усовершенствования хореографического образования и методик преподавания танцевальных дисциплин. В период формирования единой методологии хореографического образования работу педагогов балетных школ, характеризовали глубокая целенаправленность и кропотливость. В результате, отечественная хореографическая школа получила большой опыт теории и методики, который служит прочной основой практической деятельности, позволяет развивать педагогическую науку и творческие способности учащихся и по сей день.

Целью нашего аналитического исследования стало раскрытие роли педагога в развитии творческих способностей у учащихся младших классов хореографических училищ и сохранении при этом традиций классической балетной школы в условиях новых образовательных стандартов.

Н.Тарасов – выдающийся педагог хореографии - писал: "Классический танец может совершенствоваться по линии искусства балетмейстера, исполнительского мастерства, методики преподавания, теории, но, повторяю, его хореографическая первооснова, то есть школа, должна оставаться неизменной" [15]. По этой причине, главная задача хореографии на всех этапах образования - это освоить наследие традиций мастеров-педагогов, педагогической науки, определяющей принципы школы классического танца.

О том, что классический танец – первооснова всех новаций в хореографии прекрасно сказал Морис Бежар, когда создавал пластику «Весны священной» И. Ф. Стравинского: «Па «Весны, кажущиеся поразительными и близкими к некоему танцу, именуемому свободным или современным, - это не что иное, как академические па, которые я трансформировал или деформировал. Эти па всегда объяснимы, исходя из ясных и отчетливых академических позиций, лежащих в их основе» [6 с.112].

Автору диссертации посчастливилось работать в АХУ им. А. Селезнева с замечательным преподавателем классического танца Буркитбаевым Ахметом Галиевичем. Воспитанник Московского Хореографического Училища, много лет протанцевавший на сцене ГАТОБ им. Абая, получивший высшее образование на кафедре педагогики хореографии Каз НАИ им. Т. Жургенова, он щедро делится с молодыми педагогами своим опытом преподавания. Приводим его мнение об исследуемой нами проблеме развития творческих способностей учащихся младших классов хореографического училища: «Творческие способности – это такое емкое слово для артиста балета! Мы принимаем маленьких детей, впервые они попадают в сферу балетного искусства, сложнейшего из всех искусств. В первую очередь надо помочь им научиться слушать музыку, потому что вся наша работа и их будущее балетное мастерство связано с музыкой. Поэтому уже с маленьких лет надо прививать детям умение слушать музыку и не только слушать, но и понимать ее. Тогда детям будет легче осваивать нашу профессию, так как все в ней идет через музыку. Я считаю, что музыкальность надо прививать детям сразу, раскрывать тайны музыкального языка, чтобы лучше понимать пластику движений, осознанно осмысливать небольшие хореографические комбинации, учиться строить их самостоятельно. В будущем им предстоит работа на балетной сцене, участие в больших спектаклях. В театре их ждет разнообразная музыка - и классическая, и современная, к которой нам необходимо их подготовить».

Чтобы успешнее осваивать с детьми законы музыки и хореографии, надо доверительнее с ними общаться. Опытные педагоги начинают, как бы играть с детьми, то есть превращаются тоже в детей для того, чтобы дети быстрее эмоционально раскрылись, не закомплексовывались, чтобы они не боялись пластикой показать то, что они чувствуют, слушая ту или иную музыку» [2].

Передача традиций в руки учеников-последователей из рук признанных мастеров-педагогов, преемственность, всегда составляли залог успешной и плодотворной деятельности: «Мы, старшее поколение, - продолжает А. Г. Буркитбаев, - получили прекрасное советское образование. Оно очень многое нам дало, потому что мы учились в замечательное время у выдающихся педагогов, которые вкладывали в нас всю душу. Они «лепили» из нас личностей. И мы обязаны делать то же самое».

На пути воспитания творческой личности, по мнению А. Г. Буркитбаева, важнейшим является привитие любви к чтению: «Читать необходимо и читать надо очень много, и читать надо конечно, не все подряд, а классику. Хорошо если дети возьмут то, что дается им в учебном плане в школе, потому что там очень много классики: А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, Л. Н. Толстой и лучшие образцы поэзии и прозы национальных поэтов и писателей. Если будет этот фундамент хорошо заложен, то он станет основой для того, чтобы понять музыку, а затем можно перейти к такому интересному понятию как творчество. Да, детям по возможности надо много читать, а времени не хватает. Поэтому опытные педагоги еще и рассказывают, что они сами читали. Но все-таки лучше, чтобы дети самостоятельно открывали для себя мир книг. Ведь это внутреннее развитие: читая, они начинают думать и представлять, воображать, фантазировать, размышлять какие события в произведении литературы разворачиваются и почему именно так происходят» [2].

Положительные результаты в хореографической школе давала неразрывная связь между учебным процессом и творческой практикой балетного театра. В этой связи, необходимо вспомнить имена и опыт таких деятелей хореографической педагогики, как А.Ваганова, А.Мессерер, В.Тихомиров, В.Пономарев, М.Семенова, Н.Тарасов, Р.Лапаури-Стручкова, их вклад в теорию и практику балетной педагогики колоссально велик [7, 8, 10,14].

Хореографические училища ведут процесс непосредственной подготовки будущих артистов балета. Они осуществляют профессиональную исполнительскую деятельность на основе определенной исполнительской культуры и технической подготовленности, выработанных в ходе учебного процесса. Тем не менее, с учетом специфики обучения хореографическим дисциплинам, необходимо выделять особенности балетной педагогики. Они состоят в том, что следуя указаниям теоретических лекций или учебников нельзя научиться танцевать, ведь преподаватель передает свои знания не только рассказывая, но и педагогически показывая каждый шаг, каждую позу, каждое движение. В этот момент и начинается развитие творческого потенциала учеников. Все призывы к творчеству исходят от преподавателя, он показывает своим ученикам какими могут быть комбинации

движений, и они должны быть понятными, усвоенными, прорепетированными и выполненными. Этот процесс передачи знаний воспитывает исполнительскую культуру, манеру исполнения движений классического танца и учит представлять сочетать и воплощать фантазию в танце. Тем самым, роль личности - педагога, как высокого профессионала-практика - существенно возрастает и не может подменяться ни какой детально разработанной рекомендацией и программой [4].

Поэтому существенно, что никакие рамки современных образовательных методик не должны влиять на обращение педагога – хореографа к прошлому опыту, в том числе и собственному. «Самое важное для меня, - сказал А. Г. Буркитбаев, - что я попал к очень хорошему, очень опытному педагогу - Ольге Александровне Ильиной – она учила меня в младших классах. Мы даже читали стихи на занятиях по классическому танцу. Она делала это для того, чтобы мы могли понять музыкальный размер, ритм движений, которым она нас учила. Читая Пушкина, она доводила до нашего сознания последовательность и гармонию танцевальных движений. То есть через стихи Пушкина мы постигали законы пластики классического танца.

Потом просила, чтобы мы тоже ей прочитали что-то из Пушкина, и мы копались в своих маленьких головках, вспоминая и радуясь, что мы можем помнить и прочитать любимые стихи А. С. Пушкина. Еще она говорила: «Давайте, подойдем к окну!» и мы подходили думая, что она нам хочет что-то там показать, а она говорила «Сейчас октябрь месяц, смотрите, какая природа красивая. Какое стихотворение написал Пушкин? Помните? Унылая пора! Очей очарованье, Приятна мне твоя прощальная краса...» Она раскрывала нам тайну сочетания грусти и восторга в этих стихах Пушкина, которую мы сами еще не могли осознать во всей глубине, но слова учительницы запали на всю жизнь.

Отсюда начиналось наше доверительное общение, развитие наших творческих способностей. Я это помню очень отчетливо. Думаю, что опытные любящие свою профессию педагоги должны вот так настраивать души детей на нашу нелегкую, но такую красивую работу [2].

Основополагающая значимость методики классического танца для других видов танцевального искусства объясняется лексикой классического танца, представляющейся, как четко разработанная система движений с богатыми, накопленными в процессе веков, традициями изучения и исполнения. Причем, основой этой лексики, чрезвычайно жизненной и органичной, являются естественные движения человека, его внутренняя и эмоциональная природа. Н.Тарасов отмечал: "Классический танец отлично выдержал испытание временем и продолжает развиваться по пути реализма" [15].

Вместе с тем стоит отметить, что формируемая новыми образовательными стандартами единая методология преподавания в структуре хореографического образования включает множество положительных моментов и позволяет последовательно и разносторонне совершенствовать ее как в теории, так и на практике, с использованием самых различных форм обучения, средств и приемов подачи материала.

Так, Буркитбаев А. Г. использует следующую методику: «Я со своим классом сейчас беру на классной работе наследие - классические балеты. Мы взяли сейчас Четверку друзей из «Тщетной предосторожности». Сама вариация эта очень сложная, и нам нужно её составить по нашей программе за 4 год обучения.

По программе мы можем составить какие-то комбинации, движения, прыжки, переходы, разные связки на музыку Гертеля, и я предлагаю мальчишкам, чтобы они сами пробовали составлять эти комбинации. Я их направляю, сначала дав прослушать музыку по частям, вдуматься в ее образное содержание, ее мелодику, метро-ритм, темп. А потом говорю: «Вот первая часть. Как вы сами чувствуете, какие движения сюда могут подойти?» И вот мальчишки начинают импровизировать.

У всех по-разному получается, есть хорошие попытки, есть не очень, кто-то не боится пробовать, а кто-то начинает стесняться. И такие уроки тоже надо делать, так как это их развивает музыкально, но еще важнее – в творческом плане. Они ставят какие-то свои вещи, маленькие этюды на музыку Гертеля. За этим процессом понаблюдать очень интересно. Бывают просто талантливые дети, которые могут не только несколько кусочков составить, но и даже полную вариацию хореографически выстроить. Дети вообще талантливы, просто нужно как-то их немного подтолкнуть к творчеству. Даже те дети, которые, казалось бы, не музыкальны на классическом танце, начинают слушать музыку и пытаться что-то сочинить и танцевать» [2].

Из приведенных примеров становится очевидным, что каждому педагогу – хореографу необходимо не только строго придерживаться единой методики преподавания классического танца, но и оперировать индивидуальными подходами в вопросе воспитания творческого начала в будущих специалистах-хореографах и пользоваться оригинальным арсеналом средств для достижения единой цели [9].

Становится очевидным и то, что индивидуальность педагога - хореографа, его творческое отношение к предмету, представляют собой определяющий фактор не только в процессе преподавания "Методики классического танца", но и в процессе развития творческих способностей учеников.

Благодаря постоянному процессу обновления жизни перед хореографами ставятся новые задачи, и требуется разрешение возникающих, в этой связи, проблем. Так, по мнению А.Мессерера, "деятельность наших педагогов, способствующих утверждению славы русской школы классического танца, до сих пор недостаточно исследована" [14]. Необходимо дальнейшее изучение и развитие приемов педагогической и психологической науки, с объединением в этой области усилий теоретиков всех стран.

В любом виде педагогической работы важное значение отводится авторитету педагога, его личностным качествам, как профессиональным, так и человеческим. Авторитет преподавателя классического танца должен, в первую очередь, основываться на знании своего предмета, включить творческое отношение к своей профессии и неординарные моральные, нравственные и эстетические качества. Только при наличии этого условия процесс обучения будет не только в большей степени эффективен, но и отличаться творческим характером, необходимым при освоении профессии хореографа.

В связи с этим, особое значение имеет способ передачи информации по цепочке "педагог - ученик - зритель и (обратная связь) - педагог". Именно в этом случае творчески переосмысливается и преобразуется вся эстетика школы Учителя, концентрируется его личность. С помощью этого, самое простое упражнение выступает у знаменитых педагогов, в первую очередь, как связующее звено между его фигурой и личностью его ученика, далее формируется контактность ученика со зрителем и, наконец – возвращается, как органическая составляющая всей методологии обучения в процессе формирования будущего артиста балета и усовершенствования его мастерства в театре. Каждое движение, каждое раc в этих условиях становится выражением наивысшего Искусства [13].

Итак, определяющим фактором процесса педагогической работы мастеров хореографии и, в частности, в преподавании классического танца, в конечном итоге, является творческая индивидуальность преподавателя. Все остальное: систему упражнений, мастерство при выполнении элементов, артистизм ученика, можно отнести лишь к форме воплощения личности педагога, нашедшую свое продолжение в искусстве других личностей - воспитанных им артистов балета.

Литература:

1. Альберт Г.Г., Александр Пушкин. Школа классического танца. М. 1996.
2. Буркитбаев Ахмед Галиевич. О роли педагога – хореографа в развитии творческих способностей учеников //Архив автора: Интервью. 02 октября 2017 года
3. Базарова Н.П., Мей В.П., Азбука классического танца., 2 изд., Л., 1984.
4. Блок Л.Д., Классический танец., М., Искусство, 1987.
5. Бодалев А.А. Восприятие человека человеком. ЛГУ, 1965.
6. Бежар М. Мгновение в жизни другого. М.: СТД СССР, 1989
7. Ваганова А.Я. Статьи, воспоминания, материалы, Сб. Л1.-М., Искусство , 1958.
8. Ваганова А.Я., Основы классического танца., М., 1980.
9. Валукин Е.П., "Мужской классический танец", ГИТИС, М., 1987.
10. Валукин Е.П., Вопросы воспитания балетмейстера в театральном ВУЗе М., ГИТИС, 1980.
11. Валукин Е.П., Задачи высшей школы в воспитании педагогов-хореографов и балетмейстеров., Сб. "Психолого-педагогические аспекты обучения студентов театральных ВУЗов", выпуск 3, "Импринт", М.,1996.
12. Валукин Е.П., Теория и методика классического танца. Программа., ГИТИС., М., 1998.
13. Красовская В.М., О классическом танце. В книге Базаровой И., Мей В., "Азбука классического танца"., М., 1983.
14. Мессерер А.М., Уроки классического танца., М., Искусство , 1967.
15. Тарасов Н.И. Основные принципы преподавания классического танца., Сб. Кафедра хореографии ГИТИСа: вчера, сегодня, завтра. М., 1996

БІЛІМ БЕРУДЕ ПӘН АРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МӘНІ

Байтерекова Нұрбану Илиясқызы

Түркістан қ., Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің аға оқытушы

Түйін: Мақалада пәнаралық байланыстың білім беру саласын дамытудағы ықпалы негізделген. Пән аралық байланыспен оқытудың негізгі қағидалары мен мақсаттары анықталған. Қазіргі технологиялардың дамуына байланысты мұғалімдердің сабақта қолданатын пәнаралық байланыс әдістері мен түрлері көрсетіліп, қалыптастыру қажеттілігі мазмұндалған.

Резюме: Статья основана на воздействии межпредметных связей в развитие образования. Определены основные принципы и цели межпредметных связей в образовании. В связи с развитием современных технологий рассмотрены виды и методы межпредметных связей, приведена необходимость их формирования.

Summary: The article is based on the impact of intersubject communications in the development of education. The main principles and objectives of intersubject communications in education are defined. Due to the development of modern technologies types and methods of intersubject communications are considered, need of their formation is given.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында мемлекеттік саясат негізінде «әр баланың қабілетіне қарай интеллектуалдық дамуы – адамның дарындылығын анықтау», - деп көрсеткен [1].

Білімді ақпараттандыру дәстүрлі информатика пәнін, басқа пәндерді оқытуда қолданылатын ақпараттандыру әдістерін, технология мен құралдарын қайта қарастыруды міндеттейді.

Информатика пәнінің көптеген пәндермен тығыз байланысы бүгінде жаңалық емес екені белгілі, атап айтсақ, философия пәнімен байланысы - информатиканы меңгеру арқылы танымдылықты және жалпы ғылымның санатын, математикамен байланысы – математикалық үлгілеу арқылы математикалық логика мен алгоритм теориясын, лингвистикамен байланысы – формальді тіл мен таңбалық жүйені түсінеді. Сондай-ақ, информатика мынадай арнайы ғылыммен кибернетика, жүйе техникасымен және ақпараттар теориясымен тығыз байланысты.

Информатикада логиканы, кибернетиканы, лингвистиканы және математиканы зерттеу ісімен айналысатындар үшін кешенді облыс сияқты білім бар. Онда тек техникалық тапсырмалар ғана емес, лингвистикалық, психологиялық, әдістемелік, әлеуметтік және моральды мәселелер талқыланады. Информатика орталықтарында бағдарламалық және алгоритмдік аспектілерін компьютерлендіруді зерделеу қиындықтары кездеседі.

Информатика пән аралық байланыс әдістері мен процедураларын ұсынады: анализ және синтез, индукция және дедукция, қалыптастыру, виртуалдау мен алгоритмдеу мен бағдарламалау, ақпараттық-логикалық үлгілеу, математикалық үлгілеу, компьютерлік үлгілеу, бағдарламалық басқару, өзін-өзі тану, эксперттік бағалау, тестілеу және бейнелерді сәйкестендіру мен жіктелуі және т.б.

Пән аралық байланыс педагогика ғылымында философиялық, психологиялық, дидактикалық және әдіснамалық жағынан қарастырылатын күрделі кешенді сала.

Педагогикалық сөздікте – «жалпылама ғылымдар жүйесінің негізінде дидактикалық мақсаттардан туындаған оқу бағдарламаларының өзара ішкі байланыстары пән аралық байланыс» - деп аталған.

Пән аралық байланыс негізінде оқушылардың икемділік пен дағдылары анағұрлым күшті дамитындығын педагог–ғалымдар дәлелдеген. Оқу пәндерінің ерекшеліктеріне қарай оқушыларда түрлі икемділік пен дағды пайда болуда. С.А.Суровикин пән аралық байланысты жүзеге асыру ісінде мұғалім шығармашылығының маңызды ұстанымдарын келесі түрде көрсетеді:

1. Оқу пәндерінің үйлестігі, яғни олардың оқыту кезінде бір пән басқа пәндерді оқытуда көмекші құрал болуына ықпал ететіндей уақыт бойынша сәйкестелуі керек.

2. Жалпылама түсініктерді қалыптастыруда, заңдар және теорияларды оқытудағы қабылдағыштық.

3. Түсініктер, заңдар, ойлар интерпретациясындағы бірлік және оларды меңгеру міндеттері.

4. Оқудағы білім, білік, дағды қалыптастырудың жалпылама тәсілдері.

5. Жаратылыстану пәндерінен алған білімдерін тереңдету және жан-жақты қолдану үшін қолайлы жағдай ашу.

6. Әр түрлі ғылымдар қарастыратын түрлі табиғат құбылыстарының арасындағы өзара қатынастарын ашу [2].

Профессор Т. Сабыров келесідей бірнеше топқа бөледі.

1. Интеллектуалдық пен дағды (оқу, жазу, есептеуді орындау, кітаппен жұмыс істеу, т.б.);

2. Еңбекке икемділік пен дағды (сызу, оқи білу, еңбек құралдарымен жұмыс істей білу, т.б.);

3. Спорттық икемділік пен дағды;

4. Өнерге де икемділік пен дағдылар, т.б [3].

А. Бейсенбаева «Пән аралық іскерлік» ұғымын тұжырымдады: «Пән аралық іскерлік оқушылардың бір пәннен меңгерген білім, іскерлік, ептілік, дағдыларын екінші пәндерді меңгеруде қолдану қабілетін анықтайды. Бұл пән аралық іскерлік бастауыш сыныптың оқушыларында орта, ал жоғары сынып оқушыларымен салыстырғанда өзінше қалыптасып дамиды. Яғни, пән аралық іскерлік бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне сәйкес және олардың өзіндік даму түріне қарай жасалады [4].

Оқушылардың оқу үдерісіндегі танымдық іс-әрекеттерін қалыптастыру үшін С.Жақыпов өз еңбегінде «сабаққа әр түрлі бейнелі көрнекіліктерді, логикалық сызба, шартты-графикалық құралдарды қолдану қажет. Бұл оқушылардың оқу үдерісіндегі танымдық іс-әрекетін жандандырып өз бетімен жұмыс жасауға және оны меңгеруге төзімділігін арттырудың бірден - бір тәсілі болады» деп көрсеткен [5].

Пән аралық байланысты іске асыруда педагогика ғылымындағы біршама факторларға назар аударуды қажет етуде. Білім беру үдерісінде пән аралық байланысты іске асырудағы сипаттамалық белгілері төмендегідей:

- пән аралық байланысты анықтаудың алғы шарттары;
- өзара байланысқа келетін пәндерін анықтап алу;
- оқу пәндерінің әрқайсысының ерекшелігін айқындау;
- пән аралық байланыстарды жүзеге асыруды қарастыру.

Сабақ кезінде пән аралық байланысқа мән бермеу пәндердің материалдарының бірін-бірі қайталауға, оқушылардың көптеген ұғымдар мен заңдылықтарды тар шеңберде түсінулеріне әкеледі. Білім мазмұнын меңгеру, пән аралық байланысты ескермейінше мүмкін емесі анық. Себебі бұл – өзара жақын пәндердің оқу бағдарламасындағы қамтылған материалды үйлестірудің және іріктеудің маңызды көрсеткіштердің бірі.

Қазіргі оқытуда оқушылардың жүйелі білім алуына компьютердің атқаратын рөлі аса маңызды. Мұғалімнің кәсіптік деңгейі мен оқушылардың қызығушылығын, жігерін арттыруға ықпал ететін құрал – ол компьютер. Мультимедиялық технологиялар арқылы түрлі суреттерді, видеокөріністерді, дыбыс және әуенмен тыңдатып көрсетуге болады. Мультимедиялық технологиялар – әртүрлі мәліметтерді дайындау, өңдеу, біріктіру және ұсыну үшін бағдарламаларды қолдану арқылы орындау.

Мультимедия бұл – әртүрлі ақпараттарды өңдеу құралдарын қолдану және жұмыс істеу; ақпаратты бейнелеудің түрлі типтері мен ақпараттық ресурс.

Мультимедиялық технологияларға енетіндер:

- әртүрлі ақпараттарды көрсету мен өңдеу технологиясы негізінде жасалған ақпараттық ресурс;
- түрлі мәліметтерді көрсету мен оларды өңдеуге арналған компьютерлік бағдарламалық қамтамасыздандыру;
- әртүрлі ақпараттар түрлерімен жұмыс істеуге арналған компьютерлік аппараттық қамтамасыздандыру;
- дәстүрлі статикалық бейнелеуді (мәтін, сурет, бейнелер) және түрлі динамикалық ақпарат түрлерін (музыка, видео, үзінділер, жандандырулар және т.б.) өзіне біріктіретін аса ақпарат түрі.

Сонымен, кең ауқымда «мультимедия» термині ақпараттық технологиялар спектрін білдіреді, яғни қолданушыға (бір уақытта көрермен, тыңдаушы, оқитында болып кете беретін) тиімді әсер ете алатын әртүрлі бағдарламалар мен техникалық құралдарды қолдану.

Осы арада білім беру технологиясында соның ішінде заманауи педагогтың кәсіби сөздігінде кездесетін «метапән», «метапәндік оқыту» «метапәндік тәсіл», «метаәрекет», «пәнішілік бағдарлама» ұғымдарына тоқталсақ.

Жоғарыдағы барлық түсініктерді «мета» қосымшасы біріктіріп тұр, бұл сөздің синонимі «ішкі» мағынасын береді, яғни «әмбебап», «ортақ» ұғымдары деген сөз.

Сондықтан, метабілім – бұл білім, оны алудың әдістері туралы білім.

Метаәдістер – танымдық есептерді шешуге арналған әмбебап әдістер.

Метабілу – жалпы оқу, пән аралық танымдық білу мен дағды, яғни ол:

- теориялық ойлау (жалпы білім, түсінігін анықтау, дәлелдеу және жіктелуін білу және т.б.);
- ақпаратты өңдеу дағдысы (бағалау, талдау, құрау, дәлелдер келтіру, ақпаратты қорытуды игере алу);
- сын ойлау (фактіні ойдан айыруды қалыптастыру, сәйкес фактілерді анықтау, екі мағыналы шешімді көру, қарастырылмағанды айқындау, логикалық сәйкессіздікті анықтай білу және т.б.);
- шығармашылық ойлауы (жаңа қызметті көру, объектінің құрылымын анықтау, альтернативті шешім, жаңа әдістерді танымды әдістермен біріктіру);

- тұрақты даму (сұрақтар қою, гипотезаны қалыптастыру, мақсатты анықтау, бақылау мен талдауды таңдау, өз іс-әрекетін түзету);

- сапалы ойлау (икемділік, диалектілік, ауқымды өзгеріске қабілеттілік және т.б.).

Білім берудің метапәндік нәтижесі – нақты өмірде кездесетін жағдайларда мәселені шешуде, білім беру үдерісінің шеңберінде оқушының меңгерген бірнеше немесе барлық оқу пәндерінен игерген білім мен іс-әрекет әдістері.

Егер бір ғылымды (оқу пәнін) басқа ғылыммен (оқу пәнімен) толықтыруды ұсынатын болса, онда қарапайым метапәндік әдіс жаңа білімді одан да жоғары деңгейде алуға бағытталған болар еді.

Пән аралық байланысты әртүрлі деңгейде құру және іске асыру үшін:

1) Тақырыпқа негізделіп, ережелер мен оқытылатын пәннің басты білімін игеруге бағытталған, оқу-танымдық мақсатпен білімдік, дамытушы және тәрбиелік міндеттерді айқын тұжырымдау керек.

2) Білім алушылардың басқа пәндерден білім алу белсенділігін қамтамасыз ету.

3) Оқытылып жатқан құбылыстар мен процестердің себеп-салдарлы байланысын түсіндіру.

4) Әртүрлі пәндердің білім байланысына негізделген дүниетанымдық, жалпы түрінде тұжырымдама жасау.

5) Әртүрлі пәндерде оқылатын оқу материалының негізгі бөліміне көңіл аудару.

Пән аралық байланыстың функцияларын қамтамасыз ету үшін білім беру тәсілдерінің әр түрлі үлгілерін орынды қолдану қажет: кешенді үй жұмысы: лекция-сабақ, саяхат-сабағы, экспедиция сабағы, зерттеу сабағы, оқу конференциясы, экскурсия сабағы, мультимедиа сабағы, мәселелі сабақ,

Пән аралық байланыстың құрылымы төмендегідей:

- Бірінші пән туралы білім мен дағдының болуы;
- Осы білім мен дағдылардың оқу барысындағы бірігуі.

Ақпараттық коммуникациялық технологияның білім берудегі қолданысының бірнеше артықшылықтары бар:

- уақыттың үнемділігі;
- ақпараттың тиімділігі;
- ақпараттың тығыздығы;
- мотивацияның арта бастауы.

Пән аралық байланысты жүзеге асыруда мына төмендегілер қажеттігі байқалды:

1. Оқушыны тәрбиелеу мен дамыту мақсатында оқытылатын тақырыптың негізгі меңгеру жағдайына дәл бағытталған оқу-танымдық материалды қалыптастыру;

2. Оқушының басқа пәндерден алған білімдерін қолдануға белсенділігін қамтамасыз ету;

3. Берілген тақырыптың мақсаты мен мәнін зерттеуді түсіндіру;

4. Оқытылатын пәндердің белгілі бөлімдерден алынған оқу қорларын қорытындылау.

Пән аралық байланыспен оқыту түрлі оқыту әдістерін ұйымдастыру мен қолдануды пайдалану бір жерге шоғырландыру болып келеді. Олар: жинақталған үй есебі, дәріс сабағы, саяхаттауды ұйымдастыру сабағы, экспедиция сабағы, зерттеу сабағы, оқу конференциясы, экскурсия сабағы, мультимедиялық сабақ, проблемалық сабақ, сахналық сабақ. Осындай жұмыстарды үнемі жүргізу оқушылардың өз бетінше ізденуіне, шығармашылыққа баулуға, шәкірт бойындағы қабілет көзін ашып, тілін байытуға, өз білімін көрсетуге зор әсерін тигізеді. Бала бойындағы қабілетті ашу–оқушының танымдық, шығармашылық бағытта дамуына жете мән беру болып табылады. Демек, пән аралық байланыс негізіне құралған экскурсия сабақтары, логикалық сұрақтар арқылы сабақты өткен кезде оқушылардың сабаққа қызығушылығын артқанын, ынта мен жігердің пайда болғанын байқауға болады. Сондай-ақ, оларды тапқырлыққа баулып, зейінін, байқампаздығын, ойлау қабілетін дамыту, дүниетанымын кеңейту мақсатында пән аралық байланыс қолдану арқылы білімнің жинақтаушы, қорытындылаушы және үйлестіруші қызметін атқаруға болатыны анықталды.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. Астана, 2007.
2. Сурувикина С. А. Теория деятельностного развития естественнонаучного мышления учащихся в процессе обучения физике: теоретический и практический аспекты: монография / С. А. Сурувикина. – Омск: Изд-во ОмГТУ, 2006. – 238 с.
3. Сабыров Т. «Оқушылардың оқу белсенділігін арттыру жолдарын Алматы Мектеп 1978 ж.
4. Бейсенбаева А. «Пән аралық байланыс негізінде оқу процесін ұйымдастыру» Алматы – 1995 ж.
5. С.Жақыпов Жалпы психология негіздері. Оқулық – Алматы: Алла прима, 2012. – 207 б.

FIVE FACTORS AND CONDITIONS DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF DISTANCE LEARNING

Otegulova Gulzat

Master-teacher of Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

Түйін. Бұл мақалада қашықтықтан оқыту мен дәстүрлі оқытудың салыстырмалы талдауы қарастырылады

Резюме. В этой статье рассматриваются пять факторов и условий, определяющих эффективность дистанционного обучения.

Summary. This article deals with the five factors and conditions determining the effectiveness of distance learning.

Just as the invention of pen and paper earlier brought the development of education to a new level, information technology has become a new revolution in modern society. In education, telecommunications and computer technology open the way for new forms of information and knowledge transfer. The leading of such forms is online and distance teaching. Online and distance teaching is a complex of educational services provided to a wide range of the population with the help of a specialized information and educational environment based on the means for the exchange of educational information at a distance (computer communication, satellite television, and so on).

The technology of distance teaching in higher education institutions (HEI) has also been widely applied. Most of the institutions (institutes and universities) in many developed countries use distance teaching technologies for teaching students. Distance teaching is widely used when students receive a second higher education. According to Sarah Guri-Rosenblit, higher education systems all over the world are challenged nowadays by the new information and communication technologies (ICT). These technologies have had a huge impact on the world economy, corporate management and globalization trends, and they bear a tremendous potential to reshape the nature of study environments everywhere, of both conventional and distance teaching institutions. Many have related to the ICT as the new generation of distance education (Bates 1999, 2001; Garrison 1993, 1999; Niper 1989; Peters 2001)[1].

Training of personnel in modern fast-growing enterprises requires considerable time and money. This causes many businesses to turn to e-learning, which allows to bring the necessary information to the staff anywhere and anytime via the Internet, and also to do it faster and cheaper. In accordance to the statement of A. Aleksandrov, the effectiveness of distance education (DE) is determined by a combination of five key factors that allow learners to retain more information in their minds, increase their awareness, achieve better results of work and thereby increase the return on invested capital [2]. These factors include interactivity, memorability, flexibility in use, provision of assistance and availability (Table 1).

Table 1. Five factors determining the effectiveness of distance teaching

Five factors determining the effectiveness of distance teaching	
Interactivity	The introduction of interactivity in the learning process makes the learner's participation more active, makes him try to achieve the maximum result. Interactivity also helps teachers to include more complex materials in the course. Interactivity can be combined with imitation in the learning process of the environment that learners should meet. For example, if the course is about the use of a computer program, the image on the screen should correspond to the one displayed when this program is running, and the trainee can be given the task to perform an operation corresponding to one of the studied questions. For more complex topics in this respect, you can model the business process and invite the student to go through it.
Memorability	To better remember, students should feel the importance of the material being studied. This is also helped by structuring the headings of the topics studied, ensuring that the necessary information is kept in memory. And this, in turn, makes it more likely that they will use their knowledge in future real projects. In addition, organizing headlines helps avoid repetition, which often reduces the effectiveness of e-learning
Flexibility in use	The system should provide for the possibility of training learners with different levels of training and various opportunities. It is necessary that trainees can easily move along the training course, monitor their movement, and also can return to the position where they were at the previous session of the reference to the training course. As the company develops, the content of the course rarely remains unchanged, so the learning tool should allow you to change the learning content. The possibility of such changes must be incorporated into the training tool at the very beginning. The very introduction of changes must be planned and monitored.
Provision of assistance	Because e-learning usually does not occur in a group, it is important that the training system provides assistance to trainees. Your learners will need instructions for completing the course, navigation tools, prompts for assignments, links for obtaining definitions, support for technical questions, etc. The help button should be available from any course slide.
Availability	Because of the workload, it is often difficult for learners to choose the time for training. Scholar A.M. Lukashevich thinks that to solve this problem, it is necessary to use different ways of delivering instructional content

All this will help learners focus on training and not be distracted by annoying interference. It is also useful to provide for the flexibility of trainees, it is useful to provide a section for frequently asked questions, as well as a glossary of terms that may be unfamiliar to the trainee. These tools can become valuable reference resources for learners even after the completion of training [3].

If the training material is accessible through the Internet, it is necessary to ensure that learners use this material outside of work.

For those offices where there are difficulties with access to the Internet, for learners who want to study the material at home, as well as for technical personnel who need reference material outside the office, you can provide for the creation of a version of the training material on CD-ROM, the cost of creating such an educational disk will be incomparable with the costs of expanding the training [4].

The factors that are of great importance for the organization of distance learning are shown in Table 2.

Table 2. Important factors for the organization of distance learning

Important factors for the organization of distance learning	
1	Selection and organization of language material in accordance with the goals and objectives of the course.
2	Course structuring, its methodical and technological organization (hypertext technologies, Web pages).
3	Clearly planning the work of the group.
4	Organization of systematic consultations with the teacher.
5	Establishment and skillful maintenance of a positive emotional background in the group as a whole and for each trainee separately.

Courses of distance learning can have specificity conditioned by the subject itself, namely:

- a basic course in foreign language;
- the course of the second foreign language;
- The course of in-depth knowledge of a foreign language;
- courses on teaching one of the types of speech activity (reading and writing);
- business course in a foreign language;
- a foreign language for researchers, referents, etc.;
- Course of regional studies, cultural studies.

Distance learning is designed to solve specific problems related to the development of the creative component of education. It:

- strengthening the active role of the student in his own education;
- a sharp increase in the volume of accessible information, access to world cultural and scientific treasures;
- getting the opportunity to communicate the student with professional teachers, peers, like-minded people, consulting with high-level specialists;
- increase the heuristic component of the learning process through the use of interactive forms of classes, multimedia training programs.

Conditions for effective distance learning

Didactic tasks for effective online/distance functional training are shown in Table 3:

Table 3. Didactic tasks for effective online/distance functional training

Didactic tasks for effective distance functional training	
1	Identification of tasks and directions of the development of the distance learning program, the preparation of training materials for their remote transmission
2	Distribution of duties as required by the system of distance learning.
3	Define basic psychological qualities of students who will learn remotely.
4	Think of the methodology acceptable for the distance learning system, taking into account the educational purpose of the proposed program, accessibility for the student, cheap for both the provider and the student.
5	Define type of communication (electronic, telephone, postal) with students studying remotely.
6	Create the appropriate structure to ensure communication with students.
7	Test the means and methods of communication that will be used by all participants.
8	Create schedule for all activities that simulate the learning process
9	Develop a program for evaluating and commenting on all the components of the training and determining which of them can be included in the distance learning process.

10	Prepare projects to improve training materials and make sure that these innovations can be included in the distance learning system.
11	Set plans for effective support of students in accordance with the current standards of training.
12	Organize the process of continuous verification of compliance and quality of the proposed distance learning program.

The institution providing distance education should take the following measures:

1. Calculate the estimates of income and expenses (including those related to the expected number of students) of the distance learning system.
2. Develop financial plans for distance learning programs that take into account the real contingent of students. The difference between the planned and actual financial estimates should not affect academic standards, and the costs of students should not depend on the number of registered students.
3. Justify financial calculations that would show the distribution of costs and revenues during the preparation and implementation of programs, as well as the distribution of money between institutions providing distance education, a local agent, teacher and student.
4. Provide procedures for resolving unplanned problems that may arise [5].

Online lessons are quality and effective trainings, which at prices much lower than inpatient classes. Huge selections of professional tutors provide an opportunity to find "your" teacher, who would suit you in everything. Choosing English on Skype, you also save yourself from having to travel from one point of the city to another. Classes are held exclusively at home, which means, in every corner of the world and when you are comfortable. Classes conducted in this mode are a modern and high-quality way of teaching a foreign language. You not only do not spend infinitely long time on the road, intending to get to the teacher, you are taught only by the newest innovative methods, and the professionalism of the teacher can be assessed personally [6].

Network technologies include Internet technology and technologies that make use of the capabilities of local and global computer networks. In Internet technology, the "World Wide Web" is used to provide students with educational and methodological material, as well as for interactive interaction between the teacher and trainees. The ability to connect "many-with-many" is a fundamental difference between Internet technology and other technologies of distance learning.

In addition, receiving a large amount of educational materials on the Internet channels costs the learner much more expensive than with a regular mailing list. To distribute large volumes of information, CDs are traditionally used. The large information capacity of CD-ROMs (about 700 MB) in combination with the simple and cheap replication makes it very effective to send educational materials on such carriers via regular mail.

In conclusion, advantages of heuristic forms of distance educational activity over traditional forms consist in their efficiency, productivity, saturation, the possibility of quick and effective creative self-realization of students. New information technologies, especially computer games, have a significant impact on the psychological and philosophical qualities of students. They attract their interactivity, that is, the possibility of feedback. In the field of software, which is a necessary condition for distance learning, there is a gradual shift from information orientation to interactive. Distance learning forms remove many psychological problems associated with communication of students.

References

1. Sarah Guri-Rosenblit, Distance education' and 'e-learning': Not the same thing, Department of Education and Psychology, The Open University of Israel, P.O. Box 39328, Ramat-Aviv, 61392, Israel, Higher Education (2005), 467-493, Springer 2005.
2. A. Aleksandrov, The concept of creating and developing a system of distance education in Russia // Bulletin of the Higher School. - 1995. - №6, p.143
3. A.M. Lukashevich. Problems of transition from extramural studies to distance learning in the humanities // Higher School. - 1999. - №3 p.124
4. T.V. Masharova. Pedagogical theories, systems and technologies of teaching: Teaching aid .- Kirov: Izd. VGPU, 1997, p.271.
5. V.I. Ovsyannikov, V. Utenkov,. Distance learning - form or method? // Distance education. – 1998, p.139.
6. L.Pokushalova. Distance learning is the educational system of the future. // Philological Sciences. Questions of theory and practice. Tambov: Diploma, 2009. N 2 (4), p.38.

COMPARATIVE ANALYSIS OF DISTANCE LEARNING AND TRADITIONAL LEARNING

Adilbaeva Rsaldy Kurmashkyzy

Master-senior-teacher of Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

Түйін. Бұл мақала қашықтықтан оқытудың тиімділігін анықтайтын бес фактор мен жағдайлар қарастырылады

Резюме. В этой статье рассматривается сравнительный анализ дистанционного обучения и традиционного обучения.

Summary. This article deals with the comparative analysis between distance learning and traditional learning.

A significant influence on the development of the informatization of education, was provided by the distance form of education that has developed and received in the last decade. At the same time, a new impulse was given to distance learning with the advent of a unique Internet application - the World Wide Web.

The rapid development of computers and telecommunications technologies contributed much to the development of distance teaching form. The system of distance education (DE) is an individual training in the telecommunication computer educational environment, which, in addition to the usual educational tasks, can solve other tasks quite effectively. For example: searching for information in telecommunications and communication systems; its processing; generalization and analysis; and, perhaps most importantly, the ability to navigate in an unfamiliar situation and improve their knowledge. All this largely stimulates the inflow of students into distance education. With the increase in the level of development of telecommunications and communication facilities, these trends will increase.

The possibilities of modern technologies of distance learning allow to successfully apply them for training practically all categories of students.

The most widespread distance learning has been received in the field of professional development. Virtually all organizations that have a distributed structure, to some extent, use distance teaching technologies to train their staff. In turn, training centers offering services in the field of staff development also began offering their clients services in the field of distance learning technologies.

The training centers specializing in distance learning began to appear, which were called the Distance Teaching Centers.

The technology of distance teaching in higher education institutions (HEI) has also been widely applied. Most of the institutions (institutes and universities) in many developed countries use distance teaching technologies for teaching students. Distance teaching is widely used when students receive a second higher education. According to Sarah Guri-Rosenblit, higher education systems all over the world are challenged nowadays by the new information and communication technologies (ICT). These technologies have had a huge impact on the world economy, corporate management and globalization trends, and they bear a tremendous potential to reshape the nature of study environments everywhere, of both conventional and distance teaching institutions. Many have related to the ICT as the new generation of distance education (Bates 1999, 2001; Garrison 1993, 1999; Niper 1989; Peters 2001). Already in 1989 Soren Niper (1989) in his classic analysis identified three generations of distance education: the first was correspondence teaching; the second was multi-media teaching – integrating the use of print with broadcast media, cassettes and to some degree computers; and the third generation was identified with the new interactive communication technologies. Many policy makers, scholars and practitioners in higher education use the terms ‘distance education’ and ‘e-learning’ interchangeably as synonyms, emphasizing the continuous blurring of boundaries between conventional and distance education (AFT 2000, 2001; Arnold 1999; Evans and Nation 2000; Ryan 2002; Selinger and Pearson 1999; Twigg 2001) [1].

Technologies of distance teaching have found their application even in the teaching of schoolchildren. Certainly, great care is required when teaching children with the use of distance teaching technologies. However, within reasonable limits, distance teaching technologies can be used in the teaching of children.

Distance learning provides an opportunity to get much more information, allowing to assess the knowledge, skills and skills obtained as a result of distance learning, including: the time spent on questions, the number of attempts, questions or tasks that caused the most difficulties, etc. The availability of such information allows much more flexible management of ongoing training.

Another advantage of distance learning in comparison with traditional full-time education is its cost. The analysis shows that when the minimum number of distance learning students is reached, distance learning becomes cheaper compared to traditional full-time education. With further increase in the number of listeners, distance learning becomes significantly cheaper in comparison with traditional full-time education.

This is due to the fact that, despite the fact that the launch of distance learning requires investment, distance learning is much cheaper than traditional full-time education [2].

Another important advantage of distance learning is its effectiveness. The effectiveness of distance learning largely depends on the subject of the distance course, but in most cases it is higher than the effectiveness of traditional full-time education. Some studies show that the duration of training when conducted in a distance form can be reduced by 30-40% compared to traditional full-time education, and the speed of memorizing the material increases by 10-30%. It should be noted that this thesis contradicts the idea of the majority of people about distance education. This is due to the fact that unfortunately, today the market of distance learning in Uzbekistan has not settled and we very often face low-quality distance learning.

An important advantage of distance learning is its ability to use it to train people with limited opportunities. Also, distance learning provides access to quality education for individuals who, for whatever reason, do not have the opportunity to undergo traditional on-the-job training. For example, in their place of residence there is no quality educational institution.

The use of modern information technologies for distance learning allows building an effective learning management system built on the ability to collect significantly more information about the distance learning by the listener compared to traditional full-time education. But for this, it is necessary to follow some recommendations. With their observance, distance learning will be much more effective.

The organization of effective distance learning in the conditions of the Internet is impossible without taking into account, on the one hand, the characteristics of the telecommunication environment, and on the other, the characteristics of human behavior in this environment. The Internet is presented to participants in the distance learning process (students, teachers) as a new communication environment that generates new situations and relationships.

Specificity of communication in the network is determined by the fact that on the Internet there is a change of the leading sensory channel to the visual one. Therefore, when creating various teaching aids (educational web sites, web-based textbooks, reference systems, etc.), it is necessary to take into account the most important psychological and physiological features of human perception of the information presented in the course of their design, as well as using them in the educational process Visual form. With the development of multimedia tools included in the Internet (for example, video and audio-teleconferences), it becomes relevant to study the characteristics of the perception of information in the speech form. This will not only improve the effectiveness and quality of distance learning, but will also remove unnecessary teaching loads on students [3].

Distance learning gives a chance to get education for everyone. Including people remote from the big cities, where there are universities (however, some % of students recall the problem of the remoteness of small towns and settlements, where the innovative technology has not yet had time to "go"). Distance form of education allows people to be educated in places of deprivation of liberty; people with disabilities (for example, people with disabilities); mothers on maternity leave. From the results, it is clear that the most expressed positive qualities of distance learning, in the opinion of students, are independence from time and distance, simplification of the control system, high scientific level of information, high autonomy when working in the study of new material. The negatives are all the rest, in particular: material inequalities, lack of interaction with teachers, lack of opportunities for speech development, creative approach to teaching. Thus, students, in general, expressed a positive attitude towards distance learning. And when choosing the form of training (anonymous questionnaire) between traditional and distance education, 69% of respondents preferred the second type of training, taking as a basis the possibility of obtaining a diploma with the least expenditure of material and intellectual forces. For an illustrative example, the diagram (Figure 2.):

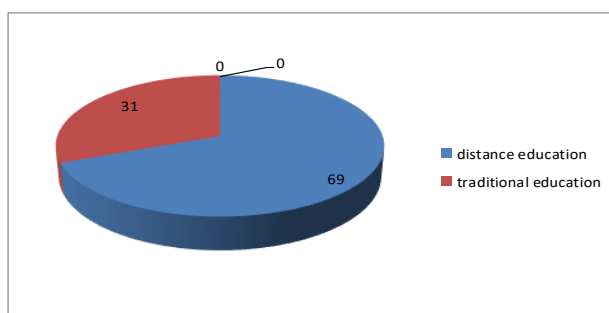

Figure 1. Distance learning priority over the traditional form

If we compare the traditional and distance learning forms by the same indicators, we will see the following (Table 1):

Table 1. Comparison of the traditional and distance learning forms

Criteria	Traditional learning form	Distance learning form
The possibility of regulating the individual rate of obtaining knowledge	Possible	Impossible
Convenience of learning through distance learning	Convenient	Inconvenient
Constant communication with the teacher	Available	Practically unavailable
Possibility to work in parallel with training	Practically impossible	Practically possible
Freedom and flexibility in the choice of information content	Used	Are used in full measure
Availability of information regardless of time and distance	Available	Practically unavailable
Use of new technologies	Available	Practically unavailable
Equal opportunities for education on a material basis	There are budget places	There are not budget places
Comfortable conditions for the creativity of students	Available	Unavailable
Small material costs of rental and equipment of premises	Necessary to comply with	Unnecessary to comply with
The teacher does not need to follow the algorithm of pedagogical communication	Necessary to follow the algorithm	Unnecessary to follow the algorithm
Simplification of the results monitoring system in the learning process	Complex control	Simple control
Stimulating personal development	Available	Unavailable
High scientific level of information content	Not always	Constantly updated database
The standard for the development of oral speech	Available	Unavailable
The possibility of analyzing the information received in the learning process	Available	Unavailable
Strengthening the motivation of professional education	Available	Practically unavailable
Degree of achievement by students of their goals	Constant reinforcement of motivation	Motivation is practically unavailable
Access to education	Not for all categories of citizens	For all categories of citizens
Level of students' independence in mastering the study material	Medium	High
Attraction of high quality teachers	Not always possible	All conditions are possible
The possibility of training all categories of citizens.	Available	Unavailable

Analyzing the table, one can see that both the traditional and the distance form of training have their own shortcomings, as well as advantages. Therefore, it is impossible to say in general that one of them is more effective than another. However, according to some indicators, the traditional form of teaching is more effective somewhere and somewhere far ahead has gone the distance form of teaching.

Another comparative analysis of the difference between traditional learning and distance learning has been offered by the facilitators of the remote LINK-learning of the LINK Academy created in accordance with the official permission of the Cambridge International Examination Department and leading IT companies. There are multiple benefits for online education. In order to show the difference between the method of remote LINK-learning and the traditional, to facilitate choice of education, which will give more and with which it is possible to achieve great results, a comparative table has been created and shown in Table 2 [4].

Table 2: Comparative part of the features of distance and traditional teaching methods

Characteristics of the course	LINK e-Learning	Traditional Learning
Independence from the place of study	✓	✗
Independence from training time	✓	✗
Low price for the user	✓	✗
Possibility of self-organization of study time	✓	✗
Discussions with other course students	✓	✓
Individual consultations with the teacher	✓	✓
Technical support	✓	✓
Texts for reading	✓	✓
Means of education	✓	✗
Multimedia materials	✓	✗
List of additional learning resources	✓	✓
Unlimited repetition of material	✓	✗
Documents of projects and seminars	✓	✓
Place for learning online	✓	✗
Exercises	✓	✓
Tests	✓	✓
Final tests	✓	✓
Immediate availability of results	✓	✗
Certificate at the end of the course	✓	✓

From the above shown table it is possible to see that the distance learning provides an opportunity to get much more information, allowing to assess the knowledge, skills and skills obtained as a result of distance learning, including: the time spent on questions, the number of attempts, questions or tasks that caused the most difficulties, etc. The availability of such information allows much more flexible management of ongoing training.

Advantages of heuristic forms of distance educational activity over traditional forms consist in their efficiency, productivity, saturation, the possibility of quick and effective creative self-realization of students. New information technologies, especially computer games, have a significant impact on the psychological and philosophical qualities of students. They attract their interactivity, that is, the possibility of feedback. In the field of software, which is a necessary condition for distance learning, there is a gradual shift from information orientation to interactive. In multimedia training programs, the user is given an increasingly active role, which presupposes the freedom to choose actions and obtain individual results.

In conclusion, any educational institution or organization of an additional education system that conducts distance education should include in its staff professional psychologists who are sufficiently skilled in working with the resources of new information and communication technologies and performing their functional duties in the new learning environment since the main goal of psychological and pedagogical support of students is to create a favorable psychological climate in the conduct of distance learning. In addition, an equally important goal is to help students develop an individual educational trajectory, oriented toward the effective learning of the knowledge received remotely. And also psychological and pedagogical support is important for the formation of the necessary personal qualities of students throughout the entire learning process.

References

1. Sarah Guri-Rosenblit, Distance education' and 'e-learning': Not the same thing, Department of Education and Psychology, The Open University of Israel, P.O. Box 39328, Ramat-Aviv, 61392, Israel, Higher Education (2005), 467-493, Springer 2005.
2. V.I. Tsaryov. Advantages of distance learning // Higher education in Russia. 2000. - №4, p.143
3. P. R. Bernthal, Evaluation that goes the distance. Training and Development Journal, 49(9) , 1995, pp.41-45. 52. Goldstein, I. Training in organizations: Needs assessment, development, & evaluation. Monterey, CA: Brooks-Cole Journal, 41(9), 1993, pp.21-33.
4. Link Academy. www.google.kz

«МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ЖАСТАРДЫ ПАТРИОТИЗМГЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Дүйсенбаев Абай Қабақбайұлы

педагогика ғылымдарының кандидаты, Қазақ-Орыс халықаралық университетінің профессоры

Түйін: Аталған мақалада жеке тұлғаны «Мәңгілік Ел» идеясы негізінде патриоттыққа тәрбиелеудегі тарихи сананың маңызы туралы проблемалар қарастырылады. Патриоттық тәрбие берудің мазмұны қашанда стратегиялы, сондықтан қоғамдық жағдайындағы Қазақстан азаматын қалыптастыру оның перспективалық позициясын нығайтады, еліміздің әлемдік өркениеттілік белесіне оңай өрлеуіне септігін тигізеді. Автор патриоттық тәрбие беруде тұлғаның бойында ұлттық рух, ұлттық сананы қалыптастыру мәселелеріне талдау жасайды. Жастарды «Мәңгілік Ел» идеясы негізінде патриоттыққа тәрбиелеудің мақсаты – мемлекеттің тұтастығын сақтау және этнос субъектісін қалыптастыруға бағыттау.

Түйін сөздер: патриоттық рух, ұлттық мінез, ұлттық сезім, ұлттық намыс, ұлттық мүдде.

Резюме: В данной статье рассматриваются проблемы о значимости воспитания личности патриотизму на основе идеи «Мангилик Ел». Содержание патриотического воспитания всегда стратегично, поэтому формирование казахстанского гражданина в условиях общества укрепляет его перспективную позицию, помогает легкому продвижению нашей страны к мировой цивилизации. Автор анализирует вопросы формирования национального духа и национального сознания в личности. Цель патриотического воспитания молодежи на основе идеи «Мангилик Ел» направлена на сохранение целостности государства и формирование субъекта этноса. Рассматриваются вопросы структуры образования народа (рациональное, иррациональное, народный праздник, фольклор и народное искусство) как основа содержания этновоспитания, требования к воспитанию детей у казахов, особенности воспитания девочек и мальчиков, гуманизм, ум, эстетические, трудовое, физическое, экологическое, семейное и др. воспитание, возрастные и индивидуальные особенности развития и воспитания человека как биосоциальная система, факторы воспитания этноса: язык, природа, религия, культура, труд и позиции этнического воспитания.

Ключевые слова: патриотический дух, национальный характер, национальное чувство, национальная честь, национальный интерес.

Summary: This article deals with the problems of education of the individual significance patriotism based on the idea of «Mangilik El». The content of patriotic education vs age strategic, so the formation of the Kazakhstan citizen in a society strengthens its promising position, makes it easy to promote our country to the world civilization. The author analyzes the issues of formation of the national spirit and national consciousness in the individual. The purpose of patriotic education of youth on the basis of the idea of «Mangilik El» aimed at preserving the integrity of the state and forming the subject of the ethnic group.

Key words: patriotic spirit, national character, national feeling, national honor, national interest.

Мемлекет болу, ұлтты сақтау, жерді, туған атамекенді қорғау мәселесі қазақ халқы үшін қашанда тарихи даму тұрғысынан маңызды болып келе жатқаны белгілі. Осы аталған мәселелер ешқашан да күн тәртібінен түскен емес. Олар әртүрлі тарихи кезеңдерге байланысты көкейкестіленіп, қоғамдық ой-сананың өзегіне айналып отыр.

Бүгінгі таңда «Мәңгілік Ел» идеясының тарих, саясаттану, әлеуметтану, философия, педагогика т.б. гуманитарлық ғылым салаларының зерттеу проблемасына негіз болуының себебі тарихи танымдық мағынасының халық педагогикасымен байланысты болуында. Оны біз үш кезеңмен түсіндіреміз: оның біріншісі – көне түркі жазба ескерткіштеріндегі «Мәңгілік Ел» идеясы, екіншісі – Әл-Фарабидің «Қайырымды қала» туралы философиялық шығармасында бұл идеяның теориялық-методологиялық тұрғыдан тиянақталуы және үшіншісі – Асан қайғының осы идеяны негіздеген «Жерұйық» романтизмі болатын.

Тоныкөк ескерткішінде мемлекеттің тұрақты болуы үшін билікті ұстап отырған қаған мен ақылгөй дана бір ауыздылығы, сөз бен істің ажырамауы, елдің тұтастығы үшін ынтымақтың, барлық күштердің ұйытқысы болу қажеттігі түп нысана ретінде айтылады. Түркі халқының елдігінен айырылып, қағансыз қалып, тағы да басқаларға бағынып, одан қайта көтеріле бастағаны, жаңа қаған отырғаннан кейін елдің басын біріктіру шаралары, яғни «түнде ұйықтамай, күндіз отырмай, түркі елі үшін қызыл қанын ағызып, қара терін төккені, күш-қуатын бергені» туралы айтылады. Зерттеуші Ғ.Айдаров «Көне түркі жазба ескерткіштерінің тілі» атты ғылыми еңбегінде: «Түркі бектері мен халқым, мұны естіндер. Қандай өнегелі сөздерім бар болса, соларды мәңгі тасқа жаздырдым. Оларды оқындар, тағылым алындар!» - деп келтіреді [1, 93-б.].

Сонымен қатар, бұл жерде «Мәңгілік Ел» ұғымы, Тәуелсіздік рухы, азаттық идеясы бір-бірімен үндесіп тұр. Әл-Фараби ежелгі грек философиясы мен шығыстың мұсылман ілімдерін байланыстыра отырып, түркі дүниесінің «Мәңгілік Ел» философиясының теориялық негіздемесін жасап берді. Ғұлама данышпанның «Мәңгілік Ел» теориясының негізгі ережелерін «Қайырымды қала тұрғындарының көзқарастары туралы», «Мемлекет билеушінің нақыл сөздері», «Азаматтық саясат» трактаттарында баяндайды. Бақытқа жету жолында адамдардың арасындағы қайырымдылық пен ізгілік, бір-біріне көмек беру, достық пен бейбітшілік, тәрбие мен тәлім – Әл-Фарабидің тұтас әлеуметтік-саяси теориясының ажырамас бір бөлігін құрайды. Мемлекет пен қоғамның кемелденуі туралы әлеуметтік-саяси теориясында мемлекет басқарушылары мен сол қоғамда өмір сүретін адамдардың да ұстануы тиіс мемлекетті басқарудың императивтері мен механизмдері көрсетілді.

Сондықтан, бұлардың бәрі қазіргі таңда түркі тілдес мемлекеттердің ұлттық құндылықтары ретінде саналып отыр. Әл-Фараби мемлекеттің міндетін және оның ішкі және сыртқы міндеттерін толық анықтап береді. Сыртқы міндеті ретінде мемлекеттің қайырымды қала тұрғындарын немесе

мемлекетті сыртқы жаулардан қорғау, яғни күшті қорғаныс ұйымдастырумен жүктеледі. Ішкі міндеті ретінде мемлекеттің өз халқының бақытқа жетуі үшін көрнекті шараларды іске асыру керек: олар – әділеттілікті орнату, халықты оқыту, оларды керекті ғылыммен толықтыру, адамгершілікке тәрбиелеу, қайырымдылықты тарату және ең жақсы бақытқа жеткізетін әдеттерді бойға сіңіру деп сипаттама береді. Әл-Фараби ғұлама-ағартушы болғандықтан, адамды тек оқу-білім арқылы жақсартуға, жетілдіруге болады, оқу-білім барша халыққа ортақ нәрсе деп қарайды. Оның отансүйгіштік тағылымдарының бірінде: «Қайырымды қала қолбасшысының елді қорғаудағы 12 ерекше қасиетіне тоқталады, оның негізгілері:

- көкірек көзі ояу;
- қиындықты жеңе білетін;
- нәпсіге берік;
- рухы биік;
- намысты, батыр болуы қажет», - деп келтіреді [2, 125-б.].

Біз Әл-Фарабидің тағылымдық мұраларын талдай отырып, ғұлама-ойшылдың халық туралы ойлары, түркілердің ардақтайтын моральдық құндылықтарының ішінде түркілік рухқа негізделгенін айта аламыз. Жас ұрпақты ерлікке, жауынгерлік рухқа баулуда аталған «Қайырымды қала қолбасшысының елді қорғаудағы 12 ерекше қасиеті» атты туындысы қазіргі кезде де өзінің құндылығын жойған жоқ.

Сонымен қатар «Мәңгілік Ел» идеясын халқымыздың төл дүниетанымына қалыптасуының бастауын Асан Қайғы өзінің «Жерұйық» романтизмін ұлттық идеяның алғашқы тарихи формасы деп ұғындырады [3, 65-б.]. Бұл жерде «Неліктен Асан Қайғыны атап айту керек, өзге де тұлғаларды неге елеусіз қалдыруға болады, ол қалай ұйтқы болып табылады» деген сияқты сауалдар туындайды. Себебі, Асан қайғыны түбегейлі түсіндіру – «Мәңгілік Ел» идеясын аша түсудің басты қырларының бірі. Сондықтан, біздіңше, Асан қайғы ілімдерінің оптимистік (Жерұйық) парасаты мен пессимистік (Ақыр заман) сарындарындағы ұлттық идеяның нақты көрінісін былай ашып көрсетуге болады. Оның бүкіл қазақ сахарасын шарлауы жөніндегі аңыз баршамызға аян, бұл құбылыс қана, ал «оның мәні неде, ол неге ел кезіп жүр?» деген сауал туындайды:

- «Дүниені кезушілік» Қазақ халқының мемлекет ретінде қалыптасуы үшін территориясын белгілеудің символдық және реалды көрінісі;
- «Менің елімнің жері» деген кең даласына сүйіспеншілік қатынас орнықтыру және оны кейінгі ұрпақтарға жария ету;
- Сайын далада, осы территорияда емін-еркін өмір сүрудің айқын үлгісін ұсыну т.б. осындай геосаяси мәдени-өнегелілік мәселелерді ұсынған. Бұл «кезбелік» аңыз ба, әлде шындық па, мәселе онда емес, болашақ ұрпақтардың рухани санасына айналатын «Мәңгілік Ел» идеясының тарихи-мәдени туындысы болып табылады.

«Жерұйық» – символдық кеңістік, аңыз бойынша Асан қайғы оны таба алмайды, әрі тапқандай болады. Демек, «Жерұйық» – әрбір азаматтың туған жері, Отаны мен туған елі болып табылады» деген ұлтжандылық сезімін келешек түркі ұрпақтарына паш етеді, мәңгілік канон ретіндегі қағидаға айналдырады.

Ал «Қазақ елінің мәңгілігі» деген түсінік – мұраттар негізінде құрылған пафостық түрде перспективтіліктің шынайы болашақ қуаттылық деңгейін ашады. Яғни мұнда шабыт пен жігердің, белсенділік пен ұмтылыстың стратегиясы жатыр. Бұл параллелизмнен: «Жерұйықты» (өз Отанын) қастерлеу – Қазақ елінің мәңгілігінің сақталуының кепілі» деген тұжырымдама алынады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен қалыптасып жатқан түркілік ынтымақтастыққа қол жеткізіп, көне түріктердің мәңгілік ел идеясының өміршеңдігін дәлелдеуіміз керек. «Тұтас түрік елі» идеясынан «біртұтас Түркістан» идеясына дейінгі бабаларымыздың атқарған істері едәуір. Елбасы Түрік бірлігі идеясын тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап көтеруде. Ел азаматтары мен Қазақстан саяси элитасының ұлттық идеология қалыптастыру жолындағы ойларын Елбасы сараптады. «Біртұтас Түркістан идеясы», «Түркістан конфедерациясы», «Еуразиялық одақ идеясы», «Қазақстандық ұлт идеясы», «Жерұйық», «Атамекен», «Қазақ Елі идеясы» сынды ұғымдар арқылы мемлекет құрушы қазақ халқы мен тарихи тағдыр тоғыстырған ұлттарға ортақ боларлық идея, мемлекеттік мәнге ие боларлық идеология қарастырылды.

Демек, Мәңгілік Ел идеясы – қазақ ұлтының мақсат-мүддесіне және елімізді ортақ Отан еткен жүз отыздан астам ұлттар мен ұлыстардың ұлттық идеясына негізделген идеология болатынына сенуге болады.

Қазақстан Халықаралық «Түрксой» ұйымына қолдау көрсетіп, түрік әлемінің барын бағалап, жоғын түгендеуге жол сілтеді. Халықаралық аренада Қазақстанның беделі нығайған сайын, түрік мемлекеттерінің бірлігі идеясы ашық әрі табанды насихаттала бастады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев өзінің «Тарих толқынында» атты еңбегінде: «Тарихтың алға қойып отырған өктем талабы әрбір түрік еліне әртүрлі салада саяси, экономикалық, мәдени және гуманитарлық тәсілдермен бірігу проблемасын шешудің бәріне бірдей тең институттық тетіктерін жаппай-тұрмай іздестіруді міндеттейді» [4, 120-б.], - дей отырып, түрік мемлекеттері интеграциясының тиімді жолдарын іздеу қажеттілігін көрсетті. Сонымен қатар, Президентіміз Н.Ә.Назарбаев 2000 жылы 14 желтоқсанда латын алфавитіне көшу мәселесіне қатысты өз пікірін білдіре келіп, өте мұқият дайындықтан соң латын алфавитіне көшетінімізді айтты. Бұл жерде Тоныкөк негізін салған «Мәңгілік ел» идеясын қалпына келтіруші, жандандырушы Президентіміз қазақ халқына славяндық кириллица емес, түркі тектес бауырларымыз қолданатын латын қарпіне көшудің қажеттілігін айтты. Оның «Тарих толқынында» атты еңбегінде: «Түркі халықтары жұмылған жұдырықтай болып біріккен кезде геосаяси өмірге тең құқықты субъект ретінде ықпал ете алады, мәдени әлемдегі өзара қарым-қатынастарда өзгелермен терезесі тең тұлға ретінде бой көрсете алады. Бұл бағыттағы алғашқы қадам Орта Азиялық одақтың құрылуы. Оның шеңберінде біздің бәрімізге ортақ мәдени ұқсастығымызды түсіну арқылы деңгейіміздің көтеріле түсетіні сөзсіз», – деп түрік бірлігінің болашағына зор үмітпен қарады [4, 121-б.]

«Мәңгілік ел» идеясы туралы Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың 2014 жылы 17 қаңтардағы жолдауында: «Бір жыл бұрын мен еліміздің 2050 жылға дейінгі дамуының жаңа саяси бағдарын жария еттім. Басты мақсат – Қазақстанның ең дамыған 30 мемлекеттің қатарына қосылуы. Ол «Мәңгілік Қазақстан» жобасы, ел тарихындағы біз аяқ басатын жаңа дәуірдің кемел келбеті», - деп бастады [5, 3-б.]

Бұл орайда елең еткізген жаңалық – тұңғыш мемлекеттік ресми идеология, яғни «Мәңгілік Ел» идеясының жариялануы. Мәңгілік Ел – халқымыздың бірегей тарихи мақсаты мен қаһармандық ұраны десек қателеспейміз. Аталған идея қазақ елінің ғасырлардан бері армандаған мақсаты ғана емес, Тәуелсіздік жолындағы жанқиярлық еңбегі мен тынымсыз шығармашылығының нәтижелері арқылы қол жеткен асу.

«Мәңгілік ел» ұғымын тереңнен түсіндіру, тарихи негіздерін көрсету мәселелері маңызды болып табылады. Түркі тарихын, көне түркі мұраларын зерттеуші филология ғылымдарының докторы, профессор Қаржаубай Сартқожаұлының «MANGI EL» халықаралық ғылыми-көпшілік тарихи журналында: «Мәңгілік ел – түркілердің данагөйі, үш бірдей қағанның кеңесшісі болған атақты Тоныкөк негізін қалаған идея...» – екендігін жазған [6, 20-21 бб.]

Елтеріс Құтлық қаған екінші Түрік қағанатын құрғаннан кейін Тоныкөк «Мәңгілік ел» идеясын қолға алды. Мәңгілік ел – мақсаты түрік елінің билігі деп осыдан он үш ғасыр бұрын мәңгілік идеясын ұсынған. Елдің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін геосаяси және ішкі, сыртқы қорғаныс шеңберін жасап, мәңгілік ел саясатын Көк Түріктер іске асырды. Сол идея, сол мұрат бүгінгі қазақ елінің басты ұранына айналуда.

Бір сөзбен айтқанда, «Мәңгілік Ел» идеясын ұлттық идея ретінде қабылдау бүгінгі Қазақстан дамуының ішкі қажеттігінен, мемлекеттің тұтастығын сақтау идеясынан туындап отырғаны сөзсіз. Бұл идея тәуелсіз мемлекет алдында тұрған басты сұраққа жауап беріп, ұлттың болашақтағы дамуына жағымды әсер етуі тиіс. Сонымен бірге, ұлттық идея алдыңғы қатарлы және адамзаттың даму бағыты мен үрдісіне сай келетін болуы керек. Міне, осы тұрғыдан келгенде, «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясы Қазақстан халқын біріктіретін, елдің басты мақсатынан шығатын және соған толық жауап беретін идея болып табылады.

Әдебиеттер

1. Айдаров Ғ. Көне түркі жазба ескерткіштерінің тілі. – Алматы: «Мектеп», 1986. – 181 б.
2. Педагогика тарихы /Жалпы ред. Ш.К.Беркімбаева (Білім беру және педагогикалық ойлар тарихы). Оқулық. – Алматы, 2009. – 389 б.
3. Ғарифолла Е. Қазақ философиясының тарихы: Оқулық. – Алматы: «Қазақ университеті», 2006.-216 б.
4. Назарбаев Н. Ә. Тарих толқынында. – Алматы: «Жібек жолы» баспа үйі, 2010. – 232 б.
5. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы// Егемен Қазақстан, 2014, №11, 18 қаңтар.
6. Сартқожаұлы Қ. «MANGI EL» халықаралық ғылыми-көпшілік тарихи журналы. –Алматы, «Pride Print» баспасы, 09.2013. – 108 б.

ВЛИЯНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ СИТУАЦИИ НА МОТИВАЦИЮ РЕЧЕПОРОЖДЕНИЯ

Чаканова Салима Джалгасовна

к. п. н., и.о. профессора, МКТУ имени Х. Ясави, Туркестан

Резюме: В данной статье рассматриваются проблемы обучения иностранных студентов русскому языку, формирование коммуникативных навыков и умений, влияние коммуникативной ситуации на мотивацию речепорождения.

Ключевые слова: речевые умения и навыки, коммуникативная компетентность, процесс формирования речи, коммуникативно-личностный подход, трехфазная речевая деятельность.

Түйін: Мақалада шетелдік студенттерге орыс тілін үйрету мәселесі қарастырылады. Тілді меңгеру оның коммуникативтік жағдайға байланысты сөйлеуді қалыптастыруын қажет етеді. Орыс тілін шет тілі ретінде коммуникативті түрде бағыттау, сонымен қатар коммуникативтік жағдайға байланысты сөйлеуді қалыптастыру, коммуникациялық функциясын меңгеруді талап етеді. Сөйлеуді қалыптастырудың қазіргі модельдерінде сөйлеу белсенділігінің үш фазалық құрылымы жүзеге асырылады: жоспарлау кезеңі, іске асыру сатысы және бақылау кезеңі

Кілт сөздер: сөйлеу дағдылары, коммуникативті құзыреттілік, сөйлеуді қалыптастыру үдерісі, коммуникативті-жеке көзқарас, үш фазалық, сөйлеу белсенділігі.

Summary: In this article, the problems of teaching foreign students of the Russian language, the formation of communicative skills and abilities, the influence of the communicative situation on the motivation of repetition.

Keywords: speech skills, communicative competence, process of speech generation, communicative-personal approach, three-phase, speech activity

Правильно организованный контроль формирования речевых умений и навыков помогает преподавателю рационально распределить учебное время, проверить эффективность упражнений, повысить активность студентов, используя деятельностный и коммуникативно-личностный подход, а также внести коррективы в тематический план, увидеть достижения как отдельных студентов, так и группы в целом.

Рассматривается развитие речи иностранных студентов, приступающих к изучению русского языка, одновременно в трех аспектах: социальном,

психологическом и педагогическом. В связи с этим педагогам рекомендуется с опорой на теорию развития внутреннего плана действий студентов акцентировать внимание на совершенствовании и на связи культуры речи с социумом.

В процессе исследования использован такой метод психологии труда, как разработка рекомендаций по выявлению влияния мотивации студентов на их профессиональное самоопределение.

Значимость исследования заключается в обосновании влияния новых социально-экономических условий на мотивацию учебной деятельности студентов, в получении новых данных о динамике изменения доминирующих мотивов учебной деятельности студенческой молодежи, в выявлении закономерностей влияния содержания учебной мотивации на профессиональное самоопределение студентов.

В существующих моделях порождения речи признается трехфазность структуры речевой деятельности: фаза планирования, фаза осуществления и фаза контроля.

Основным единицам мотивационно-побудительного комплекса относятся: мотив, цель, коммуникативное намерение. Под целью понимается стремление добиться определенного воздействия на собеседника. Мотив - это та причина, которая побуждает коммуниканта добиваться данной цели. Коммуникативное намерение - это умышленно избираемая тактика достижения цели, обусловленная как самой целью, так и коммуникативной ситуацией.

Фаза планирования включает в себя мотивационно - побудительный комплекс, к которому относится цель, мотив, коммуникативное намерение, которые организуются преподавателем, правильной постановкой и формулировкой задания.

Формирующая фаза - этот этап предполагает способность студентов выбрать и перенести в новые условия уже отработанный материал, важную роль при этом играют процессы памяти. Я. М. Колкер в речевой деятельности предлагает рассматривать функции памяти. По функциональным характеристикам принято выделять следующие виды памяти: непосредственную, оперативную и постоянную [1, с. 38].

Один из основных механизмов речи - осмысление. Именно этот механизм помогает нам связать отдельные слова в прочитанном или прослушанном предложении в единую мысль. Осмысление подсказывает памяти, какая информация действительно важна, а какие сведения второстепенны и их можно не сохранять до конца речевой деятельности.

По мнению Н. Д. Гальсковой и А. Н. Щукина, речевой процесс состоит из трех звеньев: "внутреннее проговаривание", "внутренняя речь" и "внутреннее программирование". Будучи тесно

взаимосвязанными, они являются показателем сложности мыслительной деятельности при обучении иностранному языку [2, с. 31].

Речь - способ оформления мысли в речевой деятельности. Таких способов может быть три: внутренний (внутренняя речь), внешний (устный) и письменный.

Фаза контроля (контрольно-исполнительская) осуществляет проговаривание и внешнее оформление высказывания, логическое построение в соответствии с замыслом, придание эмоционально-выразительной окраски речи. Формы контроля могут быть различными. Главное, по мнению Г. А. Китайгородской, чтобы было показано корректное решение коммуникативной задачи. [3, с. 67].

Коммуникативная компетентность - это владение сложными коммуникативными навыками и умениями, формирование адекватных умений в новых социальных структурах, знание культурных норм и ограничений в общении, знание обычаев, традиций, этикета в сфере общения, соблюдение приличий, воспитанность, ориентация в коммуникативных средствах, присущих национальному, сословному менталитету и выражающихся в рамках данной профессии.

Коммуникативная компетентность это обобщающее коммуникативное свойство личности, включающее в себя коммуникативные способности, знания, умения и навыки, чувственный и социальный опыт в сфере делового общения.

Коммуникативная компетентность складывается из способностей:

1. Давать социально-психологический прогноз коммуникативной ситуации, в которой предстоит общаться;
2. Социально-психологически программировать процесс общения, опираясь на своеобразие коммуникативной ситуации;
3. Осуществлять социально-психологическое управление процессами общения в коммуникативной ситуации

Под коммуникативностью понимается такой подход, в соответствии с которым содержание обучения обусловлено не грамматикой, а природой самого общения, коммуникативными потребностями и интересами обучающихся.

Коммуникативная направленность обучения позволяет сблизить учебную деятельность с практическим использованием обучающимися языком в реальной коммуникации, «коммуникативная компетенция», под которым подразумевается способность человека использовать страноведческие, языковые, дискурсионные знания и умения для участия в общении.

М.Н.Вятютнев отмечает четыре области знаний и умений: страноведческие, языковые, дискурсионные, стратегические. [4, с. 12].

Речевой характер урока обусловлен речевой целью, формами организации урока, речевым и неречевым поведением учителя и также играет существенную роль в реализации принципа речемыслеиельной активности.

Принцип речемыслеиельной активности предполагает в первую очередь осуществление речевой практики как средства обучения говорению на основе речемыслеиельности; речевленность упражнений; речевую (речемыслеиельную) активность; речевую (коммуникативную) ценность материала; речевой характер урока. Согласно рассматриваемому принципу учащийся должен быть постоянно вовлеченным в условный или реальный процесс общения в рамках урочного времени. Весьма интересным для практики преподавания представляется предложение Е.И.Пассова о различении «устных упражнений» и «упражнений в устной речи», введении соответствующей оппозиции: проговаривание – говорение. Действительно, при выполнении устных упражнений типа воспроизведение слов, фраз, конструирование предложений и др. перед учащимися не ставится какая-либо речевая задача, тогда как упражнениям устной речи свойственно наличие речевой задачи (совершать речевой поступок). Именно постановка коммуникативной задачи перед говорящим способствует появлению внутренней, речемыслеиельной активности [5, с. 42].

Условием формирования ситуативной гибкости речевого навыка являются обусловленные речевые ситуации, а самым действенным средством развития речевого умения – необусловленные речевые ситуации.

Коммуникативность – это отношение к языку как деятельности, что обуславливает важность функционального подхода к отбору и организации языкового материала.

Мысль о лексикализации грамматических явлений, что свидетельствует о значимости лексического аспекта в обучении иностранцев.

Формирование языковых навыков – лексических и грамматических – должно осуществляться в условиях, преимущественно приближающихся к реальному речевому общению.

Упражнения, характеризующиеся коммуникативной направленностью в процессе закрепления и повторения изученного материала. Тренировочно-речевых упражнений в качестве единицы обучения диалогической речи

Не пассивное воспроизведение, а активное производство, не натаскивание на готовые способы общения, а наталкивание на самостоятельный поиск

приведены образцы собственно-коммуникативных упражнений. Реализация репродуктивно-креативного метода при создании данных заданий осуществлялась путем привлечения текста в качестве учебной единицы.

1. Как вы думаете, почему газета называется «Заман Казахстан»? [6, с. 142].

Я хочу рассказать о газете. Эта газета называется «Заман Казахстан». В ней можно прочитать о Казахстане, о международной жизни, о науке и литературе, о музыке и спорте. Мне нравятся фотографии в газете, которые рассказывают о современных событиях в жизни страны.

Недавно я прочитал статью о спортивном клубе. В этом клубе студенты занимаются спортом. Они учатся в университете на подготовительном факультете.

2. Скажите, о чем могут рассказывать эти люди?

Вчера было воскресенье. Мы отдыхали. Мы – это Али, Байрам, Хасан, Айша и Селиха. Мы друзья, но у нас разные вкусы.

Али – эстет. Он любит искусство.

Байрам и Айша – любители кино. Они смотрели фильм «Намыс», а потом долго спорили о нем.

3. Как вы думаете, кто это рассказывает: взрослый человек или ребенок? Почему вы так думаете?

Что я люблю?

Я очень люблю играть в шашки и домино и, конечно, обязательно выигрывать.

Я очень люблю смотреть телевизор, все равно, что показывают, пусть даже одни таблицы.

Литература

1. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранному языку. -М., 2000
2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам Пособие для учителя. -2-е изд., перераб. и доп. -М.: АРКТИ, 2003. -192 с.
3. Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам 2-е изд., испр. и доп. -М : Высшая школа, 1986
4. Вятютнев М.Н. Ключевые понятия методики: коммуникативная компетенция //Русский язык в эстонской школе. 1989, №3. -С. 10-14.
5. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. М.: Просвещение, 1991. - 223 с.
6. Чаканова С.Ж. Русский язык. Начальный курс для иностранных студентов. Туркестан: Туран, 2015. - 282 с.

"КӘСІПТІК ОҚЫТУ" БІЛІМ БАКАЛАВРЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мырзаканов Мадвакас Сексенбаевич

п.ғ.к., қауымдастырылған профессор, ҚР ПФА академигі,

ҚР Суретшілер Одағының мүшесі,

Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

Резюме: В статье рассматриваются проблемы формирования профессиональной компетентности будущих специалистов.

Ключевые слова: профессиональное обучение, компетенция.

Summary: The article considers the problems of formation of professional competence of future specialists.

Keywords: professional training, competence.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған елдердің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім, ол үшін бізге экономикалық және қоғамдық жаңару қажеттіліктеріне сай келетін осы заманғы білім беру жүйесі қажет», – деп «Қазақстан - 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында атап көрсетті. Мұның өзі білім беру жүйесінің алдында үлкен міндеттер тұрғандығын білдіреді [1].

Кез келген елдің реформаларға, әлеуметтік-экономикалық құрылымды түбірімен өзгертуге бет бұрған кезеңде білім беру жүйесін де қайта құру қажеттігі туындайтыны сөзсіз. Ал ол реформалар өз кезегінде білім беру саласында жиналған мол оң тәжірибені сақтай отырып оның әрі қарай дамуына жағдайлар жасауы керек. Қазақстан Республикасының алдында тәуелсіздік алған уақыттан бастап білім беру саласында қайта құрулар жүргізу қажеттігі тұрды.

Білім беру жүйесін жетілдіру – елдің одан әрі дамуы тәуелді болатын саяси және жалпы ұлттық міндет. Білім беру жүйесін жетілдіру мақсаты – заманауи білім сапасын қамтамасыз ету негізінде білім беру жүйесінің тұрақты дамуының механизмін құру болып табылады. Қазақстанда білім беру жүйесін тиімді жетілдіру білім берудің іргелілігін сақтаған және тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің көкейкесті және перспективалы сұраныстарына сәйкес болған жағдайда жүзеге асады. Бұл алдына қойылған кәсіби міндеттерді шеше алатын мамандар даярлағанда, сол мамандар даярлау жүйесін қайта құрғанда мүмкін болады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері қатарында білім беру жүйесін дамытудың басымдығы; әрбір адамның зияткерлік дамуы, психикалық-физиологиялық және жеке ерекшеліктері ескеріле отырып, халықтың барлық деңгейдегі білімге қолжетімділігі; жеке адамның білімдарлығын ынталандыру және дарындылығын дамыту көрсетіледі [2]. Ал бұл принциптердің іс жүзіне асуы білім беру мазмұнын жаңартумен тығыз байланысты. Білім беру мазмұнын жаңарту білім беру жүйесінің барлық деңгейлерін қамту керек. Мамандарды кәсіби даярлау жүйесінің де бұл процестен тыс қала алмайтыны түсінікті. Себебі, «жоғары білім берудің кәсіптік оқу бағдарламалары біліктілікті бере отырып мамандар даярлауға, олардың кәсіптік даярлығының деңгейін дәйектілікпен арттыруға бағытталады».

Білім беру бағдарламада кәсіби міндеттерін дербес әрі шығармашылық тұрғыдан шешуге, кәсіби қызметтің тұлғалық және қоғамдық маңызын түсінуге, оның нәтижелері үшін жауап беруге қабілетті кәсіби құзыреттер нақты көрсетілуі тиіс.

Білім беру жүйесін реформалау негізінде шығатын педагогқа қойылатын жаңа талаптар болашақ мамандарды кәсіби даярлау жүйесі алдына инновациялық іс-әрекетке дайын, зерттеу іс-әрекетіне белсенді қатысуға даяр маман қалыптастыру міндетін қояды. Жоғары білім беру сатысында мамандарды болашақ іс-әрекетіне даярлауда құзіреттіліктерді анықтау қажеттігі туындап отыр. Яғни, жаңа заман педагогы білім беру практикасында бұрыннан белгілі педагогикалық мәселелерді шешу тәсілдерін меңгеріп қана қоймай, өзі де белсенді түрде оларды жобалай алуы керек. Мұғалім даярлаудың бұл ерекшеліктеріне мемлекеттік білім беру стандарттарында да ерекше көңіл бөлуі тегін емес. 5В012000 - Кәсіби оқыту мамандығы бойынша білім алған бакалаврдың іс-әрекеттерінің аясы кең. Сондықтан қазіргі таңда болашақ кәсіби оқыту бакалаврын өз мамандығының шебері ретінде даярлауда болашақ мамандардың құзыреттілік мәселесіне аса мән берілуі қажет.

Ғылыми зерттеулерді талдау негізінде құзыреттілік тұрғының ерекшелігі – ол тұлғаның алынған білімдерді, іскерліктерді, іс-әрекеттің белгілі тәсілдерін пайдалану қабілеттерін көрсетіп қана қоймай, үздіксіз тұлғалық өзіндік жетілуін байқататындығында екенін көруге болады. Педагог

мамандығы бір уақытта өзгертуші және басқарушы мамандық болып табылады, сол себепті тұлғаның даму процесін басқару үшін құзыретті болу керек. Ал құзыреттілік тұрғының мақсаты – толыққанды кәсіби, өндірістік-технологиялық, ғылыми-әдістемелік, зерттеушілік, т.б. іс-әрекетке даяр бәсекеге қабілетті маман тұлғасын кәсіби қалыптастыруды қамтамасыз ету, оның міндеттері – біріншіден, болашақ маманда өзінің кәсіби білімі мен кәсіби іс-әрекетіне құндылықтық қатынас қалыптастыру; екіншіден, оның тұлғасының кәсіби әлеуетін арттыру; үшіншіден, қоғамдық өмірде маманның толық өзіндік тұлғалық қасиеттерін көрсетуге даярлау.

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесіндегі модернизациялау үдерісі — білім мазмұны мен сапасын арттыру, білім берудің ұлттық моделін жетілдіру, ақпараттық технологиялар жөнінде жаңаша педагогикалық көзқарас қалыптастыру секілді кешенді шараларға тікелей қатысты. Әлем тәжірибесі көрсеткендей, кез-келген мемлекеттің экономикалық жетістігі сол елдің білім жүйесі мен азаматтарының білім дәрежесіне байланысты. Өйткені білім арқылы ғана қоғамның интеллектуалдық капиталы мен инновациялық әлеуеті қалыптасады.

Қазіргі замандағы білім берудің негізгі мақсаты: еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, құзыретті, өз жұмысын жақсы білетін, жан-жағына бағыт-бағдармен қарайтын, әлемдік стандарт деңгейінде нәтижелі жұмысқа, кәсіби өсуге, әлеуметтік-саяси оңтайлы тез әрекет жасауға, болып жатқан өзгерістерге тез бейімделуге қабілетті білікті маман, индустриалды-инновациялық жағдайды шешуге лайық, өз қалауы мен қоғам талабына сай өзін көрсете білуге бейім, өз ойын еркін айта алатын, жоғары білімді, ұлттық тілді, тарихты жетік меңгерген, отандық және әлемдік мәдениетті бойына қалыптастырған, шығармашыл, оңтайлы кәсіби маман дайындау. Бұл мақсатты жүзеге асыруда еліміздегі білім беру саласының бағыт-бағдарын айқындайтын Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы қабылданғаны бәрімізге белгілі. Бағдарлама бірнеше мақсаттар мен міндеттерден туындап отыр, соның ішінде техникалық және кәсіптік білім берудің мақсаты: қоғамның және экономиканың индустриялық-инновациялық даму сұраныстарына сәйкес техникалық және кәсіптік білім беру жүйесін жаңғырту, әлемдік білім беру кеңістігіне кірігу, педагог мамандығының беделін көтеру, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру.

Біз ұсынып отырған бағдарлама білім, білік, дағды жиынтығын толық меңгерген, қоғам өміріне белсене араласатын, шығармашылықпен ойлайтын, өзін-өзі көрсете алатын, өздігінен ақпаратты іздеп, талдайтын және оны дамытуға қабілетті, кәсіби құзыретті, функционалды сауатты жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған.

Мемлекетіміздің тек саясат пен экономика емес, білім беру жүйесіне де үнемі назар аударуы еліміздің болашағы жайындағы кемел ойлардан туындап отырғаны түсінікті. Өйткені, ел байлығы халық екені белгілі. Қай қоғамда болмасын шешуші фактор – адам және жеке тұлға болып қала бермек. Еліміздегі әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістер, республиканың әлемдік деңгейде білім беру жүйесіне жетуге жасаған қадамдары осы кезге дейін педагогика теориясы мен практикасында бекітілген білім беру парадигмаларын, жүйелерін, әдістерін, формаларын жетілдіру талабын қойды. Білім берудегі жаңа басымдықтар – ізгіліктік педагогика, студенттердің тұлғалық әлеуетін анықтау және дамыту, әлеуметтік үдерістер мен тұлғааралық қарым-қатынастарды ұйымдастырудың ерекше формасы ретінде танылатын оқыту үдерісінің тиімділігін арттыру болып отыр.

Кәсіптік білім беру жүйесіндегі білім беру мен тәрбие жұмыстарының талапқа сай жетілдірілуі студенттердің болашақ кәсіби құзыретті маман болып қалыптасуына зор ықпал етеді. Қазіргі таңда білікті маман даярлаушы кәсіптік білім жүйесінде бәсекеге қабілетті маман қалыптастыру үшін, алдымен маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру керек деген әр түрлі пікірлер жиі айтылуда. Болашақ кәсіби құзыретті маман осы ақпараттық қоғамнан қалыспай, жедел ойлаушы, жедел шешім қабылдаушы, ерекше ұйымдастырушылық қабілетті, нақты бағыт-бағдар беруші болып шығуы-бұл қазіргі заманның талабы.

Құзыреттілік қалыптастыру дегеніміздің өзі болашақ кәсіби маманның-қазіргі студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болып табылмақ. Студенттердің кәсіби құзыреттілік мәселелері туралы пікірлер кәсіби маман даярлау мәселелерімен айналысып жүрген отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс табуда.

“Құзыреттілік” түсінігі білім беру саласында 1960-1970 жылдардағы шетел әдебиеттерінде, ал 1980 жылдардың соңында отандық әдебиеттерде кездесті. “Кәсіби құзыреттілік, жете білушілік” ұғымын енгізудің қажеттілігі оның мазмұнының кеңдігімен, интегративтік сипатымен, “кәсіптілік”, “біліктілік”, “кәсіби мүмкіндіктер” және т.б. түсініктерді біріктіреді. Д.И.Ушаковтың редакциясымен

жарық көрген түсіндірме сөздіктің авторлары “құзыреттілік” және “құзырет” сөздерінің арасындағы айырмашылықтарды дәлелдеуге тырысқан. “Құзыреттілік” – хабардар болушылық, абыройлық; “құзырет” – жеке тұлғаның кәсіби қасиеті және қызметтік сипаттардың нақты жиынтығы. Ғалым С.М.Вешнякованың «Кәсіптік білім беру» сөздігінде: «Кәсіби құзыреттілік competens-қабілетті, белгілі бір саланың тұлғаларының білімінің, білігінің, тәжірибесінің сәйкестігінің мөлшері», -деген анықтама берілген. Ғалым Дж. Равеннің «Қазіргі заманға қоғамдағы құзыреттілік» атты еңбегінде «кәсіби құзыреттілік» терминіне жеке тұлғаның көп қасиеттерін топтайтын ұғым деген анықтама беріледі. Л. М. Митина «құзыреттілік» ұғымына «білім, дағды, білік, сонымен қатар практикада, тілдесімде, жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуда қолданатын тәсілдері», - деген анықтама береді. Г.Ж. Ниязова зерттеу жұмысында «құзыреттілік» ұғымына «Білім беру құзырлары — бұл студенттің мағыналық бағдарлары, білімдері, біліктіліктері мен тұлғалық және әлеуметтік іс-әрекетін жүзеге асыруына қажетті нақты анықталған объектілер шеңберіне қатысты тәжірибелерінің жиынтығы», - деп анықтама береді. Б. Т. Кенжебеков құзыреттілік жөнінде: «Құзыреттіліктің бар-жоғын адам еңбегінің нәтижесіне қарап пайымдау қажет. Кез — келген қызметкер, өз әрекетімен кәсіби іс-әрекеттің түпкі нәтижесіне сай талаптарға жауап беретін жұмыстарды орындаса ғана, кәсіби құзыретті болып саналады», - деп анықтама береді [3].

Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, біз «құзыреттілік» ұғымына – студенттердің жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдануы деген анықтама бере аламыз. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында: "...Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек. Мысалы, компьютерлік сауаттылық, шет тілдерін білу, мәдени ашықтық сияқты факторлар әркімнің алға басуына сөзсіз қажетті алғышарттардың санатында..." - деген еді [4].

Сонымен педагог-психолог, ғалымдардың пікірі бойынша еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, кәсіби оңтайлы маманның бойында белгілі бір құзыреттіліктер қалыптасуы қажет:

- бағдарлы құзыреттілік (азаматтық белсенділік, саяси жүйені түсіну, баға бере білу, елжандылық, т.б);
- мәдениеттанымдылық құзыреттілік (ұлттық ерекшеліктерді тани білу, өз халқының мәдениеті мен өзге ұлттар, әлем мәдениетін салыстыру, саралай білу қабілеті);
- оқу-танымдық құзыреттілік(өзінің білімділік қабілетін ұйымдастыра білу, жоспарлай білу, ізденушілік-зерттеушілік әрекет дағдыларын игеру, талдау, қорытынды жасай білу);
- коммуникативтік құзыреттілік (адамдармен өзара қарым-қатынас тәсілдерін білу, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуы);
- ақпараттық-технологиялық құзыреттілік (ақпараттық технологиялармен, техникалық объектілер көмегімен бағдарлай білу, өз бетінше іздей білу, таңдай, талдай білу, өзгерте білуді жүзеге асыра білу қабілеті);
- әлеуметтік-еңбек құзыреттілігі (әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға талдау жасай білу, шешім қабылдай білу, түрлі өмірлік жағдайларда жеке басына және қоғам мүддесіне сәйкес ықпал ете білу қабілеті);
- тұлғалық өзін-өзі дамыту құзыреттілігі (отбасылық еңбек, экономикалық және саяси қоғамдық қатынастар саласындағы белсенді білімі мен тәжірибесінің болу қабілеті).

Сонымен, кәсіби құзыреттілік дегеніміз ең алдымен студенттің функционалдық сауаттылығы мен кез-келген мәселені дұрыс шеше білу қасиетінен көрініс табады. Студент қоғам талабына сай өзін-өзі үздіксіз жетілдіріп отыратын, кәсіби білімді, жаңа технологияларды меңгерген, ортамен қарым-қатынасқа тез бейімделе алатын, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары, тәжірибесі мол, т.б. қасиеттерді жинақтағанда ғана кәсіби құзыретті маман бола алады.

Студенттің кәсіби құзыреттілігі кәсіби және жеке сапалардан құралады. Кәсіби құзыретті маман деп өзінің педагогикалық әрекетін жоғары дәрежеде жүргізе алатын, қарым-қатынасқа әрдайым дайын, педагогикалық үдерісте үнемі оң нәтижелерге қол жеткізіп отыратын маманды атауға болады. Оқытудың сапасын күтілетін нәтижелер тұрғысынан жетілдіруді құзыреттілік тәсіл қамтамасыз ететін болғандықтан, оны жүзеге асыру үшін білім мазмұнынан білім, біліктілік, дағдыға, шығармашылық іс-әрекет тәсілдері – эмоционалдық құндылық қатынас тәжірибесінде негізделген түйінді құзыреттіліктерді ажыратып алу қажеттілігі туады [5].

Педагогикалық шеберлік-кәсіби әрекетті жоғары деңгейге көтеретін мұғалімнің жеке қасиетінің, оның білімі мен білігінің жүйесі. Осы мәселені терең зерттеген А. Маркова мұғалімдердің кәсіби деңгейге көтерілуінің төмендегідей психологиялық белгілерін анықтаған. 1. Объективті

белгілер – мұғалімнің өз мамандығына қаншалықты сәйкес әлеуметтік тәжірибеге қосар үлесі қандай екендігі, жоғары еңбек көрсеткіші, әр түрлі мәселелерді шығармашылықпен шеше алу біліктері, т.б.

2. Субъективті белгілер адамның мамандығы қаншалықты оның табиғатына, қабілеттері мен қызығушылықтарына сәйкес, қаншалықты өз ісіне қанағаттанатынына байланысты. Оған кәсіби-педагогикалық бағыттылықты, кәсіптің маңыздылығын, оның құндылығын түсіну, маман иесі ретінде позитивті көзқарастың болуы жатады.

3. Нәтижелі белгілер. Мұнда мұғалім өз ісіне қоғам талап етіп отырған нәтижелерге қол жеткізіп отыр ма деген мәселелер қарастырылады. Біз үшін оқыту нәтижесі – баланың психологиялық қызметтерінің жетіліп, өздерінің педагогикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуге қолдана алуы.

Шығармашылық белгілер. Мұғалім өз кәсібінің шекарасынан шыға алуы, сол аралықта өз тәжірибесін, еңбегін өрлете алуы жатады. Шығармашылық мұғалім үшін біреудің тәжірибесін қайталағаннан гөрі өзі жаңалықтарын, білгендері мен түйгендерін басқаларға ұсына алуының, шығармашылық бағыттылықтың болуының мәні зор.

Әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 14 желтоқсан, 2012ж.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
3. Ш.Х.Құрманалина, Б.Ж.Мұқанова. Педагогика. А., 2007.
4. Н.Ә.Назарбаев. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы // http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy. 12 сәуір 2017.
5. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. М., 2015.

USING MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATIONAL PROCESS

**Bakytgul Abykanova,
Zhupar Bilyalova,
Salamat Idrissov**

Atyrau State University after Kh. Dosmuhamedov, Atyrau

Summary: The publication considers a procedure of remote examination with video monitoring in a higher education institution. Through the example of a Russian higher education institution represented by Moscow State University of Railway Engineering, the experience of applying the procedure of remote examination with video monitoring is described.

Finally the article concludes that common use of informational and communicative technologies in distance education stimulates knowledge transfer and is the important driver of reformation of the traditional educational system with due regard to the requirements of the modern industrial society.

Key words: *distance education, methodological video support, video monitoring, video examination, a knowledge check.*

Under current conditions higher education faces a challenge how to improve the quality of the training process by means of mainstreaming of information technologies, information exchanging through computer networks and developing new means for automated check of students' knowledge. Nowadays it is generally recognized that access to information and its superior form, knowledge, has a strategic impact and is a crucial factor which defines evolution of the society and education in the age of rise of informational civilization and intercultural communication [1]. Informatization and computerization of the society introduce dramatic changes in the educational activity, offer new approaches to the contents and the functions of teaching. Due to the use of modern information technologies (first of all, personal computers, the Internet and multimedia) the training process can be transferred to the higher level where a personal computer connected to the Internet serves as a means of training and a knowledge check [2].

A term "informational and communicative technologies" can be interpreted both in narrow and general senses. In general sense the informational and communicative technologies (ICT) mean a set of methods, work processes, hardware and software integrated to gather, handle, store, distribute, display and use information for the benefit of its users [3]. In narrow sense, with regard to the educational process, the informational and communicative educational technologies represent means of informational and communicative technologies applied together with educational and methodological, regulatory and engineering, organizational and instructive materials which ensure the optimal procedure of their use in education [4].

A computer network is one of the modern means of informational and communicative technologies in the educational process. The computer network is a complex of software and hardware which allow the computers (workstations) they integrate to share, gather and handle information. Computers are connected through modems, network cards and cables. Computer networks are also broken up into two large categories: local and global. Generally, a network is qualified as local when it integrates computers located within one building, one organization, district, city or country. In other words the local network is often a geographically limited one. The local networks are also widely used in the educational sphere [5]. Besides, the local networks may integrate computers of different educational institutions which means that there are local educational networks.

The global networks have no geographical limits like local ones. The most popular example of a global informational and communicative network is the INTERNET. Regarding all the existing variety of information technology and methods of data management in the course of their transferring by information channels, the global informational computer network Internet occupies the central position. Moreover, nowadays it is almost the only global informational and communicative network which is commonly used in the educational system of any type and level, including the distance education [6].

The distance education is a type of the training activity in which either a teacher and audience, or a student and a source of information are geographically separated. The distance education possesses all components of the traditional education: objectives, contents, methods and organizational forms implemented by specific means of the Internet technologies or by other means providing interactivity. Thus, the distance education is an independent mode of study, the principal means of which is informational technologies. The modern distance education is based on the following key aspects:

- An information-carrying medium (mail, video, radio, informational and communicative networks);
- Methods depending on the engineering environment of information exchange [7].

The key difference of the distance education from the traditional modes of study is that trainees take more active participation in the training activity. This becomes possible because training involves all

compulsory phases: “learning material” – “feedback” – “correction the knowledge received”. In this case it is very important to arrange in a rational way of the feedback from a trainee to the tutor. His functions usually are fulfilled by a subsystem of checking students’ knowledge. The system should set him free from the routine of interim knowledge assessment, provide self-testing of trainees and help the tutor during midterm and final examinations [8].

As it is well-known, among components of the training activity there is the check of knowledge received. It may be carried out in the form of pass-fail exams and examinations. An examination is one of the traditional forms of checking knowledge of certain educational subject. It is applied in both traditional and distance mode of study [9]. One of the modern forms of the examination is video monitoring. Experience of its application just starts to develop, and in this view it is worth to look at the educational institution, Moscow State University of Railway Engineering.

In general sense video monitoring means a possibility of remote observation and control of the system of recording events which happen in a room by means of special equipment. For supporting sessions of monitoring an examination under conditions of the distance education, computer and telecommunication technologies, including the Internet, are used. A training telecomplex consists in:

- A server of a face-to-face tutor equipped with tools for large-scale replay, hardware and software for tele- and videoconferences, high-speed modem;
- A server of a distance tutor equipped with hardware and software for tele- and videoconferences, high-speed modem;
- A group of remote independent servers with teaching information;
- A leased phone line;
- A human factor: a face-to-face tutor, a distance tutor, audience.

In the process of the distance education a web-camera can be used as a means of a knowledge check. A web-camera is a small-sized digital or photo camera which can record images on a real time basis in order to transfer them further through the Internet [10].

Thus, the video examination can serve as one type of a knowledge check in the process of the distance education. The video examination should mean a knowledge check with a flexible data base able to change in any moment and under constant on-line remote control of the examiner through a computer network.

The video examination should be preceded by a trainees’ test and should not be limited by a video conference, since it means, first of all, free communication. When preparing for the examination it is advisable to use instrumental and technical protection of the transferred and received information. Thus, we see that common use of the informational and communicative technologies in the distance education stimulates knowledge transfer and is the important driver of reformation of the traditional educational system with due regard to the requirements of the modern industrial society.

References

1. Lebedeva, M.B., 2010. Distance Educational Technology: planning and implementation of training courses (a label of the Education and Methodologic Association). BHV-Peterburg, pp: 336.
2. Rumin, R., and R. Ardovskaya, 2014. Formation of meditative expertise by means of remote educational technologies. Litres, pp: 866.
3. Zaichenko, T.P., 2012. The Invariant organizational and didactic system of distance education: a monograph. Asterion, pp: 188.
4. Perraton H., 2002. Distance Education for Teacher Training. Routledge, pp: 424.
5. Polat, E.S., M.V. Moiseeva and A.E. Petrov, 2012. The Educational Methods of Distance Education. Academy, pp: 333.
6. Yezhov, A.N., 2006. Russia in the XXI century: innovations and traditions. A research and training conference information package. Yupiter, pp: 435.
7. Tikhonov, A.N. and A.D. Ivannikov, 2012. Methods of Distance Education in Russia. Vysshee Obrazovanye, 4: 10-13.
8. Ephremova, N., 2013. A Test Check in Education. Litres, pp: 2280.
9. Aggarwal, D.D., 2007. Future Of Distance Education. Sarup & Sons, pp: 252.
10. Aggarwal, D.D., 2007. Methods Of Distance Education. Sarup & Sons, pp: 269.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Арепьева Светлана Витальевна

к.ф. – м.н., старший преподаватель кафедры инженерных и социально-гуманитарных дисциплин, Рудненский индустриальный институт

Түйін. Мақалада заманауи оқыту әдістері мен білім беру технологиялары туралы баяндалады. Бұл әдістерді жоғары білім беру жүйесінде қолданудың маңыздылығы қарастырылады.

Резюме. В статье представлен обзор современных методов обучения и образовательных технологий. Рассматривается значение использования данных методов в системе высшего образования.

Summary. The article presents an overview of modern teaching methods and educational technologies. The importance of using these methods in the higher education system is considered.

Современный образовательный процесс в вузе должен соответствовать задачам индустриально-инновационного развития страны, осуществлять подготовку высококвалифицированных кадров, развивать инновационную деятельность [1].

Для обеспечения качественной подготовки конкурентоспособных кадров необходимо постоянно совершенствовать и внедрять новые, современные и эффективные технологии, методы и формы обучения.

Современные технологии обучения должны обеспечивать реализацию принципов обучения: мотивация, определение цели деятельности, программирование деятельности, оценка уровня усвоения, повышение познавательной активности и самостоятельности.

Образовательные технологии – организационная в различных формах образовательная деятельность преподавателей и студентов с использованием различных методов обучения, преподавания и оценивания, направленная на достижение результатов и формирование на их основе компетенций [2].

Современный подход к образованию требует от преподавателя вуза не только профессиональных, но и менеджерских качеств, наличия навыков управления и развития личности студента. Особое внимание необходимо уделять личности студента, который желает получить знания и стремиться к максимальной реализации своих возможностей на практике [3].

Одна из задач преподавателя заключается в общении, основанного на взаимопонимании преподавателя и студента. Творчество, исследовательский поиск – вот те базовые понятия, которые должны лежать в основе каждого лекционного, лабораторного или практического занятия.

Занятия должны быть студентоориентированными. Студент должен стать активным участником учебного процесса.

Известны технологии, направленные на разнообразие учебного процесса. Это технология индивидуализации и дифференциации обучения, технология личностно-ориентированного обучения, технология учебного сотрудничества, технология развивающего обучения, технология модульного обучения, информационные технологии обучения, дистанционное обучение, проблемное обучение, этнопедагогические технологии обучения, проектный метод обучения и другие.

Фундаментальная идея личностно-ориентированных технологий состоит в переходе от объяснения к пониманию, от монолога к диалогу, от социального контроля - к развитию, от управления - к самоуправлению. Какие же личностно-ориентированные технологии целесообразней всего применять в вузе? Во-первых, это исследовательскую (проблемно-поисковую) технологию. Характерной чертой этой технологии является реализация преподавателем модели "обучение через открытие". Во-вторых, коммуникативную (дискуссионную) технологию. Особенностью этой технологии является наличие дискуссий, характеризующихся различными точками зрения по изучаемым вопросам, сопоставлением их, поиском за счет обсуждения истинной точки зрения.

Сущность модульной технологии обучения заключается в том, что часть учебного материала целесообразно брать как автономную тему и формировать весь учебный курс из таких автономных тем. В отличие от других технологий содержание обучения должно быть представлено в законченных самостоятельных информационных блоках, студент большую часть времени работает самостоятельно и учится планированию, организации, самоконтролю и оценке (адекватной самооценке) своих действий и деятельности в целом. К достоинствам модульного обучения следует отнести повышение качества обучения за счет того, что все обучение направлено на отработку практических навыков; сокращение сроков обучения. Недостатки: трудоемкость при конструировании модулей, разработка модульных учебных программ требует высокой

педагогической и методической квалификации, специальных учебников и учебных пособий, часто остаются практически не реализованными диалоговые функции обучения.

Позитивное развитие студентов вузов предусматривает комплекс мер, включающих вовлечение студентов в общественную жизнь, развитие жизненно важных навыков, необходимых для перехода от обучения к продуктивной занятости, воспитание толерантности, умения жить в социуме и в согласии в условиях межконфессионального и этнического разнообразия.

Этнокультурное образование в современных условиях казахстанского общества должно формироваться в вузах на дисциплинах социально-гуманитарного и естественнонаучных циклов. Например, проведение интегрированных лекционных и практических занятий по культурологии с другими гуманитарными и естественнонаучными дисциплинами.

Существует несколько основных классов информационных и телекоммуникационных технологий, значимых с точки зрения систем открытого и дистанционного образования. Одними из таких технологий являются видеозаписи и телевидение. Видеоопенки и соответствующие средства информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) позволяют огромному числу студентов прослушивать лекции лучших преподавателей. Видеокассеты с лекциями могут быть использованы как в специальных видеоклассах, так и в домашних условиях. Благодаря телевидению, появляется возможность транслировать лекции для широкой аудитории в целях повышения общего развития данной аудитории без последующего контроля усвоения знаний, а также возможность впоследствии проверять знания при помощи специальных тестов и экзаменов.

Однако, наряду с преимуществами здесь есть и недостатки, связанные с тотальной индивидуализацией. Отсутствует живое диалогическое общение участников образовательного процесса - преподавателей и студентов, студентов между собой.

В самом деле, активный в речевом плане студент, надолго замолкает при работе со средствами информационно-коммуникационных технологий, что особенно характерно для студентов открытых и дистанционных форм образования.

Дистанционная технология обучения (образовательного процесса) на современном этапе - это совокупность методов и средств обучения и администрирования учебных процедур, обеспечивающих проведение учебного процесса на расстоянии на основе использования современных информационных и телекоммуникационных технологий.

При осуществлении дистанционного обучения информационные технологии должны обеспечивать:

- доставку студентам основного объема изучаемого материала;
- интерактивное взаимодействие студентов и преподавателей в процессе обучения;
- предоставление студентам возможности самостоятельной работы по усвоению изучаемого материала;
- оценку их знаний и навыков, полученных ими в процессе обучения.

Современная методика преподавания в вузе сегодня делает упор на активизацию всего учебного процесса посредством игровой деятельности [4]. Использование игровой формы обучения, в качестве современной технологии основано на освоении темы и даже раздела учебной дисциплины.

Определение места и роли игровой технологии в вузовской практике, сочетания элементов игры и исследовательского учения во многом зависят от осознания преподавателем функций дидактических игр. Специфику использования игровой технологии в аудитории в значительной степени определяет игровая среда. Особенности игры в студенческой аудитории является нацеленность на самоутверждение в обществе, стремление к самореализации, ориентация на развитие речевой деятельности. Деловая игра на практических занятиях используется для решения комплексных задач. Проведение деловой игры поможет студентам усвоить новый материал, закрепить пройденный материал, развить творческие способности, сформировать прочные умения и навыки. Для студенческой аудитории можно применять различные модификации деловых игр: имитационные, операционные, психологические игры, социодрамы, логические игры, занятия-экскурсии, занятия-головоломки и т.д.

Для имитационных игр характерно построение имитации деятельности какого-либо предприятия или его подразделения. Сценарий имитационной игры должен содержать описание и назначение имитируемого процесса.

Операционные игры помогают отработать выполнение конкретных специфических операций. Игры этого типа являются практическими и проводятся с реальными данными. Психологическая игра основана на конкретной психологической ситуации, в которую попадают студенты. Ситуация разыгрывается и анализируется поведение личности в той или иной обстановке. С помощью

социодрамы отрабатывают умение чувствовать ситуацию, оценивать состояние другого человека и, вникнув в суть социальной драмы, развить умение студентов находить выход из сложившейся ситуации. Логическая игра развивает мышление и творческое начало у студентов, помогает найти неординарные решения сложных на первый взгляд, но очень простых задач. Занятие-экскурсия может проводиться как виртуально, так и непосредственно с выездом на объект.

В совместном сотрудничестве преподаватель и студенты открывают для себя новые горизонты знания, постигают в игровой форме особенности своей профессии или отдельной дисциплины. Занятие-головоломка относится к активному методу обучения. Главная особенность такого метода – интрига, которая раскрывается в ходе занятия. Такие занятия хороши для точных дисциплин: физики, математики, инженерной графики.

В имитационных играх могут воспроизводиться как хозяйственные, правовые, социально-психологические, математические, так и другие механизмы, которые определяют поведение студентов, их взаимодействие между собой в конкретной имитационной ситуации.

Таким образом, создается проблемное обучение — процесс, при котором преподаватель, формирует разнообразные проблемные ситуации и организует деятельность студентов по решению ситуативных учебных проблем. Это обеспечивает оптимальное сочетание самостоятельной поисковой деятельности студентов с усвоением готовых научных рекомендаций.

Технология индивидуализированного обучения - такая организация учебного процесса, при которой индивидуальный подход и индивидуальная форма обучения являются приоритетными. Данная технология применима к научно-исследовательской работе со студентами.

Современный образовательный процесс характеризуется разнообразным сочетанием приемов, методов обучения, повышением требований к уровню профессиональной компетентности преподавателя.

В связи с необходимостью решения проблемы повышения уровня качества высшего образования возникает вопрос о поиске актуальных моделей образования, инновационных технологий обучения, о разработке научных основ их анализа, отбора и способов реализации педагогических технологий в практике высшей школы.

В заключение следует отметить, что образовательная технология не подменяет традиционные методы обучения, а рационально их дополняет, расширяя педагогический опыт преподавателя, позволяя более эффективно решать поставленные задачи конкретного занятия и всего учебного курса.

Литература

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. – Астана, 2016.
2. Мельников С. В. Образовательные технологии в вузе – новые подходы / Развитие современного образования: теория, методика и практика : материалы VII Междунар. науч.–практ. конф. Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2016. — № 1 (7).
3. Байхонова С. З. Управление качеством образования на основе компетентностного подхода / Менеджмент в образовании. - 2010. - №4.
4. Зуева Л.И. Современные инновации в школе и вузе Казахстана: теория, методология и практика / Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2016. — № 1.

ДИАЛОГТЫҚ ОҚЫТУ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

Алпысбаева Айгүл Ерболатқызы

I. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
Шетел тілдері және аударма ісі кафедрасының оқытушысы, Талдықорған

Түйін: Бұл мақалада диалогтық оқытудың шетел тілдерін оқыту әдістемесінде алатын орны мен даму тарихы қарастырылады. Ең алғашқы диалогтық үлгідегі оқу құралдарының ерекшеліктері мен мазмұндары сипатталады. Диалогтық оқытудың даму кезеңдері көрсетіледі.

Резюме: В данной статье рассматривается роль диалогового обучения в изучении иностранных языков и история его развития. Описываются особенности и контент первых учебников диалогового образца. Также автор показывает стадии развития диалогового обучения.

Summary: This article examines the role of dialogue learning in the study of foreign languages and the history of its development. The features and content of the first textbooks of the dialog sample are described. Also the author shows the stages of development of interactive learning.

Қазіргі таңда шетел тілдерін оқытудың әдістемесі мен ұстанымдары күрделі өзгерістер мен толығуларды бастан кешуде. Білім берудегі жаңа технологиялар оқытудың түрлі әдістерін өмірге әкелуде. Соның ішінде әсіресе коммуникативті ұстанымға негізделген интерактивті оқытудың тілді меңгеруде аса маңызды рөл атқаратынына көз жеткізіп келеміз. Шетел тілі сабақтарында білімгерлерді сөйлеу – тілдік әрекетіне ынталандырудың түрлі интерактивті әдістері қолданылуда. Солардың бірі – диалогтық оқыту.

Диалогтық оқытудың шетел тілдерін оқыту әдістемесінде және оның тарихында алатын орны зор. Себебі ол сонау XV-XVI ғасырлардағы ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқытуға жазылған оқу құралдарының негізін қалаған әдістердің бірі. Ертедегі тілдік оқыту құралдарында қазіргі заманғы оқулықтардағыдай параллель бағаналарда екі немесе одан да көп тілдердің фразалары қатар жазылатын болған. Олар арнайы тек ағылшын тілін оқытуға емес, мазмұнында бар кез келген тілді оқытуға мүмкіндік беретін. Аталмыш оқу құралын көбінесе саудагерлер қолданған. «A History of English language teaching» (Ағылшын тілін оқытудың тарихы) еңбегінің авторы, 1960 жылдардың басында Картагена, Испания, Германия елдерінде ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқытқан Единбург университетінің аға оқытушысы А.П. Хауаттың пайымдауынша «саудагерлер сатып алушының (клиенттің) ана тілінен аз да болса хабардар болу бизнесте ғажап нәтиже береді деген ескі ұстанымды мойындады» [1,3]. Бұл оқу құралдары диалогтардан және диалогта кездесетін сөздер тізімі мен оларды дұрыс оқуға көмектесетін нұсқаулықтардан тұрған. Олардың мазмұны күнделікті қарым-қатынастың негізгі бағыттарын: сәлемдесу, жөн сұрау, жол сұрау, ауа райын талқылау және әрине сату мен сатып алуды қамтыған. Осы тәріздес ағылшын тіліндегі ең алғашқы жұмыстардың бірін 1483 жылы Уильям Кэстон басып шығарды [2, 45]. Ол грамматикаға қарағанда практикалық тілдік қолданысты қажет ететін саяхатшылар мен саудагерлерге арналған болатын. Осы іспеттес кейінгі оқу құралдарының өмірге келуі тарихи жағдайлармен тығыз байланысты. Ағылшын және француз тілдері әдетте оқу құралдарында қатар қолданылғанымен, қайта өңделген анонимді *A very profitable book to learn English and Spanish* (1554) (*Ағылшын мен испан тілдерін үйренуге өте тиімді кітабындағы*) сияқты оқу құралдарында ағылшын тілі өзге тілдерді тысқары қалдырды. Р.С. Алстонның пайымдауынша бұл кітап және онымен байланысты болған «*The book of English and Spanish*» (Ағылшын және испан тілдері кітабы) Англия мен Испания арасындағы белсенділіктің артуы үшін Испания патшасы Филипп пен патшайым Мэридің 1554 жылы шілдеде болған үйлену тойына сәйкес жарияланғандықтан осы нұсқаулықтың баспагерлері әлеуетті нарыққа ие болды [3, 24]. Аталмыш оқу құралы диалогтар, сөздіктер және кейбір діни мәліметтерден құралды. Диалогтардың мазмұны күнделікті қарым-қатынаспен қатар, сату, сатып алу, борышкерлермен қарым-қатынас мәнері, жолдамалар, мәмілелер, шешімдер мен келісім туралы хаттар жазу үлгілерін қамтыды. Мысалы:

F. I go very gladdely, who knocketh at the doore? (Жолма-жол аудармасы: Мен өте қуаныштымын, кім есікті қағып тұр?)

Rog. A friende, Open the doore. (Досың, есікті ашшы!)

F. Is it thou, Roger? (Бұл сен бе, Роджер?)

R. It is I. Is thy father at home? (Иә, бұл мен. Сенің әкең үйде ме?)

F. Yea & my mother to Com in, I will go and tel my father thou art come (Иә, және менің анам да. Үйге кір! Мен әкеме барып, сенің келгеніңді айтамын)

P. Fraunces se al thinges be ready that we may sytt downe (Бәрі дайын, отыруымызға болады)

F. Father all thynges be readye, when you wil, you may sit down Roger is come. (Өке, сен келгенде бәрі дайын болады. Отыруыңа болады. Роджер келді)

P. It is well. I will come by and by. Call the boyes. (Жақсы, мен келе жатырмын. Ұлдарды шақыр!)

F. I will gladly (Жақсы, шақырамын!)

Ал, 16 ғасырдың аяғында Ұлыбританияға қашқындардың көптеп келуі аяқ астынан ағылшын тілінің оқытушылары мен оқу материалдары қажеттігін тудырды. Сол уақыттың табысты оқытушысы әрі жазушысы Ж. Беллоттың 1586 жылы жарық көрген «Familiar dialogues» еңбегі түгелімен француз тіліндегі аудармасы мен дыбыстарды дұрыс айту нұсқаулықтары бар, күнделікті қарым-қатынас тақырыптарына негізделген диалогтардан тұрды [4, 56]. Автордың студенттердің күнделікті өміріне қажет жағдаяттық диалогтар жазғаны анық:

The Pouterer: What doe you buye? (*Жолма-жол аудармасы: Не сатып аласыздар? Сіз не қалайсыз?*)

Ralf: Showe me a coupell of good, and fatte Rabettes. (*Маған жақсы, семіз қояндарды көрсетіңіз*)

The Pouterer: Here be them, that be very good and fat. (*Өтінемін, осылар өте жақсы және семіз*)

Ralf: They be very stale (*Бұлар бұзылып кеткен зой*)

The Pouterer: Truly, they be very new. (*Жоқ, бұлар шынымен де жас ет*)

Ralf: How sell you them? How much? (*Қалай сатасыз? Қаниша тұрады?*)

The Pouterer: Ten pence the couple. (*Екеуіне 9 пенс*)

Ralf: It is to much, yoy are to, deare. They be not worth so much. They be worth bit a grote. (*Бұл тым қымбат, қарағым! Олар сонша қымбат тұрмайды. Көк тиын да тұрмайды*)

The Pouterer: They be not mine for that price. They cost me more (*Мен арзанға сатып алмадым. Маған олар қымбатқа түсті*).

Бір қызығы студенттерді шын мәніндегі қарым қатынасқа арналған модель ретінде қысқа диалогтармен қамтамасыз ету идеясы тілді оқытудағы жағдаяттық қатысымның негізі ретінде А.С. Хорнби және басқалармен төрт ғасырдан кейін қабылданды. Төменде берілген диалогтар (Майкл Оккенденнің жағдаяттық диалогтарынан, 1972 ж., 48 бет) студенттерге белгілі бір әлеуметтік ортада жұмыс істеу үшін керекті тілді үйрету үшін тәжірибелік пайдалануға және сайып келгенде есте сақтауға арналған. Қолданылған тіл қазіргі уақытта Ұлыбританияда қолданылатын ағылшын тілінің түрлеріне ұқсастандырылғанымен, диалогтың мазмұны оның жазылған уақытына да қатысты.

Asking for change (Ақшаны майдалап немесе ірілеп беруді сұрау)

A: Excuse me, but could I trouble you for some change? (*Жолма-жол аудармасы: Кешіріңіз, мына майда ақшаны ірілеп бере аласыз ба?*)

B: Let me see. Do you want coppers or silver? (*Қарап көрейін! Сізге пенни әлде фунт стерлинг керек пе?*)

A: I want to make a trunk call. (*Мен халықаралық қоңырау шалғым келеді*)

B: You'd better have silver, then! (*Ендеше Сіздің фунт стерлинг алғаныңыз жөн!*)

Ал, бихевиоризм принципіне негізделген 1950 және 1960 жылдардағы аудиолингвалдық қатысым бойынша тілдік шеберлік жақсы тілдік дағдыны меңгеру болып табылады. Күнделікті қарым-қатынас моделі болуымен қатар, диалогтар грамматика мен функционалды айтылымдарды көрсететін контекст ретінде қолданылды. Бұл қатысымның негізін белгілі бір құрылымның (лексикалық, грамматикалық, жағдаяттық) қайталануын қамтамасыз ететін арнайы жазылған диалогтар құрады. Аталмыш құрылымдық қатысым 1970 жылдардан кейін де өмір сүріп, Стримлайн жинағындағы (Бернард Хартли и Питер Вайни, 1978) «өнер қалпына» айналды [5, 35]. Төмендегі мысал Departures атты бастапқы деңгейге арналған кітаптан. Беллот немесе Оккенденнің диалогтарымен салыстырғанда, бұл диалог іскерлік мәнерде құрылмаған және де шынайы өмірлік жағдаяттың моделі болмаса да, студенттерді «сап» модальдық етістігін қолдануға машықтандыратын әзіл-қалжың, есте қаларлықтай мәнерде құрылған. Сонымен қатар аталмыш модальдық етістікпен қолдануға болатын сөздік қор беріледі (speak French, play football, sew etc.).

At the hairdresser's (Шаптаразда)

Jane: ...Oh yes, my husband's wonderful! (*Жолма-жол аудармасы: Иа, әрине менің жолдасым керемет адам!*)

Sally: Really? Is he? (*Рас па? Ол ма?*)

Jane: Yes, he's big, strong and handsome! (*Иа, ол денелі, қайратты және сымбатты*)

Sally: Well, my husband isn't very big, or strong.....but he's very intelligent. (*Жақсы екен, менің жолдасым денелі немесе қайратты емес,.....бірақ ол өте ақылды*)

Jane: Intelligent? (*Ақылды?*)

Sally: Yes, he can speak six languages. (Иә, ол алты тілде сөйлей алады)

Jane: Can he? Which languages can he speak? (Сөйлей алады ма? Ол қандай тілдерде сөйлей алады?)

Sally: He can speak French, Spanish, Italian, German, Arabic and Japanese. (Ол француз, испан, италиян, неміс, араб және жапон тілдерінде сөйлей алады)

Jane: Oh!My husband's very athletic. (Оооо!... Менің жолдасым спортқа өте икемді)

Sally: Athletic? (Спортқа икемді?)

Jane: Yes, he can swim, ski, play football, cricket and rugby.....(Иә, ол жүзе алады, сырғанай алады, футбол, крикет және регби ойнай алады)

Sally: Can he cook? (Ол ас әзірлей ала ма?)

Jane: Pardon? (Кешіріңі?)

Sally: Can your husband cook? My husband can't play sports....but he's an excellent cook. (Сіздің жолдасыңыз ас әзірлей ала ма? Менің жолдасым спортқа икемі жоқ, бірақ ол керемет ас әзірлейді)

Jane: Is he? (Ол ма?)

Sally: Yes, and he can sew, and iron....he's a very good husband. (Иә, және де ол тігін тіге алады және үтіктейді.....ол өте жақсы жолдас)

Jane: Really? Is he English? (Рас па? Ол ағылшын ба?)

Тілді оқытудың коммуникативтік қатысымының дамуымен мұндай жасанды диалогтар қолданыстан түсе бастады. Түпнұсқалық тілдік ақпаратты бағалаудың стандартына айналды. Сонымен қатар жақсартылған таспаға жазу және транскрипциялау техникалары оқытылатын шетел тілінің шынайы қалпын оқыту процесіне енгізуге мүмкіндік берді. Картер мен МакКартнидің «Exploring Spoken English» (1997) оқулығы тіл тасымалдаушылардың арасында болып жатқан шынайы сөйлесу жазбаларынан тұрды []. Осындай мәтіндерді оқып, жазбаларды тыңдап, әрі соңында берілген тапсырмаларды орындау білімгерлерге қарым-қатынаста қолданылатын қарапайым тілдік сипаттарды түсінуге әрі тануына көмектесті. Төмендегі сондай-ақ «At the hairdresser's» деп аталатын диалогта тілдің ойлану (ermm – 13 жол), биноминалдар (nice and short – 14 жол), дискурс маркерлері (you know – 15 пен 24 жолдар, like – 23 жол, so, right, yeah – 26 жол), әңгіменің жалғасуын меңзейтін ым-ишара (yeah – 17 жол), эллипсис (so wispy there – 20жол), бастамалар (this back bit do you tend to have that bit clipped?- 22 жол), false starts (...I have, I tend to have.....- 23 жол), бейресми тіл (cos – 27 жол) және белгісіздік белгілері (kind of – 24 жол және side-ish – 28 жол) сияқты сипаттары берілген:

At the hairdresser's (Шаштаразда)

«S» - сөйлеуші (спикер)

12 (S 01) How much do you want off? (Жолма-жол аудармасы: Қаншалықты қысқартқыңыз келеді?)

13 (S 02) Ermm [2 secs] Well I like to keep the top quite long [(S 01) 14 yeah] ermm, bur I like the back nice and short and the sides (Ммм. Артқы жағынан екі жағын жұқартып, бірақ жоғарғы жағын біраз ұзынырақ қалдырғам келеді)

15 nice and short. It's just got a bit, you know, a bit grown out of a shape (Біраз ғана қысқартыңызшы, себебі өскеннен кейін формасын жоғалтатынын білесіз)

16 (S 01) Too heavy (Өте қиын екен)

17 (S 02) Yeah. (Иә, иә!)

18 (S 01) Do you have your sides feathered? (Екі жағыңызды ұзынырақ қалдырғыңыз келмей ма?)

19 (S 02) Yeah, yeah. (Иә, болады)

20 (S 01) So wispy there (мына жеріңіз ұйпаланып қалыпты)

21 (S 02) Yeah. (Иә)

22 (S 01) Now, this back bit do you tend to have that bit clipped? (Ал қазір, мына артқы жағын арнайы шаш алатын құрылғымен жұқартып шығайын ба?)

23 (S 02) Yeah, and I have, I tend to have it like graduated at the back, right at (Иә, жұқартып шығыңыз.)

24 the bottom really short and then kind of graduated up, you know

25 not like a line as such, just [(S 01) Right] graded up (Мен жай ғана сызық болып аяқталғанын емес, керісінше төменгі жағын бірталай қысқартып, жоғарға шашымды қыйғашынан қайырылғанын қалаймын)

26 (S 01) So, right yeah. (Аа, иә дұрыс)

27. (S 02) And I generally style it, but it's cos it's got so, I generally have like a

28 maybe side, side-ish parting (Аяғында шашымды осындай үлгіге келтірдім және жалпы маған екі жанындағы айрықты жерлері ұнады).

Тілді оқытудың аудиолингвалдық ұстанымы бойынша диалогтық оқытудың қатал реті болған:

1. Студенттер белгілі бір құрылымға (лексикалық, грамматикалық, ақпараттық) негізделген диалогты тыңдайды.

2. Олар диалогтың әрбір жолын жазбадан (таспадағы) кейін қайталайды.

3. Белгілі бір кілт сөздер мен фразалар ауыстырылып, жаттықтырылады.

4. Негізгі құрылымдарды жаттықтыру үшін жеке және ұжымдық жаттығулар жасалады.

Бірақ жоғарыда аталған тілді оқытудың коммуникативтік ұстанымы тілді жаттанды оқу мен аудиолингвализмді шеттетіп, тілді шынайы мақсаттарға қолдануды алға шығарды. Қазіргі заманғы шетел тілдерін оқыту әдістемесінде де диалогтық оқыту ең тиімді әдіс-тәсілдердің бірі. Жалпы диалог деп біз нені түсінеміз? Сөздіктер диалогқа негізгі үш түрлі бағытта анықтама береді: 1. Драма мен прозада қолданылатын кейіпкерлер сөзі; 2. Екі немесе одан да көп адамдар арасындағы әңгіме (сөйлесу) 3. Сөйленім (сөйлеу) арқылы келіссөздер жүргізу үрдісі. Әдістемеде диалогтың бұл үш тірі де қолданылады және оның әрқайсысы өзіндік сипатқа ие:

- Диалог (әдетте) екі адам (қарапайым) арасындағы сөйлесу арқылы іске асатын қарым-қатынас немесе оның жазба нұсқасы.

- Диалог алдын-ала жазылған (мысалы, диалогтық тапсырмалары бар оқу құралдары немесе сценарий) немесе суырып салма (алдын ала дайындықсыз, ойдан құрылған) болуы мүмкін.

- Диалог шынайы (шынайы түрде болып жатқандай) немесе жасанды (мысалы, фильм сценарийлері, тілдің белгілі бір категорияларын, арнайы лексика мен грамматиканы оқыту үшін жазылған диалогтар) болуы мүмкін.

- Диалог таспаға жазылған аудио және видео нұсқада болуы мүмкін.

- Диалогтың авторы оқытушы, студент немесе оқу құралы болуы мүмкін (оқытушы–автор, студент–автор және басқалар).

- Диалог іскерлік (мысалы, қандай да бір адам ақпарат сұрағанда немесе сауда жасағанда) немесе интерактивті (мысалы, достар кездесіп, ауа райы жайлы әңгімелесуі) болуы мүмкін.

- Диалог белгілі бір қалыпқа ие бола алады: студент–студент, студент–оқытушы, студент–басқа адам (мысалы, класстың қонағы).

Жаңа үлгідегі шетел тілі сабақтарында аталмыш диалогтардың барлық түрлері әр түрлі формада (сұхбат алу, сұхбат беру, рөлдік ойындар) қолданылады. Сонымен қатар соңғы уақытта диалогтық педагогикаға қызығушылық артып келеді. Бұған орыс танымдық психологы Л. Выготский мен бразилиялық ізденуші Пауло Фрейрдің еңбектері әсер етті [6, 23]. Фрейрдің Бразилиядағы сауаттылыққа деген көзқарасы оқытушыдан оқушыға білімді тасымалдау тәсілін жоққа шығарып, оның орнына екі жақтың арасындағы диалогтық процестен шығатын идеяны ерекше атап өтті.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Nick Bilbrough. Dialogue activities. Cambridge university press, 2007, 244 p
2. Caxton, William. *Dialogues in French and English*. Ed. Henry Bradley. Early English Text Society, Extra Series 79. Millwood, NY: Kraus Reprint, 1973.
3. Alston, R.C. Introduction. *A very profitable book to learn English and Spanish*. 1554. Ed. R.C. Alston. English Linguistics, 1500-1800: A Collection of Facsimile Reprints 292. Menston: Scolar Press, 1971.
4. Bellot, Jacques. *Familiar Dialogues*. 1586. Ed. R.C. Alston English Linguistics, 1500-1800: A Collection of Facsimile Reprints 141. Menston: Scolar Press, 1969.
5. Alan J. Corrigan Manuals for Teaching English as a Foreign Language in the 15th and 16th Centuries. Copyright 2005
6. Амандықова Г.Н., Мұхтарова Ш.Е. Шет тілін оқыту әдістемесі.- Астана 2010. 260 б.
7. Howatt, APR. *A History of English Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press, 1984.

ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ЗАПОМИНАНИЯ И ПРАВОПИСАНИЯ НОВОГО КАЗАХСКОГО АЛФАВИТА В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Тусупбекова М.Ж.

к.п.н., ассоц.проф. ЕНУ им. Л.Н. Гумилева

Резюме: В данной статье рассматриваются различные методы и приемы мнемотехники, используемые для запоминания слов, выражений, грамматических и фонетических правил, форм глаголов. Особое значение авторы уделяют повторению материала, который является важнейшим этапом закрепления новой лексики и грамматики в изучении иностранных языков. Эффективность применения приемов мнемотехники, используемые на практических занятиях анализируется на основе устного опроса.

Ключевые слова: английский язык, мнемотехника, методы и приемы, новый казахский алфавит, эффективность

Түйін: Бұл мақалада сөздерді, сөз-тіркестерін, грамматикалық және фонетикалық ережелерді, етістіктердің формаларын есте сақтау үшін мнемотехниканың түрлі әдістері мен әдістері қарастырылған. Автор шетел тілдерін үйрену, жаңа лексика мен грамматиканы нығайтудың маңызды кезеңі болып табылатын материалды қайталауына ерекше назар аударады. Тәжірибелік жаттығуларда қолданылатын мнемотехникалық әдістерді қолдану тиімділігі ауызша сауалнама негізінде талданады.

Түйінді сөздер: ағылшын тілі, мнемоника, әдістер мен әдістер, жаңа қазақ әліпбиі, тиімділік

Resume: This article presents various methods and techniques of mnemotechnics which is used to memorize words, expressions, grammatical and phonetic rules, and forms of verbs. The author pays special attention to the repetition of the material, which is the most important stage in the consolidation of new vocabulary and grammar in the study of foreign languages. The effectiveness of the using the mnemotechnical technique in practice is analyzed on the basis of an oral survey.

Keywords: English language, mnemonics, methods and techniques, new Kazakh alphabet, efficiency

В настоящее время Казахстан находится на пути решения новых задач и нововведений. В своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» Президент Казахстана Н.А. Назарбаев определил основные приоритеты развития страны и представил методы их достижения. Президент отметил: «..... начатые нами масштабные преобразования должны сопровождаться опережающей модернизацией общественного сознания. Она не просто дополнит политическую и экономическую модернизацию - она выступит их сердцевинной» [1]. По мнению Н.А. Назарбаева, главным условием модернизации является сохранение культуры казахского народа, возрождение обычаев и традиций, восстановление письменности предков, глубокое знание истории нации. Сохранение и знание нашей культуры предвещают предпосылки тесной связи настоящего, прошлого и будущего. Основным направлением модернизации является конкурентноспособность и открытость сознания каждого гражданина Казахстана, готовность измениться согласно велению времени, способность перенимать опыт профессионалов и стремиться идти вперед для достижения поставленных целей. Конкурентноспособность требует знание английского языка, а открытость сознания подразумевает четкое восприятие нового на пути реализации определенной цели.

В Законе «О языках в Республике Казахстан» отмечено, что все функционирующие языки на территории Казахстана являются национальным достоянием, поэтому знанию и изучению языков уделяется много внимания [2]. Благодаря программе «Казахстан 2050» [3], Государственной программе развития образования на 2011-2020 годы (от 07 декабря 2011 года № 118) во многих высших учебных заведениях внедрены полиязычные группы, открылись курсы по полиязычному образованию, проводятся семинары и конференции по улучшению и внедрению новых методов обучения английскому языку [4].

Сегодня, английский язык в Казахстане приобрел свой статус, статус языка международного общения (Послание народу Казахстана от 27 января 2011 года Президент РК Н.А. Назарбаева). В связи с переходом казахского алфавита на латиницу, знание английского языка служит хорошим фундаментом для устойчивого и поэтапного осознания его важности на пути обеспечения духовного единства страны и пребывания в глобальной системе науки и образования [5].

Учеными Казахстана разрабатываются различные образцы нового казахского алфавита на латинице. И каждый представленный казахский алфавит по-своему уникален и не вызывает трудности для усвоения, так как доля государственных центров обучения иностранным языкам в Казахстане, в частности английскому языку составляет 75 %. Фундаментальной основой нового казахского алфавита служит 4 латинский алфавит. Казахский алфавит состоит из 32 букв. Из списка латинского алфавита позаимствовано 23 буквы (кроме C, W, X) + 9 специфических букв (Рисунок 1).

АЛФАВИТ
казахского языка, основанный на латинской графике

№	Написание	Звук	№	Написание	Звук
1	A a	[a]	17	N' n'	[n], [nɣ]
2	A' a'	[ə]	18	O o	[o]
3	B b	[b]	19	O' o'	[o]
4	D d	[d]	20	P p	[p]
5	E e	[e]	21	Q q	[q]
6	F f	[f]	22	R r	[r]
7	G g	[g]	23	S s	[s]
8	G' g'	[r]	24	S' s'	[ʃ]
9	H h	[x], [h]	25	C' c'	[tʃ]
10	I i	[i]	26	T t	[t]
11	I' i'	[u], [ii]	27	U u	[ʏ]
12	J j	[ʒ]	28	U' u'	[y]
13	K k	[k]	29	V v	[v]
14	L l	[l]	30	Y y	[ɨ]
15	M m	[m]	31	Y' y'	[y]
16	N n	[n]	32	Z z	[z]

Несмотря на изменения в системе латинского алфавита почти все буквы сохранены и подходят для казахской письменности. При обучении английскому языку в группах с казахским языком обучения новый казахский алфавит имеет огромные преимущества для развития навыков письма. Письмо является продуктивным видом речевой деятельности в обучении языку. На занятии английского языка, преподаватели часто используют различные виды письменных заданий для введения и закрепления лексико-грамматического материала:

- 1) написать перевод английских слов на казахском языке;
- 2) выписать глаголы и составить словосочетания;
- 3) выписать существительные и составить предложения;
- 4) выписать заимствованные слова;
- 5) перевести английский тест на казахский язык письменно;
- 6) прослушать текст, выписать слова по определенной тематике и дать их перевод на казахский язык;
- 7) прочитать текст, выписать ключевые слова и перевести их на казахский язык;
- 8) выбрать правильный перевод предложений;
- 9) выбрать правильно написанные слова;
- 10) выбрать правильных вариант английских времен и т.д.

Представленные задания помогают отработать лексические единицы на практике, закрепить лексико-грамматический материал, запомнить правописание новых слов, улучшить произношение слов, запомнить слова в используемых контекстах, отработать грамматику английского и казахского языков, использовать грамматические структуры языков, устанавливать языковые соответствия, научиться передать смысл предложений и текста, знать порядок предложений, обогатить словарный запас. Именно владение большим запасом слов является успешным владением любого языка.

Техника запоминания и заучивания новых слов считается сложным процессом. У каждого человека свой метод запоминания информации. Один записывает слова, другой учит наизусть, третий старается найти ассоциации к изучаемым словам и т.д. таким образом, некоторые слова остаются в памяти, а некоторые забываются. Проблемой запоминания слов в памяти занимался немецкий психолог Герман Эббингауз, который исследовал частотность памяти. По мнению ученого, после заучивания слов, в течение первого часа забывается почти 60% полученной информации, через 10 часов в памяти остается только 35% информации, через шесть дней и месяц, в памяти остается только 20% от общего запоминания слов. На основе своих экспериментальных исследований памяти, Г. Эббингауз создал кривую забывания, в которой наглядно представлено процентное соотношение запоминания слов в памяти [6].

Г. Эббингауз пришел к выводу, что необходимо все время повторять материал и разработал два режима повторения материала для лучшего и долговременного запоминания.

1 режим:

- первое повторение — сразу по окончании чтения;
- второе повторение — через 20 минут после первого повторения;
- третье повторение — через 8 часов после второго;
- четвёртое повторение — через 24 часа после третьего.

2 режим:

- первое повторение — сразу по окончании чтения;
- второе повторение — через 20-30 минут после первого повторения;
- третье повторение — через 1 день после второго;
- четвёртое повторение — через 2-3 недели после третьего;
- пятое повторение — через 2-3 месяца после четвёртого повторения

Повторение материала является важнейшим этапом закрепления новой лексики и грамматики в изучении иностранных языков. На практике, используются различные виды заданий для повторения и закрепления материала: дополнить предложения, найти синонимы, подобрать антонимы, объяснить значения слов, выбрать подходящие дефиниции, определить временные формы, вставить пропущенные буквы, перефразировать предложения, пересказать своими словами и т.д. Повторение воздействует на память и помогает усвоить информацию на длительный срок. Но, иногда и многократное повторение не дает результатов для запоминания новых слов и долгого сохранения их в памяти. На практических занятиях английского языка, студенты первого курса готовят «гармошки» т.е. слова, записанные в виде гармошки английским и новым казахским алфавитом. Примерно от 30-50 слов записываются и переводятся около 12 раз. Данный метод «гармошки» позволяет запоминать как слова, так и правописание изучаемых слов на английском и новом казахском алфавите (Рисунок 1).

Рисунок 1 – Английские и казахские слова в «гармошке»

Таким образом, студенты запоминают слова и правописание слов на казахском и русском языках по определенному лексическому материалу. Кроме того, для запоминания и закрепления лексики студенты выполняют различные упражнения: перевести предложения письменно с английского на казахский язык; вставить пропущенные буквы в словах, подобрать синонимы, объяснить образование слов, проверить правописание слов и объяснить фонетические правила и т.д. Наряду с этим, для запоминания слов используются и некоторые виды мнемотехники. Мнемотехника – это специально разработанные приемы и способы для запоминания определенной информации путем зрительных образов и ассоциации. Мнемотехника предполагает не только методы и приемы запоминания новых слов, но и рассматривает изучения языка комплексно т.е. запоминание слов, закрепление материала, обогащение словарного запаса (Авшарян Г. А. Суперпамять. Проверенный тренинг для школьника/ Авшарян Г.А. — Москва : АСТ ВКТ, 2008. — 224 с.). Эффективные методы мнемотехники анализируются в трудах зарубежных ученых, как Т. Бузан (опорные образы) [8], А.Р. Лурия, Д. Хьюбел, А. Бергсон, Л. Каспер [9] и т.д.

Существуют различные приемы и способы мнемотехники:

- образование смысловых фраз из начальных букв запоминаемой информации;
- поиск ассоциативных слов, которые связаны с новыми словами;
- воспроизведение содержания текста при помощи схем и рисунков.

При изучении иностранных языков приемы мнемотехники полезны для запоминания слов, выражений, грамматических и фонетических правил, форм глаголов.

Образование смысловых фраз из начальных букв запоминаемой информации

Данный способ образования смысловых фраз из начальных букв очень эффективен при запоминании выражений, клише, фразеологизмов и т.д. Например, I was incredibly excited – I was IE; He gave up smoking – He GUS; green, red, orange, white, black, yellow – GROW BY.

Поиск ассоциативных слов, которые связаны с новыми словами

Некоторые английские слова имеют сходства с казахскими словами, типа:

Cat («кошка» англ.) – ket (на казахском означает «уходи» и обычно говорят кошке);

Elder («старший» англ.) – Elder (на казахском языке означает «народы»);

Bar («бар» - англ.) – Bar (на каз. языке «иди» т.е. иди в бар);

Oral («устный» - англ.) – Oral (на каз.яз. «возвращайся», «раскручиваться» т.е. как не крутись, но надо сказать);

Salt («соль» - англ.) – Salt (на каз.яз. «традиция» т.е. по традиции казахского народа соль нельзя рассыпать);

Jar («кувшин, банка, сосуд» - англ.) – Jar (в каз.яз. означает «разбить», т.е. разбить кувшин);

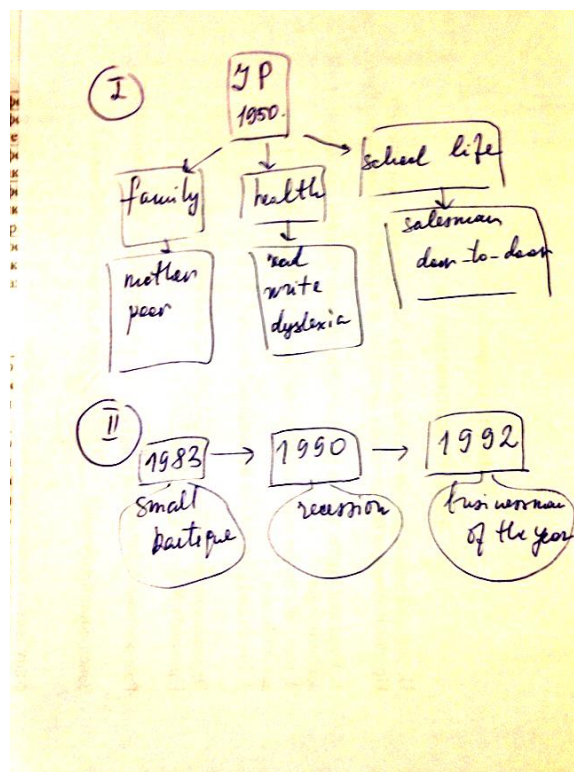
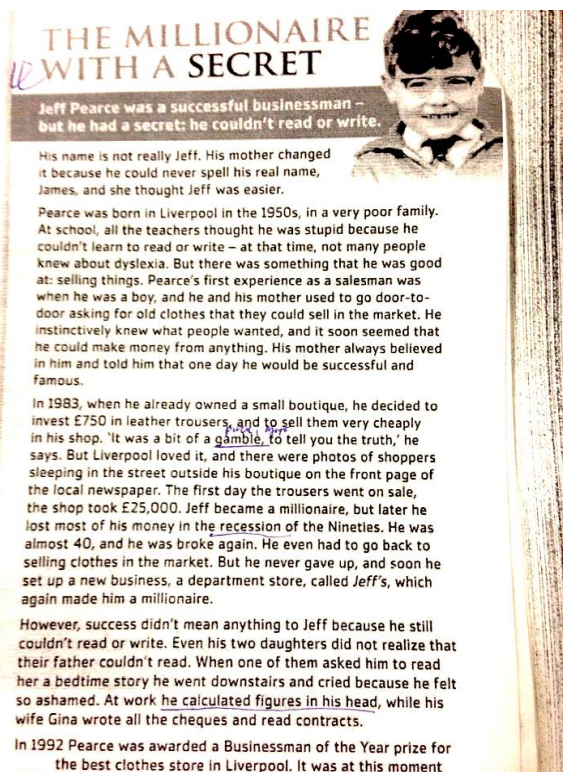
Cash («наличные» - англ.) – Qas' (в каз. языке означает «убегать» т.е. взять наличные и убежать).

Кроме того, в казахском языке есть простое продолженное настоящее время (osy s'aq ja'ne n'aq osy s'aq). Действие времени простого настоящего и простого продолженного времени английского языка (Present Simple и Present Continuous) соответствует времени казахского языка. Приводя ассоциативные примеры на казахском языке, студенты хорошо запоминают грамматические времена английского языка. Например: He speaks English (Present Simple); Ol ag'yuls'yuns'a so'ileidi (Osy s'aq); He is speaking with his teacher now (Present Continuous); Ol o'zinin' mug'alimymen co'ilesip otyr qazir (n'aq osy s'aq).

Воспроизведение содержания текста при помощи схем и рисунков

При работе с текстами на английском языке для передачи содержания часто используется прием воспроизведения. Прием воспроизведения текста очень актуален при закреплении лексики и грамматики, а также пересказе текста для закреплении навыков говорения и отработки речевых и языковых навыков. Зрительные образы в виде рисунков, схем увеличивают продуктивность запоминания содержания текста. Данный прием помогает обучающим разработать собственные опорные сигналы, выражающие личное видение учебного материала (Рисунок 2).

На основе воспроизведения английского текста и изучаемого материала, обучающиеся могут написать содержание текста и на казахском языке, используя ключевые слова текста (a secret, dyslexia, market, famous, a millionaire, a department store, awards):

His name was Jeff Pearce. He was a successful businessman, but he had his own secret. He couldn't read and write and this phenomenon is known as dyslexia. In spite of this illness, Jeff had tried to earn money since his childhood. He and his mother used to go door to door asking for old clothes and sold them in the market. Thanks to his efforts, he became famous and set up a department store which made him a millionaire. Moreover, he took many awards for his business (English).

Onyn' esimi Jef. O'zinin' qupiiyasna qaramai, ol o'te tabysty ka'sipker boldy. Ol oqyp, jaza almady, sol qubylsy disleksia dep atalady. Osy aurug'a qaramastan, Jef kis'kentai kezinen aqs'a taby'g'a tyristy. Ol anasy men ko'rs'ilerinen eski kimderdi syrap alyp, olardy bazarg'a baryp satqan. Onyn' ku's' jigerinin' arqasynda ol a'i'gili boldy. O'zine a'mba' bap du'kenin' as'yp milionerge ainaldy. Sonymen qatar, ol ko'ptegen marapattarqa ie boldy (Qazaq).

Одним из положительных эффектов мнемотехнических приемов в изучении английского языка и закрепления нового казахского алфавита в учебном процессе является появление интереса к изучаемому материалу, большой объем запоминания новых слов и автоматизация навыка говорения.

Эффективность применения приемов мнемотехники, используемые на практических занятиях были проверены и проанализированы на основе опроса студентов. В опросе принимали 40 студентов специальности «Казахский язык и литература», «Русская филология», «Русский язык и литература». Анализ показал, что 57% студентов постоянно повторяют слова, 43 % считают, что постоянное повторение помогает усвоить материал (запомнить слова) на длительный срок. Данный анализ подтверждает вывод Г. Эббингауза об эффективности метода повторения. Ответ на вопрос каким образом студенты запоминают и заучивают новые слова показал, что 42,9% студентов читают и повторяют слова по несколько раз, а 57,1% прописывают слова и используют метод «гармошки» для запоминания правописания слов. Метод запоминания слов при помощи «гармошек» подтвердил свою эффективность. По результатам опроса 85,7% студентов пользуются «гармошкой». Применение различных приемов и способов мнемотехники являются также эффективными. Анализ вопроса, какие из приемов мнемотехники наиболее эффективны при изучении новых слов показал, что студенты предпочитают: воспроизведение содержание текста при помощи схем и рисунков – 42,9%; поиск ассоциативных слов, которые связаны с новыми словами – 28,6%; образование смысловых фраз из начальных букв запоминаемой информации – 28,5.

В связи с внедрением нового казахского алфавита в практику, на занятии английского языка, преподаватели часто используют различные виды письменных заданий для введения и закрепления лексико-грамматического материала. Студенты, как и преподаватели все чаще используют новый казахский алфавит в практической деятельности, почти 57,1% переводят новые слова (английский язык) на казахский язык, используя новый алфавит. Различные виды заданий для закрепления

лексического и грамматического материала являются хорошим стимулом для внедрения и закрепления нового казахского алфавита в практику для успешного овладения языками.

Система апробированных приемов мнемотехники подтвердила свою значимость и эффективность в возможности накапливать большое количество слов в памяти и улучшить навыки всех видов речевой деятельности. Регулярное использование приемов мнемотехники позволяет развить внимание, память, образное мышление, воображение и способность к визуализации.

Литература

1. Назарбаев Н. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания //Казахстанская правда. – 2017. – Т. 13. – №. 71. – С. 1.
2. Закон Республики Казахстан от 11 июля 1997 г. № 151-І // О языках в Республике Казахстан (с изм. и доп. по сост. на 10.07. 2012) //URL: <http://online.zakon.kz/Document>.
3. Назарбаев Н. А. Стратегия «Казахстан-2050». Новый политический курс состоявшегося государства //Казахстанская правда. – 2012. – Т. 15. – №. 437-438.
4. Государственная программа развития образования на 2011-2020 годы (от 07 декабря 2011 года № 118) <http://control.edu.gov.kz/ru/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-na-2011-2020-gody>
5. Назарбаев Н. А. Послание Президента Республики Казахстан–Лидера Нации НА Назарбаева народу Казахстана 27 января 2012 г. Социально-экономическая модернизация–главный вектор развития Казахстана. Астана, 2012. URL: <http://Казахстанская правда. – 2012. – Т. 15.>
6. Баддли А., Айзенк М., Андерсон М. Память //СПб.: Питер. – 2011. – С. 20- 23. (560 с.)
7. Авшарян Г. А. Суперпамять. Проверенный тренинг для школьника/ Авшарян Г.А. — Москва : АСТ ВКТ, 2008. — 224 с.
8. Buzan T. Use Your Perfect Memory: Dramatic New Techniques for Improving Your Memory. / Buzan T. Penguin, 1991. —220 p.
9. Kasper L. F. The keyword method and foreign language vocabulary learning: A rationale for its use. / (Kasper L. F. Foreign Language Annals, 26(2), 1993. — 244-251p.
10. Oxenden C., Latham-Koenig C. New English file:Intermediate teacher's book. – Oxford, UK.: Oxford University Press, 2007.

«Icebreaker» ӘДІСІ ЕКІНШІ ШЕТ ТІЛІН МЕНГЕРУДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ БІРІ

Қонысова Айгерім Агазамқызы

Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ магистр оқытушысы

Қонысова Салтанат Агазамқызы

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті

Түйін: Бұл мақалада инновациялық технологиялардың бірі «Icebreaker» әдісінің ағылшын тілі сабағында оқушылардың бір-бірлерін білу үшін, топтық жұмыстың тақырыбын талқылау барысында өзіне тән ерекшеліктерін көрсете алуға және оқушы өзінің ойын еркін айта білуіне мүмкіндік жасай білу қабілеттерін қарастырады.

Кілт сөздер: әдіс тәсілдер, инновациялық технология, «Icebreaker» әдісінің түрлері, сөйлеу дағдылары, ойындар

Резюме: В данной статье рассматривается метод инновационных технологий «Icebreaker», который предназначен для ознакомления учеников с друг другом и рассматривать способность формирования свои навыки и умение на уроках английского языка и возможность передать все свои мысли используя свой собственный опыт.

Ключевые слова: методы, инновационная технология, виды метода «Icebreaker», речевые умения и навыки, игры

Summary: This article considers the method of innovative technology "Icebreaker", which is intended to familiarize students with each other and consider the ability to form their skills at English language lesson and the opportunity to convey all of their thoughts using their own experience.

Keywords: methods, innovative technology, types of the "Icebreaker" method, verbal skills, games

Шетел ғалымдарының оқушының креативтілікті қалыптастыруда ұсынатын әдіс инновациялық технологиялардың бірі «Icebreaker» әдісі оқушыларды демалуға, бір-бірімен қарым-қатынас орнатуға, сондай-ақ, әдетте, тым ресми атмосфераны өзгерту, оны ары қарай нығайту үшін және оқушылардың тілді үйрене отырып көңіл көтеруін қамтамасыз етеді. “Ice breaker”-лер әдетте пән тақырыбына сай таңдалады, алайда ол ереже емес. Қазақша баламасы «Мұзжарғыш» деп атап айтсақ болады. Олар шағын топтарда немесе жаңа топтағы әр-түрлі адамдар арасында қолданылатын іс-әрекеттер. Яғни:

1. Бір бірлерін білу үшін;

2. Топтық жұмыстың тақырыбын талқылау барысында өзіне тән ерекшеліктерін көрсете алуға; немесе

3. Өзінің ойын еркін айта білуіне мүмкіндік жасау.

«Icebreaker» әдісін ағылшын тілі сабағында не үшін қолданатынымызды, сабақтың қай кезеңінде қолдану жолын және оның маңыздылығын, қалай және қандай нұсқаулықтарды ескеру керектігін талқыға салатын боламыз.

Icebreaker-лерді не үшін қолданамыз?

Адамдар физикалық, білім, тұлға аралық қарым-қатынас арқылы, эмоциялық жағынан белсенді қатысқан жағдайда ғана білімді жақсы меңгере алады. Осы түрдегі белсенділікті арттыруда ойындар мен icebreaker әдісінің алатын орны зор. Ересек топтағы оқушылар өздерінің өмірлік тәжірибиесін қолдана отырып қоршаған ортада білімді жақсы меңгере алады. Ойындар оқушыларға бір-бірінен үйренуге, білімдерін бөлісуге мүмкіндік бере алады. Ойын оқушыларды қимылдатуға, достық орнатуға және топтық рухты жігерлендіруге мүмкіндік бере алады [1, 105].

Оқушылар білімді әртүрлі меңгереді. Кейбіреулері есту арқылы, көру арқылы, білімнің әсер етуі арқылы, қарым-қатынас арқылы, музыкалық ырғақ арқылы немесе мәселені шешу арқылы жақсы үйренеді. Бұл элементтердің әрқайсысы іс-әрекетке қосылған жағдайда білімді жақсы меңгеруге кепілдік бере алады. Ойындар оқушыларға оқыту барысындағы әртүрлі стильдегі тақырыптар мен сұрақтарды шешуге мүмкіндік береді.

Оқушылар өздерін қорғай алатын қауіпсіз қоршаған ортада жақсы білім ала алады. Icebreaker-лер кез-келген оқушыда болатын қате айтып қоямын деген қорқынышын және басқалардың пікірінен жасқануды төмендетеді. Оқушылар жеке өмірін айту арқылы басқаларға сенімділік ұялатады. Егер әр оқушы бес минуттан аса уақыт әңгімелесетін болса, олардың қобалжу деңгейі төмендейді және білім алуға дайындығы жақсарады. Осы тұрғыда Icebreaker-лер әрбір оқушының белсене сабаққа атсалысуына, топтық жұмыстарда шапшаңдық танытуына мүмкіндік береді.

Оқушылар қолдау көрсеткен топтық жұмыстарда жақсы оқуға тырысады. Icebreaker-лер көз қарастары, мінез құлықтары әртүрлі екі оқушы арасында қажеттіліктерін қиылыстыру арқылы аяқ асты байланыс орнатады. Бұл әдіс-тәсілдің мақсаттарының бірі осындай оқушылар арасында ортақ жағдай туындатып, қарым-қатынас орнату.

Icebreaker-лерді сабақтың қай кезеңінде қолданамыз?

Icebreaker-лер оқытудың бастапқы кіріспе кезеңінде ғана қолданумен шектелмейді. Олар кішкене үзілістен соң топтың назарын қайта сабаққа аудару мақсатында да қолданылады. Немесе

сабақ барысында жаңа бағытқа көшу үшін таптырмайтын құрал. Сонымен қатар бұл әдісті сабақ соңында қолдануға қолайлы. Мұғалім сабақ беруде белгілі-бір мақсатқа жету үшін дұрыс және ыңғайлы Icebreaker әдістерінің бірін таңдай білуі қажет.

Icebreaker-лерді қалай қолдануымыз керек?

Icebreaker-лер тақырыпқа сәйкес таңдалынады. Icebreaker ойындарын ешқандай мақсатсыз текке ойнатылмайды. Оқытудағы мақсатты ойда сақтау арқылы оқушының креативтілігін арттыруға жаттығуларды тыңғылықты ізденіспен таңдалынуы тиіс. Таңдалған жаттығулар топтық, жұптық, жеке жұмыста дұрыс, сенімді бағыт алынуына аса назар аударылады [1, 110].

Жаттығулар оқушылардың қабылдау, түсіну, жылдам орындау мен шешім қабылдау қабілеттеріне қарай анықталып алынғаннан соң ғана, сыныпқа сәйкес келетін Icebreaker-лер таңдалынады. Әртүрлі сыныпта оқитын және бір-бірімен күнделікті таныс, аралас жұмыс жасайтын оқушылар арасында әдістерді қолдану әртүрлі болып келеді. Әр топтың өзіндік ой-пікірлері болғандықтан, берілген бірдей жаттығуға басқаша реакция беруі мүмкін.

Оқушылардың жаттығуға қарсылық білдіріп ұнатпауына, мұғалім сабырлықпен шеше алатындай icebreaker таңдалынады. Жаттығу берілгеннен соң оқушыларды басқару қиындықтары туындап, әр топта кем дегенде бір оқушы сол жаттығуды ұнатпайды. Оқушылар ойынға толықтай қатысу үшін мұғалім ол оқушының ойын өзгертуге, қызығушылығын арттыруға тырысады.

Icebreaker-ді мұғалімнің шеберлік деңгейіне және сәйкесінше сыныптың түсінуіне ыңғайлы таңдалынғаны жөн. Мұғалім сонымен қатар өзінің қабылдауына да аса назар аудару қажет. Егер идеясы өте қиын немесе тәуекелді болса, онда жеңіл түрдегі жаттығуларды таңдауына болады.

Icebreaker-ді қолданудағы нұсқаулар.

Топқа нұсқау беру шеберлік пен тәжірибені аса қажет етеді. Тәжірибесіз ұйымдастырушылар әдетте өте жылдам көптеген қиын нұсқаулықтар беріп қателікке бой алдырады.

Біріншіден мұғалім оқушылардың назарын өзіне қаратады. Мұғалім әсерлі стратегиялар қолдану арқылы оқушының белсенді іс-әрекетін жігерлендіріп оларды басқара алады. Топтағы талқылауды тоқтатып, назарды өзіне аудару үшін мұғалім қолымен шапалақтап немесе ысқырық құрылғысын пайдалана алады.

Оқушылар сыныпта жаттығу орындап, шулап жатса мұғалім олармен сөйлесуге тырыспауы керек. Бұл әсіресе іс-қимылды icebreaker-лер берілген кезде маңызды. Сыныпты ысқырықпен ысқырып тыныштандырып, айқайлаудың орнына сыбырлап сөйлеп балалардың көңілін аудару қажет.

Қысқа icebreaker-лерге қадамдық нұсқаулықтар бере алады. Бірденнен барлық нұсқаулық берілмейді. Қиын, орындалуы ұзақ жаттығуларға нұсқаулықтар логикалық деңгеймен беріледі. Ары қарай жаттығуға бір шолу жасап, бағыт беріледі. Келесі кезекті нұсқаулықты бермес бұрын оқушыларға жаттығудың орындалу уақытының жеткілікті болатынына сенімді болған жөн.

Icebreaker-лерге дайын болу маңыздылығы. Әрқашан алдын-ала күтілген сұрақтарға жауап қату үшін бірінші жаттығумен мұғалім өзі жұмыс жасайды. Сондықтан әдісті сабақта қолданбас алдын оның қолданудағы мақсатын, маңызын, тәртібін білу қажет.

Icebreaker әдісінің түрлері өте көп. Соның ішінде көптеп кездесетіндері:

- Introductory Icebreakers (Кіріспе)
- Getting to know you Icebreakers (Танысу)
- Team building Icebreakers (Топ құру)
- Party (Fun) Icebreakers (Көңілді)
- Icebreaker Questions (Сұрақ) [2, 87]

Introductory Icebreakers (Кіріспе) – оқушылар оқу жылының алғашқы кезеңдерінде бір-бірі жайлы біле бермейді. Кіріспе (Introductory) Icebreaker-лері арқылы бір-бірлерін біліп қана қоймай, сонымен қатар ұқсастықтары мен айырмашылықтарын тани бастайды. Бұл әдіс әр оқушының жай ғана есімін айтуы, өзі жайлы қысқаша мәлімет беруі немесе оқушылардың қарым-қатынасындағы сенімділікті нығайтуға және бірлесіп жұмыс істеуге деген ынтасын арттыруға бағытталған қиын жаттығулар да болуы мүмкін.

Getting to know you Icebreakers (Танысу) – оқушылар бір-бірін тану үшін, топтағы оқушыларды қыздыруға (Warm up) ойын түрінде қолданылатын әдістердің бірі. Бұл әдіс оқушылардың есімдері, жеке мәліметтері, хоббилері т.б туралы мәлімет алмасуында қолданылады. Сонымен қатар, бұрыннан таныс оқушыларды ары қарай тануына көмек береді.

Team building Icebreakers (Топ құру) – бұл әдіс оқушының топқа қалыптасуына көмектесу үшін әзірленген. Кейбір топтық жұмыстағы (Team building) Icebreaker бірлесіп жұмыс істеу қабілетін, қарым-қатынас орнату, бір-біріне деген сенімді нығайтуда алғашқы көмек болып табылады.

Party (Fun) Icebreakers (Көңілді) – аталған әдісте оқушылар бір-бірін тани түседі. Яғни, сыныпты көңілді атмосфераға ауыстыру, білімгерлерді күлуге және әңгімелесуге көндіру мақсатында оңай және қызықты жаттығулар қолданылады.

Icebreaker Questions (Сұрақ) – аты айтып тұрғандай бұл әдістер оқушылардан мәлімет білуге әртүрлі қызықты және байыпты сұрақтар қою арқылы жасалатын жаттығулар. Icebreaker Questions сұрақтары оқушының жасына қарай таңдалып, дағды қалыптастыруға, алдағы мақсатына жетуге жетелейді.

Introductory Icebreaker-де (Кіріспе) ағылшын тілі үдерісінде оқушының креативтілігін қалыптастыруда қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдерді атап көрсетсек. Мысалы: «*My name means*» әдісі.

A good icebreaker game for small groups for introductions and getting to know a little bit more about each other, My Name Means requires players to come up with words describing themselves. The trick is that they must do so by creating a phrase where each word begins with a letter of their first name used in order. For example, Theresa might say, “My name is Theresa and I am tiny, happy, energetic, red-haired, eager, strong, and amazing.” [3]

Бұл әдісте оқушы есімін айтып қана қоймай, өзінің мінез-құлқын қоса сипаттайды. Ойынның маңыздылығы есім қатарындағы әрбір әріптерінен басталатын сын есімдермен қосып сөйлем құрастыруы қажет. Мысалы: My name is Sayan and I am Strong, Attractive, Yellow-haired, Amazing and Noble. Ойынның мақсаты қызықты атмосфера туындатады, оқушыларды қызықтырады, сөздік қорларының артуына тиімді әсер етеді.

Келесі Icebreaker-дің түрі Getting to know you Icebreakers-те (Танысу) ағылшын тілі үдерісінде оқушының креативтілігін қалыптастыруда маңызды орын алатын әдіс-тәсілдерді сөз ететін болсақ: «*I Know Who You Are*»

Аталған әдіс көп дайындықты және уақытты қажет етпейді. Орындалу ережесі әрбір оқушыға қалам, қарындаш пен екі парақ қағаз беріледі. Оқушылар есімдері мен өзіне қатысты өтірік емес, басқа оқушыларға беймәлім үш мәлімет жазады. Мұғалім жасырын түрде оқушы санына қарай жазылған мәліметке бір сан береді де, мәлімет парағын жинап алады.

Оқушылардың қолындағы екінші парақта қатысушылардың аты-жөндері жазылады. Келесі іс-әрекетте мұғалім мәліметтерді араластыра отырып оқиды. Ал, оқушылар есімдерінің жанына сандарды жазады. Барлығы оқылып біткен соң, ең көп дұрыс тапқан оқушы жеңімпаз атанады.

Кезекті Icebreaker-дің бірі «Memories in a Hat» Бұл ойынның мақсаты қатысушылардың қарым-қатынасының тереңдетілуі. Топты дөңгелек тектес етіп отырғызып, әр қатысушыға стикерлер, қырқылған қағаздар, қалам немесе қарындаш беріледі. Қатысушылар өз есімдерін жазбай, тек жеке басына байланысты естелікті стикерге жазып, бүктеп қалпақтың ішіне лақтырады. Оларды шайқаған соң, кезекпен таңдап алып оқиды. Жазылған естелікті дауыстап оқып кімге тиесілі екендігін анықтайды. Оқушыларға көмек ретінде төмендегі сөздер таныстырылады:

Work experiences
Fears overcome
First loves
Pets they have had
Children stories
Dating stories

«*Why? Because . . .*» әдісі. Оқушыларды шеңбер бойымен отырғызып, екі қағаз парақ пен қалам беріледі. Әрбір оқушы бір параққа “Why?” сұрақтарын жазады, екіншісіне “Because . . .” жауаптарын жазады. Сұрақ пен жауап бір-біріне байланыссыз болса да жарайды. Екі шелекшенің біреуіне “Why?” сұрақтарын, екіншісіне “Because . . .” жауаптарын жинақтап саламыз. Кездейсоқ сұрақтар мен жауаптарды оқып күлкіге қарық боламыз. Мысалы: Why are you happy? Why do you go to school? Why do you get angry? Because I see my mother everyday. Because I watched a horror film last night etc.

«*Find the Leader*» Fun Icebreaker-дің бірі. Оқушының креативтілігін, ойлап тапқыштық, бақылау қабілеттерін арттырады. Сонымен қатар, әрбір ойын сайын ағылшын тілінде сөздікті автоматты түрде есте сақтап отырады.

Кішігірім топтың басқарушысы бір ойыншыны сыныптан сыртқа шығып кетуін айтады. Таңдалынып шығарылған оқушы кеткен соң, қалған қатысушылар шеңбер тәріздес болып отырып,

басшыны таңдайды. Таңдалынып алынған басшы төменде көрсетілген іс-қимылдың бірін таңдап қимылдап көрсете бастайды:

Stomach patting

Opening and shutting the mouth

Hand waving

Foot stomping

Icebreaker-дің тағы бір тобы Icebreaker Questions (Сұрақ).

Icebreaker Questions (Сұрақ)-тары іс-қимылды түрі, күлкілі түрі, сабырлыққа шақыратын түрлері бар. Оқушылар бір-бірлерін тереңінен танып білуіне көмектеседі. Icebreaker Questions (Сұрақ)-тар әртүрлі, кіші немесе үлкен, топтағы оқушыларға арналған. Әрбір Icebreaker кем дегенде 20 сұрақтан қамтылып отырады. «*If you could...*» Icebreaker сұрақтар тобына мынадай сұрақтарды мысал ете аламыз:

If you could...

- Have 3 wishes granted, what would they be?
- Be an Olympic athlete, what sport would you compete in?
- Be in the movie of your choice, what movie would you choose and what character would you play?
- Be someone else, who would you be?
- Buy a car right now, what would you buy?
- Change anything about yourself, what would you change?
- Choose an imaginary friend, who would you choose and why?

Қорыта келе, екінші шет тілін меңгеруде «Icebreaker» әдісі ағылшын тілі сабағында оқушының креативтілігін арттыруға және олардың бір-бірімен жақсы қарым-қатынас орнатуға, сондай-ақ, әдетте, тым ресми атмосфераны өзгертуге, оны ары қарай нығайту үшін және оқушылардың тілді үйрене отырып көңіл көтеріуін қамтамасыз ететін әдістің бірі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Sofie Loyens, Myrto-Foteini Mavilidi, Fred Paas, “Learning by Embodying Words Through Physical Activity and Gesturing” 2015, 27:445–456
2. Cole G., 101 Essential lists for using ICT in the classroom. Bloomsbury Academic, 2006. – 120.
3. <https://www.teachingenglish.org.uk/article/ice-breakers>

PROBLEMS OF CONTINUITY OF ENGLISH LANGUAGE CURRICULA OF PRESCHOOL INSTITUTIONS AND ELEMENTARY SCHOOLS IN KAZAKHSTAN

Zhetpisbayeva Bakhytgul Asylbekovna
Doctor of Education, Professor

Kokhanover Tatyana Alexandrovna
Master of pedagogical science, senior teacher, KSU after E.A.Buketov, Karaganda

Assylbek Temirlan Dulatuly
Student, KSU after E.A.Buketov, Karaganda

Түйін: Ағылшын тілін ерте жастан оқыту тек бастауыш мектептерде ғана емес, сонымен қатар мектепке дейінгі білім беру деңгейін де қамтиды. Яғни, тілді біртіндеп меңгеру 5 жастан мектепке дейінгі білім беру кезеңінен басталып, бастауыш мектепте жалғасады. Соған сәйкес, мектепке дейінгі білім беруде ағылшын тілі пәнінен жаңа мазмұнды оқу бағдарламасын құру барысында тақырыптар қайталануын болдырмау қажет.

Резюме. Раннее обучение английскому языку охватывает не только начальную школу, но и дошкольную ступень образования, что подразумевает постепенное овладение языком начиная с 5летнего возраста в дошкольном учреждении и продолжение его изучения в начальной школе. В связи с этим нужно избежать дублирования тем и соблюдать преемственность при разработке учебных программ по английскому языку у дошкольников, ориентируясь на обновленное содержание обучения в начальной школе.

"The earlier we will begin to teach foreign language to children, the earlier we will acquaint them with the world of children, speaking other languages"
R. Froydenshtayn

In modern conditions of development of globalization already nobody should be convinced that early training in a foreign language promotes formation of cross-cultural communication and bears in itself high intellectual, moral potential. Well-known proverb "How many languages you know, so many times you are a person" in the modern world has got the peak of the relevance and since early years calls children for studying of languages.

Progressive development and modernization of education in the Republic of Kazakhstan are possible thanks to understanding the country leaders of need and importance of development of the human capital necessary for the steady growth of national economy. According to the Law of RK "About Education" (from 7/27/2017), to the National cultural project "Trinity of Languages", the State program of development of education in the Republic of Kazakhstan for 2016-2019, the State program of development and functioning of languages in the Republic of Kazakhstan for 2011-2020, to the Single language standard of learning three languages (2016) reforming and updating of an education system in the republic has become possible. As the purposes of reforming of education not only the quality and availability of education at all his steps, but also improvement of monitoring and management of development of preschool and school education and training acts[1]. The international experience confirms that investments into the human capital, and, in particular, in education, since the early childhood to mature age, promote progress in the sphere of economy and in society.

Reforming undergoes education in two projections: updating of content of education and introduction of triyazychny education in educational process. Thus, having passed through a program prism the triyazychiya the subject "English" from elementary school to senior changes the status, turning from the training purpose into means of knowledge acquisition on disciplines it is natural - the scientific cycle "Information Scientists", "Physics", "Chemistry", "Biology" which will be taught in English in high school. Functioning of three languages in educational process, their development and a soizucheniye is presented in the Uniform language standard of training in three languages.

On the basis of the foresaid it is possible to allocate the main approaches and the principles of training we rub to target languages:

- a) development of skills in four types of speech activity: audition (hearing), speaking, reading and letter;
- b) communicative approach directed to mastering colloquial standards of the learned language;
- c) cross-cultural and communicative approach, it means that when training in languages attention is paid on development of those qualities of the personality which are demanded for cross-cultural communication;

d) the principle of studying language and culture, it means that training in languages forms the relation to language not only as to means of cross-cultural communication, but also as social value as to reflection of national cultural heritage, the instrument of knowledge of surrounding reality;

e) the principle of "double occurrence of knowledge", it means that, first, language in educational process acts both as the tutorial and as a studying subject;

e) training in three target languages is based according to-level model of studying of languages as CEFR ("Common European Framework of Reference: Learning, Teaching, Assessment" - "The all-European competences of foreign language skills: studying, teaching, assessment"), providing unity, continuity and the continuity of all steps of the general educational system.

Introduction of trinity of languages at elementary school is reasoned by the experimental data of modern science demonstrating intensity of informative processes of formation of language competence at school students of elementary grades. Besides especially didactic aspect, three languages forms feeling of the invariance and firmness of ethnic characteristics, psychological and intellectual openness to other languages and cultures in the identity of school students that is an important element in education and training of younger generation in the modern globalized world. Implementation of the educational program of three languages teaching meets priorities of language policy in RK and is aimed at formation of polylingual culture of the modern citizen of Kazakhstan. Practice of teaching languages at elementary school confirms high extent of assimilation of a foreign language and formation of motivation to further studying of languages [2].

Special attention is paid to value of preschool and initial school education and training within which basic values and background knowledge are put. It is scientifically proved that the early grade level is rather effective for development of foreign languages. This fact is considered in tasks of the State program of development of education of the Republic of Kazakhstan for 2016-2019.

Realization of the tasks set in this program in a part "Updating of content of preschool education and training" has the following prospects:

- to promote reduction in the uniform system of fragmentary acquired practice of early training in foreign languages and foreign experience;
- to provide system scientific and methodical maintenance of activity of subjects of early training in foreign languages;
- to guarantee the continuity of foreign-language education and continuity of educational programs and also development of a cross-cultural and communicative paradigm of modern language education;
- to cause high quality and efficiency of formation of the polylanguage personality as one of essential factors of development of intellectual potential of the country [3].

As it has been already told, according to this program primary foreign-language education is the first step of new 12-year school. The efficiency of a learning of foreign language since early years is confirmed by theoretical calculations of many foreign and domestic scientists. In particular, it is proved that the most optimum age to start studying of foreign language is from 5 to 8 years when the system of native language is rather acquired by the child and to new language the conscious relation develops. At this age still there aren't enough stamps of speech behavior and also there is no fear of communication in foreign language.

For full understanding of systemacity of training in English in preschool institution and elementary school it is necessary to analyse and compare two standard programs for 1 grade and for preschool institutions.

The program for 1 grade has been developed according to State standard of development of secondary education (8/23/2012). The training program unites traditional functions of training and innovative trends in the organizations of educational process at modern school. Updating consists not only in the approaches applied in educational process, such as value-oriented, activity, personal focused and communicative, but also in the system of the educational purposes and the expected results. One of the main requirements to educational process is creation of conditions for independent development of knowledge by the pupil. This approach is directed not only to formation of educational skills, but also on formation of personal qualities of the child which will help him to distinguish the interests and will teach to make decisions. Formation of such informative activity is promoted by the personal focused training approach based on the principles of interactivity and a reflection.

The English curriculum [3] is directed to development by pupils of the program of the A1 level through:

1. The various tasks directed to carrying out the analysis, estimation and creative thinking
2. The usage of a wide range of oral and written sources
3. The tasks which are making active interest and complicated.

Pupils will be able to use vocabulary on subjects: numbers, colors, time, weather, food, clothes, animals, plants, parts of a body, personal information, family, school, friends, entertainments, sport, holidays, traditions, time, art, music, myths and legends, heritage, health, space, equipment.

The analysis of the program of 1 grade has shown that the expected results on audition and use of language are created logically according to requirements for formation of competence of the A1 level according to the All-European standard of language competences (CEFR). The initial stage of studying of language according to requirements of the standard training program is unwritten, in this regard there are no expected results on this section. On reading only 2 purposes it are defined to learn writing of letters and some words. Proceeding from standard in world practice and in RK of-level model of language proficiency it is possible to mark out discrepancies:

1. The pupil has to be able to write letters,
2. The pupil has to be able to write the name
3. The pupil has to be able to rewrite simple words
4. The pupil has to be able to spell simple words
5. The pupil has to be able to read the simple short sentences made of words familiar to him.

These discrepancies are distinguished not only at theoretical comparison of the training program and description of level, but also in practice when using the educational complexes recommended for application at RK schools. Thus there is a contradiction of the training program and content of training in 1 grade of elementary school. Proceeding from a number of hours, allocated for studying of language, contents of the program and two important state documents "The State Program of Development of Education in the Republic of Kazakhstan for 2016-2019 [4]" and "Standard Training Program of Preschool Education and Training" (8/12/2016) studying of English has to begin in preschool institutions where it is included in the program for the section "Communication" at children of the senior group and group of preschool preparation.

1 grade	Senior group
Listening	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Recognize short instructive statements for a narrow range of educational lexicon said accurately and slowly ✓ Recognize limited quantity of the questions said accurately and slowly with hints of the teacher ✓ Recognize names and names of places with hints of the teacher ✓ Recognize with hints of the teacher a question "What is?" ✓ Recognize phonemes ✓ Recognize names of letters of the alphabet 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Listen to the teacher and at the same time reacts to his ordinary teams ✓ Execute the commands relating to art and manual actions ✓ Take part in the short sketches played in group (grade) ✓ Is able to show educational accessories
Speaking	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Make statements about people, objects and the events in a class ✓ Ask questions of people, objects and the events in a class ✓ Distinctly pronounce familiar words ✓ Answer questions of people, objects and a situation in a class ✓ Use words in short dialogues ✓ Be able to introduce oneself and express a request at communication with others 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Greeting and farewell (Hello, Hi, Goodbye, See you) ✓ Request and gratitude (Give me..., please, Come in, please, Thank you) ✓ Apology and forgiveness (I'm sorry, Excuse me, It's O.K.) Wishes and congratulations (Happy Birthday) Representation of and others (I'm....., My name is...., This is..., It's my mum) ✓ Answer to the simple questions concerning the personality and property (Who are you? What's your name? What's this? Who's this? Is it...? Have you got...?) ✓ Execution and submission of short commands (jump, clap your hands, open) ✓ Name of animals and objects (It's a tiger, This is a ball) ✓ Information on the residence, description of people, animals and objects (He's tall, It's big, It's blue, It's got a tail) ✓ Count and use of numbers from 1 to 10

Reading	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Recognize sounds and names of letters of the alphabet ✓ Recognize a capital letter in names and names of places ✓ Recognize names of local sights ✓ Recognize the alphabet for placement of words in alphabetical order on the first letter of a word 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Recognize letters ✓ Recognize words in a text
Use of English	
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Use the only thing and plural of nouns ✓ Use cardinal numbers from 1 to 20 ✓ Use the main adjectives for the description of people and objects ✓ Use a, an, some, the, this, these at the answer to a question "Where?" ✓ Use the interrogative words which, what, where, how ✓ Use demonstrative pronouns of this, these, that, those ✓ Use personal and object pronouns ✓ Use an imperative mood for the main instructions ✓ Use a present form (affirmative, negative, interrogative) ✓ Use there is/there are in affirmative and questions ✓ Use can/can't ✓ Use pretexts of the place and time of in, at, next to, near, on 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Use verbs: be; have got; can Use adjectives: colors, age, size ✓ Use nouns: names; singular; regular plural

Justification of this fact is designated in the uniform language standard "training in languages is directed to mastering colloquial standards of the learned language therefore in the first grade attention is more paid to two types of speech activity: to audition (hearing) and speaking; skills of reading and the letter should be developed through mastering these skills in the native language or on the first language (training language at school)". The analysis of the program for studying of the native language in 1 grade has shown that from 1 quarter at pupils writing skills are gradually formed, and proceeding from hour compliance of lessons of the Russian and English languages it is possible to speak about stage-by-stage development of elementary writing skills and at English lessons. Such exercises as, insert the passed letter, make a word of letters, write the name in language, etc. contribute also to the development of small motility of pupils and help to create complete perception of language, i.e. they can distinguish a letter aurally, recognize her in the text, to call her and to write. The standard training program of preschool training and education provides studying of English in the senior group and group of preschool preparation

Apparently from the submitted table of essential differences in programs of 1 class and the senior group of kindergarten isn't present. The basic word stock and the expected results on audition, speaking and the letter coincide, differences only in the section use of language where to studying less subjects and grammatical constructions are offered.

Comparing standard programs of school and kindergarten essential distinctions haven't been revealed, and it is possible to speak about duplication of the program of school the program of kindergarten. In view of the fundamental document on the organization of-level model of studying of languages as CEFR ("Common European Framework of Reference: Learning, Teaching, Assessment" - "The all-European competences of foreign language skills: studying, teaching, assessment") and having compared him to the program of school, it is possible to speak about need of increase in the period of training of the program of 1 class, at the expense of the beginning of her introduction in the senior group of kindergarten. The purpose of training in English at a preschool and school stage also coincides and consists in development of language thinking, speech mechanisms, communicative abilities and informative abilities in children by means of English. The essential difference has to be in the organization of educational process and methods of language teaching.

References:

1. Государственная программа развития образования на 2016-2019/Астана, Акорда – 2016
2. Единый языковой стандарт обучения трем языкам. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2016.
3. Типовая учебная программа по английскому языку для 1-4 классов МОН РК, Астана – 2016
4. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения – МОН РК, Астана – 2016

ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Сутеева Майра Ақботақызы

Қ.Жұбанов ат. Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Бұлақбаева Мейрамгүл Кеңесбайқызы

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор

Түйін: мақалада мектеп мұғалімдерінің оқу-тәрбие процесінде сыни ойлауды дамыту технологиясын енгізудің теориялық негіздері қарастырылады. Сыни ойлауды дамыту технологиясын қолдану мұғалімге оқушылардың когнитивті қабілеттерін бағалауға, олардың әрекеттерін рефлексиялауға және пән мазмұнын құндылық-мағыналық сипатта меңгеруді, сонымен қатар, сабақта өз әрекетін бақылауға септігін тигізеді.

Резюме: в статье рассматриваются теоретические основы внедрения в учебный процесс технологии развития критического мышления. Применение технологии критического мышления дает возможность учителю оценить когнитивные способности учащихся, провести рефлексию их деятельности и ценностно-смыслового усвоения содержания, а также собственной деятельности на уроке.

Summary: theoretical bases of introduction in the educational process of technology of development of the critical thinking are examined in the article. Application of technology of the critical thinking gives an opportunity to estimate the cognitive capabilities of students, conduct the reflection of their activity and valued-semantic mastering of maintenance, and also to own activity on a lesson.

Қоғам саласында өзгерістер мен ғаламды бетбұрыстар сипаты жастардың іс-әрекетіне, қарым-қатынасына жаңаша талаптар қоя бастады. Оларға ең алдымен білікті маман болуы үшін жасампаздық, шығармашылық әрекеттерді жүзеге асыру өзекті мәселе болып отыр. Сондықтан жастардың зор мүмкіндіктерінің, инновациялық ортаға тез бейімделу алғышарттарын, қабілеттерінің даму тетіктерін анықтау мен қалыптастыру қажеттілігі туындайды. Бұл ретте жоғары мектепте кәсіби білім берудің маңызды бір құрамдас бөлігі болатын педагогикалық-психологиялық дайындықтың және адам бойындағы әлеуеттерді, шығармашылық қабілеттерді танытуға, қалыптастыруға деген белсенді әрекетті іске асыратын педагогикалық сынилықтың орны ерекше маңызды және мәнді.

Сыни ойлауда креативтіктің сипатын қарастыру оны оқып-үйренудің негізгі сараптамалық бағытына негізделген қазақстандық ғалымдардың (А.Қ.Рысбаева, Ш.Таубаева, Ә.Әмірова, Б.Тұрғынбаева, М.Бұлақбаева, т.б.) және атақты психологтардың (Ж.Пиаже, Дж. Брунер, Л.С.Выготский) еңбектерінде әр тұлғада әр түрлі сан мен сапада кездесетін психологиялық креативтік тетіктер мен креативтік әлеуетін анықтауға басты назар аударылады.

Бүгінгі күні түрлі ғылыми әдебиеттерде «сыни ойлау» терминіне түрлі анықтамалар беріледі. Дж. А.Браус пен Д.Вуд сыни ойлауды неге сену керек және не істеу керектігіне зейінді шоғырландыруда саналы рефлексивті ойлау ретінде анықтайды. Сынаушылар өзіндік «Менін» (объективті, логикалық және басқаның көзқарасын) саналы түрде түсінуге талпынады. Олардың түсінігі бойынша, сыни ойлау – сауапты ойларды іздестіру және өзіндік сенім білдіруден бас тарта алу [1].

Д.Халперн «Сыни ойлаудың психологиясы» атты еңбегінде сыни ойлауды бағытталған ойлау деп есептейді, ой елегінен өтуімен, логикалық және мақсаттылығымен, қол жетімді нәтижелерге жету ықшамдылығын арттыратын когнитивті дағдылар және стратегияларымен ерекшелінеді [2].

Бүгінгі күні білім беруді дамытудың негізгі басымдылығы оның тұлғаға бағдарлануына бағытталады. П.Е.Решетниковтың пікірінше «Оқытудың тұлғаға бағдарлануын жүзеге асыру тұлғалық қызметтерін (өз өмірінің бейнесі мен үлгісін құрастыру, шығармашылығын көрсету, айғақтарға сыни баға беру, т.б.) көрсетуге септігін тигізетін оқушылардың іс-әрекетін педагогикалық тұрғыда жетекшілік жасауын болжайды» [3].

П.Е.Решетников маңызды тұлғалық қызметтерді төмендегідей ажыратады:

- ойлап-табу қызметі (таңдай алу қабілеті);
- рефлексиялық қызмет (өз әрекетін бағалау қабілеті);
- тұрмыстық қызмет (өмірдің мәнін іздестіру мен шығармашылық);
- қалыптастырушы қызмет («Мен» бейнесін қалыптастыру);
- жауапкершілік қызметі («Мен бәріне жауап беремін» сөз тіркесіне сәйкестігі);
- тұлғаның даралығы қызметі [3. 36 б].

Мұғалімнің міндеті оқушылардың бойында білім мен білікті қалыптастырып қана қоймайды, сонымен қатар, жоғарыда келтірілген тұлғаның қызметтерін құру және дамыту үшін мүмкіндіктермен қамтамасыз етеді. Яғни, оқу процесі дәстүрлі түрден инновациялық сипат алады. Американдық психолог К.Роджерс мектеп мұғалімдеріне оқыған дәрістерінің бірінде «... баланың өзі

кабылдаған ақпараттар ғана білім бола алады» - деген болатын [4]. Мұғалім ақпарат беруші ғана емес, оқушыларға білімді өз бетімен игеруге септігін тигізеді.

Сыни ойлауды дамыту технологиясы – білімді тұлғаға бағдарлауға айналдыру тәсілдерінің бірі. Алайда, бұл да жеткіліксіз.

Заманауи қазақстандық педагогикалық ғылымда оқушыларға білім беру мен тәрбиелеудің түрлі аспектілеріне сәйкес мәселелер қарастырылған: оқушылардың саяси мәдениетін қалыптастыру (К.К.Жампеисова), оқушыларға патриоттық тәрбие беру (С.Т.Иманбаева), мектеп оқушыларына адамгершілік-құқықтық тәрбие беру (А.А.Калюжный, Э.А.Урунбасарова), іскерлік қарым-қатынас проблемалары (Н.А.Неустроева), оқушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру (О.Н.Франковская), білім беруді ізгілендіру және гуманитаризациялау проблемалары (А.А.Бейсенбаева, Р.А.Мукажанова), тұлғаның құндылық бағдары (Г.К.Нургалиева, Р.К.Төлеубекова), тұлғаны әлеуметтендіру және ынтымақтастық, өзін-өзі тәрбиелеу мәселелері (Г.Т.Хайруллин, В.В.Трифонов, Н.Д.Хмель, Н.Н.Хан, т.б.), шығармашылық ойлау қабілеттерін арттыру (С.А.Әмірова, Б.А.Туғынбаева, М.К.Бұлақбаева, т.б.).

Жалпы білім беретін орта мектептерде оқушыларға қойылатын талаптарды ескере отырып, бірқатар зерттеу жұмыстарын негізге алдық. Мектеп қабырғасында оқушылардың белсенді өмірлік көзқарастары қалыптасады, ойлау қабілеттері дамиды. Өз бетімен таңдау және ақпаратты саналы түрде ой елегінен өткізу ең басты мәселе болып табылады.

Ойлау дегеніміз не? Жалпы мағынада, бұл «тәжірибені, ойды салыстыра отырып, одан қорытынды шығару арқылы адамның ой-елегінен өткізе алу қабілеті» [5, 324б]. Сонымен қатар, ғылыми категория, әрі психологиялық, әрі кешенді пәнаралық зерттеулердің пәні болып табылады.

Ойлаудың материалды физиологиялық тетіктерін жоғарғы жүйке әрекетінің физиологиясы зерттейді. Ойлау акттерін жүзеге асыруға көмектесетін тетіктерін оқып-үйрене отырып, физиология ойлау процесін «ми қабатының үлкен жарты шарының күрделі аналитикалық-талшықтық іс-әрекетінің түбірі» ретінде қарастырылады [6,93б]. Ойлау процесі үшін, ең алдымен, ми қабаттарының арасында пайда болатын анализаторлардың күрделі уақытша байланыстарының маңызы зор. Жеке ми қабаттарының әрекеттері ішкі тітіркендірушілермен өзгертіледі.

Ойлаудың мәнін психология ғылымы да «Ойлау процесі қалай өтеді» деген сұраққа жауап бере отырып түсіндіреді. Сонымен қатар, басқа ғылымдардың зерттеу нәтижелеріне және бірқатар теориялардың дамуына негізделеді.

Ойлау процесін түсіндіретін белгілі теорияларға тоқталатын болсақ, ең алдымен бұл тұжырымдамаларды екі үлкен топқа бөлуге болады:

бірінші топқа жататын тұжырымдаманың өкілдері адамдарда өмір тәжірибесінің әсерімен өзгермейтін табиғи, интеллектуалдық қабілеттіктердің болатындығы туралы қағидадан туындайды;

екінші топтағы тұжырымдаманың негізіне ақыл-ой қабілеттіліктері өмірге келгеннен кейін, өмір бойы қалыптасады және дамиды деген түсінікті жатқызады.

Бірінші тұжырымдар бойынша интеллектуалдық қабілеттіктер және интеллектінің өзі жаңа білімді алу мақсатында қабылдау мен ақпаратты оңдауда қамтамасыз ететін ішкі құрылымның жиынтығы ретінде анықталады.

Сәйкес келетін интеллектуалдық құрылымдар даяр күйінде адамда туғаннан беріледі, бірте-бірте организмнің ес үрдісінде дамиды деп есептеледі. Бұл интеллектуалдық қабілеттіліктер (нышандар) идеясы неміс психологтарының мектебінде орындалған ойлау саласындағы көптеген еңбектерге тән.

Ойлаудың негізгі үш түрі кездеседі: ұғым, пікір, ой қорытындысы (Кесте 1).

Кесте 1 – Ойлаудың түрлері

Түрлері	Сипаттамасы	Құрамы
Ұғым	заттар мен құбылыстардың жалпы және маңызды қасиеттерін бейнелейтін ойлаудың түрі	зат туралы түсініктерден – оның қасиеттері, жағдайлары, байланыстары және қатынастарынан тұрады
Пікір (жеке, жалпы, ақиқат, жаңсақ және қате)	қандай да болсын ережені бекіту немесе жоққа шығару түрінде іске асатын ойлаудың түрі	сөздерде, сөйлемдерде байқалады
Ой қорытынды (индукция, дедукция және ұқсастық (аналогия))	тарихи қалыптасқан ойлаудың логикалық түрі	бір немесе бірнеше белгілі пікірлерден жаңа пікір туады

Ұғым – заттар мен құбылыстардың жалпы және маңызды қасиеттерін бейнелейтін ойлаудың түрі. Ұғым бір-бірімен байланысты зат туралы түсініктерден – оның қасиеттері, жағдайлары, байланыстары және қатынастарынан тұрады. Әрбір зат, әрбір құбылыс әртүрлі көптеген қасиеттерді, белгілерді иеленеді.

Пікір — мұнда қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстардың арасындағы байланыстар мен қатынастар және олардың қасиеттері мен белгілері бейнеленеді. Пікір — бұл қандай да болсын ережені бекіту немесе жоққа шығару түрінде іске асатын ойлаудың түрі. Пікірде біз заттың шын болуы туралы қолдаймыз немесе жоққа шығарамыз, заттарда белгілердің, қасиеттердің және қатынастардың болуын қолдаймыз немесе жоққа шығарамыз.

Ой қорытындысы – тарихи қалыптасқан ойлаудың логикалық түрі, ол арқылы бір немесе бірнеше белгілі пікірлерден жаңа пікір туады. Мысалы, біз екі пікірді қарастырып көрелік: «Күн басқа барлық аспан денелері сияқты, оның ішінде жер сияқты сол элементтерден тұрады», «Күнде гелий элементі бар». Осы екі пікірден жаңа пікір шығаруға болады: «Демек, жерде де гелий элементі болады».

Қорыта келе айтарымыз, қазіргі кезеңде білім берудің сапасын жақсарту, әдістемелік негізін өзгерту заман талабына сәйкес туындап отырған қажеттілік. Өйткені, мектептің әр күні көптеген ғылыми жаңалықтарға, терең әлеуметтік өзгерістерге толы. Бұрын оқу үрдісінде мұғалім басты роль атқарған болса, қазір оқушының белсенділік көрсететін кезі туды. Сабақ мұғалімнің емес, оқушының іс-әрекетімен бағаланады. Қазіргі заманда нені оқыту емес, қалай оқыту маңыздырақ болып отыр. Сабақ барысында оқушының ізденуі мен зерттеу дағдыларын қалыптастыра отырып, пәнге деген қызығушылықтарын арттыру мақсатында қолданылатын технологиялар баршылық. Солардың маңызыдысы – сыни ойлауды дамыту технологиясы.

Әдебиеттер:

1. Браус Дж., Вуд Д. Инвайронментальное образование в школах: Пер. с англ. — НААЕЕ, 1994.
2. Халперн Д. Психология критического мышления. — СПб., 2000. — (Сер. «Мастера психологии»).
3. Решетников П. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей: Рождение мастера. — М., 2000. — С. 46
4. Заир- Бек С.И. Развитие критического мышления на уроке: Пособие для учителя / С.И. Заир – Бек, И.В. Муштавинская.- М.: Просвещение, 2004.- 175 с.
5. Бутенко А.В., Ходос Е.А. Критическое мышление: метод, теория, практика. – М., 2002, -173 с
6. Орынбеков М. Этапы формирования исследовательской культуры будущего учителя //Проблемы формирования профессионального мастерства. – Алма-Ата, 1984. - С. 33-39.

ANALYSES OF DIFFERENT POINTS OF VIEW ON COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING

Nyshanova Saltanat Tynybekovna

*Candidate of pedagogical science, associate professor
Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish*

Patchakhanova Umida

Master Student of Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University

Түйін. Бұл мақалада коммуникативті оқыту туралы зерттеушілердің түрлі көзқарастары қарастырылады

Резюме. В этой статье рассматриваются различные точки зрения ученых о коммуникативной методике.

Summary. This article deals with scientists' different points of view about communicative language teaching.

Nowadays Kazakhstan has launched a major initiative to improve English language teaching in its education system. One of the main goals is to improve the communicative competence of its graduates. In the area of second language acquisition, communication, communicative competency and communicative language teaching are all key concepts. However, there is no uniform interpretation of the meanings of these concepts. Indeed, there is a great deal of confusion as to what they are all about. In this paper I would like to analyze several points of view about communicative concepts and their applications to language and methods of teaching language. In the first section I will discuss the notion of communicative competence with reference to Hymes', Widdowson's and etc work regarding communicative language teaching. Then I will address Canale and Swain's theoretical framework of communicative competence. Finally in the fourth section We will discuss the application of communicative competence to language teaching[1].

Widdowson's and Hymes' concept of communicative language teaching

Widdowson views language learning not merely as acquiring the knowledge of the rules of grammar, but also as acquiring the ability to use language to communicate. He says that knowing a language is more than how to understand, speak, read, and write sentences, but how sentences are used to communicate. "We do not only learn how to compose and comprehend correct sentences as isolated linguistic units of random occurrence; but also how to use sentences appropriately to achieve communicative purposes."

According to Widdowson, the idea that once competence is acquired, performance will take care of itself is false. He states that six or more years of instruction in English does not guarantee normal language communication[2]. He suggests that communicative abilities have to be developed at the same time as the linguistic skills; otherwise the mere acquisition of the linguistic skills may inhibit the development of communicative abilities. Widdowson's idea seems to be influenced by Hymes' thought that children acquire not only the knowledge of grammar, but also the knowledge of appropriateness. Hymes points out that children acquire knowledge of sociocultural rules such as when to speak, when not to speak, what to talk about with whom and in what manner, at the same time as they acquire knowledge of grammatical rules. "Children develop a general theory of speaking appropriately in their community from a finite experience of speech acts and their interdependence with sociocultural features." Taking this into account, Widdowson strongly suggests that we need to teach communicative competence along with linguistic competence.

To make the discussion of teaching both linguistic and communicative competence clear, Widdowson distinguishes two aspects of performance: "usage" and "use." He explains that "usage" makes evident the extent to which the language user demonstrates his knowledge of linguistic rules, whereas "use" makes evident the extent to which the language user demonstrates his ability to use his knowledge of linguistic rules for effective communication. He also distinguishes two aspects of meaning: "significance" and "value." Significance is the meaning that sentences have in isolation from the particular situation in which the sentence is produced. Value is the meaning that sentences take on when they are used to communicate. Thus acquisition of linguistic competence is involved in use. Widdowson suggests that the classroom presentation of language must ensure the acquisition of both kinds of competence by providing linguistic and communicative contexts. Linguistic context focuses on usage to enable the students to select which form of sentence is contextually appropriate, while communicative context focuses on use to enable the students to recognize the type of communicative function their sentences fulfill. Widdowson suggests that the selection of content should be made according to its potential occurrence as an example of use in communicative acts rather than as an example of usage in terms of linguistic structure. Grammar must be based on semantic concepts and must help a learner to acquire a practical mastery of language for the natural communicative use of language.

Brown's concept of communicative language teaching

Brown aptly describes the "march" towards CLT: "Beyond grammatical discourse elements in communication, we are probing the nature of social, cultural, and pragmatic features of language. We are exploring pedagogical means for 'real-life' communication in the classroom. We are trying to get our learners to develop linguistic fluency, not just the accuracy that has so consumed our historical journey. We are equipping our students with tools for generating unrehearsed language performance 'out there' when they leave the womb of our classrooms. We are concerned with how to facilitate lifelong language learning among our students, not just with the immediate classroom task. We are looking at learners as partners in a cooperative venture. And our classroom practices seek to draw on whatever intrinsically sparks learners to reach their fullest potential."

Also Brown gives his definition of CLT as "an approach to language teaching methodology that emphasizes authenticity, interaction, student-centered learning, task-based activities and communication for the real world, meaningful purposes[5]."

Other researchers' concept of communicative language teaching. The Communicative Language Teaching Method (CLT) Probably the most recent method in language teaching, the CLT came as a result of dissatisfaction with pattern practice most popular with the Audio-Lingual Method. Arthur observes that CLT takes pedagogical ideas from a wide range of methodological approaches and it is therefore adaptable to a range of different learner needs and styles. It emphasizes functions rather than forms of language with lessons and organized concepts such as 'asking for things' how to converse with others', 'how to deliver a speech in a meeting', 'how to address elders', e.t.c. [3]. That is focusing on the skills needed to express and understand different kinds of functions such as request, describing, expressing, expressing likes and dislikes etc. It tilts towards attempts to produce more appropriate materials for L2 language teaching which has a purpose (e.g English for Engineers English for Non-Igbo Youth Corps Members serving in Igbo Land etc.). It uses notional syllabus and some other communicatively organized syllabi. This method emphasizes language use and the process of communication. Notional syllabi are designed to care of communicative information from the onset but also incorporating grammatical and structural factors. CLT adopts role play, simulation, drama, storytelling, group activities, dialogue, and conversation. It is essentially learner centered focusing on the learner and his communicative needs. Ezeude observes that the scope of the CLT had been expanded by mid 70s by both British and American proponents who now see it as an approach not just a method[4].

With the advent of globalization, the 'ideal native speaker' idea has been on rapid decline. English language is supposed to serve the purpose of non-native English speakers who now outnumber native speakers. Since its inception, the proponents of CLT have been blowing trumpets to prove its efficacy in ELT. Although the matter is mostly in favor of applying the CLT approach in an EFL classroom, some criticism has been laid against it, which is, for the most part, justified when we evaluate its implementation in such countries as Korea, China, Japan, Bangladesh and Vietnam where EFL teaching faced a lot of hurdles caused by local conditions. Chowdhry (2010) wrote "when CLT was introduced, the English as a foreign language (EFL) context in which it would inevitably be applied was not considered". As Brown also asserted "the much professed and popular theories (i.e. CLT) devised in the inner-circle of countries may or may not be compatible with the teaching conditions in the outer-circle countries"[5]. This highly westernized methodology of ELT was alien to the locally sanctioned teacher-centered system where the authority of the teacher has local and cultural approval. Although teaching should never be stagnant, a paradigmatic shift in teaching methodology can cause a total collapse in language teaching. ESL/EFL necessarily takes a cross-national and multi-cultural aspect, which has to consider local needs and socio-economic conditions. Researchers and other stakeholders are keen to know its efficacy in Southeast Asian countries. Writing in a Chinese context, Wei (2011) wrote: *Given the gap between the theories of communicative competence and the task confronting EFL teaching and learning, most of the previous research studies maintained that EFL countries should carefully study their English teaching situations and decide how CLT can best serve their needs and interests.* In China too, where the call for adoption of CLT was not accidental, it came from the educational problem that needed to be solved. This problem was the existing unsatisfactory teaching results of the traditional grammar-oriented method (Liao, 2000). The introduction of the CLT approach faced many hurdles in the Chinese context, as Liao quotes Hird (1995) saying that

The teachers believed that it was not feasible to adopt CLT because China had its special characteristics. These characteristics included the teachers' inability to teach communicatively and grammar-focused examination pressure...And may be that is just as well because China is a vastly different English language teaching environment from the one that spawned and nurtured the communicative approach.

In conclusion, modern trends in language teachings tend to favour the Communicative Language Teaching Method because it seeks to address the communicative reality of language. Attention is now being paid to not only the forms and structures of language but also to the functional or communicative use of language which is underscored by the appropriate and practical use of language in context. It will be of no use to anybody, except for academic purposes, to study a language and not be able to communicate effectively with that language. What we have in the country now could well be described as ‘delivering today’s goods with yesterday’s tools’. Government at the three tiers should make a concerted effort at keeping the language teachers abreast with the current global trends in language teaching methodology by sponsoring the teachers and those that monitor or ensure implementation of educational policies for trainings. Furthermore, there should be effort made to replace obsolete teaching aids, books and equipment and also ensure that such obsolete tools do not find their way into our country again. All of these theories are important in trying to design successful models for foreign language teaching. Theories of communicative competence and communicative language teaching have contributed a great deal to our understanding of language acquisition. We need to continue studying and clearing up confusion in the area of communicative competence. Foreign language teachers and those who design educational materials are especially affected since approaches to language learning using theories of communicative competence place high demands on teachers and material designers. Humanistic techniques, individualized instruction and adaptation of the student-teacher relationship are among the most essential ingredients for successful communicative language teaching. Understanding the concepts of communicative competence and applying them to language teaching is hard work, but the benefits to our students’ language learning are well worth the time invested.

References

1. Hymes, D. “On Communicative Competence,” in Sociolinguistics, J.B. Pride and J. Holmes, Eds. Harmondsworth: Penguin. 1973, pp.99-101.
2. Widdowson, H.G. Teaching Language as Communication. London: Oxford University Press. 1978, pp.52-62.
3. Arthur, E. ‘Language teaching approaches and methods - presentation transcript’. 2010, pp.6-19.
4. Ezeude, J.I. ‘Innovational approaches and methods in language teaching: Is Nigeria Abreast of the Times?’ In B.N. Anasiudu et al (eds.) *Language and Literature In A Developing Country: Essays in Honour of Professor B.O.A. Oluikpe*. Onitsha: Africana First Publishers Limited. 2007. Pp. 202-213.
5. Brown H.D. Teaching by principles: An attractive approach to language pedagogy. New York: Longman. 2001, pp.25-28.

REVEALING THE EMOTIONAL LEVEL OF GENDER COMMUNICATIVE PERSONALITY IN THE SOCIOCULTURAL EURASIAN SPACE ¹

Nikolay Alefirenko,

Doctor of Philological Sciences, Professor of the National Research University "Belgorod State University", Belgorod (Russia), n-alefirenko@rambler.ru

Maral Nurtazina

Doctor of Philological Sciences, Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana (Kazakhstan), nurtazina2@gmail.com

Түйін. Зерттеудің мақсаты - танымдық-мәдени феномен «эмоциялар негізгі әлемдік» адам деп санайды және Астана (Қазақстан) студенттері арасында жүргізілген бірлестігі эксперимент отырып, динамикалық перспективада нақты фрагменті концептосферы эмоциялар талдау. сәулет өрнек әдетте талдау бірінші кезеңінде дискурс түрі анықталады Назар аударыңыз, біз бағалау эмоциялық орыс және қазақ тілдері негізгі элементтерінің тасымалдаушылар пайда мен вербализации ерекшеліктерін талдау, бір психолингвистикалық эксперимент өткізілді. Екінші кезеңде бағаланатын эмоционалдылықтың негізгі сипаттамалары, олардың коммуникаторлардың нақты қарым-қатынаста жүзеге асырылуы анықталды. зерттеу әдісі ретінде біз тізбек бағытталған ассоциативті эксперимент пайдаланылатын және адам ядро лексикасын анықтауға; сауалнама реляциялық кестелер түрінде ұсынылды, оның негізгі салалары түрлі ынталандырулар болды. Авторлар гендерлік концептосферы эмоциялар зерттеу, нормалар мен бағалау коммуникантс нақты сөйлеу мінез-құлық негізінде болады қорытындыға келді. Біз респонденттер-студенттердің эмоционалдық жай жүйелеудің теңестіру сәйкес келеді синонимдер түрлі сөздіктер негізінде фактор жіктеу негізгі эмоциялар өткізді.

Кілт сөздер: эмоциялардың негізгі әлемі, тұжырымдамасы, психолингвистикалық эксперимент, гендерлік ерекшелігі, эмоционалдық бағалануы.

Резюме. Цель исследования – рассмотреть когнитивно-культурный феномен «базисный мир эмоций» человека и проанализировать конкретный фрагмент концептосферы эмоций в динамическом ракурсе с использованием ассоциативного эксперимента, проведенного среди студентов города Астаны (Казakhstan). Отметим, что архитектура их выражения обычно детерминирована типом дискурса. На первом этапе анализа мы провели психолингвистический эксперимент, проанализировав специфику проявления и вербализации у носителей русского и казахского языков базовых элементов оценочной эмотивности. На втором этапе выявлены основные характеристики оценочной эмотивности, их реализация в реальном общении коммуникантов. В качестве метода исследования мы использовали направленный цепной ассоциативный эксперимент и выявление ядра лексикона человека; предложена анкета в виде реляционных таблиц, ключевыми полями которых выступили различные стимулы. Авторы приходят к выводу о том, изучение гендерной специфики концептосферы эмоции, нормы и оценки могут основываться на специфике речевого поведения коммуникантов. Проведенная нами факторная классификация базовых эмоций на основе разных словарей синонимов совпадает с выстраиванием систематизации эмоциональных состояний респондентами-студентами.

Ключевые слова: базисный мир эмоций, концептосфера, психолингвистический эксперимент, гендерная специфика, оценочная эмотивность.

Abstract. The purpose of the research is to consider the cognitive and cultural phenomenon of the "basic world of emotions" of a person and to analyze a specific fragment of the conceptsphere of emotions in a dynamic perspective using an associative experiment conducted among the students of the city of Astana (Kazakhstan). Note that the architectonics of their expression is usually determined by the type of discourse. At the first stage of the analysis, we conducted a psycholinguistic experiment, analyzing the specifics of manifestation and verbalization of the basic elements of estimated emotivity in the speakers of Russian and Kazakh languages. At the second stage, the main characteristics of the estimated emotiveness, their implementation in the real communication of communicants, are revealed. As a method of investigation, we used a directed chain associative experiment and the identification of the core of the human lexicon; a questionnaire was proposed in the form of relational tables, the key fields of which were various incentives. The authors come to the conclusion that the study of the gender specificity of the conceptsphere of emotion, norms and assessments can be based on the specifics of the speech behavior of communicants. The factor classification of base emotions carried out by us on the basis of different synonym dictionaries coincides with the alignment of the systematization of emotional states by student respondents.

Key words: basic world of emotions, conceptsphere, psycholinguistic experiment, gender specificity, estimated emotiveness.

1. Introduction. To the statement of the problem.

Modern linguistics differs anthropocentric approach to language because "the real value is not "language" in abstracting from man but only man as the carrier of linguistic thinking" [1, p. 182]. The subject of consideration of this work fits into the actual problems associated with the study of lexical units in functional and cognitive aspects, taking into account the emotional state of a person.

At the same time, the cultural, scientific and economic contacts of countries and their peoples that have grown dramatically in our time inevitably raise the topic of "language and culture" and "language personality" among the most important general linguistic and sociolinguistic problems, since it is precisely with culture and language that spiritual communication of people, understanding and cooperation of peoples, and communication of cultures is actualized in the communication of personalities.

In this context, the linguistic and cultural field "national linguistic personality" is a space of intersection of language and culture, since the latter characterizes the features of the behavior, consciousness and activity of people in specific spheres of public life. The culture of the language personality of any

¹ The paper was carried out within the framework of the implementation of the scientific project "Technologies for the Formation of Multilingual Communication: Discursive Practices and Speech Behavior" on the basis of Grant Funding of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for the years 2018-2020. №AP0513616 / GF4-18

nationality determines its behavior, in particular, when expressing various kinds of emotions. A. Anna Wierzbicka Vezhbtskaya operates with the concept of "culturally conditioned scenarios" – "short sentences or small sequences of sentences through which an attempt is made to capture the unspoken norms of the culture of a community from the point of view of their bearer" [16, p. 23-25].

For example, in "culturally conditioned scenarios" the rules for communicating with other people are expressed, which are reflected, in particular, in "scenarios of feelings". Scenarios of Kazakh restraint, non-manifestation of feelings (grief, joy) are due to the culture of this people. Eastern culture as a whole prescribes restraint, moderation in the expression of feelings, in contrast to the western, in which it is customary to express their joy with loud laughter, with a broad smile, with sorrow - with tears and sobs. If in Western culture, a direct view of communication is considered a manifestation of sincerity, then for the Kazakhs - this is the height of impropriety, disrespect and even a sign of hostility towards a person.

Peculiarities of ethnic stereotypes that determine the emotional behavior of Kazakhs in different situations refer to the Eastern type, to the so-called "highly contextual cultures" [2; 3; 4; 5], although there is also a specificity associated with the Eurasian mentality. Kazakhs are characterized by calm and composure in the expression of feelings, sedentary, deliberate actions. They are very reserved in praise and abuse, sharply uplift the dignity of a person, rarely interfere in other people's affairs. And this is reflected both in the vocabulary of this or that people, and in the types of speech acts.

On the other hand, Kazakh women, unlike Muslim women of other nations, are more free in their actions and deeds. Girls who galloped on horseback and fired on no worse than any man (Queen Tomiris-4th century AD) fought alongside men on the battlefield (Alia Moldagulova, Manshuk Mаметova – Heroes of the Soviet Union during the Great Patriotic War), to some extent, the masculine qualities of character: this is straight forwardness in judgments and looseness in deeds. It was the Kazakh women who never wore a veil. All this is in harmony with modesty, external restraint.

The emotional conceptosphere that transmits emotions and the estimated attitude of the individual to them, as well as having a complex semantic structure, obligatory involves the consideration of certain cultural aspects, as V.I. Shakhovskiy substantiates the current situation of the current linguistic theory of emotions [6, p. 34]. It is the cultural component that sets the pattern for its dynamic development, taking into account the psychological, semiotic, sociological, general cultural factors.

In this perspective, the interpretation of the emotional conceptosphere, taking into account the theory of the cognitive metaphor and models, which is an important factor in the development of the individual's consciousness, includes important properties, since it has a systemic character [7; 8; 9; 10], provides an opportunity for a deep understanding of the conceptualization of emotional concepts. As noted by J. Lakoff and M. Johnson, the principle of analogy with the basis of the cognitive metaphor, "enables us to see an object or idea as if in the light of another subject or idea that allows us to apply knowledge and experience acquired in one area, to solve the problem in another area" [8, p. 23].

Basic emotional concepts of Russian and Kazakh languages are emotional concepts that N.A. Krasavskiy describes as "ethnically, culturally conditioned complex cultural and semantic, as a rule, lexically and / or phraseologically verbalized education, based on a conceptual basis, which includes in addition to the concept image, cultural value and functionally replacing the person in the process of reflection and communication subjects (in broad sense of the word) of the world, which causes a biased attitude towards them of man" [11, p. 16]. This kind of concept N.F. Alefirenko views as "a complex and multi-tiered education in whose discrete composition is still an appraisal and relational-valued semantics containing information about the relation of a person to a reflected object" [12, p.144; 3].

Of course, we rely on the definition of the concept proposed by Yu.V. Stepanov as "a clot of culture in the mind of man; then, in the form of which culture enters the mental world of man ... the basic cell of culture in the mental world of man" [13, p. 42].

E.G. Ozerova, M.Yu. Sheveleva proposes to rely on the syncretic theory of the concept and consider such emotional concepts as integrative concepts [14, p.48-49].

Involving a metaphor for understanding the experience is one of the important achievements of human thinking. As many Kazakh, Russian and foreign scholars believe, the study of metaphor becomes more intense, captures different areas of knowledge [15; 16; 17; 18; 19]. The consequence of interaction of various directions of scientific thought was the formation of cognitive science [2; 5; 6; 9; 12].

Therefore, in analytical studies, attempts are made to describe metaphorically emotions. For example, J. Lakoff and M. Johnson note that the linguistic means of expressing emotions in most cases are metaphorical, since the emotional manifestation of the senses is most often not expressed directly, but is interpreted in the image of some other system, being likened to something. For example, emotions happiness and sadness are metaphorically contrasted as top-bottom: happiness is up, sad is down [8; 7] At the same

time, according to J. Lakoff and M. Johnson, this metaphor has both a physical basis (the person drops his head down when he is sad and raises when he rejoices) and cultural – this metaphor is a kind of a generic metaphor "good-up", "the bad is the bottom."

At the subsequent stage of psycholinguistic and cognitive analysis of emotional concepts in this work using an associative experiment, the semantic gradation of words denoting emotions is demonstrated.

At the same time, we take into account the research of N.A. Krasavsky, who, considering the "emotional type of communication", takes into account such specific features as "verbal and non-verbal signs / symbols" [11, p.11]: "the sender's desire to effectively influence the recipient in order to achieve certain pragmatic goals and expression own emotions" [11, p.12; 7; 8].

2. The purpose, objectives and methodology of the study.

The purpose of the research is to consider the cognitive and cultural phenomenon of the "basic world of emotions" of a person and to analyze a specific fragment of the conceptosphere of emotions in a dynamic perspective using an associative experiment conducted among the students of the city of Astana (Kazakhstan). Note that the architectonics of their expression is usually determined by the type of discourse (works of art, everyday manifestations and scientific). We will only consider the colloquial sphere.

At the first stage of the analysis, in order to reveal the emotional level of the gender communicative personality, we conducted a psycholinguistic experiment analyzing the specifics of manifestation and verbalization of the basic elements of estimated emotivity in carriers of Russian, Kazakh and English languages, such as joy, sadness, anger and fear, in order to establish gender differences in content, speech "extinction" (the term E.V. Kreidlina) and evaluation of the above emotions, conditioned by the cultural stereotypes and gender roles that have developed in the society new expectations.

The sphere of emotional experiences permeates all aspects of human life, represents one of the forms of reflection, cognition and appreciation of our real reality, and "happiness" (great joy), "fear" (horror), "sadness" (sadness), "anger" (indignation), according to Yu.S. Stepanov refer to the basic emotional vocabulary "basic mental experiences" [13], which convey different emotions and feelings. In addition, such nominations-emotions are a sign education, which convey the concept both as a cognitive structure, and as a "cluster of culture" [13].

The next stage is to reveal the main characteristics of the estimated emotiveness, their implementation in some estimated emotive fragments of artistic texts and in the real communication of communicants. This, it seems to us, would allow shifting the emphasis from evaluative-emotive vocabulary to a person emotionally and evaluatively perceiving the surrounding reality, as well as to explore ways of symbolization and the means of linguistic conceptualization of these emotions in heterogeneous linguocultures.

As a method of investigation, we used the directed chain associative experiment Yu.N. Karaulov [20] and the identification of the nucleus of the human lexicon. A.A. Zalevskaya [5, p. 48-49]. Accordingly, the questionnaire proposed by our respondents formed a database in the form of relational tables, the key fields of which were the proposed four stimuli, to which the number of chain reactions unlimited by the experimental conditions is in the ratio of many to one.

3. Results of the associative experiment

The database structure allows multivariate analysis of the material and the detection of correlated parameters, including in the interactive mode. The material for the study was obtained as a result of the aforementioned associative experiment in which students (students of the Philological Faculty of the L.N. Gumilyev Eurasian National University, Astana, Kazakhstan – 180 students, including 78 students of the Russian department and 34 students – and 68 second-year students in 2015 and again in 2017) were asked to focus on reflecting on their experience of the following basic emotions: happiness (great joy); sadness (sadness), anger (resentment) and fear (horror). The number of reactions per stimulus and their lexical parameters was not limited to the experimental conditions.

After the selection of irrelevant questionnaires (19), rejected for various objective reasons, the number of questionnaires analyzed was 161, there were 74 male questionnaires and 87 women. In total, 2,959 reactions were received on stimuli, including the same and similar in meaning (the students themselves participated in the processing of information). The whole volume of reactions has undergone a certain formalization, namely lexically similar and grammatical invariants of the reactions were combined into clusters and counted as one unit, which allowed to adequately analyze the reactions, regardless of their invariance in the questionnaires. Thus, the volume of the thesaurus-classifier was 1.293 different reactions.

The analysis of the average number of reactions to the four proposed stimuli, taking into account the gender of the respondents, makes it possible to conclude that the notion of the meaning of the evaluative emotive experiences studied in the experience of the carriers of Russian and Kazakh languages is formed and

shows that the most formed and represented in the individual experience of Russian and Kazakh respondents are:

- 1) the idea of "happiness" (men – 5.54 reactions, women – 6.39 (of them – among Russian students: men – 3.38 reactions, women – 3.12, among Kazakh students: men – 2.16 reactions, women – 3.27);
- 2) followed by "sadness" (4.24 and 5.01, respectively, of which: among Russian men – 2.01 and among Kazakh men – 2.23 reactions, among Russian women – 2.24 and among female Kazakhs – 2.77);
- 3) on the third place – "anger" (3.73 and 4.41, among them: among students – Russian men – 1.91 and Kazakh men – 1.82, Russian women – 2.28 and – Kazakh women – 2.13);
- 4) in the fourth place is "fear" (3.34 and 3.86, among them: Russian men – 1.51, Kazakh men – 1.83, Russian women – 1.81, Kazakh women – 2.05).

Suggested incentives concepts		Reaction-presentation			
		men		women	
		Kazakhs	Russian	Kazakhs	Russian
1	Happiness (a big joy)	2.16	3.38	3.27	3.12
	Total:	5.54 reactions		6.39 reactions	
	The level of stereotyped reactions	2.06		2.20	
2	Sadness (sadness)	2.23	2.01	2.77	2.24
	Total:	4.24 reactions		5.01 reactions	
	The level of stereotyped reactions	1.73		1.81	
3	Anger (resentment)	1.82	1.91	2.13	2.28
	Total:	3.73 reactions		4.41 reactions	
	The level of stereotyped reactions	1.44		1.71	
4	Fear (horror)	1.83	1.51	2.05	1.81
	Total:	3.34 reactions		3.86 reactions	
	The level of stereotyped reactions	1.64		1.76	

Table 1 Results of the proposed incentives for concepts and response-presentation

As can be seen from the conducted associative experiment, women are distinguished by a large lexical productivity, which, according to the testimony of psychologists [5; 17; 4; 3; 16; 18; 19; 20], points to a greater specific weight in the individual's subjective plane of one or another emotion.

It can be said that, on average, Russian and Kazakh women (with a small fraction of the difference, which may not be taken into account) tend to have a deeper meaningful and more extensive verbal "exaggeration" of their emotional experience than men.

Thus, the calculation of the level of stereotype reactions by the method of Yu.N. Karaulov showed that women are consistently higher in four stimuli than men (compare: "happiness" – men 2.06, women – 2.20, "sadness" – men 1.73, women – 1.81, "anger" – men – 1.44, women – 1.71, "fear" – men – 1.64, women – 1.76).

3.1 Lexical richness of expression of basic emotions

The next stage of the study is the examination and definition of indicators of lexical diversity and lexical richness of expression of basic emotions - according to the method of Yu.N. Karaulov [20] gave the following interesting and rather promising for further scientific research, in our opinion, the results:

the reactions of women are lexically more diverse than those of men (compare: "happiness" – men – 0.51, women – 0.54, "sadness" – men – 0.42, women – 0.45, "anger" – men 0.3, women 0.41, "fear" – men – 0.39, women – 0.43), but are characterized by less lexical wealth for three stimuli, with the exception of "fear" (compare: "happiness" – men – 0.67, women – 0.59); "Sadness" – men – 0.73, women – 0.71; "Anger" – men – 0.81, women – 0.77; "Fear" – men – 0.73, women – 0.75).

Our data turned out to be "consonant" to the idea of N.A. Krasavsky, who believes that "the high productivity of the active symbolization of emotions (the numerous gestures, facial expressions that signal emotional or emotional experiences, are mainly due to their physiognomic origin. "For example, reddening of the face is a programmed nature in a person of shame, dilated pupils – an active symbol of fear or surprise" [11, p.17].

Our research is primarily aimed at proving the individual capacity for emotional identification with the identification of a basic modality on the basis of an associative experiment [5; 8; 4; 11].

The majority of respondents identified the so-called dominant modalities (emotional dominants), which they brought to the very beginning.

The factor classification of base emotions carried out by us on the basis of different synonym dictionaries coincides with the alignment of the systematization of emotional states by student respondents.

As the dominants of the students' questionnaire, the following emotions are indicated to the word "**happiness**":

well-being (7 times), victory (5 times), case (5 times), fate (5 times), luck (4 times), adventure (3 times), grace (5 times), prosperity (5 times), well-being, well-being (3 times), bliss (1 time), future (3 times), byl (1 time), driving (4 times), meeting (5 times), coming (2 times), case (2 times), share (1 time), drama (1 time), the lot. The rest met once: excess, property, incident, history, incident, career, red days, laurels, abundance, circumstance, opportunity, passage, preponderance, victory, etc.

As the dominants of the students' questionnaire, the following emotions are indicated to the word "**Sadness**":

grief (6 times), melancholy (6 times), grief (6 times), sadness (5 times), trouble (5 times), sorrow (4 times), grief, despair, obstacle, sadness, boredom, mourning, dejection (1 time).

As the dominants of the students' questionnaire, the following emotions are indicated to the word "**Anger**":

rage (6 times), rabies (6 times), enmity (6 times), discontent (6 times), irritation (6 times), get angry (6 times), passion (5 times), flash (5 times), cruelty (4 times), anger (4 times), opal (3 times), excitement (3 times), explosion (2 times), delight (2 times), fervor, vexation, passionate, anger, frenzy, resentment, disgrace, thoughtlessly, trouble, discontent, displeasure, anger, opal, frenzy, disgust, ferocity, hot, angry, zealous (1 time).

As the dominants of the students' questionnaire, the following emotions are indicated to the word "**Fear**":

fear (6 times), anxiety (6 times), fright (6 times), panic (6 times), cowardice (5 times), trembling (5 times), fear (5 times), timidity (4 times), phobia 4 times), trembling (3 times), cowardice (2 times), suspiciousness, confusion, very, timidity.

4. Discussion on the revealed patterns of analysis of the emotional level of the communicative personality

Based on the conducted associative experiment, we found the following pattern. Following the opinions of such scientists as Nigara Masako, J. Lakoff, M. Johnson, Marcus Tendal, A.A. Zalevskaya, Yu.N. Karaulova, N.A. Krasavsky, N.F. Alefirenko, M.B. Nurtazina, we accepted the position, following J. Lakoff [7, p. 127] that "emotions have an extremely complex conceptual structure that gives the ground for a very diverse non-trivial conclusions." This position is due to the fact that the above emotions such as happiness, sadness, anger, fear are related to the mentality, under which, in keeping with the opinion of N.F. Alefirenko, we understand how the world perception in the categories and forms of the native language, combining the intellectual, volitional and spiritual qualities of the national character in its typical properties. In the Russian tradition, the corresponding category is called spirituality [12, p. 189].

In particular, the hypothesis of J. Lakoff was confirmed: it is possible to reveal the following physiological effects, for example, anger:

- 1) "The physiological effects of anger are an increase in body temperature, an increase in internal pressure (blood pressure and intramuscular tension), motor excitation and impaired accuracy of perception;
- 2) as the anger increases, its physiological effects increase;
- 3) there is a certain boundary, after the transition of which physiological effects disrupt the normal functioning of the human body" [7, p. 23-28].

Each specific semantic-psychological and emotional-aesthetic realization of the named emotions is determined by the peculiarities of the linguistic consciousness of the individual with its communicative-activity behavioral responses, apperception segments, values, knowledge, attitudes, traditions and opportunities. We noticed that in 2 years of our experiment we did not notice any significant changes in the quantitative and gender aspects of emotional experiences. Apparently, this is due to the fact that emotional states are characterized by a number of properties, such as static, temporal, uncontrolled and unobservable. They can only be identified by external signs.

5. Results of the analysis.

From the above experiment we can draw the following conclusions. The gender stereotype is institutionalized and ritualized, so its study is legitimate, as many scholars have argued [12; 2; 8; 2; 16], taking into account the specific speech behavior of the speaker and its manifestational forms in the language: each of the sexes in a particular culture is attributed a number of mandatory norms and assessments that govern sex-role behavior. And in the language, as a rule, gender stereotyping, characteristic of the collective consciousness, is recorded.

At the same time, it seems to us that any features can not be considered as absolute markers of male or female speech. They differ only in the frequency of use, for example, excessively polite forms of expressing emotions are more common in women's speech, the most rude, invective forms are in men's speech; for female speech is characterized by hypercorrection of linguistic forms, a cooperative type of conversation; for male speech - non-strict observance of linguistic and speech formulas, categorical judgments, etc.

We recognize that in terms of expressing the characteristics of the emotional level of the gender communicative personality, one must also speak of the psychophysiological mechanisms of the differences in the estimated and emotive behavior of men and women and the ways in which these differences can be expressed in the verbal and nonverbal aspects of communication.

Once again, we note that at the language level, emotionality as a psychological category is transformed into emotiveness. Emotional attitude to reality, passing through a special mental mechanism of mapping, is fixed in the semantics of words and utterances in the form of semantic components, which form emotion. After all, we have repeatedly said that the influence of emotions on speech is so significant that they are capable of destroying the grammatical form of thought, sometimes completely disorganizing it. If feelings are taken up above the mind, speech is formulated differently than in the ordinary, neutral situation.

It is necessary to note one more fact. Each culture also develops in relation to people elements of stereotypes of masculinity and femininity: masculine – rational, spiritual, divine, cultural, etc.; female – sensual, physical, sinful, natural, etc. Such myths not only firmly organized the behavior of women and men in the socially approved direction, but also preserved and transferred the traditional norms and attitudes in various spheres of life, fixed the gender color for many phenomena and concepts.

Based on the above indicators, we can conclude that Russian and Kazakh women are more verbose in their experiences, and men are more concise, but at the same time more original or individual in the verbalization of their emotions.

6. Conclusion

Emotions regulate the affective processes of life and have a significant effect on its rational and logical aspects. Through experimental research, it has been proven that the emotions that accompany thought processes contribute to a faster and better quality of their flow.

That is why the emotional sphere of a person and the ways of its manifestation are characterized by gender differentiation. Another thing is how much a person can suppress or mask the manifestation of some emotions. Carriers of different languages look at emotions in different ways. An important role in the development of gender identity is played by social factors: existing gender stereotypes, social norms and roles (for example, in the Kazakh society), which, on the one hand, are already "pre-set and presented" (V.I. Shakhovskiy's terms [6].) in society, on the other – are chosen and recognized by the individual in accordance with his personal experience.

As a perspective line for further consideration of the emotional level of the gender communicative personality, we see in the analysis of the features of the realization of the indicated emotional concepts on the example of the works of Russian classic, Kazakh classical and English classical literature in a comparative aspect. It is assumed that it is in the narrative that the expression of the above concepts can be analyzed from the point of view of expressiveness, the presence of connotative elements for the explication of the sensory world of the heroes of works.

7. List of used literature

1. Baudouin de Courtenay I.A. *Selected works on general linguistics: 2 volumes. – Volume 2. – Edition 3. – Moscow: Gnosis, 2012. – 391 p.*
2. Alefirenko N.F., Nurtazina M.B. *System panorama of cognitive representation of taxis semantics // Bulletin of the Peoples' Friendship University of Russia. Series: Linguistics. 2017; 21 (4): 706-728 (DOI: 10.22363 / 2312-9182-2017-21-4-706-728)*
3. Zinchenko V.P. *Living metaphors of meaning // Questions of psychology. – 2006. – No. 5. – Pp. 100-113.*
4. Vasiljuk F.E. *Psychology of experience (analysis of overcoming critical situations). – Moscow: Moscow State University, 1984. – 178 p.*
5. Zalevskaya A.A. *Introduction to psycholinguistics. Ed. 2nd, Aug. – M.: Russian State Humanit. University, 2007.*
6. Shakhovskiy V.I. *Linguistic theory of emotions: Monograph. – Moscow: Gnosis, 2008. – 416 p. – ISBN 978-5-94244-019-0.*
7. Lakoff J. *Women, fire and dangerous things: what categories of language tell us about thinking. – Moscow: Languages of Slavic Culture, 2004. – 792 p.*
8. Lakoff, G., & Johnson M. (1980). *Metaphors We Live by. Chicago, IL: The University of Chicago Press.*

9. Markus, Tendahl (2009): *A Hybrid Theory of Metaphor: Relevance Theory and Cognitive Linguistics*. Palgrave Macmillan.
10. Baranov A.N. *On the types of compatibility of metaphorical models // Questions of linguistics*. – 2003. – №2. – Pp. 73-94.
11. Krasavsky N.A. *Dynamics of emotional concepts in German and Russian linguocultures: Author's abstract*. dis ... *Doct. philol. sciences*. – Volgograd, 2001. – 21 P.
12. Alefirenko N.F. *Language, cognition and culture: Cognitive-semiological synergetics of the word: Monograph*. – Volgograd: *The Change*, 2006. – 228 p.
13. Stepanov Yu.S. *Constants: Dictionary of Russian culture*. – Moscow: Academic Project, 2001. – 990 p.
14. Ozerova E.G., Sheveleva M.Yu. *Concepts of sadness and joy: lingvantitativny analysis // Novinata for navelnali science – 2012: Materials of the International Scientific and practical work. Conf.* – Vol. 17. *Philology of science*. - Sofia, 2012. – Pp. 47-54.
15. Alefirenko N.F. *Meaning as a linguophilosophical phenomenon // Bulletin of Tomsk State University. – Philology*. – 2013. – No. 1 (21). – Pp. 5-14.
16. Anna Wierzbicka. *Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and universals*. – Moscow: *Languages of Slavic Culture*, 1999. – 272 p.
17. Vygotsky, L.S. *Collected works: in 6 volumes*. – T. 3. – M.: *Pedagogika*, 1983. – 211 p.
18. Higara Masako K. (2005). *Metaphor and Iconicity: A Cognitive Approach to Analyzing Texts*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
19. Foolen A. *The expressive function of language: Towards a cognitive semantic approach // The Language of Emotions. Conceptualization. Expression and Theoretical Foundation*. – Amsterdam / Philadelphia, 1997. – Pp. 15-32.
20. Karaulov Yu.N. *Russian associative dictionary: 2 Vol.* – Vol. 1: *From stimulus to reaction (about 7000 stimuli)*; Vol. 2: *From reaction to stimulus (more than 100,000 reactions)*. – M.: Publishing house AST, 2002. – 1776 p.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БІЛІМ БЕРУДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН БОЛАШАҚ ҮШІН МАНЫЗДЫЛЫҒЫ

Сұлтанбек Мәлік Жұпанбекұлы

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ PhD докторы,
E-mail malik_sultanbek@mail.ru*

Алимбекова Лаззат Тасовна

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ тарих магистры,
E-mail L_alimbekova@mail.ru*

Түйін. Бұл мақалада Қазақстан Республикасын білім беру жүйесінде жоғары оқу мекемелерін білім деңгейін көтеру үшін оқу үрдісіне ақпараттық инновациялық педагогикалық технологияны кеңінен енгізіп, барлық ұйымдастырушылық, білімділік, дамытушылық сапасын көтеру жолдары әдіс-тәсілдерін қалыптастыру жолдары қарастырылды. Білім беру жүйесінің мазмұны жаңа міндеттері мен толықтырылып, өмір талабына сай жаңа саналы тәрбие, сапалы білім беріу. Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. ақпараттық инновациялық педагогикалық технологияларымен жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған әдістерін меңгеруі тиіс.

Түйін сөздер: білім беру жүйесі, мемлекеттік, ақпарат, инновация, педагогика, технология, оқыту, мәдениет, қоғам, ұсыныстар, компоненттер, жаңарту, меңгеру.

Резюме. В этой статье рассматриваются широкое применение информационных инновационно-педагогических технологий в системе образования Республики Казахстан, повышение их организационных, когнитивных, развивающих целей. Дополнение содержания системы образования новыми целями и задачами, отвечающими современным требованиям. На сегодняшний день очень много источников информации, для работы с информационными, инновационно-педагогическими технологиями каждый педагог должен владеть эффективными методами использования их в учебном процессе.

Ключевые слова: система образования, государственный, информация, инновация, педагогика, технология, обучение, культура, общество, рекомендации, компоненты, обновление, управление.

Summary. This article discusses innovative educational institutions the education system of the Republic of Kazakhstan of informational educational technologies in the educational process to raise the level of higher education are widely discussed all organizational, educational, developing ways to improve the quality, methods and ways of formation. New tasks and content of the education system, supplemented by the requirements of time, life, good upbringing, a quality education. Today the flow of information very much. The teacher systematically so to get to any information technology innovative educational game developed communicative: to know the methods and information culture.

Key words: education system, state, information, innovation, pedagogy, technology, teaching, culture, society, advice, components, upgrades, development.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы атты жолдауында: «Білім беру формасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдарының бірі» деп атап көрсетті. Бәсекеге барынша қабілетті қоғамға ену мақсатын алға қойып отырған еліміздің білім беру саласында нәтижелі ізденістер бастау алуда. «Білім туралы заңда» оқытудың жаңа технологияларын ендіру, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу міндеті айқын көрсетілген. [1]

Ақпараттық инновациялық педагогикалық технологияның жедел қарқынмен дамуына байланысты түрлерінің қызметі де өзгеруде. Білім беру жүйесін ақпараттық инновациялық педагогикалық технологияның мемлекеттік бағдарламасының негізгі мақсаты әлемдік ақпараттық кеңістікке ену. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін интернет желісіне қосылу және пайдалану қажет. ХХІ ғасыр бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Ғылыми-техникалық әлеумет және оның өзін-өзі дамытуға қабілеттілігі жалпыға бірдей бәсекелестік жағдайында басты фактор ретінде қарастырылуда. Бұл орайда Қазақстанда қарышты қадаммен жүзеге асырылып отырған ғарыштық бағдарлама экономикадағы әр тараптандыру үдерісінің қуатты әрі тиімді қозғаушы күші болары сөзсіз.

Ақпараттық инновациялық педагогикалық технологияның – экономиканың және бүкіл қоғам мен мемлекеттің «ілгерілеуінің» белгісі. Біздің өркениетті дамуымыздың барлық маңызды өмірлік салалары бүгінде ақпараттық технологиялармен және жасалымдармен тікелей байланысты. Ақпараттандыру инновациялық педагогикалық технологияның дамуы кезеңінде осы заманға сай білімді, әрі білікті жұмысшы мамандарын даярлау оқытушының басты міндеті болып табылады. Қоғамдағы ақпараттандыру процестерінің қарқынды дамуы жан жақты, жаңа технологияны меңгерген жеке тұлға қалыптастыруды талап етеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 11 – бабының 9 тармағында оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек

нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану міндеті қойылған.[2] Осы заманғы экономикалық өсімнің басты факторлары микроэлектроника, сандық және ақпараттық жүйелер, бағдарламалық қамтамасыз ету, байланыс және коммуникация тағы басқа салалардағы инновациялық технологиялар болып отырғаны баршаға белгілі. «Инновация» латын тілінде аударғанда «жаңарту, жаңалықты енгізу» деген мағынасын білдіреді. Ал инновациялық оқыту дегеніміз – жаңалықты ашу, оны игеру және өмірге енгізу. Инновация – жаңа практикалық әдісті тарату және қолдануды құрудың комплекстік үрдісі немесе ғылыми-техникалық шешімнің, адамдардың, ұсыныстардың, жаңа идеялардың тәжірибеге енуі, іске асырылуы және де соңында қолданылуы. Қазіргі күні инновация деп көбінесе жаңа технологияларды, әдістер мен құралдарды жасау және қолдануды айтса, сонымен бірге жаңа идеяларды, процесстерді бірлікте жетілдірудің де жүйесі. Сондықтан оқыту мен тәрбиедегі жаңа ақпараттық инновациялық педагогикалық технологиялық идеяларды енгізу, жаңарту нысаны болып табылады.

Жаңа педагогикалық технологияны енгізу төрт кезең арқылы жүзеге асады:

- 1 кезең – оқып, үйрену;
- 2 кезең – меңгеру ;
- 3 кезең – өмірге ендіру;
- 4 кезең – дамыту.

Инновацияның – жаңа енгізулердің екі жағы бар: пәндік және процессуалдық.

Инновациялық үрдістерді ендіру үш өзара байланысты күшпен анықталады:

- 1) Енгізілген технологияның ерекшеліктерімен;
- 2) Жаңашылдардың инновациялық әлеуетімен;

3) Жаңалықты енгізу жолдарымен. Сондықтан бұл уақыт ағымына байланысты дамиды, бірқалыпты өзгеріске ұшырайды, жағдайына байланысты тәрбиеші ментәрбиеленушілердің өзара байланысы болып саналады. Оқушылардың танымдық белсенділігін дамытуды мынадай өлшемдер арқылы анықтауға болады:

- 1) педагогикалық технологияларға қызығушылығы, сезіммен қабылдауы;
- 2) ақпараттық технологияларды пайдалануда танымдық дербестігі, шығармашылық іс-әрекеті;
- 3) инновациялық технологияларды тәжірибе жүзінде пайдалана білуі.

Жоғарыда көрсетілген өлшемдер негізінде оқушылардың танымдық белсенділігін дамытудың үш деңгейі (төменгі, орта, жоғары) анықталды.

Төменгі деңгей	- педагогикалық технологияларды танып білуге қызығушылық танытпауы - танымдық тапсырмаларды орындауға ынта ықылас қоймайды - ақпараттық технологияларды өз бетінше іздеп оқымайды - өзін-өзі бақылауға көңіл бөлмейді
Орта деңгей	- педагогикалық технологияларды танып білуге қызығушылық танытады - білімді игеруге ынталы жұмыс істейді - оқу танымдық іс-әрекетте қиындықты жеңуге белсенділік танытады - ең басты нәрсені ажыратады, осы негізде мақсат қояды, бірақ оны міндеттерде нақтыламайды - ақпараттық технологияларды пайдаланудың ерекшелігін әрқашанда ескере бермейді
Жоғары деңгей	- педагогикалық технологияларды танып білуге қызығушылық басым, оны шынайы сезіммен қабылдайды - берілген тапсырманы орындауда қиындықтарды жеңуге ұмтылысы жоғары - мақсаттар мен міндеттерді анықтай біледі - шығармашылық жұмыстарды жоғары дәрежеде атқарады - өз бетінше білім алады; жұмыстың мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес өзін-өзі бақылайды

Инновациялық педагогикалық технологияның мақсаты технологияға бейім деп, шығармашылық, ізденіс қабілетін дамыту, жеке тұлғаны қалыптастыру. Инновациялық педагогикалық технологияда мазмұн, әдіс және құралдардың өзара байланысы десек, ал аталатын озық әдістемені қажетінше педагогикалық міндетке сәйкес іріктей білу оқытушының педагогикалық шеберлігіне байланысты.[3] Сонымен қатар, дәстүрлі оқыту әдісіне қарағанда, электронды оқулық инновациялық технология арқылы білім беру студенттің пәнге деген қызығушылығын, ізденісін арттырады. Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жасұрпаққа адамгершілік рухани тәрбие беру десек, оқытушылар осы талапқа сай оқытудың инновациялық технологияларының мән мағынасын

түсініп, өз тәжірибелерінде қолдана білудің маңызы зор. Ғылыми-техникалық прогрестің негізгі басты бағыттарының бірі білім беру үрдісін ақпараттандыру. Бұл бағыт ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, қашықтықтан оқыту, бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен қатар сапасын жоғарлатуды көздейді. Дамыта оқыту негізінде таным теориясы арқылы тұлғаның ойлау әрекеті басшылыққа алынады. Бұл тұлғаның теориялық ұғымды білу белсенділігін арттырады. Проблемалық оқытудың мақсаты ғылыми таным нәтижелері мен қатар нәтижелерге жету жолында білім алушының таным дербестігі қалыптасады, әрі оның шығармашылық қабілеттерін дамытуға болады.

Жаңа ақпараттық инновациялық педагогикалық технологияның дамуы, жеке тұлғаның жалпы коммуникативті мәдениетін қалыптастыруда білімнің халықаралық дәрежесінің жоғарлауына сәйкес білім беру жүйесінде, сондай-ақ оның мазмұны мен оқыту технологиясында да көптеген талаптар мен өзгешеліктер енуде.

Инновациялық педагогикалық технологияның пайдалану жөніндегі қызметтің мақсаты:

- үйренушінің шығармашылық әлеуметін дамыту;
- коммуникативтік әрекеттерге қабілетті болуды қамту;
- сараптамалық – зерттеу қызметі дағдыларын қалыптастыру;
- оқу қызметі мәдениетін дамыту;
- оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерін жеделдету, оның тиімділігі мен сапасын

арттыру;

Инновациялық педагогикалық технологияның педагогикалық негізгі қағидалары:

- балаға ізгілік тұрғысынан қарау;
- оқыту мен тәрбиенің бірлігі;
- баланың танымдық күшін қалыптастыру және дамыту;
- баланың өз бетімен әрекеттену әдістерін меңгерту;
- баланың танымдылық және шығармашылық икемділігін дамыту;
- әр студентті оның қабілеті мен мүмкіндік деңгейіне орай оқыту;
- барлық студенттердің дамуы үшін жүйелі жұмыс істеу[4].

Инновациялық педагогикалық технологияның бұл жаңа заманның компьютерлік және телекоммуникациялық технологиялары. Технологиялық инновациялар экономикалық механизмдерде, оқытушылар мен білім алушылар еңбегін ұйымдастыруда түбегейлі өзгерістерге, оқытушылық қызмет сипатына зор үлес қосылады. Қазіргі заманғы оқыту технологияларына келесі талаптар қойылады:

- оқыту мақсатының нақты қойылуымен, оның ғылыми негізделуі, іс-әрекетінің нәтижесінің жоғары сапалы болуы;

- оқу материалын толық қабылдау мүмкіндігінің болуы;
- оқу процесінде қарым-қатынастың еркін болуы;
- оны үнемі жетілдіріп, толықтырылып отыру мүмкіндігінің болуы.

Инновациялық әдістердің ең негізгісінің бірі – «интерактивті оқыту әдісі». Негізгі қағидасы - педагогикалық қарым-қатынас пен қарым-қатынас диалогы арқылы жеке тұлғаны қалыптастырып дамыту. Интерактивті әдіс - тәсілдерді жиі пайдалану, әр сабақта оның мүмкіндіктерін түрлендіріп отыру педагогтар қауымының басты міндеті. Интерактивтік оқу технологиясы нәтижесінде оқу әрекеті барысында олардың өзара мотивациялық, интеллектуалдық, эмоциялық және басқа да жақтарынан жетістіктерге жетуді сезіну ситуациясын тудыра алатын, білім алушыларға педагогикалық әсерлі танымдық қарым - қатынас құруға кепілдік беретін, оқытушы мен білім алушының іс - әрекетін оқу - ойындар түрінде ұйымдастыру тәсілдерін айтамыз.

Интерактивті әдістерге мыналар жатады:

- миға шабуыл әдісі;
- топпен жұмыс;
- проблемалық шығарма әдістері;
- рөлдік ойындар;
- зерттеулер;
- іскерлік ойындар;
- сын тұрғысынан ойлау әдісі;
- пікірталастар және тағы басқа.

Жоғары оқу мекеменің білім деңгейін көтеру үшін оқу үрдісіне инновациялық педагогикалық технологияны кеңінен енгізіп, барлық ұйымдастырушылық, білімділік, дамытушылық сапасын көтерудің тең жолдарын, әдіс-тәсілдерін қалыптастыру қажет. Ол үшін білім беру жүйесінің мазмұны

жаңа міндеттері мен толықтырылып, өмір талабына сай жаңа саналы тәрбие, сапалы білім берілуі керек. Қорыта айтқанда бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық инновациялық педагогикалық технологиялары жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, онлайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс. Заман талабына сай жаңа ақпараттық инновациялық педагогикалық технология әдістерін үйрету, бағыт-бағдар беруші педагогтар. Оқушылардың жаңа тұрмысқа, жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына ену ұстаздар қауымына зор міндеттер жүктелетінін ұмытпауымыз керек.

Пайдаланылған әдебиет

1. ҚР Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Астана . 2004. [28-б]
3. Алексеева Л.Н. Инновационные технологии как ресурс эксперимента / Л.Н. Алексеева //Учитель. – 2004. – №3. – С. 78.
4. Нағымжанова Қ. Инновациялық технологияның құрылымы. –А.: Өркен, 2007.

САБАҚТЫ ЖОСПАРЛАУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Ерхожина Ш.Л.

Педагогика ғылымдарының кандидаты,
Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

Абдрасилова А.

Магистр оқытушы,

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті

Түйін: Мақалада оқытудағы сабақ жоспарын құру және оны басқару әрекеттері сөз болады. Оқушылардың оқу материалын меңгеруге бағытталған оқу әрекеті мен мұғалімнің оқушыны дамытуға бағытталған оқу-тәрбие әрекетінің мақсаттары, міндеттері, қағидалары мен мазмұны жинақтала жоспарға шақталуы – 40 минуттық сабақ жоспары. Осы сабақ жоспарын құрудың талаптары мен тиімді жолдары көрсетіледі. Қазіргі таңдағы қысқа мерзімді жоспарды құрудағы жетістік критерийлері мен нәтижеге жету, оқу-танымдық іс-әрекеттерді бағалау үдерістерінің сәтті болуының тиімді амалдары қарастырылады. Оқытудағы мұғалімнің әсері, оның бағыты маңызды рөл атқаратындығы дәлелдер негізінде қарастырылды. Нәтижесінде, мақсатқа жетудің негізі – сапалы жоспар құруда екендігімен қорытындыланады.

Тірек сөздер: сабақ жоспары, қысқа мерзімді жоспар, таным, оқу-танымдық іс-әрекет.

Резюме. Статья будет посвящена созданию и управлению планом уроков в обучении. План на 40-минутный урок состоит в том, чтобы спланировать цели, задачи, принципы и содержание образовательной деятельности, направленные на изучение учебного материала учеников и развитие учителя. Показаны требования и эффективные способы разработки этого плана уроков. Рассмотрены критерии достижения и достижения нынешнего краткосрочного плана, а также эффективные способы успешной оценки учебно-познавательных процессов. Влияние учителя и его направление, играет важную роль в обучении. В результате делается вывод о том, что основным достижением является качественный план.

Ключевые слова: план урока, краткосрочный план, познавательность, образовательная и познавательная деятельность.

Summary. The article will be focus on creating and managing of lesson plan in teaching. A plan for a 40-minute lesson is to plan of the goals, objectives, principles and content of the educational activities that are aimed at learning material of the students and the teacher's development. The requirements and effective ways to develop this lesson plan are displayed. Nowadays, the creation of a short-term plan to achieve the success criteria and results, learning and cognitive processes of evaluation of the actions will be effective approaches consideration. The effect of the teacher's learning process, considered on the basis of the evidence plays an important role in its direction. As a result, it is concluded that the basis of achievement is a quality plan.

Key words: lesson plan, short-term plan, cognition, educational and cognitive activities.

Сабақты жоспарлау – сынып-сабақ жүйесі жағдайында, нақтылы оқу уақыты барысындағы мұғалім мен оқушы қарым-қатынасын құрастыру. Оған негіз – оқушылардың оқу материалын меңгеруге бағытталған оқу әрекеті мен мұғалімнің оқушыны тәрбиелеу мен дамытуға бағытталған оқу-тәрбие әрекетінің мақсаттары, міндеттері, қағидалары мен мазмұны. Сабақтың бағдарламаға сәйкес тақырыбы нақтыланған соң, мақсат, міндетін айқындап, кейін оқытудың жабдықтары, әрбір кезеңдерге қажетті оқу тапсырмалары, оны орындау алгоритмдері, ұсынылатын жаңа мазмұнның толық мәтіні немесе мұғалімнің баяндайтын мазмұны 40 минутқа шақталып, жоспарға түсіріледі. Мұндай жоспар күнделікті сабақтың әрқайсысына құрылатын сабақ жоспары деп аталады.

Сабақты жоспарлау мынадай мақсаттарды көздейді:

- тақырыпты оқыту мақсатын анықтау;
- күтілетін нәтижелерге жету міндеттерін анықтау;
- жұмыс кезеңдерінің бірізділігін ұйымдастыру;
- тақырыпты оқыту нәтижелерін өлшеудің әдістемесін бекіту;
- оқытудың барлық кезеңдерін мақсатты үдерістермен қамтамасыз ету;
- барлық оқушыларды оқыту үдерісіне тарту мақсатында стратегиялық жоспарлау.

Оқушылардың сабақтағы оқу еңбегін тиімді ұйымдастырудың және олардың біліктілігін қалыптастырудың маңызы зор. Мұның бәрі мұғалімнің бір сабақты тиімді жоспарлап, дайындық жүргізуінен көрінеді. Мұғалімнің сабаққа дайындығы дегеніміз – тек оқу материалының тиянақты талдануы, оны оқып білу кезеңдеріне сәйкес құрастыруы ғана емес, сонымен қатар оқушылардың осы материалмен жұмысы кезінде пайда болуы мүмкін сұрақтары, жауаптары, пайымдаулары — оны қабылдауы, түсінуі, т.б. Сабақтың осындай алдын ала талдамасы неғұрлым тиянақты жасалса, сабақ өткізу барысында кездейсоқ жағдайларға тап болу мүмкіндігі біртұтас педагогикалық үдерісте солғұрлым аз болады. Осындай мұқият талдаудан кейін және сабақтың құрылысын тиянақты ойластырғаннан кейін мұғалім сабақтың жоспарын жасайды. Мұғалім оқушылардың белсенділігін арттыратын қызықты материалды таңдайды, оған оқушылардың назарын жалпылама сұрақтар, мәтіндер, тапсырмалар арқылы аударатын, оқушылар орындайтын жұмыстың көлеміне қарай сабақтың құрылысын анықтайды.

Қазіргі заманауи сабақтардың жоспары оқу мақсаты және күтілетін нәтижені саралауға, белсенді оқыту әдістері мен тапсырмаларды оқу мақсатына жетуге бағыттауға, жұптық және топтық жұмыстың сапасын арттыруға, кері байланысты тиімді қолдануға, қалыптастырушы бағалау жүйесін

құруға негізделеді. Мұғалімдер сабақты жоспарлаған кезде әр орындалатын әрекетке мақсаттар қояды. Оқу мақсаттары тақырып аясында нақты не үйретілетінін және жаңа білім оқу үдерісінде қалайша көрініс табатынын анықтайды. Көзделген нәтиже оқу мақсаттарына қол жеткізілгенін бағалауға мүмкіндік береді. Егер оқушыларға оқу әрекетінің мақсаттары және көзделген нәтиже түсінікті болса, олар өз жұмысының сапасын өздері тексере алады. Оқу мақсаты оқушыға бағытталады және осы сабақта бұрын білмегенін, нені білетінін, нені үйренетінін айқындайды. Оқу мақсаты – қалаған оқу нәтижесі. Ал күтілетін нәтижелер осы оқу мақсатына сәйкес келеді және мақсатқа жетудің маңызды «қадамдары» болып табылады. Мұның бәрі мұғалімнің сабаққа дайындығынан бастап, сабақты жүргізуіндегі шеберлігімен ұштасып жатады. Сабақтың ойдағыдай өтуі оқушыларды алдағы сабақтағы жұмысқа әзірлеуіне және оқушылардың өздерінің сабаққа деген психологиялық дайындығына да байланысты. Ол үшін оқушыларды келер сабақтағы жұмыс жоспарымен таныстырып, оларды оқулықтың немесе мәтін тақырыптарымен алдын ала таныстыруға бағыттап, жаңа материалды меңгеруге септігін тигізетін мәселелік сұрақтарды туындата қойып немесе психологиялық ахуал тудыратындай, ойды шоғырландыратындай, қызығушылықты оятуға негізделген ойын, шағын тренинг ұйымдастыруды қажет етеді.

Сабаққа қатысатын оқушылардың өзара қатынасын ұйымдастыру, оқушылардың оқу-танымдық қызметін дамытатын тапсырмалар, білім беру әдістері мен дидактикалық әдіс-тәсілдерін мұғалім алдын ала ойластырады. Тапсырмалар арқылы алға қойылған міндеттерге қарай, ал ол міндеттерді орындау барысында бұған дейінгі алған білімдері толықтырылады, жаңа ғылыми түсініктер және білім жолындағы кездесетін әр түрлі жағдайларда қолданыла алатын әрекеттердің тәсілдері қалыптасады, оқушылардың оқу әрекетін бақылау мен түзету жүзеге асады, олар жаңа білімге, біліктілікке қарай қадам жасайды. Сабақтың нәтижелілігі мұғалімнің дайындық деңгейіне, оқушылардың оқу-танымдық әрекетін ұйымдастыра алуына және ол оқу әрекетінің нәтижесін болжай алуына тікелей байланысты. Мұғалімнің шығармашылық жұмысы ең бірінші сабаққа даярлықтан басталады, яғни, өтілетін сабақтың жоспарын құру, оны өткізу әдстемесі, оқушылардың қабілеттерін ескере отырып, иллюстрация, техникалық құралдарды, дидактикалық материалдарды пайдалану. Мұғалімнің осы шығармашылық әрекеті арқылы, оның неғұрлым сабақты түрлендіре алуына орай, оқушының шығармашылық қабілеті қалыптасады. Ал, шығармашылық қабілеттер шығармашылық елес, шығармашылық ойлау арқылы жүзеге асады. Оқушыны шығармашылық ойлауға, жылдамдыққа, икемділікке, ізденімдікке, зерттеушілікке, тапқырлыққа үйрету - ол мұғалімнің әр сабағында қалыптасып отыратыны анық. Оқытудың әдіс-тәсілдерін тиімді таңдап алу оқытуда табысқа жетуге негіз болады, әрі сабақтың тиімділігі мен сапасын барынша арттыруға мүмкіндік береді.

«Біз бүкіл елімізде әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметін жолға қоюға тиістіміз...» деген Н.Ә.Назарбаевтың Халыққа Жолдауында көрсеткеніндей, білім берудің сапалы стандартын негіздеп, осыған сай оқу түрлерін таңдау мен ұйымдастыру барша ұстаздардың міндеті болып саналады.

Ахмет Байтұрсынұовтың «Ұстаз үздіксіз ізденгенде ғана, шәкірт жанына нұр құя алады»[1.68]- деген сөзі қай ғасырдың ұстазына болсын, әрдайым ізденімпаз, жаңашыл болуды меңзейді. Мұғалім үнемі ізденіс үстінде болу керек. Жаңашыл ұстаз ғана заман ағымына ілесе алады. Қазіргі білім талаптары:

1. Мұғалім оқыту кезінде билік жүргізу әдісінен арылуы керек.
2. Оқыту үрдісі кезінде сабақтағы басты тұлға білім беретін мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын оқушы болуы тиіс.
3. Балалардың оқуға деген ынтасын күшейту керек
4. Өз дербестігін, белсенділігін дамыту қажет.
5. Оқу, дамыту жұмысын ұтымды жүргізу үшін баланың табиғи талабын, қасиетін дер кезінде айқындау керек.

Осы қағидалар негізінде сабақты жүргізу – оқушының өзін-өзі дамытуына, өз біліміндегі олқылықтарды өзі тауып, өз сұрағына өзі жауап іздеп жан-жақты білім алуына көмектеседі. Бұл маңызды әрекеттер адам қызметінің сипатына байланысты туындайды және олар мұғалімнен оқытудың тиімділігін арттыру жолдарын үнемі іздестіруді талап етеді:

1. Сабақтың тиімділігін арттыру жолдарының бірі - оқушылардың оқу материалының негізін сабақтың өзінде саналы түрде меңгеруі тиіс. Сондықтан жаңа материал түсінікті әрі сабақтың өзінде жиі есте сақталуы қажет.

2. Ұжымдық жұмыс кезіндегі әр оқушының барынша дамуына мүмкіндік туғызу. Әр деңгейдегі балаларға деңгейіне қарай жұмыстың әртүрлі амалдарын ойластыру қажет.

3. Сабақтың құрылымының мықты болуы. Бұл сабақтың элементтер жүйесін ұйымдастыру, мұғалімнің және оқушылардың тиімді еңбек етулеріне әсер етеді.

4. Сабақта оқушылардың өз бетінше жұмыстарының үлесін арттыру.

5. Сабақтың тиімділігін көтеруде көп жағдайда пәнаралық және пәнішілік байланысты сақтау. Пәнішілік байланыс – бұл өткен материалды үнемі қайталау. Пәнішілік байланысты үнемі жүзеге асыру оқушыларға қандай да бір ұғымдарды тікелей оқып білу процесіндегі ғана емес, басқа тақырыпты оқып білу кезіндегі де зандарды, яғни үнемі оқып білетін пәннің маңызды жағдайларын есте сақтау керектігіне мүмкіндік береді.

6. Сабақтың тиімділігі, көбіне оқушылардың жалпы-интеллектуалдық біліктілігінің деңгейімен анықталады.

Соңғы уақытта біздің еліміздегі білім беру жүйесін Кембридждік технологиялардың әдіс-тәсілдерін пайдалана оқыту үрдісі қолға алынуда. Жаңашыл оқытудың қызықты, тиімді тұстары өте көп болғандықтан, республика ұстаздар қауымы тарапынан қолдау тауып отыр. Оқытудың кембридждік тәсіліне негізделген жаңа бағдарламаның әдістемесі тәжірибені жаңартуды талап етеді. Сабаққа жаңа тұрғыдан мақсат қою мен оқу нәтижелерін анықтау; қойылған мақсатқа және оқу нәтижелеріне қол жеткізу үшін оқытудың жаңа әдістерін қолдану; оқушы және мұғалім рөлін өзгертеді. Топтық жұмысты ұйымдастыру арқылы оқушының дағдысын дамыту, танымын кеңейту, ойын, сөйлеу тілін дамыту, сыни ойлауын дамыту іске асырылады. Оқушылармен сабақ сайын кері байланыс жасау тәсілі – оқушыларға ойын еркін жеткізу мен тұжырым шығаруға көп көмектеседі. Оқушылар сабақта өздік, жұптық, топтық жұмыс түрлерін игереді.

Белгілі тақырыпты меңгерту аясында оқушының ойына түрткі болатындай сұрақтар қойылады. Мұғалім ылғи мәселе туындатады, оқушылар оны постер, кейс-стади, фиш-боун, т.б. әдістер арқылы қорғайды. Оқушылардың сабаққа деген ынтасы, қызығушылығы оянады. Қазіргі оқытуда сабақты қысқа мерзімді жоспар негізіне құру қарастырылған.

Қысқа мерзімді жоспар – жаңашыл сабақтар жоспары. Қазірде еліміздегі мектептер жаппай осы жоспарға көше бастады.

Сабақтың негізгі бөлімі – жаңа білімді игеру мен қолдану, түсінуін тексеру, яғни пайымдау кезеңі. Жаңа білімді игеру мен қолдануда – оқылатын құбылыстар, негізгі мақсаттар, ережелер және т. б. туралы нақты көріністер беру; жаңа білімді қабылдауға және бастапқы қорытындыларға әрі жүйелеуге жеткізу тапсырмалары болса, түсінуін тексеруде – оқушы тақырып мазмұнын игерді ме немесе жаңа түсінігімен байланысын белгілеу, табылған проблемаларды жою тапсырмалары; жаңа материалды бекітуде – материалдар бойынша өзіндік жұмыстар үшін қажетті білімді бекіту тапсырмалары орындалады.

Оқу мақсаты мен табыс критерийлерін айқындап болған соң, мұғалім келесі кезекте оқу мақсатына жетуге бағытталған жаттығуларды айқындайды. Жаттығулар тапсырма мен сол тапсырманы орындау стратегияларына негізделеді. Ой қозғау арқылы тақырыпты анықтауға негізделетін «Миға шабуыл», «Claster», «Қарлы кесек»; жай және күрделі мазмұнды мәтінмен жұмыс жасауға негізделетін «Мозаикалық жиксо», «Жиксо-1», «Insert», «Жұптас-ойлан-бөліс», «Жұптық әңгіме»; түсіну дәрежесін анықтау бағалау жаттығуларына «Идеялар қоржыны», «Венн диаграммасы», «Бес жолды өлен», «Екі түрлі түсініктеме күнделігі», «Фиш-боун» т.б. тиімді әрі белсенді әдістерін қолдану қажеттілігі туындайды. Жаттығуда айтылатын тапсырманың деңгейі жоғары ойлауды қажет еткені жақсы. Себебі мұғалім егер төмен деңгейлі тапсырма беретін болса, ол оқушылардың жоғары ойлауын шектеуі мүмкін. Сонымен қатар, мұғалім жоғары деңгейлі тапсырма орындата отырып, дарынды және талантты балаларды анықтай алады.

Қазір дамыта оқыту идеясының оқыту үрдісіне енуіне, жаңашылдықтың артуына байланысты рефлексияның педагогикадағы алатын орнының мәні арта түсіп, адамды, білімді дамытудың шарттарының бірі болып отыр. Рефлексияны әр түрлі жүзеге асыруға болады, әрине, сабақтың және әр тақырыптың соңында, сабақ кезеңдерінің арасында, тарау аяқталғанда. Ол ақырындап оқушының ішкі рефлексиясына ұласады.

«Адамның рухани әлеуметін ашу мен анықтаудың инновациялық жолдарының бірі деп тани отырып, Б. З. Вульф пен В. И. Харькин «Рефлексияны ешкім және еш нәрсе алмастыра алмайды» деген пікір білдіреді. Қызмет нәтижесіне қарай рефлексия: оқу материалдарының мазмұнының рефлексиясы; эмоционалдық жағдайдың рефлексиясы; іс-әрекет рефлексиясы. Бұл жұмыс сабақтың соңғы қорытынды кезеңінде қолданады» [2.2].

Сабақ кезеңдерінің негізгілерінің бірі – бағалау. Бүгінде білім беру жүйесінің ерекшелігі - білім алушының қандай да бір іс-әрекетке құзіреттілігін арттыру. Біз оқушының білімін, біліктілігін, дағдысын бағалаудан оның құзіреттілік қасиетінің қалыптасуын бағалауымыз керек, қазір

оқушылардың білімділігі ғана басты рөлде емес, басты рөлде оқушының құзыреттілігін, оның жеке тұлғалық қасиеттерін дамыту, қоршаған ортамен дұрыс қарым-қатынасы, өзін-өзі дамыту мақсаттары қойылған. Сол себептен оқытуға деген көзқарас өзгеріп отыр, оқыту нәтижесін бағалауда да жаңа бағытқа ие болуда. Қалыптастырушы бағалау күнделікті оқу үрдісінде оқушылардың ағымдағы білім деңгейлерін анықтау үшін және мұғалім мен оқушы арасында өзара байланысты орнату үшін қолданылады. Ол бағалау күнделікті оқу үрдісі кезінде жүргізіледі, оқушыға өз жұмыстарын өңдеуге және жоғары нәтижеге жетуге көмектеседі, мұғалімге оқушының материалды меңгергені туралы ақпарат жинақтауға, талдауға және жоспарлауға мүмкіндік береді. Ал жиынтық бағалау - бұл білімді жалпылау, қорытындылау кезінде, тараудың немесе модульдің соңында, таным үрдісінің қандай да бір сатысында оқушының жетістіктерін бағалау үшін қолданылады. Әрбір бөлім соңында өткізіледі, оқушыларға әрбір бөлім бойынша өз білім деңгейлерін көрсетуге көмектесіп, мұғалімге оқушылардың жетістіктері туралы қорытынды пікір жасауға және қорытынды бағаны қоюға мүмкіндік береді.

Тәжірибелі мұғалімдер жоспарды құрып, сол жоспар бойынша сабақты өткізгеннен кейін, оған қысқаша талдау жасайды: жоспар қаншалықты сәтті орындалды және мақсатқа қалай қол жеткізілді т.с.с. Бұл мәліметтер мұғалімге келесі сабақты нәтижелі даярлауға септігін тигізеді.

Мектепте оқытуды ұйымдастыратын бірден - бір нысаны сабақ болса, сабақтың нәтижелі болуына ықпал ететін нұсқа – сол мақсатқа жететін міндеттері. Нәтижеге жетудің бір кепілі – сабақтың жоспарының нақтылықта құрылуы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Байтұрсынұлы А. VI томдық шығармалар жинағы. III том. А.1992.
2. Бергенова Л.Э. Оқытушының өзіндік дамуы- кәсіби рефлексия. «Өрлеу» БЖҰО конф. Жинағы. 2015 жыл.

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Кермешова Жанна Бахытжановна

докторант 2 курс, КазНПУ имени Абая, г. Алматы

Резюме: В данной статье рассматривается понятие читательской компетенции, исследуется ее психологическая основа и формирование ее на уроках литературы.

Түйін: Осы мақалада оқырман құзыреттілігі ұғымы, оның психологиялық негізі зерттеліп, оны әдебиет сабақтарында қалыптастыру қарастырылады.

Summary: The concept of the reader's competence is revealed by the author of this article as well as its psychological basis and formation at the lessons of Literature.

«Чтение – это окошко, через которое дети видят и познают мир и самих себя».

В. Сухомлинский

Чтение является одним из основных компонентов обучения и одним из самых необходимых навыков в жизни. Люди, умеющие хорошо читать, приносят вклад в создание компетентного, трудоспособного общества. Для того, чтобы это произошло необходимо в обучении чтению формировать эстетический вкус учеников, активизировать интерес к литературе как искусству слова.

В современном обществе, когда с каждым днем все меньше и меньше молодежи увлекается чтением, эта проблема стоит очень остро и требует незамедлительного решения. Способность к чтению формируется в школе, но, к сожалению, дальше чтение не становится потребностью индивида вне учебного процесса. По сути мы говорим об отсутствии интереса у учеников к чтению классической литературы. Социальные сети и интернет-сообщества становятся самыми популярными видами времяпровождения у молодого поколения. Доказательством этому служат миллионные подписки на социальные сети: так, приложение Instagram было скачано больше миллиарда раз. Как изменить эту ситуацию? Как заинтересовать молодежь литературой и вырастить читающее поколение?

Ответ, как нам кажется, очень прост: нужно начинать со школьной скамьи, в частности с уроков литературы.

Формирование навыков осмысленного чтения – это основная задача для учителей школ, так как от этого зависит и понимание, и интерпретация текста учащимися. Для выполнения этой задачи необходимы следующие условия:

1. умение учеником читать текст (как процесс)
2. понимать и осмыслять прочитанный материал
3. излагать прочитанное сквозь призму собственного понимания
4. самостоятельно выбирать текст

Создание потребности у всякого учащегося желания, умения и стабильной привычки выбирать и читать книги – это и значит формирование читательской компетентности.

Под понятием читательской компетентности мы понимаем так, что «читательская компетентность – это качество сохранения прочитанного, сформированное на основе общей культуры человека, обеспечивающее возможность решения возникающих учебно-академических, социальных и профессиональных задач адекватно ситуациям в широком социальном взаимодействии и образовательно-профессиональной деятельности» [1;55]. Все это означает, что правильное обучение чтению учащихся влияет не только на их личностные, но и будущие социальные и образовательно-профессиональные качества.

Читательская компетентность - это в первую очередь психологический процесс, при котором текст, написанный на бумаге, начинает оживать и превращается в личный, смысловой, познавательный и творческий опыт читателя. И смысл текста художественного произведения проходит через сетку когнитивного восприятия, то есть мировоззрение и миропонимание, что составляет основу собственного понимания или личного опыта.

Чтобы этот процесс протекал в правильном русле существуют несколько условий: способность к чтению (как процессу), умение анализировать художественного текст, осознанный выбор текста.

Первое условие, то есть способность к чтению, считается общеучебным умением необходимым для осознанного чтения текстов. И он формируется с младших классов.

Если заглянуть в различные словари, то можно увидеть очень много определений о "чтении" и глаголе "читать". Так в толковом словаре Ожегова читать, в первом значении – "это воспринимать

написанное, произнося или воспроизводя про себя. Во втором значении – это воспринимать зрительно и интеллектуально какое-нибудь произведение." [2;255]. Это означает, что чтение – процесс, который воздействует на человека в целом, заставляя переживать, то состояние, которое происходит в художественном тексте. Так в новейшем философском словаре процесс чтения описывается как "не одностороннее воздействие произведений на читателя, выражающееся в пассивном восприятии, усвоении содержания текста, а активное взаимодействие между коммуникаторами (создателями текста) и реципиентами (читателями)" [3;375]. То есть процесс чтения это еще и "«сотворчество» автора и читателя". Чтение, таким образом – это еще и творчество.

Также само действие "читать - значит выявлять смыслы, а выявлять смыслы - значит их именовать, но получившие имена смыслы стремятся к другим именам, имена начинают перекликаться между собой, группироваться" [4;125]. Следовательно у читателя формируется определенная классификация понятий или смыслов, что далее помогает анализировать текст и интерпретировать его части или целое произведение.

Таким образом, можно охарактеризовать процесс чтения – как творческую деятельность человека, которая направлена на развитие личности. Возникновение нового качества у личности – вот итог этой работы.

Второе условие, чаще всего формируется на уроках литературы. Процессы осмысления текста были изучены психологами, которые называют этот процесс осознанием и формированием логических отношений среди предметов посредством применения существующих знаний. «Для осмысления текста необходимо не только быть внимательным при чтении, иметь знания и уметь их применять, но и владеть определенными мыслительными приемами» [4;128].

Как мы отметили ранее, процесс чтения - это сугубо индивидуальный творческий процесс. Тогда возникает вопрос, а как тогда быть учителю литературы? Какие методы и приемы ему использовать на уроках, чтобы осуществить главную задачу: вызвать интерес у школьников к литературе?

Для успешного решения этих вопросов, прежде всего нужно учителю поставить себе конкретные цели и задачи, которые он должен выполнить. Затем на основе этих задач построить свое среднесрочное планирование, то есть выбрать ряд методов и приемов, которые будут использованы на протяжении всех этих уроков. И только потом строить свое краткосрочное планирование каждого индивидуального урока. Почему именно такое планирование так важно? Ответом этому может служить, то что учитель должен сформировать готового и самостоятельного читателя, у которого повышенный интерес к литературе. Но как это удастся, если нет определенной закономерности и последовательности?

Современная методика преподавания идет семимильными шагами и можно увидеть множество различных методов и методик преподавания. Каждая из которых обещает 100% эффективность. Но порой случается и такое, что приемы и методы просто не работают, нет результатов. А как решить такую проблему? Как ранее было отмечено, чтение - это процесс сугубо индивидуальный. Следовательно, во-первых, при выборе метода в поурочном планировании нужно учитывать индивидуальные и возрастные особенности учащихся. Во-вторых, нужно обращать внимание на подготовленность учащихся, то есть каковы интеллектуальные способности, как они оперируют понятиями и насколько понимают термины. В-третьих, общепсихологический настрой, есть ли желание читать и работать. Почему эти условия очень важны? Все потому что разные классы требуют разные подходы и приемы, например, поурочное планирование в двух параллельных классах могут сработать по-разному. В одном классе будет результат, а в другом - нет, поэтому важно соблюдать все эти условия.

Также при выборе методов и приемов нужно учитывать и психологические процессы, которые возникают при чтении и осмыслении текста. Так как любые методы чтения основываются на выделение смысловых опорных пунктов, то есть членение текста на различные части или абзацы, далее выделение из них основной мысли или ключевых слов, что приведет к сжатию одного фрагмента текст в некую формулу, далее следующая и так далее. И все эти формулировки приведут к логической цепи идей всего текста, что и в конечном счете и есть осмысление текста, что называются процессами антиципации и реципации [5;138].

Учитывая выше сказанное, методы преподавания можно использовать соответствуя этим процессам.

Для осмысления читаемого текста используется прием антиципации или предвосхищения, т.е. смысловой догадки. Антиципация – это психологический процесс ориентации на предвидимое будущее [5;39]. По другому говоря, это горизонт ожидания читателем, прогнозируемых действий в

произведении. Антиципация помогает соотносить текст с тем прогнозом или горизонтом ожидания, которое возникает у читателя. И она обеспечивает сравнение части текста в соответствии с содержанием, при этом привлекая свой запас знаний в целях правильного осмысления взаимосвязей и отношений в тексте. Результатом становится большая умственная активность, текст осмысливается углубленно и критически.

При среднесрочном планировании очень важно использовать методы в основе, которых есть горизонт ожидания. Например, если учитель планирует ряд уроков по одному произведению, это может быть "Евгений Онегин" или "Капитанская дочка" А.С.Пушкина. На первых уроках можно использовать метод "прогнозирование содержания" в произведении, то есть провести работу с заголовком. По мнению Н.А. Кожинной, в художественном тексте «заглавие служит одновременно именем художественного произведения и индивидуально-авторским высказыванием о нем» [6;125]. То есть прогнозирование сюжета текста по его заголовку. Этот метод называется как прогнозированное чтение (система Д.Б. Эльконина – В.В. Давыдова). Данный подход предполагает работу с учащимися непосредственно до прочтения текста. Ход работы предполагает изучения заголовка художественного произведения. Учащиеся определяют тему, сюжетную линию, главных героев и предполагают конец произведения. Этот метод будет наиболее эффективен, если использовать нижеприведенную таблицу.

Структура анализа	Я думаю, что это	На самом деле
Главный герой произведения	Евгений Онегин	
Сюжетная линия		
Конфликт		
Проблема		
Идея		
О чем этот текст?		

Вторую часть таблицы учащиеся заполняют после прочтения романа до конца.

Какой результат может получить учитель в ходе использования этого метода? Во-первых, учащиеся будут сравнивать свои ответы и анализировать с текстом произведения. Во-вторых, они могут выстроить сюжетную линию и определить конфликт в произведении. В-третьих, на основе всех этих выводов смогут самостоятельно выявить идею художественного произведения. И в-четвертых, результат такой работы можно использовать как научное исследование учеников, вызвать интерес к исследовательской практике на научных конференциях.

На следующих уроках можно использовать следующий метод, который основан на психологическом процессе реципации.

Реципацией называется процесс, обеспечивающий представление после прочтения текста, или мысленный возврат к прочтенному под влиянием заключительных идей, появившихся в течении чтения. Подобный мысленный возврат может оказывать влияние к глубокому усвоению исследуемого текста. Итогом такой работы становится высокая интеллектуальная активность.

Этот метод называется "Джигсо" или "Снежный ком". Интерпретация и использования этого метода может быть различная. Смысл этого метода в том, что учащиеся объединяются в группы, каждая группа получает задание: прочесть собственный текст, продумать, как, какими способами запомнить его и изложить, сформировать проблему, направленные на понимание сущности текста. Учащиеся могут записать ключевые слова, начертить рисунки, схемы или кластеры. После работы с текстом группы перераспределяются таким образом, чтобы в каждой оказались представители всех трех групп. Далее согласно указанию педагога они согласно очередности поясняют собственную проблему, применяя свои записи и схемы. Объяснив и обсудив три микротемы в группе, все возвращаются на свои места и ещё раз обсуждают общую тему, состоящую из трех микротем.

К примеру (на материале "Евгений Онегин"), использование этого метода относительно к композиционному анализу можно применить следующим образом, учитель дает следующие виды микротем: "Сюжет: элементы сюжета: завязка, развитие действий, кульминация, развязка", "Системы художественных образов: герои и персонажи", "Пространство и время", "Произведение и исторические события". Обсудив произведение по микротемам учащиеся меняются по группам и объясняют друг другу ту проблематику, которую они анализировали в собственных группах. Что дает этот метод? Во-первых, это экономия времени, так если учитель работает по этим микротемам отдельно, то на каждую понадобится по 1 часу аудиторных занятий. Во-вторых, работа в группах

позволяет выразить общее мнение, в котором будет вклад каждого ученика. В-третьих, результат совместной работы приводится в виде кластера, схемы или записи, итогом работы словесно-логического мышления, таким образом, расширяя не только кругозор, но мышление учащихся. В итоге такой деятельности у учащихся формируется цельное представление о произведении с разных точек зрения.

Обобщая все выше сказанное, необходимо подчеркнуть как важен процесс осмысления, антиципации и реципации, при поурочном планировании уроков литературы.

Еще одним из эффективных методов для уроков завершающего характера может быть метод "Шесть шляп". При использовании "Шести шляп" важно помнить, о том какие ставятся критерии. Учитель должен использовать его как контроль над прочитанным материалом или как совместный анализ учителя и учеников. Данный метод поможет не только закрепить пройденный материал, но заставит учащихся критически мыслить. Суть этих шляп в следующем, шляпы - это мышление, эмоции и восприятие. Каждая шляпа несет свою определенную функцию.

Красная шляпа отвечает за эмоции, интуицию, чувства и предчувствия. Обладатель этой шляпы ничего не обосновывает, просто излагает свои эмоции. Он отвечает на вопросы: Что мы почувствовали? Какие эмоции испытали?

Желтая шляпа наводит на мысль о солнце и оптимизме. Под желтой шляпой мы стараемся найти достоинства и преимущества предложения, перспективы и возможные выгоды, выявить скрытые ресурсы. Почему это стоит делать? Каковы преимущества? Почему это срабатывает?

Черная шляпа напоминает о мантии судьбы и означает осторожность. Черная шляпа - это режим критики и оценки, она указывает на недостатки и риски и говорит, почему что-то может не получиться. Правда ли это? Срабатывает ли это? В чем недостатки? Что здесь неправильно?

Зеленая шляпа напоминает о растениях, росте, энергии, жизни. Зеленая шляпа - это режим творчества, генерации идей, нестандартных подходов и альтернативных точек зрения. Каковы возможные варианты решений и действий? Каковы альтернативы?

Белая шляпа наводит на мысль о бумаге. В этом режиме мы сосредоточены на той информации, которой располагаем или которая необходима для принятия решения: только факты и цифры. Вопросы:

Какой мы обладаем информацией? Какая нам нужна информация?

Синяя шляпа используется в начале обсуждений, чтобы поставить задачу мышления и решить, чего мы хотим достичь в результате. Это режим наблюдения за самим процессом мышления и управления им (формулировка целей, подведение итогов и т. п.). Вопросы: Чего мы достигли? Что нужно сделать дальше?

Как используют эти шляпы? Ученики надевают шляпу мышления и принимают на себя роль, на которую эта шляпа указывает. Когда они снимают шляпу конкретного цвета, то отказываются от этого типа мышления. При смене одной шляпы на другую происходит мгновенное переключение мышления.

Результатом такой деятельности становится умение критически мыслить, уметь переключать свое мышление и раскрывать свои эмоции и впечатления.

Применение своевременных и рационально продуманных методов на уроках литературы оказывает воздействие к глубокому изучению художественного произведения. Результатом подобной деятельности становится интеллектуальная активность. То есть формируется читательская компетентность. Художественный текст прочитывается, осмысливается и интерпретируется учениками, при этом пробуждая не только заинтересованность у учащихся, но и мотив нового чтения, в частности и самостоятельное чтение.

Использованная литература:

1. Сметанникова Н.Н. Как разорвать замкнутый круг //Чтение и грамотность. Размышления в контексте Национальной программы поддержки и развития чтения / сост. Е.И. Кузьмин, О.К. Громова. – М., 2007.
2. С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова Толковый словарь. - М., 1949-1992.
3. А. А. Грицанов Новейший философский словарь. — Минск: Книжный Дом. 1999.
4. Л.П. Доблаев Смысловая структура учебного текста и проблемы его понимания. – М.: Педагогика, 1982.
5. И.Н. Горелов, К.Ф. Седов Основы психолингвистики. — М.: Лабиринт, 1997.
6. Кожина Н.А. Заглавие художественного произведения: структура, функции, типология / Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М., 1986.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА САБАҚТЫ ЖОСПАРЛАУДА СҮЙЕНЕТІН КЕЙБІР ҚАҒИДАТТАР

Есентаева Айжан Идрисовна

«Өрлеу» БАҒО» АҚФ Алматы қаласы бойынша педагогикалық қызметкерлердің
біліктілігін арттыру институтының тренері, г.м.ғ. магистрі

Түйін. Бұл мақалада сабақты тиімді етіп жоспарлауда ескеретін қағидастар туралы баяндалады. Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша белсенді сабақ ұйымдастыруда Дэвид А.Колб ұсынған сызба бойынша сабақты жоспарлау қадамдары айтылып, тиімді сабаққа қойылатын талаптар көрсетіледі.

Түйінді сөздер: белсенді сабақ, сабақты жоспарлау, оқыту мақсаттары, сабақ құрылымы, қағидастар

Резюме. В данной статье говорится о принципах планирования эффективного урока. Освещается пошаговое планирование интерактивного урока и раскрываются требования к структуре эффективного урока в соответствии с таблицей Дэвида А.Колба.

Ключевые слова: интерактивный урок, планирование урока, учебные цели, построение урока, принципы.

Summary. This article describes principles of planning lessons effectively. According to the updated program D. Colb recommended a scheme of organizing active ways of teaching. Due to this scheme the ways of planning a lesson, and requirements of effective teaching were given in this article.

Key words. An active lesson, lesson planning, learning objectives, lesson structure, principles.

Қазіргі заманғы инновациялық экономика жағдайында бұрынғыға қарағанда өзгеше дағдылар жиынтығы қажет. Оқу, жазу, санау сияқты базалық дағдылардан басқа құзыреттер (сыни ойлау, проблемаларды шешу, қарым-қатынас, шығармашылық, бірлесіп жұмыс жасау) және жеке қасиеттер (табандылық, білуге құштарлық және бастамашылдық) болу керек. Осындай құзыреттерді қалыптастыруға жаңартылған білім беру бағдарламасы жауап бере алады. Дәлірек айтқанда, қазіргі уақытта табысты болу үшін оқушыларға білім қандай қажет болса, дағды да сондай қажет деген ойдың жақтастары көбейіп келеді. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді. Білімді дәл осылай қолдану оқушыларға «XXI ғасыр дағдысы» деп жиі айтылып жүрген сыни ойлау, проблемаларды шешу, қарым-қатынас, шығармашылық, бірлесіп жұмыс жасау және жеке қасиеттер: табандылық, білуге құштарлық және бастамашылдық сияқты кең ауқымды құзыреттілікті меңгеруге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың 2018 жылғы 9 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан халқына Жолдауында: «Жаңартылған мазмұн дегеніміз – халықаралық стандарттарға сай келетін және Назарбаев зияткерлік мектептерінде бейімделуден өткен заманауи оқу бағдарламалары» делінді.

Бұл бағдарлама балаларымызға қажетті функционалдық сауаттылық пен сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дарытады [1].

Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша белсенді сабақтар ұйымдастыру талап етіледі. Сабақ педагогикалық туынды, мұғалімнің жұмысы бір бөлігі екенін ескерер болсақ, әрбір сабақ біртұтас педагогикалық үдерісті жүзеге асыруға бағытталады: оқыту, оқу, бағалау, дамыту, тәрбиелеу. Сабақ сыныпқа кіргенге дейін дайындықты қажет етеді. Яғни сабақ жоспарын дайындау – табысты сабақты құрылымдаудағы жауапты кезең.

Тиімді, белсенді сабақ – табысты сабақтың алғышарттарының бірі. Тиімді сабақты жоспарлау неден басталады? Мұғалім алдымен төмендегідей дайындық жұмыстарына кірісуі тиіс:

- оқу бағдарламасындағы, тізбектелген сабақтар топтамасындағы жоспарланатын сабақтың орнын белгілейді;

- оқу мақсаттарына байланыста сабақтың тақырыбын, мақсаттарын анықтайды;

- тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдар мен түсініктерді зерделейді;

- өткен және келесі сабақтарға шолу жасап, осы тақырыппен байланысын ескеру арқылы бүгінгі сабаққа қатысты ойларды толықтырып жинақтайды.

Осыдан кейін сабақтың кеңейтілген жоспарын жазып, әдістемелік жобасын құрады. Сабақты жоспарлау үрдісі әрбір педагог-мұғалімге белгілі келесі қадамдардан тұрады:

- Сабақта жүзеге асатын тақырыпқа байланысты оқу мақсаттарын, тілдік мақсаттарын анықтау;

- Бағалау критерийлерін анықтау яғни белгіленген мақсаттарға жету үшін нақты не істей алу керктігін белгілеу;

- Оқу материалының мазмұнын саралау;

- Оқыту әдістері мен тәсілдерін таңдау;

- Оқушылардың сабақта жұмыс істеу түрін, оқыту үлгілерін анықтау;

- Бағалауға арналған тапсырмаларды дайындау;

- Бақылау, бағалау яғни кері байланыс түрлерін белгілеу;

- Сабақты қорытындылауға қажетті сұрақтарды дайындау.

Мұғалім әрбір кезеңде қолданатын оқыту үлгілеріне (жеке, жұптық, топтық, ұжымдық), оқытудың әдіс-тәсілдеріне мән беруі керек, себебі белсенді сабақта мұғалім мен оқушының атқаратын қызметі мен іс-әрекеттерінде үлкен өзгеріс бар; сабақты жоспарлағанда мұғалім педагогикалық іс-әрекетінің мазмұнын анық көрсетеді, яғни өзінің және оқушыларының орындайтын әрекеттерін ашып көрсетеді. Белсенді сабақта оқушылардың әрекеті танымдық, коммуникативтік және өзін-өзі басқару тұрғысында көрініс табады.

Оқу мақсаттары нені оқып-білу және нені бағалай алу керектігін көрсетеді. Егер нәтижесінде неге қол жеткізуіміз керектігін білмесек, оқу мен оқытудың табыстылығын бағалау да мүмкін емес. Бағалау критерийлері оқу мақсатына жетуге бағытталған қадамдар ретінде қарастырылады. Бағалау критерийлерін нақты анықтамай қалыптастырушы бағалауды тиімді жүргізу мүмкін емес.

Сабақтың әдістемелік жобасын құру барысында мұғалім белсенді оқу әдістерін ұтымды қолдану арқылы оқу мақсаттарының орындалуына барынша қол жеткізуді ұстанады. Мұнда оқу-танымдық үдерістің табыстылығына әсер ететін ынталандыру, жағымды психологиялық орта орнату, оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескеру сияқты маңызды мәселелерді басты назарға алу керек.

Сабақ құрылымы Белсенді оқытудың мәні - оқу үдерісі іс жүзінде барлық оқушы таным үрдісіне тартылатындай болып ұйымдастырылуында.

Қазіргі кезде белсенді сабақ ұйымдастыруда Дэвид А. Колб(David Kolb) ұсынған келесі схема кеңінен қолданыс табуда:

1. Оқушыларды сабаққа ынталандыру және жаңа тақырыпты жариялау – сабақ уақытының 10 % үлесі

2. Өткен тақырыпты бекіту(қайталау) – сабақ уақытының 20 % үлесі

3. Жаңа материалды игеру- сабақ уақытының 50 % үлесі 15-күн 1-сабақ 3-үлестірме материал 4. Бағалау – сабақтың 10 % үлесі

5. Сабақты қорытындылау (рефлексия) - сабақтың 10 % үлесі.

Сабақтың мазмұнды кезеңдеріне түсініктеме:

Сабаққа ынталандыру, яғни ширату – сабақтың бастапқы кезеңі. Оқушылардың зейінін сабаққа шоғырландыру, қызықтыру және сабақта үйренетін білімнің қажетті және пайдалы болатынын көрсету. Оқушылардың ішкі уәжі олардың оқу материалын жақсы игеруіне тікелей әсер етеді. Бұл кезеңде оқу мақсатын оқушылардың түсінуіне жағдай жасалады.

Өткен тақырыпты қайталау – қызығушылық және материалды меңгерудің тиімділігін көтерумен қатар оқушылардың санасында пән бойынша оның білімінің бірізді логикалық құрылымның қалыптасуына мүмкіндік беретін маңызды кезең.

Жаңа материалды меңгерту – оқушылар жаңа білім алатын негізгі кезең. Бұл кезеңде мұғалім оқушылардың қажетті білім, білік-дағдыларды игеруін қамтамасыз ететін жаттығулар мен тапсырмалар дайындауы керек.

Бағалау, бағамдау – сабақтың маңызды ынталандырушы бөлімі. Бағалау икемді, көрнекті және әділ болуы керек, осындай жағдайда ғана бағалау арқылы оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттыруға болады. Бағалаудың дұрыс болмауы оқушының пәнге қызығушылығын жойып, оқуға ынтасының төмендеуіне әкелуі мүмкін. Бағалау кезеңі тексеруге емес, оқушыларды ынталандыруға бағытталғаны маңызды.

Рефлексия – сабақты қорыту, кері байланыс алу, сабақтың соңғы кезеңі. Мұнда мұғалім оқушыларға сабақта не ұнағанын және ұнамағанын сұрайды, сабақ бойынша оқушылардың ұсыныстарын жинайды және сабақты қорытып, игерген білімді оқушылардың әрі қарай өз бетінше тереңдетуіне бағыттайды.

Сабақ ерекшелігіне байланысты кезеңдерге бөлінген уақытты мұғалім өз шеберлігіне байланысты өзгертуі мүмкін, бірақ осы кезге дейін жинақталған тәжірибе берілген үлгінің тиімді екенін көрсетеді. Бұл модель сабақта әдетте қолданатын үш кезеңмен үйлеседі:

1-кезең (Сабақтың басы): сабаққа қызығушыларын ояту және жаңа тақырыпты жариялау, өткен сабақты п, алдыңғы біліммен байланыстыру – 30%

2-кезең (Сабақтың ортасы): Жаңа материалды меңгеру – 50%

3-кезең(Сабақтың соңы): Бағаламдау, сабақты қорытындылау – 20%.

Тиімді сабаққа қойылатын талаптар:

- Жеке сабақтың тізбектелген сабақтар топтамасындағы маңызы мен орны белгіленуі;
- Оқу мақсаттарының және оған жету қадамдарының нақты анықталуы
- Оқу бағдарламасының талаптары мен сабақтың мақсатына сәйкес мазмұнды сабақтың болуы;

- Сабақтың жекелеген кезеңдерінде және сондай-ақ бүкіл сабақ бойында оқушылардың меңгерген білік дағдылары мен білім деңгейлерінің жоспарлануы;
- Оқушылардың танымдық белсенділігін қалыптастырып, дамытуға негізделген оқу құралдары мен әдіс-тәсілдердің тиімді түрлерін таңдау;
- Сабақта оқушының жеке жұмысы мен бірлескен оқу үлгілерін тиімді қолданылуы;
- Оқушының өз бетінше білімді игеруіне барлық мүмкіндіктің қарастырылуы;
- Әрбір оқушының мүмкіндіктері мен қажеттілігінің ескерілуі;
- Сабақта дидактикалық қағидаттардың жүзеге асуы;
- Сабақта оқушы үшін табысты оқу ортасының қалыптастырылуы;
- Сабақта жедел кері байланыстың жүзеге асуы;
- Сабақта жоғары қарқын және белсенді үдерістің болуы;
- Көтеріңкі эмоциялық көңіл-күйдің болуы;
- Сабақта қауіпсіз ортаның, жағымды психологиялық ахуалдың орнатылуы.

Тиімді сабақты жоспарлауда басшылыққа алатын қағидаттар:

Табыстылыққа ұмтылу оқу мен оқытудың негізгі мақсаты. Оқушыларды оқыту және тәрбиелеу алдын-ала болжауға да мүмкін болмайтын көптеген жағдайларға тәуелді күрделі үдеріс.

Оқудың табыстылығы пәнінің ерекшелігіне сәйкес тиімді әдістерді таңдай білетін мұғалімнің шеберлігіне байланысты болатыны анық. Сонымен қатар мұғалімнің мәдениеті мен оқушыларға деген сүйіспеншілігінің де маңызы зор. Егер оқушы сабақтан жаңа нәрсе үйреніп, өзіне көңілі толып шықса, сабақтың жақсы өткені, мұғалімнің еңбегі табысты болғаны, ал егер оқушы сабақтан ештеңе үйренбей, немқұрайлы көңіл-күймен шықса – сабақтың сәтсіз болғаны; демек мұғалімнің ойлануы керек деген сөз. Дегенмен сабақтың табысты болуы тек мұғалімге ғана қатысты нәрсе емес, оқушының ынта-жігері мен өзінің білім алуына деген жауапкершілігіне де байланысты. Сабақта әрбір оқушының өзіндік маңызын және өзінің қаншалықты табысты болғанын сезіне білуі қажет. Бұл үшін мұғалім дайын, жаттанды білім беруден арылып, оқушыны жаңа білімді өздігінен игеруіне бағыттауы керек.

Тиімді сабақты қамтамасыз ететін қағидаттар: Еркіндік қағидаты: әрбір оқушының өзін таныта білуі мүмкіндігін шектемеу;

Серіктестік қағидаты: оқу үдерісінде мұғалім мен оқушының бір-бірімен түсініп, бірігіп әрекет жасауы, бірін-бірі қолдауы;

Сенімділік қағидаты: оқушының табысқа жетуіне деген өзіне сенімділігі, мұғалімнің сабақта оқушылардың жоғары жетістікке қол жеткізе алатынына сенім артуы;

Толеранттық қағидаты: оқушының жеке ерекшеліктерін ескеріп, оның өзіндік дамуына қолайлы орта жасау;

Шыдамдылық қағидаты: қолайсыз жағдайларды шиеленістірмей, ашуға бой бермей эмоциялық сабырлық жасау

Нәтижеге бағытталған сабақтың табысты екенін қалай білуге болады? Ричард Дарант «Үздік сабақтың алты белгісі» мақаласында табысты сабақты сипаттайтын келесі белгілерді анықтайды :

- сабақтың жақсы жоспарлануы, оқу мақсаттарының нақты белгіленуі;
- оқытудың мазмұнды, жаңалыққа толы және мақсатқа бағытталуы;
- оқушыларға сабақтың ұнауы және олардың өздерінің білім алуына қызығуы;
- оқушылардың табыс критерийлеріне қол жеткізуі;
- оқыту үшін бағалауды тиімді қолдану;
- сабақта жоғары деңгейлі ашық сұрақтарды қолдану [2].

Табысты сабаққа оның тиімділігі тұрғысынан келесі талаптар қойылады:

- сабақтың өне бойында әрбір оқушының белсенді танымдық әрекетте болуы;
- жаңалық ашу арқылы оқудың ұйымдастырылуы;
- сабақ барысында әрбір оқушының өзінің және сыныптастарының әрекетіне эмоциялық қолдау

көрсетуі;

- сабақта оқушылардың танымдық әрекетке ынталануы;

- сабақтың барлық кезеңдерінде оқушылардың өзін-өзі бақылауы(басқаруы) және рефлексия жасауы

- сабақта оқушылардың өзін-өзі және өзара бағалауын жүзеге асыратын өзіндік жұмыстың және шығармашылық тапсырмалардың болуы;

- оқу мақсаттарына қол жеткізу, т.б.

Сабақтың тиімділігін және табыстылығын қамтамасыз ету – мұғалімнің айтарлықтай күш-жігерін жұмсауын қажет етеді. Дегенмен, сабақтың тиімділігін арттыру әрбір педагогтің қолынан келетіні

анық. Осы салада зерттеушілер тиімді сабақты ұйымдастыруда кездесетін келесі проблемаларды анықтаған:

- сабақта қолданатын әдіс-тәсілдердің бірсарындылығы;
- сабақта уақытты тиімді қолданбау;
- проблемалық оқыту элементтерін сирек қолдану;
- сабақта АКТ тиімді қолданбау;
- барлық оқушылардың танымдық әрекетке тартылуын қамтымау;
- сабақтың және тапсырмалардың логикалық құрылымына мін бермеу;
- сабақта көрнекі құралдардың жеткіліксіздігі;
- теориялық материалдың қажеттігін бағалай алмау;
- жаттығулар мен тапсырмаларды немқұрайлы таңдау;
- оқушыларды жеке орындауға арналған тапсырмалармен толық қамтымау;
- оқушыларды шектен тыс көп тапсырмалармен жалықтыру.

Аталған қиындықтарды шешу жолдарының бірі— сындарлы оқыту теориясын басшылыққа алып сабақты белсенді әдістер қолдану арқылы тиімді жоспарлау болып табылады. Сондықтан мұғалім сабақты жоспарлау барысында ескеруі тиіс бірқатар мәселелер төмендегідей:

- Сабағымның мақсаты қандай? Сабақтың әрбір бөлімі оқушыны мақсатқа жетуге жетелей ме?
- Оқушылар іс жүзінде не істейді? Мен оқушыларға олар не істейтінін және олар қандай нәтижеге қол жеткізу керектігін қалай түсіндіремін?
- Оқушылардың білімді игергенін қалай білемін?
- Егер мен өзім осы сабақта оқушы болсам, бұның бәрін қалай қабылдар едім? Оқушыға көмек көрсетіле ме / жігерлендіріле ме? Қосымша материал ала ма?
- Жоспар қаншалықты икемді? Оқушының көп түсіндіруді қажет ететін қызықты сұрағы, дыбыс-бейне құралдарды пайдаланудағы қиындықтар, әлдебіреудің сырттан рұқсатсыз кіріп келуі сияқты күтпеген оқиғалар туындаса, оларды қалай шешемін?
- Оқушылар ұсынатын кері байланысқа қатысты, оны қалай жіктеп, жазып және талқылаймын? [3]».

Қолданылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан халқына Жолдауы 09.01.2018 жыл
2. Казак Т1 Үлестірме материалдар, 2017 жыл
3. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, Қазақ тілді мектептердегі «Қазақ тілі» және «Қазақ әдебиеті» пәндері бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы, МАН, Астана, 2017, 23-бет.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ҮЙІРМЕ ЖҰМЫСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУ

Кенжебекова Рабига Ибрахимовна

п.ғ.к., доценті, Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Қазыбаева Кенжегул Утеповна

п.ғ.к., Шымкент әлеуметтік-аймақтық инновациялық университетінің «Отырар» институты

Түйін: Бұл мақалада бастауыш сыныпта үйірме жұмысы арқылы оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыру.

Кілттік сөздер: Бастауыш сынып, үйірме, сыныптан тыс, қызығушылық, оқушылар.

Резюме. В этой статье рассмотрены повышение интересов учащихся к предмету через внеклассные работы в начальных классов

Ключевые слова: Начальный класс, кружок, вне класса, учащиеся, интересы.

Summary. This article discusses the importance of conducting extra-curricular work in mathematics of primary classes

Key words: Primary school, values, method, students.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев 9 қаңтар 2018 жылы жасаған жолдауындағы жетінші міндетінде білімнің барлық жүйесі заманауи талаптарға және экономиканың барлық қажеттілігіне жауап беруі тиіс екендігін атап көрсетті. Сондықтан үйірме жұмысы арқылы оқушылардың пәнге қызығушылықтарын арттыру маңызды. Бүгінгі заман – бәсекелестік пен жоғары технологиялар заманы, ғылым мен білім заманы. Сондықтан адамзат қиял жетпес ғажаптарға қол созады. Қоғамымыздағы барлық азаматтардың адам баласының қол жеткізген жетістіктерін пайдалануға құқы бар. Жеке тұлғаның жан-жақты дамуына қажетті, бұл объективті жағдай біздің еліміздегі эстетикалық тәрбиенің әлеуметтік факторы болып табылады.

Ал С.Елубаева өз әдістемелік құралында – үйірме жұмыстарды жүргізу үшін мұғалімнің білімі терең, жан-жақты дамыған, педагогикалық шеберлігі болуы басты мәселе екенін айта келе сабақтан тыс уақытта тілегін, қызығатын мәселелерін жан-жақты қамтуға мүмкіндік табатынын көрсетеді. Және де математикадан үлгермеудің бір себебі - оқушылардың пәнге аз қызығатындығы, ал сабаққа деген оқушының қызығушылығын сабақ үстінде тудырса, жүйелі түрде өткізілетін үйірме жұмыстары сабақтан тыс уақытта тудырады.

Жоспар белгілі болғаннан кейін мұғалім жұмысының қиынырақ бөлігі: үйірме сабақтарына нақты материалды іріктеу басталды. Қызықты материалды іріктеу түрлі кітаптармен, журналдармен, математика кітаптарымен және басқа әдебиеттермен жүргізіледі. Ізденістің қиындығын ескере отырып, үйірме жұмыстарының түрлері мынадай болуы мүмкін

Қосуға қызықты есеп.

Үлкен-үлкен пакет берді,

Алма мен алмұрт,

Аяз-атаның сыйлықтары.

Іштерінде – тәтті заттар

Бір сап-сары мандарин,

Біз шыршада көңіл көтердік,

Пакетті аштым ішіндегісін

Шоколад плиткасы,

Біз секірдік, ойнадық,

Санап шықтым:

Қалайша мен қуандым!

Сосын мейірімді аяз-ата

Көк қағазда 5 кәмпит,

Бәрі бір пакетте жатыр,

Бізге сыйлық таратты.

Қастарында 5 жаңғақ,

Бұл заттарды санап шық.

(Жауабы: 14 зат)

2. Тапқырлық есептері.

а) Егер аз екі таңбалы саннан ең көп біртаңбалы санды алса, қанша шығады?

(Жауабы: 10-9=1)

б) Екінші разрядтың (дәреженің) үш бірліктен айқындалған саннан бірінші разрядты (дәреженің) бес бірлігімен айқындалған санды алса қанша болады?

(Жауабы: 30-5=25)

3. Жұмбақтар.

а) Екі ұшы, екі жүзігі бар, ал ортасында шеге. Бұл не?

(Жауабы: қайшы)

б) Бір аяқта күлше тұр.Қасынан өткеннің бәрі сәлем береді. Бұл не?

(Жауабы: саңырауқұлақ)

1. Көзбен өлшеу жаттығулары.

Үйірме мүшелері екі командаға бөлінеді. Сабаққа қатысушының әрқайсысының қолында сантиметрлерге бөлінген сызғыш пен ұзындығы 1 дм. қағаз тілігі. Заттарды (өлшеу) дециметрмен өлшейді. Мұғалім алдымен заттарды көзбен өлшеп, содан соң өлшеу нәтижесін сызғышпен тексеруді көрсетеді (Қағаз дециметр өлшенетін затты сол қағаз тілігінің ұзындығымен салыстыру үшін қызмет

етеді). Жұмыс командалар арасындағы сайыс түрінде өтеді. Көзбен өлшеуде қатесі аз болған команда жеңімпаз атанады.

2. Өлең-есеп.

Балапанның екеуі тұр,
Екеуі қауызда отыр.
Алты жұмыртқа қанаттың астында
Ұлбасарда жатыр.

Дұрыстап санап бер,
Тезірек жауап бер.
Неше балапан
Ұябасардан шығады?

3. Тапқырлыққа есеп.

Қайсысында көп кубик салынған? Түсіндіріңдер.

4. Өзіл есеп.

Бақытжан қармақ салып отыр. Оның қорабында 5 маса бар. Ол 4 масамен үш балық ұстады. Қалған масамен Бақытжан қанша балық ұстайды?

5. Жұмбақтар.

а) Екі ағайынды шомылуға келді: біреуі шомылып жатыр, екіншісі судың жағасында күтіп отыр. Бұл не?

(Жауабы: шелектер)

б) Оның 4 табаны бар,
табандары тырнауық.
Екі сезгіш құлағы бар,
Ол – тышқандарға тажал.

(Жауабы: мысық)

6. “Санды ойла” ойыны.

Алдымен төмен сандарды ойлаңдар. Ойлаған сандарыңы 6-ны қосыңдар.

Балауса сенде қанша шықты? – 14. - Сен 8 санын ойладың. Ал, Мұхаметжан, сенде қанша шықты? – 12. – Сен 6 санын ойладың.

Мұғалім сұрақтарды былай да қоюына болады:

- 10-нан төмен санды ойлаңдар. 7 санына ойлаған сандарыңызды қосыңдар. Назерке сенде қанша шықты? – 15-Сен 8 санын ойладың.

Одан әрі мұғалім былай сұрақ қояды:

- Менің сендер ойлаған сандарды қалай тапқанымды кім түсінді?

Егер ондай оқушылар болса, онда бұл ойынды басқаларымен өздері жүргізеді. Ал, егер жоқ болса, онда мұғалім ойлаған санды қалай табу тәсілін түсіндіреді. Осыдан соң кейбір оқушылар өздігінше санды тауып көреді.

Түсініктеме. Бұл ойында ойлаған санды табу үшін, белгісіз қосылғышты табу есебін шешу керек. Яғни, $x+6=14$, $x+6=12$, $7+x=15$ түріндегі теңдеулерін шешті.

1. Фигураларды салыстыру.

а) Мына “адамдар” қандай геометриялық фигуралардан құралған?

б) Олардың бір-бірінен айырмашылығы неде?

2. Ребустар. Мына жерде жазылған сөздерді оқыңдар.

3. өлең есеп.

Бірде кешке қодыққа
Көршілері тапа нанға келді:
Қозы, лақ, бұзау, ботақан.
Құлын менен ақ күшік
Ал қодық бөле алмады

Бәріне бірдей тапа нанды,
Еңбектен қодық терледі, -
Білмейді ғой ол санауды!
Тезірек оған көмектес,
Жануардың бәрін санап шық.

(Жауап: 7 аң)

4. Тапқырлыққа есеп.

Көліктердің жол айрығы. Ертеде үлкен өзенге ұзын көпір салынған болатын, оның өте тар болғаны сонша, қарсы келген көліктер өте алмайтын еді. Көпірде тек бір көлік тұра алатындай бүйірше бар, сонда қарсы келген көліктер оның жанынан өте алады. Бір құны көпірмен бір жақтан екі көлік (1 және 2), ал оларға қарсы – екі басқа көлік (3 және 4) келе жатты. Көліктер әрі қарай өз бағыттарымен кету үшін қалай жүруі керек?

5. Жұмбақ.

Төрт аяқта тұрамын,
Бірақ жүре алмаймын.

Серуендеп, шаршағанда,
Маған жатып, демаласың.

(Жауап: керуерт)

6. “5-ке көп және 5-ке кем” ойыны.

Қатысушылар екі командаға бөлініп, екі параллельді сапта бөлініп, екі параллельді сапта бір-біріне қарсы тұрады. Параллельді саптар арасы 2 метрден 4 метрге дейін бола алады. Әрбір сапта балалар ретімен санап шығып, кеуделеріне сәйкес нөмірлерін тағады. Мұғалім қандай да бір санды атайды. Мысалы: 7. Балалар оған 5-ті қосып, одан 5-ті алады: 12 және 2 болады. 12 және 2-нөмірлі оқытушылар өз саптарынан жүгіріп шығады, басқа сапқа дейін жетіп, орындарына қайтады. Жүгіргендердің бірі орнына соңғы болып келген команда жеңіледі. Ойын мұғалім 4-6 сандарын атағанда аяқталады.

1. “Санды ойла” ойыны (алу нәтижесін шешу).

Алдымен ойынды мұғалімнің өзі бірнеше рет жүргізеді. Мұғалім:

- Санды ойлаңдар. Оған 7 қосыңдар, шыққан саннан ойлаған санды алыңдар. Сендердің бәрінің жауаптарыңда 7 саны шығады. Қандай сан шыққанын мен қалай білгенімді кім түсінді?

Егер сондай оқушылар табылса, онда олар бұл ойынды өз беттерінше жүргізеді. Егер ондай оқушылар табылмаса, онда мұғалімнің өзі санды қалай табудың “құпиясын” ашады.

Түсініктеме. Шыққан нәтижені табу шамадан санды алу қасиетінің жеке жағдайын білуге негізделген: $((x+a)-x)=a$, мұнда a - жүргізуші қосуға ұсынатын сан.

2. Айырымды салыстыруға өлең есеп.

Жақында Назерке 10-ға толады,

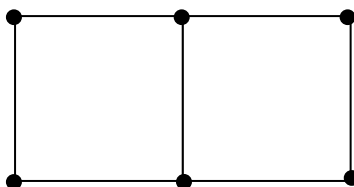
Ақылбай Назеркеге жете алмай жатыр

Ақылбай әлі алтыға толмады, -

Ақылбай Назеркеден қанша жас кіші?

1. Тапқырлық есебі. Жеті бірдей таяқшалардың көмегімен екі квадратты қалай салуға болады?

(Жауабы: суретке қара)

2. Әзіл есеп.

Не ауыр – 1 кг тұз ба, 1 кг. қыз ба? (Халық мақаласы “Қыз ауыр ма, тұз ауыр ма?” еске түсіру, неге олай айтылатынын түсіндіру).

3. Жұмбақ. Екі анада бес баладан, бәрінің ажы бір. Бұл не?

(Жауап: қолдар мен саусақтар)

4. “Қай партада жалауша жатқанын тап” ойыны.

Ойынға қатысушылар екі командаға бөлініп, екі бөлек отырады. Бірінші команданың оқушысы есіктің сыртына шығады. Екінші команданың оқушылары өз қатарларының бір партасына жалаушаны қойып, оны бір нәрсемен, мысалы, кітаппен жабады. Мұғалім қай партада жалауша жатқанын есептейді. Отырғандардың барлығы жалаушының, мысалы, алтыншы партаға қойылғанын көреді. Есіктің сыртынан оқушыны шақырады. Мұғалім оған: “Егер жалауша жатқан парта нөмірінен 2-ні алсаң, 4 шығады. Қай партада жалауша жатыр?” Оқушы есепті шешеді. 6 саны шығады. Сол партаға жақындап, парта нөмірін дұрыс тапқанына көз жеткізеді. Егер оқушы есепті дұрыс шешпесе, онда сол сәйкес партаға барып, көзін жеткізе алады. Есіктің сыртына әр командадан кезекпен шығады. Дұрыс жауапты көп берген команда жеңеді.

Түсініктеме. Бұл ойын барысында балалар белгілі азайтқыш пен айырым бойынша белгісіз азайғышты табу есебін шешеді.

Ескерту. Ойынның бір кезінде оқушылардың өздеріне тапсырма құруды ұсынуға болады.

1. Үйірме мүшелерінің математикалық газетті шығарудағы ұжымдық жұмысы.

2. “Қандай геометриялық фигура жоғалып кетті” атты логикалық ойын.

Бұл ойын логикалық көзқарас жағынан қарапайым, бірақ психологиялық және математикалық көзқарастары жағынан өте пайдалы, өйткені балалардың зейінін дамытуға, геометриялық фигуралар туралы дәлірек түсінік алуларына және терминдерді есте сақтауларына көмектеседі. Ойынның мәнісі мынада:

Сынып тақтасының сәресіне геометриялық фигуралардың суреті бар тілшелер қойылады (үшбұрыш, төртбұрыш, киық, тура бұрыш, квадрат, шеңбер, т.б.) Оқушылардың бірі тақтаға шығып, барлық қойылған фигураларды есте сақтау үшін мұқият қарап шығады.

Содан соң оқушы тақтадан бұрылады, ал бұл кезде басқа оқушы бір фигураны алып қояды. Шақырылған оқушы қайтадан тақтаға қарай бұрылып, қандай геометриялық фигура жоқ болғанын білуге тырысады.

Ескерту. Ойынды жеңілдету үшін басында барлық тілшелерді қоймай-ақ, тек 5-ін қалдырып, құрамын ауыстырып отыруға болады.

Ойынды екі команда арасында сайыс түрінде ұйымдастырған пайдалы.

1. Ребустер. Жұмбақталып жазылған сөздерді оқындар.

2. Өлең есеп.

Неше қуыршақ?

Бүгін мен ерте тұрдым,

Қуыршақтарымды санап шықтым:

Үш сылдырмақ – терезеде,

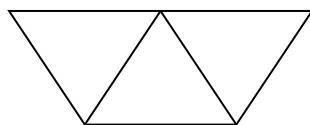
Екі қонжық – мамық төсекте,

Қозы мен лақ, Құлан

3. Тапқырлық есебі.

а) Ең көп бір таңбалы сан ең көп екі таңбалыға қарағанда қанша бірлікке кем?

б) 7 таяқшадан үш үшбұрышты қалай салуға болады?

(Жауабы: суретте)

4. Өзіл есеп.

Менің жолдасым келе жатып,

Бес теңге тауып алды.

Екеуміз барсақ,

Қанша табамыз?

(Қорытынды: сұраққа жауап беруге болмайды)

5. Жұмбақтар.

а) Мен бір құлақты әжемін,

Матаның бойымен жүгіремін.

Ұзын жіпті құлақтан

Шырмауықтай тартамын.

Бұл не?

(Жауап: ине)

б) Екі ағайынды суға қарайды,

Бірақ қосыла алмайды.

Бұл не?

(Жауап: өзеннің жағалары)

7. “Көңілді санақ” ойыны. (24-тің шегінде)

(Ойын барысы суретте суреттелген)

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Әлімбаев Т.Р. Математикадан сыныптан тыс жұмыстар мен халық есептері. - Алматы: Рауан, 2007. - 80 б.

2. Сарбасова Қ.А., Сарбасова Қ.А. Математикадан дәстүрлі емес сабақтар. - Қарағанды: «Санат-Полиграфия», 2005. - 87 б.

3. Әбілқасымов А.Е. Позновательная самостоятельность в учебной деятельности студента. - Алматы.: Санат, 1998. - 160 с.

4. Кенжебекова Р.И., Ақылбаев М., Арымбаев Қ. Бастауыш математика курсына шығармашылық қызықты есептер. Әлем баспасы. - Шымкент 2015, 106 б.

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫ АРҚЫЛЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Молдабек Құлахмет

*Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, профессор, п.ғ.д.,
«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» кафедрасы,*

Сманова Бақытгул Илесхановна

*Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, п.ғ.к.,
«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» кафедрасының доцент м.а.,*

Жаулыбаев Жамбыл Құралбайұлы

*Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, аға оқытушы, п.ғ.к.,
«Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» кафедрасы,*

Түйін: Бұл мақалада қазақ тілі сабағында халық педагогикасы арқылы эстетикалық тәрбие беру қарастырылған.

Кілттік сөздер: Бастауыш сынып, тәрбие, эстетикалық тәрбие, қазақ тілі, халық педагогикасы.

Резюме. В этой статье рассмотрены эстетическое воспитание через народной педагогики на уроках казахский язык.

Ключевые слова: Начальный класс, воспитание, эстетическое воспитание, казахский язык, народная педагогика.

Summary. This article examines the aesthetic education through popular pedagogy in Kazakh language lessons.

Key words: Initial class, education, aesthetic education, Kazakh language, folk pedagogy.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев 9 қаңтар 2018 жылы жасаған жолдауында жетінші міндетінде білімнің барлық жүйесі заманауи талаптарға және экономиканың барлық қажеттілігіне жауап беруі тиіс екендігін атап көрсетті. Сондықтан қазақ тілі сабақтарында халық педагогикасының мол мұрағаттарын пайдалана отырып, оқушыларды ізгілік, адамгершілік қасиеттеріне тәрбиелеуде оқушыларға тәрбиелік мәні өлке деректеріне қатысты, туған жердің қадірін білуге тәрбиелейтін нақыл сөздер мен мақал-мәтелдерді, бата түрлерін беру тиімді болмақ. Мысалы, 4-сыныптың «Зат есім» тарауын, зат есімдердің түрленуі тақырыптарында халық тағылымдарын пайдалану, олардың мағыналарын талдау оқушылардың қызғушылықтарын арттырады. Мақал – мәтелдерді оқушыларға ұжымдық сипатта тапқызу оларды ұжымды сыйлауға тәрбиелейді. Мысалы, «Кім табады» ойынында сынып оқушылары төртке бөлініп, әр топқа бір-бірден мақал-мәтел беріледі. Әр топ берілген мақалмен тақырыптас мақалдар табуы керек. Оқушылар өздері тапқан мақал-мәтелдердің мағынасын түсіндіретін болады. Осы арқылы оқушылардың тіл мәдениеті жетілдіріледі.

1-ші топқа:

Туған жерге туың тік.

2-ші топқа:

Өнерді үйрен де жирен.

3-ші топқа:

Ырыс алды – ынтымақ.

4-ші топқа:

Ел алғысын алсаң, елеулісі боларсың.

Бес минуттан кейін әрбір топ өз жауаптарын берді:

1-топ:

1. Ат айналып қазығын табар,
Ер айналып елін табар.
2. Өз үйім - өлең төсегім.
3. Ел іші – алтын бесік.
4. Елінен безген ер оңбас,
Көлінен безген қаз оңбас.
5. Отансыз адам, ормансыз бұлбұл.

2 - топ:

1. Өз үйінде ою оймаған,
Кісі үйінде сызу сызады.
2. Ата көрген оқ жонар,
Ана көрген тон пішер.
3. Керекті тастың ауырлығы жоқ.
4. Өнерліге өлім жоқ.
5. Жаман етікші біз таңдайды.

3 – топ:

1. Бірлік болмай, тірлік болмас.
2. Тозған қазды топтанған қарға алады.
3. Бірлік түбі – тірлік.
4. Теңге – тиынмен, ынтымақ – ұйыммен.
5. Көкектен шошыған бие оңбас
Көптен бөлінген ұй оңбас.

4 - топ:

1. Суын ішкен құдығыңа түкірме.
2. Қарағайға қарап тал өсер,
Қатарына қарап бала өсер.
3. Бір елі ауызға екі елі қақпақ.
Ғалым алдында ауызыңды тый.
4. Балапан ұядан не көрсе, ұшқанда соны іледі
5. Асырауын тапса, адам болар,
Оқуын тапса, білім қонар.

Тапсырма:

1. Мақал-мәтелдер сөз тіркестеріне жата ма?

Жауабы:

2. Мақал-мәтелдердегі сөздерді ауыстырғанда мағынасы өзгереді ме?

Жауабы:

Бұл мақал- мәтелдер баланың Отаншыл, елін сүйгіш азамат болып қалыптасуына ықпал етеді.Талай ғасырды көктеп өтіп бүгінге жеткен халықтық жұмбақтарды, мақал-мәтелдерді оқу материалы ретінде пайдалана отырып жас буынға ұлттық ұлы ұғымдарды сіңіруге, олардың ұлттық болмысын қалыптастыруға, танымдық қабілеттерін кеңейтуге оң ықпалын тигізетін дидактикалық ойындардың тәрбиелік қуаты зор.

Ақын-жазушылардың көркем шығармаларын пайдалана отырып, оқушыларға эстетикалық тәрбие беру бағыты. Қазақ тілі сабағы эстетикалық сабақтың негізгі үлгісі бола алады. Ол үшін мұғалім мәнерлі де сазды интонациямен оқып, тіл сұлулығын таныта білуі қажет. Поэзия минуттарын ұйымдастыру, сабақты музыка, сурет, ана тілі пәндері мен байланыстыру—эстетикалық тәрбиенің сенімді тірегі.

Сабақ барысында ақын-жазушылардың туған жер туралы шығармала-рын пайдаланып, оқушылардың өлең жолдарын тез жаттап алуын ұйымдастыруда тармақтар мазмұнын ашу тиімді болды. Мысалы,

*Сыр елім, жері жомарт, тауы мүсін,
Сен менің алыс кетсем сағынышым.
Жүректің өзің ғана аңсағаны,
Жанымның жанған лаулап жарығысың.*

(М. Әміреұлы)

1-тапсырма. «Жері жомарт, тауы мүсін» деген сөздің мағынасын түсіндір

Жауап:.....

2-тапсырма. Жері жомарт, тауы мүсін» сөздері не үшін сөз тіркестеріне жатпайды?

Жауап:.....

3-тапсырма. Жүректің аңсағаны, жанымның жарығысың сөз тіркестері қалай тіркесіп тұр?

Жауап:.....

Сонымен қатар туған жер, туған ел, қазақ даласында туылған батырлар мен ойшылдар туралы мәтіндер де оқушыларды тәрбиелеуде маңызы жоғары. Мысалы, Асан қайғы туралы мәтін.

Асан қайғы

Асан қайғы желмаяға мініп, жиһан кезіп, «Жерұйық» дейтін ну орманды, көкорай шалғынды, сулы жер, қой үстінде бозторғай жұмыртқалайтын қоныс іздейді. «Елді сол жерге қоныстандырсам», - деп арман етеді. Жүрген жерінде жақсы қонысқа да, жаман қонысқа да баға беріп отырады.

Түркістанның қасында ескі қорған қала Сауранды көргенде:

- Өттеген-ай, қорғанды ай тақырдың бетіне, Шөлстанның өтіне салған екен. Сарқырап аққан суы жоқ, жайқалып тұрған нуы жоқ-түбі тұрақты қала бола алмас», - депті.

Асан қайғы Маңғыстауға үш барып, үш қайтыпты. Асанның екі баласы: «Маңғыстау малға жайлы қоныс болар ма?»-дегенде Асан қайғы: «Түбінде мал баққан шаруаға Маңғыстаудан жақсы жер болмас»-депті.

Баянауыл тауын көргенде:

- Баянға жаймай қой семірмес,-деп, Асан қазіргі Баянауылды өзіне жайлау етіпті.

Қаратал өзенінің өлкесін көргенде:

- Ей, сарқырап аққан Қаратал, артың кең, алдың тар-ау,-депті. Өйткені бұл өзен құмға сіңіп жатады екен.

Әулиеатаның (қазіргі Тараз қаласы) шығыс түбінде аққан Талас, батыс жағында аққан - Келес дейтін өзендерді көргенде, малға жайлы екенін біліп:

- Ей, екі Талас, бір Келес, малсыз күнің кенелмес, жерінде жайылған малға жұт болмас,-деген екен.

Қызылорда тұсындағы (Ақмешіт) Сыр өлкесін көргенде:

- Ей, Ақмешіт, жерің шаң екен, суың жар екен, әр бұтаның түбінде кесек етің бар екен! Елің жұтамас, малыңның көзіне сақ бол!,-депті.

Тапсырмалар:

1. Асан қайғының арманы?

2. Түркістан жайлы не айтады?
3. Маңғыстау жайлы не айтады?
4. Баянауыл тауын жайлы не айтады?
5. Талас, Келес дейтін өзендерді көргенде жайлы не айтады?
6. Сыр өлкесін көргенде жайлы не айтады?

Тапсырманың мақсаты – Асан қайғы туралы мәліметтерді меңгерту, жер қасиетін бағалауға тәрбиелеу, оқушылардың ойлау қабілетін дамыту.

Тапсырманың тиімділігі – сұрақтарға жауап беру арқылы оқушының білімі бекиді, тапқырлық біліктерінің дамуына мүмкіндік туады.

Тапсырманың маңызы – оқушы өзіндік пікірін, көзқарасын, айтар ойын ашық, анық жеткізуге дағдыланады.

Эстетикалық тәрбие болмыстағы және өнердегі сұлулық пен әсемдікті дұрыс қабылдауды және эстетикалық сезім мен талғамды тәрбиелейді. Бастауыш сыныптан әсемдікті көріп, түсініп, қабылдай білген адамның рухани деңгейі жоғары болады. Оқушыларға ақын-жазушылардың шығармалары топтық жұмыс формасында алдын-ала кеспе қағаздарға жазылып, беріледі. Оқушылар тапсырмаларды жазбаша орындап, шығармада айтылған ойды, автордың ойын түсіндіруі міндетті. Ал «Өлең шумағын дұрыс оқы» ойынында оқушылар Абай Құнанбаевтың жасырылған өлең шумағын тапты. Мұғалім ойын ойнамас бұрын оқушыларға ойын ережесін таныстырып, Абай Құнанбаевтың тағы қандай өлеңдерін білетіндерін айтып беруді талап етті. Оқушылар Абайдың кім болғанын, оның «Қыс», «Жазғытұрым» т.б. өлеңдерін жатқа оқыды. Мұғалім кіріспе бөлімінен кейін тақтаға өлең шумағы жазылған тор көзді іліп қойды.

Ойынның мақсаты: Оқушылардың дыбыстардан сөз құрау, сөздерден сөйлем құрау дағдыларын жетілдіру. Өлең шумағында кездескен дауыссыз дыбыстардың тіркесу жолдарын үйрету.

Ойын ережесі: Оқушылар тор көзде жасырылған өлең шумағын дыбыстарды дұрыс тіркеу арқылы өлеңді оқиды. Табылған өлең шумағының мағынасын өз сөзімен айтып береді. Дауыссыз дыбыстарға талдау жасайды.

Ойын ұзақтығы: 15 минут

Ойын кезендері: Ойын үш кезеңнен тұрады.

Бірінші кезеңде балалар жасырылған өлең шумағын дыбыстарды дұрыс тіркестіре отырып табады. Бұл шәкірттердің сөздерді дұрыс құрау біліктерін қалыптастырады.

Екінші кезеңде өлең шумағын өз сөздерімен айтып, түсіндіреді. Бұл олардың өз сөздерін дәлелдеп айтуға дағдыландырады.

Үшінші кезеңде олар өлең шумағында кездескен дауыссыз дыбыстарға талдау жасайды. Оқушылар өтілген материалды игереді.

Ойынның қатысымдық қызметі: Балалар дыбыстардан сөз, сөздерден сөйлем құрап үйренеді. Өз ой-пікірлерін дәлелдеуге дағдыланады.

Ойынның тиімділігі: Оқушылардың ойлау қабілетін жетілдіреді. Олардың сөздік қорын молайтып, дұрыс сөйлеу дағдыларын қалыптастырады.

А	т	І	к	с	л	л	о
П	н	Р	р	а	о	м	б
Т	і	П	і	ң	б	а	з
А	г	І	б	а	з	ә	а
Б	і	Ш	е	р	а	р	п
А	т	Д	д	к	п	н	м
Р	е	у	н	а	р	е	е
Қ	к	н	е	л	е	г	с
А	е	и	с	а	н	е	ә
Л	д	е	.	н	ө	,	д
А	н	е	с	п	м	ң	ө

б-сурет – Дыбыстарды дұрыс тіркеу арқылы өлең шумағын оқу

Жауабы: Әсемпаз болма әрнеге,
Өнерпаз болсаң, арқалан.
Сен де бір кірпіш дүниеге,
Кетігін тап та бар, қалан.

Бұл ойын оқушылардың қазақ тілі дыбыстарын дұрыс игеру дағдыларын жетілдірумен қатар, олардың сөздік қорын дамытып, логикалық ойлауға үйретті. Оқушылар жасырылған өлең шумағының мағынасын, оның тәрбиелік мәнін жете түсінді.

Қорыта айтқанда, қазақ тілі сабақтарында сөз тіркестерін оқытудың – оқушылардың елжандылық, елтанымдық қасиеттерін қалыптастырады және сол арқылы оқушылардың тіл мәдениетін тәрбиелейді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Жапбаров А. Оқушылардың тілін дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. I-кітап. – Алматы: Арыс, 2007. -261б.
2. Молдабеков Қ, Ермекбаев М, Нарқұлова Б, Базарбаева К. Бастауыш мектеп қазақ тілі сабағында дамытушы ойындарды қолдану әдістемесі. – Алматы, 2003. -146б.
3. Рахымбек Д. Оқушылардың логика-методологиялық білімдерін жетілдіру. – Алматы: РБК, 1998. – 255б.
4. Дәулетбекова Ж.Т., Оқушылардың оқу мотивтері – сапалы білім негізі. Алматы: РБК, 2000. -170б.

К ПРОБЛЕМЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ ДОШКОЛЬНИКОВ

Асанова Дария Нуртасовна

к.п.н., доцент кафедры европейских и восточных языков,
КарГУ им.Е.А. Букетова, г.Караганда

Бахтыбаева Жаннета Бахтыбаевна

Магистрант 1 курса, КарГУ им.Е.А.Букетова, г.Караганда

Түйін. Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың психолінгвистикалық ерекшеліктеріне қарай ана тілін меңгеру ерекшеліктеріне талдау жасалған. Зерттеушілердің тілді меңгерудегі негізгі мақсаты табиғи түрде сөйлеу қабілетін дамыту жайлы пікірлері көрсетілген. Сондай-ақ, табиғи тілдік ортадан тыс сөйлеу қызметін дамыту үшін қолайлы жағдайды моделдеу арқылы ынталандыру туралы мәселе қарастырылады.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі білім беру, сөйлеу қабілетін дамыту, жастың психолінгвистикалық ерекшеліктері, шетел тілін үйрету.

Резюме. В статье представлен анализ специфики усвоения родного и второго языка детьми дошкольного возраста в силу их психолінгвистических особенностей. Приведены мнения исследователей о цели изучения английского языка как живой речи. Также рассматривается вопрос стимулирования мотивации посредством моделирования ситуации благоприятной для развития речевой деятельности вне естественной языковой среды.

Ключевые слова: дошкольное образование, развитие речи, психолінгвистические особенности возраста, обучение иностранной речи.

Summary. The article represents the analysis of the specifics of mastering the native and second language by preschool children due to their psycholінгuistic features. There are some opinions of researchers about the main goal of learning English as a communicative language. And also the question of motivation stimulation by means of modeling of a situation favorable for development of speech activity out of native language environment is given.

Keywords: pre-school education, speech development, psycholінгuistic features of ages, teaching foreign speech.

Одной из важнейших задач государственной политики Республики Казахстан является формирование полиязычной личности, владеющей как минимум тремя языками. Именно взвешенная языковая политика позволяет расширять сферы применения казахского языка как государственного, поддерживать функционирование русского языка для сохранения единого культурного и образовательного пространства со странами СНГ, поднимать уровень владения английским языком с целью повышения конкурентоспособности страны.

Задача формирования полиязычной личности заложена в государственных общеобязательных стандартах и Типовых учебных программах дошкольного образования и воспитания, которые ставят целью воспитание дошкольника, освоившего базовые ценности родного языка, готового к социокультурному взаимодействию на государственном и других языках, способного общаться с окружающим миром вербальными и невербальными средствами [1, 2].

Вместе с тем, как показывает практика, процесс обучения иностранному языку дошкольников не принёс ещё ожидаемых результатов. Такая ситуация связана, на наш взгляд, с рядом причин, в первую очередь, недостаточной укомплектованностью квалифицированными педагогическими кадрами, владеющими методикой и технологиями раннего обучения детей иностранному языку с учетом возрастных особенностей детей и спецификой усвоения детьми иностранного языка в этом периоде. С одной стороны, раннее детство рассматривается специалистами как наиболее благоприятный период для овладения иностранным языком. С другой стороны, у детей дошкольного возраста возникают определённые трудности усвоения языка, связанные с отсутствием действительных мотивов овладения иностранным языком вне естественной языковой среды.

Большинство исследователей сходится во мнении, что специальные занятия иностранным языком можно проводить с детьми 3 - 10 лет, до 3 - бессмысленно, после 10 - трудно надеяться на положительный результат, который возможен лишь для незначительной части учеников, тех, кто обладает коммуникативными и лингвистическими особенностями выше среднего уровня. Лучше всего изучать иностранный язык в 5 - 8 лет, когда система родного языка ребенком уже достаточно хорошо усвоена, а к новому языку он относится сознательно. Именно в этом возрасте еще мало штампов речевого поведения, легко по-новому «кодировать» свои мысли, нет больших трудностей при вступлении в контакт на иностранном языке. Успешное овладение детьми иноязычной речью становится возможным потому, что детей дошкольного и младшего школьного возраста отличают более гибкое и быстрое, чем на последующих этапах, запоминание языкового материала, естественность мотивов общения, отсутствие так называемого языкового барьера.

Если методическая система построена достаточно грамотно с лингводидактической и психолінгвистической точки зрения, то успех в овладении предлагаемым ограниченным языковым материалом и создание необходимых предпосылок для дальнейшего усвоения любого иностранного языка обеспечен практически всем детям [3,38].

Одним из дискуссионных вопросов является связь звукового восприятия новорожденного и родной речи. По мнению П.Куль ребенок рождается «гражданином мира», то есть ребенок имеет способность различать любые языки, но на раннем периоде обнаруживается предпочтение родного языка. Согласно исследованию П.Куль, новорожденный ребенок чувствителен ко всем фонетическим элементам в разных языках. Изначально он может делить целостный поток речи на звуковые сегменты, тем самым выделяются звуки, используемые в разных языках. Примерно за полгода ребенок набирается определенного слухового опыта, сохраняя в памяти многочисленные образцы речевых звуков. На этом уровне вся последующая информация магнитом накладывается на предыдущую, как по определенной формуле. Далее ориентируясь в окружающей среде, ребенок усваивает свойства предметов, познает содержательную сторону и отношения между ними [4,333].

Понимание механизма овладения речью играет основную роль в разработке технологии обучения. В основе процессов усвоения любого языка лежат одни и те же фундаментальные законы усвоения, и принципиально одинаков объект усвоения. Между усвоением родного и иностранного языков имеется общность, обусловленная единством языка как сущности и наличием языковых универсалий.

Однако при формировании традиционных методик за основу берется имитация речи, характерная для детей, которые начинают только говорить (примерно в полтора года). В этом возрасте дети употребляют единицы речи так, как услышали их от взрослых. По этому принципу строится и традиционное обучение иностранному языку, заключающееся в специальных упражнениях, многократном повторении слов, их форм и сочетаний. Дошкольникам даются образцы правильной речи, исправляются грамматические ошибки, то есть в основном выполняются репродуктивные упражнения, которые не соответствуют полноценному процессу общения.

Целью изучения иностранного языка, также как и обучения родному языку, является овладение живой речью. С.Л.Рубинштейн писал: «Первоначальное овладение родным языком, действительно живой речью осуществляется в процессе жизненно мотивированной деятельности общения. Только этим путем достигается действительное овладение речью как речью. Ребенок нормально овладевает речью – научается разговаривать, пользуясь речью в процессе общения, а не изучая ее в процессе обучения...» [5,461].

Следовательно, учитель иностранного языка должен строить процесс обучения иностранному языку дошкольников как обучение общению с учетом предпосылок успешного усвоения нового языка, основанных на присущих данному возрасту физиологических и психологических особенностях, а также общности механизмов порождения речи независимо от языка.

Бесспорно, процесс овладения языком вне пределов страны изучаемого языка и без непосредственных контактов с культурой носителей языка затрудняется.

Необходимо также заметить, что для маленького ребенка родной язык является жизненно необходимым инструментом — единственным средством общения. Поэтому проблемы мотивации усвоения языка практически нет. Ребенок изучает родной язык, чтобы удовлетворить свои реальные всевозможные потребности, а не для того, чтобы усвоить определенное количество новых слов, прочитать текст и т.д. Он усваивает грамматику родного языка не как самоцель — вместе с лингвистической компетенцией развивается и коммуникативная. Иную картину можно наблюдать в процессе обучения иностранному языку. Здесь проблема мотивации учащихся является одной из центральных.

Одним из путей стимулирования общения на иностранном языке является создание условий с учетом их интересов. Как известно, характерной деятельностью в этом возрасте для детей является развлечения в виде игр, творчества, танцев и песен [6,21]. Основываясь на этом, содержание обучению речи предполагает реализацию моделирования игровых, сюжетных ситуаций с опорой на музыкальную деятельность с учетом актуальных потребностей общения ребенка на специфические этому возрасту темы. Также одним из главных условий стимулирования общения является организация совместной деятельности со взрослым, создание комфорта и благоприятной среды.

Литература:

1. Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения <https://online.zakon.kz>
2. Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения <https://online.zakon.kz/>
3. Махина О.Е. Обучение иностранному языку дошкольников: обзор теоретических позиций // 1990.- №1.- С. 38 - 42.
4. Ушакова Т.Н. Речь: истоки и принципы развития – Москва., 2004. – 333с.
5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 461с.
6. Гаделия Н.Д. Интегративного обучения иноязычной культуре детей дошкольного и младшего школьного возраста (на примере интеграции английского языка, рисования, ритмики, музыки, и лингвострановедения): автореф. дис...канд. пед. наук. – Москва, 2004. – 21с.

САМОРЕГУЛЯЦИЯ КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ УСПЕШНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ

Кыстаубаева Жанар Нагаметовна

старший преподаватель, тренер ФАО «НЦПК «Өрлеу»

ИПК ПР по г. Алматы

Түйін: Бұл мақалада өзін-өзі реттеу оқушыларды оқытуда қолданатын тиімді тәсіл екені айтылады. Аталмыш ақпаратқа қатысты сұрақтарға ПШО деңгейлік курстары негізінен толықтай жауаптар береді.

Түйінді сөздер: өзін-өзі реттеу, CINDLE ғылыми-зерттеушілік жоба, өзін бағалау, өзара бағалау, қалыптастырушы бағалау, саралау.

Аннотация. В данной статье говорится о саморегуляции как об одном из условий успешного преподавания и обучения детей. Выполнен обзор информации по данному вопросу, предоставленной на уровневых курсах ЦПМ.

Ключевые слова: саморегуляция, научно-исследовательский проект CINDLE, исследования, самооценка, взаимооценка, формативное оценивание, дифференциация.

Abstract. The article investigates self-regulation as one of the condition of successful teaching children. An overview of the information on this issue provided at the CPE level courses was fulfilled.

Key words. self-regulation, scientific – research project CINDLE, investigations, self – assessment, peer – assessment, formative assessment, differentiation.

Во время обучения на уровневых курсах нам было дано очень много материалов по саморегуляции. В Листе исследования Кембриджского самостоятельного обучения (CINDLE) 2 [1] предлагалось выбрать определенное событие, зафиксировать его дату, указать, чей ребенок участвует в исследовании, его возраст. И начать сбор информации для исследования, опираясь на «Обоснование саморегуляции:

Эмоциональный – может говорить о собственном поведении и следствиях, о поведении и следствиях других» [1]. Данная фраза не всем понятна и, я так думаю, вина этому не совсем внятный перевод с английского языка на русский.

Да, ребенок может говорить, понимая, осмысливая каждый свой поступок и его последствия для себя самого и окружающих.

«Решает новые задачи уверенно. Может контролировать внимание и сопротивляться отвлекающим факторам. Контролирует прогресс и ищет помощь соответствующим образом. Способен устоять перед лицом трудностей». К сожалению, не указано, что это? Аспекты? Факторы? Но дана хорошая характеристика эмоциональных факторов.

«Когнитивный – знает о своих способностях. Может говорить о том, как они сделали что-либо или чему они научились. Может говорить о запланированных действиях. Может делать разумный выбор и принимать обоснованное решение. Задаёт вопросы и предлагает ответы. Использует ранее обученные стратегии (я так понимаю, стратегии, которым его обучили). Использует ранее услышанную речь в собственных целях» [1]. К сожалению, очень часто встречаешь подобные опусы и стилистические, логические, речевые ошибки в переводах с других языков на русский.

«Социальный – обговаривает, (запятой не было – поставила я) когда и как решать задачи. Может решать социальные проблемы с ровесниками. Самостоятельно работает *вместе* (я думаю, вместе со своими друзьями, с теми, кто рядом) и *поочередно* (или по очереди с каждым из них). Участвует в совместной работе со сверстниками. Понимает эмоции окружающих людей, помогает и поддерживает их.

Мотивационный – находит собственные ресурсы без помощи взрослых. Разрабатывает собственные способы решения задач. Предлагает новые действия. Планирует собственные задачи и цели. Любит решать задачи» [1].

Используя эти подсказки, конечно же, легче разобраться в особенностях детской психики, какой же аспект превалирует у ребенка: эмоциональный, когнитивный, социальный или мотивационный? Какой чаще проявляется? И как нам это может помочь в достижении взаимопонимания во время преподавания и обучения?

«Научно-исследовательский проект CINDLE был двухлетним проектом, исследующим развитие саморегулирования среди 3-5-летних детей.

Цели проекта: 1. Повысить понимание процесса развития саморегулирования у детей 3-5-летнего возраста.

2. Разработать инструмент оценки развития саморегулирования у детей 3-5-летнего возраста.

3. Определить действия и подходы, необходимые для развития детского саморегулирования» [2]. Хоть проект и его материалы были предназначены для детей дошкольного (3-5-летнего) возраста слушатели уровневых курсов во время практики использовали их для работы в начальной школе и в 5-м классе. И сделали выводы, что когда идет целенаправленная работа по развитию

саморегулирования и при этом перестали давать детям готовые ответы, а стали больше заниматься консультированием детей, созданием условий для того, чтобы дети самостоятельно добывали знания, а они только подсказывают правильное ли ими выбрано направление в поисках ответа, то учебный процесс стал интереснее и продуктивнее. С этой же целью учителя обсудили, какие формы, способствовавшие развитию саморегулирования у детей и использованные ими в классе, были наиболее эффективными и приемлемыми. Ими оказались приемы «Четыре угла», «Инсценировка сказки» и другие виды ролевых игр, работа по группам и парам, написание эссе (например: «5-минутное эссе») и других видов письменных работ: «Письмо в бутылке», «Немое кино», «Продолжи историю» и т.д.). Т.е. на протяжении всего урока шла интерактивная работа, шло не только обучение учителя, но и самообучение и взаимообучение детей, никто не сидел без дела, и каждому было некогда заниматься посторонними делами. И самое главное, шел обмен мнениями, в ходе которого дети изучали, исследовали сам процесс добывания необходимых знаний для выполнения данного учителем задания и решения поставленной перед ними в начале урока проблемы. Дети были вовлечены в процесс самооценки и взаимооценки. Шло не только групповое обсуждение и в парах, но и коллективное, всем классом. Следует сказать, что каждым курсантом были выбраны для исследований на практике трое учеников: с низкими образовательными потребностями, со средними и высокими. С высокими образовательными потребностями признавались, что им интересно обучать своих одноклассников и что при объяснении, казалось им знакомого материала для них открывались какие-то новые неожиданные аспекты, ученики со средними образовательными потребностями говорили, что им стало многое понятно и что они теперь сами могут дать пояснения по этому вопросу, ученики со слабыми образовательными потребностями, наконец, заговорили, и у них появилось желание учиться. И если они раньше давали себе очень низкую оценку, то теперь у них появилась некоторая уверенность в своих силах и уверенность, что немаловажно, в успехе. В условиях обновленки изначально было заложено подобное оценивание себя, с этой целью в конце урока (можно и в начале, и на протяжении всего урока) проводится в обязательном порядке рефлексия («Лестница успеха», «Эйфелева башня», «Светофор», «Ладошка» и т.п.). На протяжении всего урока учителем и учащимися дается формативное оценивание. Оно может быть оформлено и в письменной форме, и в устной. Своевременно высказанное формативное оценивание помогает и учителю, и детям пошагово двигаться вверх по лестнице успеха.

На каждом уроке должен быть этап поиска, результатом которого должен стать продукт творческой деятельности. И такая работа лучше всего проходит в группе, т.к. командная работа более продуктивна. Исследовательская работа проходит именно в поиске, сборе информации. «Ребенок, испытывавший радость творчества даже в минимальной степени, становится другим» (Б.Астафьев) - более одухотворенным, мотивированным, чем тот, кто выполняет бездумно чужие команды, подражая действиям других. Лучше всего исследовательскую работу вести на уроках по повторению, обобщению и систематизации знаний – это предпоследние уроки раздела (на последних проводится СОР). Этому может быть посвящен полностью урок - урок-исследование. И для исследования можно взять тему раздела. Задачи исследования могут начинаться со следующих фраз: «познакомить учащихся со ступенями исследовательской деятельности, научить выдвигать и проверять гипотезы, интерпретировать данные, делать выводы и готовить рекомендации, определять зависимость ... от ...» [2]. Этапы урока-исследования: вызов, определение темы исследования, проблемы, цели исследования, выдвижение гипотезы и проверка ее жизнеспособности, интерпретация и вывод, рефлексия» [2]. И как утверждается в другом материале Кембриджского университета «Действие 2. Размышление над собственным изучением»: «Два важных фактора могут повлиять на Ваш подход к изучению» (имеется ввиду к изучению выбранной темы исследования):

- «мотивация (причины, по которым ученик занят особой частью исследования);
- предыдущая история ученика, как в формальной обстановке (такой как в школе), так и неформальной, с помощью незапланированного или неожиданного опыта изучения» [3].

И предлагается рассмотреть каждый из данных факторов по очереди:

«Мотивация

Почему Вы решили стать студентом (в международном образовательном пространстве студентами называют всех, кто чему-то обучается) и какую выгоду Вы надеетесь извлечь из Вашей учебы? Подумайте над данным вопросом в течение нескольких минут и напишите свой ответ.

История Вашего изучения. Остановитесь на секунду и подумайте об этом:

- первый хороший (полезный и эффективный) опыт изучения;
- один опыт, который, возможно, был менее эффективным и полезным.

Затем спросите себя – **почему** первый был более эффективным, в отличие от второго.

Независимо от того, как Вы ответили на оба вопроса, очевидно, что Вы испытали некоторые эмоциональные ощущения, когда вспоминали и записывали их. Эмоции и чувства зачастую являются частью нашего изучения. У всех нас есть история изучения, которая воплощает в себе как позитивный, так и негативный опыт» [3]. Т.е. самому обучающему нужно быть готовым к неудачам, и готовить к этому и своих учеников, не опускать в этом случае руки, продолжать упорно идти к цели, выявляя причины неудач, делая выводы, что необходимо сделать, чтобы их не было и, устраняя последствия тех, что были.

«Возможно, причина Вашего обучения, которое не было продолжительным, заключается не только в отсутствие темы или деятельности, но и в том, что у Вас выдался тяжелый день, и Вам трудно сосредоточиться. Все изучение имеет как аффективный (эмоциональный) компонент (вместе с чувствами), так и когнитивный (познавательный) (с мышлением). Признание этого и любое напряжение наших чувств, при изучении, является весьма важной частью изучения» [3].

Самое главное – учителю самому нужно быть убежденным, что дети не рождаются неудачниками, что в неуверенных нужно вселять веру и надежду, что успех окрыляет, что вкупе с трудолюбием поможет достичь невиданных высот. Что учителю нужно руководить познавательным процессом, включая каждого ученика в те формы и виды деятельности, которые более всего соответствуют природе его мышления, его способностям. Поэтому актуальна и дифференциация. Для учащихся с низкими образовательными потребностями даются вопросы и задания низкого порядка. С высокими образовательными потребностями – высокого. Например: задания для детей с высокими образовательными потребностями:

сочинить четверостишие на темы (например: о весело проведенных каникулах, о погоде, о времени года и т.п.), придумать рассказ, в котором бы все слова начинались с одной и той же буквы или рассказ с омонимами, или многозначными словами и т.д. Конечно же, все остальные дети будут делать попытки выполнить подобные задания и учителю необходимо не одергивать их, а помочь в их попытках и успокоить их в случае неудачи, что сегодня не получилось, получится в следующий раз. Попробуй дома выполнить, попроси старших помочь тебе.

Главное, чтобы ребенок понял, что все в его руках, что благодаря саморегуляции он может улучшить свои достижения в учебном процессе.

Использованная литература:

1. Лист исследования Кембриджского самостоятельного обучения (CINDLE) 2. Уровень 2. Материалы «ЦПМ», Астана. 2014.
2. Развитие самостоятельного обучения и саморегулирования у детей раннего возраста. Научно-исследовательский проект CINDLE. Материалы ЦПМ. Астана. 2015.
3. Действие 2. Размышление над собственным изучением. Материалы «ЦПМ», Астана. 2014.

А.Қ.Рысбекова

п.ғ.к., Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ-нің доценті, E-mai: s.s.4@ilst.ru

Н.Б.Берік

Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ-нің магистранты, E-mai: bnb0190@gmail.com

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

***Түйін.** Бұл мақалада жоғары білім беру жүйесінде болашақ педагог-психолог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері қарастырылған. Сонымен қатар мақалада отандық және шетелдік ғалымдар, педагогтар, психологтар еңбектерінде көрініс тапқан болашақ педагог-психолог мамандарының кәсіби құзыреттілік мәселелері туралы пікірлері және оқыту үрдісіндегі құзыреттілік ұғымына, терминіне берілген анықтамалар туралы баяндалған.*

***Тірек сөздер:** құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, құзыреттілік тәсілі, шығармашылық тұлға, педагогикалық үрдіс, «Білім туралы» Заң, «Қазақстан-2050» стратегиясы, кәсіби шеберлік, кәсіби-тұлғалық құзыреттілік, ақпараттық құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік*

***Резюме.** В статье рассматриваются вопросы формирования профессиональной компетентности будущих педагогов - психологов в системе высшего учебного заведения. Также в статье отражены взгляды отечественных и зарубежных ученых, педагогов, психологов на вопросы профессиональной компетентности будущих учителей и даны определение компетентности в процессе обучения.*

***Ключевые слова:** компетентность, профессиональная компетентность, компетентностный подход, творчество, педагогический процесс, Закон об образовании, стратегия «Казахстан-2050», профессионализм, профессиональная компетентность, информационная компетентность, коммуникативная компетентность*

***Summary.** This article discusses the issues of formation professional competence of future pedagogues and psychologists in the system of higher education. The views of future teachers on the issues of professional competence reflected in the work of domestic and foreign scientists, educators, psychologists, and gives the definition of competence in the learning process.*

***Keywords:** competence, professional competence, competence approach, creativity, pedagogical process, Law on Education, Strategy "Kazakhstan-2050", professionalism, professional competence, information competence, communicative competence*

Кіріспе

Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында «Білім және кәсіби машық - заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет», - деп атап көрсетті.[1]

Қазіргі заман талабы – бәсекеге қабілетті маман дайындап шығару. Жаңа заман ұстазы табысы мен біліктілігі арқылы дамып, қалыптасады. Нарықтық экономикада педагог-психологқа қойылатын талаптар қатары: білім беру сапасының жоғары болу, бәсекеге қабілетті болу, кәсіби шеберлікті толық қанды игеру, әдістемелік жұмыстағы шеберлікті игеру.

Білім сапасына деген сұраныстың артуы, нәтижеге бағытталған білім беру жүйесіне көшуге деген талпыныс болашақ педагог-психологтың кәсіби даярлығына да үлкен жауапкершілікпен қарауды қажет етеді. Қазіргі таңда білікті маман даярлаушы білім жүйесінде бәсекеге қабілетті маман қалыптастыру үшін, алдымен маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру керек деген пікір қалыптасуда.

Құзыреттілік қалыптастыру деп, болашақ маманның - яғни студенттің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болып табылмақ.[2]

Құзыреттілік – қызмет атқарушының жеке мүмкіншілігі, оның квалификациясы (білімі мен тәжірибесі), шешім қабылдай алуы немесе белгілі бір білім мен дағдыларына сәйкес шешім қабылдауы.

Құзыреттілік – жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесін белгілі бір міндеттерді орындауға даярлығы мен қабілеті. Ол жансыз жаттанды білім түрінде емес жеке тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі мәселелерді ұсынып, шешім жасауға, оның барысы мен нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде ұтымды түзетулер енгізіп отыруға деген икемділігінің белсенділігінен көрінеді.

Г.В.Вайлер, Ю.В.Койнов, Я.И.Лефстед, Н.В.Матяш, Дж.Равен, Р.Уайт, В.Чинапах және т.б. сынды ғалымдар жазбаларында құзыреттілік теориясына жан-жақты анықтамалар берілген. М.Н.Скаткин, И.Я.Лернер, В.В.Давыдов және т.б. ғалымдардың жазбаларында құзыреттілік тұрғыдан білім беруді ұйымдастыруды жүзеге асырудың әдіс-тәсілдерін меңгеру туралы қарастырылған. Ресей ғалымдары Н.В.Кузьмина, А.К.Макарова, В.А.Сластенин т.б. педагогикалық зерттеулерінде педагог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесіне баса назар аударылған. Педагогика ғылымында В.А.Кан-Калик, Н.Д.Хмель, Н.Н.Хан, А.Қ.Рысбаев, С.Т.Мұхамбетжанова және т.б. зерттеулерінде болашақ педагог мамандарды даярлау сапасын арттыру мен кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жөніндегі тұжырымдардың маңызы зор.[3]

Әрбір маман иесінің кәсіби құзыреттілігі жан-жақты қарастыруды талап ететін күрделі мәселе. Маманның кәсіби құзыреттілігі туралы психологияда, ғылыми педагогикада, әлеуметтануда, гуманитарлық ғылымда, кәсіби білім берудің теориясы мен әдістерінде, әр қырынан қарастырылып, кеншенді түрде зерттелуде.

Кәсіби құзыреттілік бағыттары: педагогикалық шығармашылық мәні –В.И.Загвязинский, М.М.Поташник; педагогикалық бағыттылықты қалыптастыру негізі – А.А.Орлов, И.Я.Фастовец, С.Т.Каргин; педагогтың кәсіби қызметінің психологиялық негіздері–Л.С.Выготский, П.Я.Гальперин, В.В.Давыдов, А.Н.Леонтьев, Д.Б.Эльконин; маңызды кәсіби сапаларды дамыту – Н.В.Кузьмина, И.Я.Лернер, В.А.Сластенин және т.б. еңбектерінде ғылыми тұрғыда тұжырымдалған. Сонымен қатар кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық және практикалық аспектілері мәселесін Ш.Х.Құрманалина, Г.Ж.Меңлібекова, Б.Т.Кенжебеков, Б.Қасқатаева, Н.Н.Нұрахметов, А.Х.Аренова, Ш.Т.Таубаева, М.В.Семёнова, М.Ж.Жадрина және т.б. зерттеген болатын.[3]

Елімізде кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық және практикалық аспектілерін Ш.Х.Құрманалина (колледж жағдайында бастауыш сынып мұғалімдерін кәсіби даярлау), Б.Т.Кенжебеков (жоғары оқу орны жүйесінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігі), Г.Ж.Меңлібекова (болашақ мұғалімнің әлеуметтік құзыреттілігі), Б.Қасқатаева (болашақ математика мұғалімінің әдістемелік құзырлылығы), М.В.Семёнова (жоғары оқу орындарында болашақ педагогтардың кәсіптік құзыреттілігін қалыптастыру), С.И.Ферхо (мұғалімдердің оқу үдерісінде электронды оқу құралдарын пайдалана білу құзыреттілігі) және т.б. ғалымдар зерттеген.[3]

«Құзыреттілік» ұғымы туралы ғалымдардың берген анықтамаларына тоқталып өтетін болсақ, ғалым К.Құдайбергенова; - «Құзыреттілік ұғымы - соңғы жылдары педагогика саласында тұлғаның субъектілік тәжірибесіне ерекше көңіл аудару нәтижесінде ендіріліп отырған ұғым. Құзыреттіліктің латын тілінен аудармасы «competens» белгілі сала бойынша жан – жақты хабардар білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде беделді түрде шешім шығара алады дегенді білдіреді» деп көрсетеді.[4] Ал бұл ұғым туралы ғалым Б.Тұрғынбаева: - «...өзінің практикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуде қолдана алуын – құзырлылықтар деп атаймыз» деп анықтаса, Ресей ғалымы Н. Кузьминаның көзқарасы бойынша, «Құзырлылық дегеніміз – педагогтің басқа бір адамның дамуына негіз бола алатын білімділігі мен абыройлылығы»,- деген. Және де ғалым Ш.Таубаева: «Құзыреттілік–ол тұлғаның оқыту мен әлеуметтену процестері барысында меңгерген білім мен тәжірибеге негізделген, оның жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығы ретінде айқындалатын, тұлғаның кіріктірілген қасиеті» -деп қарастырады.

Зерттеу әдістері. Зерттеуде болашақ педагог-психолог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында білімнің мазмұнын меңгеруге бағытталған үш түрлі құзыреттіліктер жиынтығы: маманның кәсіби-тұлғалық құзыреттілігі;ақпараттық құзыреттілік; білімді игерумен бірге жүретін қарым-қатынастық, коммуникативтік құзыреттілік түрлері жан жақты талданып, игерілді. И.Ф. Харламов бойынша мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі көрінісінің сатылары қарастырылып, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру жолдары ұсынылды. Болашақ педагог психолог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру барысында құзыреттілік тақырыбы бойынша жазылған ғалымдар мен зерттеуші оқушылардың шығармашыл туындыларымен танысу, эмпирикалық зерттеу әдістері қолданылды.

Зерттеу нәтижелері. Зерттеу кезінде болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды ғылыми-зерттеу нәтижесінде алған теориялық зерттеудің тұжырымдарын дәлелдеу мақсатында педагогика-психологиялық эмпирикалы зерттеу жүргізілді.Зерттеудің мақсаты болашақ педагог-психолог мамандарды құзырлығы жоғары, әлеуметтік тұрғыдан жетілген, әдіс тәсілдерді меңгерген, шығармашылықпен жұмыс істейтін, өзін-өзі кәсіби жетілдіруге ұмтылған ұстаз етіп тәрбиелеу. Қарастырып отырған жұмыстың мақсаты болашақ педагог-психолог мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық диагностикасына қажетті әдістер жүйесін құрастыру болып табылады. Олар төмендегідей зерттеу міндеттерін анықтауға бағытталуы қажет:

- болашақ педагог мамандарының кәсіби құзыреттілігін дамытудың теориялық негіздерін айқындау;
- жоғары білім беру жүйесінде болашақ педагог мамандарының кәсіби дамуының технологияларына талдау жасау;
- болашақ педагог мамандарының кәсіби құзыреттілігін дамытудың теориялық моделін құру, оның компоненттері мен өлшемдерін, көрсеткіштері мен деңгейлерін ашып көрсету;
- болашақ педагог мамандарының кәсіби құзыреттілігін дамытудың әдістемесін тәжірибелік тексерістен өткізу және ғылыми-әдістемелік ұсыныстар жасау.

Жүргізілген зерттеу жұмысының нәтижесі болашақ педагог-психолог мамандарының кәсіби құзыреттілігін дамытудың теориялық негіздерін айқындалып, болашақ педагог мамандарының кәсіби құзыреттілігін дамытудың теориялық моделін құруға, оның компоненттері мен өлшемдерін, көрсеткіштері мен деңгейлерін ашып көрсетуге ұсыныс жасалынды,жоғары білім беру жүйесінде болашақ педагог-психолог мамандарының кәсіби құзыреттілігі мен құрылымын дамытудың мазмұны анықталып, ғылыми тұрғыда жалпы болашақ педагог мамандарының кәсіби құзыреттілігінің даму технологияларына талдау жасалынып, ғылыми-теориялық материалдар ұсынылды.

Талқылау

Бүгінгі күні оқыту үрдісінде білімді қолданудың соңғы нәтижесі ретінде «Құзыреттілік» ұғымы қарастырылуда. Білім беру үрдісінде «құзыреттілік» ұғымы студенттердің білімін,тәжірибесін, дағдылары және біліктерін оқыту барсында кез-келген мәселені шешу мақсатында қолдана алуы.

Құзыреттілік алдыңғы қатарға маманның ақпаратты сауаттылығын емес, оның кез-келген жағдайда дұрыс шешім қабылдап, тығырықтан шыға алу қасиетін қояды. Егер болашақ педагог-психолог маманның

құзыреттілігінің қалыптасуын жоғарғы білім беру жүйесінің аумағында қарастырсақ, онда оның білімінен, біліктілігінен, дағды мүмкіншілігінен, кәсіби және әдістемелік шеберлікті қаншалықты игергендігінен, яғни, жалпылай алғанда педагогикалық қызметке болашақ маманның қаншалықты дайын екендігі туралы айтуға болады.

Кәсіби құзыреттілік деп педагогтың жеке бас сапалары мен оның психологиялық және теориялық білімінің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады. Болашақ маман өз ісінің шебері, жақсы мұғалым болуы үшін мамандығына қажетті қабілеттерді және жалпы әлемдік мәдениетті, өз елінің мәдениетін, қарым-қатынас мәдениетін, тіл мәдениетін игеріп, интеграциялық үрдістерді меңгеріп, әлемдік білім кеңістігінің өресінен шыға алуға талпынуы керек.

Зерттеуші ғалымдардың құзыреттілік жөніндегі пікірлерін қорытындылай келе құзыреттілік – бұл тәжірибелік әрекеттерді жүзеге асыруда алғырлықпен жүйелі ойлануды талап ететін, соған байланысты нақты қойылған мәселе мен тапсырманы шашпаң шеше алуы деген тұжырым жасауға болады.

«Құзыреттілік» ұғымының маңызды ерекшеліктеріне талдау негізінде келесідей сипаттама беруге болады:

- меңгерген іс-әрекет тәсілдері немесе тәжірибесі;
- педагогтың іс-әрекетке қосылу өлшемі;
- іс-әрекетке қабілеттілігі;
- алған білімдері негізінде мәселелер мен міндеттерді тиімді шешудегі әрекет ету қабілеттілігі және т.б.

Сонымен, құзыреттілік – тек білім мен біліктің жай ғана жиынтығы емес, керісінше субъектінің өмірде кездесетін түрлі проблемалық жағдаятта қандай әрекет қолдану керектігін анықтай алуы және оны іске асыру жолында меңгерген білімі мен білігін ұштастыра алу қабілеті.

Зерттеу барысында біздің алған қойған мақсатымыз жоғарғы оқу орындарында дайындалатын болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жолдарын қарастыру. Ол үшін ең бастысы болашақ маманның кәсіби құзыреттілікті меңгерудің қайнар көзі – тұлғаның мәдениет, тілдік қарым-қатынас тәжірибесі, өнерді қабылдау тәжірибесі болып табылады. Бұл аталған тұлғалық сапалар білім беруде құзыреттілік тұғырын тиімді жүзеге асыру арқылы болашақ педагог психологтардың өз кәсібіне деген танымы мен әрекетін өзгертуге ықпал етеді. Ол үшін дамытушы білім ортасын дұрыс құра білуіміз қажет. Дамытушы білімдік орта студенттің бәсекеге қабілетті, белсенді, табысты және түйінді құзыреттіліктерін қалыптастыруға мүмкіндік беруі тиіс.

Қорытынды. Қорыта келе, қандай да болмасын маман даярлау мәселесінің нәтижелілігі теориялық біліммен практикалық іскерліктің қабысуынан келіп туындайтыны белгілі. Жоғары оқу орындарында қазіргі қалыптасқан оқу жағдайында біз дәстүрлі емес әдіс-тәсілдердің маңыздылығын ескере отырып, көп жағдайларда бүгінгі күні әлі де болса мәнін жоймаған оқу үдерісінде пайдаланып жүрген оқытуды ұйымдастырудың теориялық моделі арқылы болашақ педагог мамандарының кәсіби-тұлғалық құзыреттілігін дамыту жолдарын алға тарттық.

Осы жоғарыда айтылған тұжырымдарға сүйене отырып, біз болашақ педагог мамандарының кәсіби ұйымдастыру-басқарушылық және кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптарды айқындадық. Ұйымдастыру-басқарушылық құзыреттілік талаптарына сай болашақ педагог мамандар педагогика саласындағы менеджмент және маркетинг негіздерін меңгеруі қажет. Ал, кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптарға сәйкес бітіруші педагогика ғылымының тарихы және теориясы саласында ғылыми-ізденіс жұмыстарымен айналысуға бейім болуы шарт; сонымен бірге, бүгінгі педагогика және психология саласындағы талдау тәсілдерін, педагогика және психология мәселелері төңірегіндегі кәсіби талқылаулар мен пікір-таластарға қатысып өз белсенділігін, кәсіби біліктілігін, іскерлігін, кәсіпкерлік қабілеті мен шығармашылығын көрсете білуі тиіс. Қоғамдағы әлеуметтік, экономикалық, кәсіби жағдайлардың өзгерісіне бейімделе білуі заманауи білім беру талаптарын меңгеруі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 14 желтоқсан, 2012ж.
2. А.Б.Құндақова. Жоғары білім беру жүйесінде болашақ маманның кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері: мақала //Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті,- Алматы, 2012. -25б.
3. Жаксыбаева А. Ж. Болашақ педагог-психологтардың кәсіби және тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру // Молодой ученый. — 2014. — №1.2. — С. 55-57
4. Құдайбергенова К.С. Құзырлылықтың педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық-әдіснамалық негіздері: монография. — Алматы, 2012. — 144 б.
5. Ш.Х.Құрманалина, Б.Ж.Мұқанова. Педагогика. -Алматы., 2007
6. Сенкибаева А.Т. Мұғалімнің кәсіби құзырлылығын дамыту.//Білім берудегі менеджмент, №4.2009

МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ТӘЖІРИБЕДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Бексентова Эльмира Омирбаевна
Алматы қаласы ПҚБАИ аға оқытушысы

Түйін. Мақалада модульдік оқыту технологиясын сабақта тиімді пайдалану жолдары қарастырылған. Бұл технология білім мазмұнын, білімді игеру бойынша жұмыс істей алу мүмкіндігін, оқудың әдістері мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді. Модульдік оқытудың ерекшелігі: мұғалім көп сөйлегеннен гөрі, баланы көбірек тыңдауға мүмкіндік береді. Оқушылардың танымдық қызметі әрбір оқушының әрбір берілген оқу материалын сабақта үш күрделілік деңгейінде тыңдау, жазу, көру және айтуға болатындай етіп құрылған. Оқушыларға стандарт талаптарына сай тапсырмалар беріледі.

Модульдік оқытуда тағы бір ерекшелік бағалау парағын қолдану болып табылады. Сабақ жеке жұмыс, топпен жұмыс болуы мүмкін. Бала ескерусіз қалмас үшін әр жұмысқа балл қою арқылы қорытынды баға қойылады.

Резюме. В данной статье рассматривается продуктивное использование модульной технологии на уроке. Эта технология связана с необходимостью проработки учебного материала всеми учениками на 3-х уровнях сложности в зависимости от уровня подготовленности, обученности каждого ученика. Проработка материала на уровнях воспроизведения, элементарных умений и навыков и переноса знаний производится по всей теме, разделу или содержанию учебного модуля. Познавательная деятельность учащихся строится таким образом, чтобы каждый ученик на каждом уроке имел возможность слушать, записывать, видеть и проговаривать учебный материал, предлагаемый ему на трех уровнях сложности. Обязательным условием является обучение посредством игровой организации и применения разнообразных активных форм (групповая, индивидуально-групповая и парная работа, диспуты, дискуссии).

Summary. In this article the productive use of module technology is examined on a lesson. This technology is related to the necessity of working of educational material all students on the 3rd levels of working of educational material all students on the level of complication depending on the level of preparedness train of every student. Working of material on the levels of reproducing, elementary abilities and skills and transfer of knowledge produced on all topic, division or maintenance of the educational module. Cognitive activity of students is built so that every student on every lesson had the opportunity to listen, write down, see and say of the educational material offered to him on three levels of complication. An obligatory condition is educating by means of playing organization and application of various active forms (group, individually and pair work, disputes).

Түйінді сөздер: модульдік оқыту технологиясы, сабақ, жеке жұмыс, топпен жұмыс, оқу модулі, деңгей, жеке тұлға.

Ключевые слова: технология модульного обучения, урок, самостоятельная работ, групповая работа, учебный модуль, уровень, личность.

Key words: technology of the module educating, lesson, independent work, group work, educational module, level, personality.

Қазіргі заман ағымы болашақ ұрпақтың ой-өрісінің шындалуын, жеке тұлға ретінде қалыптасуын талап етуде. Осы орайда ұлы педагог Ушинскийдің “Бала балқытылған алтын”, деген қанатты сөзін еске түсіреді. Егеменді еліміздің алғы шарттары өркениетті елдер қатарына көтерілуі керек болса, өркениетке жету үшін жан-жақты дамыған, рухани бай тұлғаны өсіру керек. Жас ұрпақтың бойындағы қабілетін көру, оны жетілдіру ізденіштік қасиетін дамыту мұғалімнің сабақ берудегі ізденушілік, шеберлік қабілеттеріне байланысты. Ж.Аймауытов “Сабақ беру үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер” – деп сабақ беруді өнерге бағалауы тегін емес. Сабақ үрдісінде берілетін мазмұнды бүгінгі күннің өзекті проблемасымен байланыстырып өту баланы ойланту, ой салу қарастыру маңызды.

Қазіргі кезде технологиялар өз қолдауларын тауып, оқу үрдісінде кеңінен қолданылуда. Технология – бұл қандайда бір жұмысты, өнерді шеберлікпен іске асыру жиынтығы.

Оқушының тұлғалық дамуына бағытталған технологиялардың бірі -модульдік оқыту технологиясы екені анық. Мен осы технология бойынша мұғалімдермен жұмыс жасап келемін. Мұғалімдердің өз бетінше ізденіп, шығармашылықпен жұмыс істеуіне МОТ өте тиімді. Модульдік оқыту ХХ ғасырдың 60 жылдарының аяғынан бастап ағылшын тілді елдерде дами бастады. Оның негізгі мәні – сабақтың жоспары, ақпараттар банкі және сабақтың дидактикалық мақсаттарына қол жеткізуге бағыт беретін әдістемелік нұсқаулардан тұрады.

«Модуль – қандай да бір жүйенің, ұйымның анықтайтын дербес бөлігі».

Модульдік технологиялардың ерекшелігі: тек білімді меңгерту емес, мұғалімдердің танымдық қабілетін және танымдық процестерді жадының алуан түрлерін есту, көру, қимыл ойлауды, ынтаны қабылдау қабілетін дамытып, оны бекіту, шығармашылық деңгейін арттыру.

Оқыту модулі үш құрылымдық бөлімнен тұрады:

1. кіріспе (модульге, тақырыпқа енгізу)
2. сөйлесу бөлімі (мұғалімдердің өзара сөйлесуін ұйымдастыру)
3. қорытынды бөлімі (бақылау, тест)

Әрбір оқу модуліндегі ауытқуы тақырыпқа байланысты бестен тоғызға дейін тиімді деп есептеймін, себебі сөз қорының молаюы аз мөлшермен беріліп қайта-қайта жаңартылып, өз пікірін ортаға сала алатындай болуы керек.

Әр оқу модулінің сағаты әр түрлі болады. Жүргізілген зерттеулердің нәтижесі 7-12 сағаттан тұратын оқу модулінің неғұрлым тиімді екенін көрсеткен. Осы оқу модулінің ерекшелігі жалпы сағат санына қарамастан кіріспе және қорытынды бөліміне 1 немесе 2 сағат саны бөлінеді, ал қалған сағаты сөйлесу сағаты болады.

Кіріспе бөлімде мұғалімдер оқу модулінің жалпы құрылымымен, оның мақсат-міндеттерімен таныстырылады. Сонан соң осы оқу модулінің барлық уақытына есептелген оқу материалын қысқаша (10-20 минут ішінде) сызба, кесте, және т.б. белгілік үлгілерге сүйене отырып түсіндіріледі. Оқушылар бұл кезеңде бағдарламаның аталған тарауын неге және не үшін оқып үйренулері керектігін, өздері нақты нені меңгеріп, үйренулері тиіс, алдағы жұмыстың негізгі оқу міндеті қандай екенін түсінуі қажет.

Сөйлесу бөлімінде мұғалімдердің оқу материалын қайта жаңғырту деңгейі, қарапайым білік пен дағдыларын және білімін іс жүзінде бірнеше рет қайта қолдануы жүзеге асырылады.

Тақырып мазмұнына «өсу» бағытымен - қарапайымнан күрделіге, репродуктивтік тапсырмалардан шығармашылық сипаттағы тапсырмалар мен зерттеушілік қызмет элементтеріне қарай бірнеше мәрте қайта оралып отыру әр мұғалімге оқу материалымен жұмыс істей отырып, өз қабілеттерін, жадын, ынтасын, ойлауын, жазбаша және ауызша тілін дамытуға мүмкіндік береді.

Мұғалімдердің танымдық қызметі әрбір оқушының әрбір берілген оқу материалын сабақта үш күрделілік деңгейінде тыңдау, жазу, көру және айтуға мүмкіндігі болатындай етіп құрылады. Сөйлесу бөлімін педагогика және психология ғалымдарының жетістіктерін басшылыққа ала отырып, мұғалімдердің қабылдау деңгейлері мен қабілеттеріне қарай ұйымдастырамын. Сөйлеу бөлімін құру қағидаларына сүйене отырып, жеке тұлғаны дамытатын кез-келген әрекет емес орындау әрекеті екенін ескере отырып, мұғалімнің танымдық қызметпен айналысуына, ақыл-ой жұмысына қанағаттануына жағдай жасаймын. Міндетті түрде, сабақ барысында, мұғалімнің іс-әрекетінің төрт түрін: тыңдалым, жазылым, оқылым және әңгімелесуді қолданамын. Модульдердің нәтижелі болуын көздеп, сөйлесу сабағының түрін өзгерте отырып, әртүрлі белсенді формаларды пайдалану арқылы іске асырамын. Олар:

- топтық;
- жұптық;
- жеке топтық;
- ұжымдық

Оқудың басты ерекшелігі – мұғалімдер өздеріне тәжірибе жасау арқылы көріп мектепке барғанда қолдануы, яғни оқушылардың қарым-қатынасы арқылы тіл дамыту, тұлғаның дамуына жағдай жасау.

Оқушы + оқушымен + топпен + ұжыммен + мұғаліммен қатынаста болуына жағдай тудыру. Сөйлесу сабағы үстінде тапсырманың жеңілдігімен күрделіге қарай бірнеше іс-әрекет формалары ауысып отырады. Оқу модулінің қорытынды бөлімі – бақылау. Егер сөйлесу бөлімінің барлық сабақтарында оқушылардың бір-біріне көмегі, бірін-бірі оқытуы, түрлі ғылыми көздерді пайдалануы құпталынып келсе, енді қорытынды бөлімде оқушы өзінің сөйлесу бөлімінде алған білімін, білігі мен дағдыларын ешкімнің көмегінсіз көрсетуі тиіс.

Мен осы модульдік технологияның оқыта үйрету ойындарын өз сабақтарымда пайдаланамын. Нәтижесінде мұғалімнің өз бетінше жұмыс істей алу мүмкіндігін дамығандығын пікірін еркін айтуына ықпал еткенін байқадым. Бұл:

Кіріспе

Жалпы шолу

1. Тірек сызба

2. Дәптермен жұмыс

3. Тренинг- жаттығу

Бұнда проблема, жоба, модель ұсынады. Ынтасы қызығушылығы артады. Танымдық іс-әрекеттері қалыптасады. Топта өзін ұстап үйренеді, ойын салыстырады. Ал танымдық бөлімде стратегия қарастырылады. Өз мақсатын айқындай отырып, проблеманы шешуге әрекеттенеді. Өзіндік жұппен жұмыс тапсырылады. Ынтасы қызығушылығы артады.

Қорытынды

Сынақ сабағы

1. Деңгейлік тапсырма

2. Тест

3. Қорытынды баға

Ортақ бағалау, өзін-өзі бағалау.

Барлық жаңа технологияның алдына қоятын мақсаты-оқушының жеке басының дара және дәрбес ерекшеліктерін ескеріп, оларды өз бетінше ізденуін арттырып шығармашылықтарын қалыптастыру.

Оқу модулінің ерекшелігі сағат санына қарамастан бір-екі сағат теория бөлігіне беріледі қалғанын практикалық жұмыстарға пайдалануға болады.

Қорыта айтқанда, оқушыларға тілдік коммуникативтік білім беруде модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде өте жоғары деңгейде . Модульдік оқыту жүйесі арқылы тіл дамыту іске асады.

Модульдік оқыту технологиясын қолдану арқылы мынадай жетістіктерге қол жеткізуге болады:

1. Уақыт үнемделеді.
2. Сабақтың сапасы көтеріледі.
3. Оқу әдісі мен құралдарын таңдауға мүмкіндік тудырады.
4. Оқушылардың белсенділігі мен қызығушылығын арттырады, сондықтан оқу үлгерімі көтеріледі.

Модульдік оқыту технологиясын енгізе отырып, білім беру мен тәрбиелеу ерекшелігі мынада

1. Оқу материалдарын белгілі бір жүйеге келтіріп, тірек-сызба арқылы беру.
2. Жаңа тақырып бойынша алған білімдерін бекіту, еске түсіріп үнемі қайталап отыру.
3. Оқушыларды білімге қызықтыру және бірлесе отырып жұмыс жүргізуге үйрету.
4. Мұғалімдердің бұрыннан игерген білімдерін тереңдете түсу, білім деңгейін дәл анықтау.

Ерекше қабілетті оқушыларды анықтау. Ізденісін дамыту.

Модульдік технология мұғалімнің алдында тұрған көптеген мәселелерді шешуге көмектеседі:

- жалпы білім сапасын жоғарылату;
- сабақтың тиімділігін жоғарылату;
- дарынды оқушылармен жұмыс жүйесін жасау;
- оқушылардың мақсаттарына жету жолындағы жетістіктерін есепке алу жүйесін жасау;
- жеке тұлғаның өзін-өзі реттеуі, өзін-өзі тәрбиелеуі, өзін-өзі дамытуы.

Модульдік технология алға қойған мақсатқа оқушылармен бірлесе отырып проблемаларды шешуге мүмкіндік береді.

Қорыта келе, оқушының құзырлығы коммуникативтік оқыту технологиясы арқылы дамиды. Оның ішінде мәтінмен жұмыс арқылы танымдылық қабілеттері, танымдық процестері дамып, сөздік қоры молаяды, оқытуда жағымды әрекет қалыптасады. Ұстаздың басты мақсаты – шәкіртінің өзінен де білімі терең, дәрежесінің биік болуы. Сол кезде ғана қоғамда алға жылжу үрдісі жүреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Ф.Ш.Оразбаева. Тілдік қатынас негіздері. А., «Print-S», 2005*
2. *Әлімтаева, Б. Жаңа технология математика сабағында*
3. *Әлдібаева, Т. "Математика" білім саласы бойынша күтілетін нәтижелер*
4. *Бекқұлова, Г. Қарапайым математикалық фокустер : Қызықты математика//*
5. *Еркінбекова, Б. Жаңа педагогикалық технологияны математика сабағында қолдану:*
6. *Себенбаева, Б. Модульдік оқыту технологиясы математика сабағында : Педагогтың кәсіби деңгейін өсіруде әдістемелік жұмысты ұйымдастыру жолдары.//Ғылыми-практикалық жинақ. Алматы, 2008 жыл.*
7. *Назарбаев Н.Ә. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан //Қазақстан халқына жолдауы//, 28.02.2007.*

МЕКТЕПТЕГІ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДІСТЕМЕСІ

Анарбаев Алмас Казбекович

Түркістан қ., Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ

Өнер факультетінің «Дене тәрбиесі» кафедрасы доценті, п.ғ.к.,

Абусейтов Бекахмет Зайнидинович

Түркістан қ., Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ

Өнер факультетінің «Дене тәрбиесі» кафедрасы доценті, п.ғ.к.,

Түйін: Бұл мақалада зерттеу барысында жалпы білім беретін мектептердегі дене тәрбиесін берудің теориялық негізділігі тұлғаның-бағдарлық, іс-әрекеттік, рухани-адамгершілік құндылықтар тұрғысынан айқындалды. Ғылыми-педагогикалық талдаулар нәтижесінде «дене тәрбиесі» ұғымының мәні, мазмұны ашылып, жеке тұлғаны қалыптастырудағы шеуші роль атқаратыны қарастырылған.

Кілтті сөздер: педагогика, білім беру, оқытып, үйрету, бағдарлау, өздігінен дамыту, дене дайындағандығы, дене тәрбиесі.

Резюме: В этой статье в исследовании теоретическая обоснованность физического воспитания в общеобразовательных школах была определена с точки зрения личностно-ориентированных, поведенческих, духовно-нравственных ценностей. В результате научно-педагогического анализа сущность понятия «физическое воспитание» определяется как ключ к открытию и формированию личности.

Ключевые слова: Ориентирование, образование развитие личности, саморазвитие, физическая культура.

Summary: In this article in the study, the theoretical validity of physical education in general schools was determined from the point of view of personality-oriented, behavioral, spiritual and moral values. As a result of scientific and pedagogical analysis, the essence of the concept of "physical education" is defined as the key to the discovery and formation of personality.

Key words: Orientation, education, personal development, personal development, physical education.

“Дене тәрбиесі” пәні бойынша негізгі оқу формасы – сабақ болып саналады. Бағдарлама бойынша қарастырылған сабақтың міндеті мен мазмұнының ерекшелігі мектеп сабағында шұғылданатындардың кейбір жас ерекшеліктері ескеріледі.

Сабақтың міндеттері:

Білім беру міндеті – жүйелі бір жылдық және тоқсандық болып нақтыланады. Яғни, оқушылардың білімін оқып, үйренуін және дағдыларының берілген сабақтың нәтижесінде артқандығының дәрежесін анықтау. Іс тәжірибе көрсеткендей бір сабақта 2-3 міндетті шешу, яғни оқу материалының меңгерілуімен және жетілдірілуімен байланысты және қажетті қозғалыс сапаларының дамытылуымен сипатталады *Сауықтыру және тәрбиелеу* міндеттері де өте маңызды орын алады.

Мектептегі сабақтың типтері (түрге жіктелуі).

Мектеп сабақтарын типке бөлудің негізгі дидактикалық міндеттерін шешуге бағыттау болып табылады. Сабақтың типі беске бөлінеді. Бұлар: кіріспе, жаңа сабақты оқып-үйрену, өткен сабақты қайталап жетілдіру, бақылау (есеп алу) және аралас сабақтар.

Оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай сабақтың түрге жіктелуінде оның құрамының ерекшеліктері, ұйымдастыру әдістері мен оқушылардың белсенді әрекеттерін қамтамасыз етумен сипатталады.

Кіріспе сабақ оқушыларды ұзақ кезеңге (жыл, тоқсан, берілген тарау бағдарламасы бойынша қатарынан сериялап сабақ өткізу) және оған қойылатын талаптарымен таныстыру үшін өткізіледі.

Оқушыларға сабақтың ілімдік мазмұндары барынша жалпы сипатта жеткізіледі. Сонымен бірге, бір уақытта сыныптың ерекшеліктері және оқушылардың жаңа материалды игеруге дайындығы айқындалады. Оқу жылында бір немесе екі сабақ ілімдік мазмұнда өтуі мүмкін. Бірақ, ереже бойынша кіріспе сабақтар бөлікпен немесе толығымен дене жаттығуларын орындау арқылы өтіледі. І сыныпта сабаққа дайындыққа және ондағы мінез-құлық ережелеріне үлкен мән беруге назар аударылады. Мүмкіндікке қарай бірінші жұмысты мектептің спорттық базасын көрсетуден бастаған дұрыс.

Оқушылардың сабақтағы белсенділігі мен тәртіптілігі белгілі қимыл-қозғалыс ойындарын ойнатудың жәрдемімен анықталады. Нақтылы белгіленген талаптары бар тест жүйесі бойынша оқушылардың дене дайындық деңгейін тексеріп айқындауға болады [1].

Оқушыларды денсаулық жағдайы мен дене дайындығына қарай келесі үш медициналық топқа бөледі: *негізгі, дайындық және арнайы.*

Медициналық дайындық топтарындағы оқушылар денсаулығының қалыпты жағдайдан ауытқуына және жеткіліксіз дене дайындығына байланысты сабақта негізгі топтармен бірге шұғылданады және бірегей бағдарламаны игереді. Егер, сабақта оқушыларды оқу топтарына бөлсе, онда олардың бір тобын осы контингенттен құраған дұрыс. Жоғары жүктемеге байланысты қозғалыс

әрекетін үйрену кезінде олардан бағдарлама бойынша жаттығуларды орындауды талап ету төменірек болады. Жаттығудың мөлшер өлшемін көрсету немесе бір жаттығуларды екіншісімен ауыстыру тікелей сабақ барысында да, мұғалім алдын-ала дайындаған тапсырма-карточка түрінде де беріледі. Бұл топтағы оқушыларға, сонымен бірге жалпы дене дайындығы секцияларында қосымша сабақ өткізу ұсынылады.

Арнайы медициналық топқа денсаулықтары қалыпты жағдайдан ауытқыған едәуір оқушылар кіреді, яғни оларды дене тәрбиесі сабағының жалпы бағдарламасынан босатуды талап етеді. Олар үшін бағдарлама жалпы бағдарлама негізінде, бірақ кейбір шегіністермен және қосымшалармен жасалынған. Мұнда ерекше назар денсаулықты нығайтуға, шынығуға, дене және ақыл-ой жұмыс қабілетінің артуына, денсаулығына байланысты әлсіреген ағзаның физиологиялық белсенділігіне аударылады. Бір уақытта біліктілік пен әдістер және дағдыларды меңгеру міндеттері шешіледі.

Бағдарламаға ілімдік мәліметтер, гимнастикалық жаттығулар, қозғалыс-қимыл және спорт ойындары, жеңіл атлетика, шаңғы немесе кросстық дайындық элементтері кіреді. Ілімдік мәліметтерде гигиена, жаттығудың ағзаға әсері, дәрігерлік бақылау, денсаулықты жақсартуға арналған дене дайындығы құралдарын оқушылардың саналы түрде қолдануына күшейтілген назар аударылады. Бағдарламаға мына төмендегі гимнастикалық жаттығулар үлкен орын алады: сапқа тұрғызу және қайта тұрғызу, спорт құралдарынсыз және әртүрлі спорт құрал жабдықтарымен гимнастикалық қабырғаны, орындықты пайдаланып, тепе-теңдікке арналған жаттығулар, би жаттығулары, аралас және қарапайым тартылып және қолды тіреп орындалатын жаттығулар, секірулер енген. Жеңіл атлетика, баскетбол, шаңғы және кросстық дайындықтарының тәсілдік әдістері елеулі шектелген. Дене тұлғасын дұрыс қалыптастыратын жаттығуларға ерекше мән беріледі және әсіресе тыныс алу жаттығулары маңыз ерекше. Мұнда тыныс алудың әртүрлі типтерін пысықтап үйрету қамтамасыз етіледі [2].

Әртүрлі тыныс алу жаттығуларының түрлерін оқытып, үйрету тыңғылықты қамтамасыз етіледі (көкірекпен, ішпен, аралас). Терең ырғақты, қозғалыста тыныс алумен дұрыс үйлестікті қамтамасыз ету үшін арнайы тыныс алуды жаттығулары беріледі. Кез келген жаттығулардың әдісін үйрену үшін тыныс алуды тыңғылықты бақылау іске асырылады. Тыныс алуда зорлықпен, тынысты ұзақ уақытқа ұстауға болмайды, онда тыныс алу ырғағы бұзылған жағдайда қалпына келтіру жаттығулары өткізіледі. Жылдамдық, күш сипатындағы және төзімділікке берілетін жаттығуларға барынша шектеу қойылады. Жүгіруде, шаңғымен сырғанауда шалт, тез жылдамдықты үдету шектеледі. Секірулердің екпінмен келу қашықтығы қысқартылады. Жаттығуларды орындау әдістерін меңгеру кезінде қозғалыстың үйлесімділігіне, ырғақтылығына бірінші кезекте бақылауға алынады. Мұғалім балалардың мүмкіндіктеріндегі баяу әрекетін ескеріп, үнемі олардың жүктемеге әсерін (реакциясын) бақылауы тиіс. Арнайы медициналық топтағылармен шұғылдану сабағында әртүрлі диагнозы бар және жүктемеге әртүрлі бейімделетін әрбір оқушыға ерекше сезімталдықпен, сақтық қарым-қатынаста көңіл бөлу керек. Арнайы медицина тобы оқушыларын күн режиміндегі белсенді демалыс түрлеріне (денешынықтыру минуттары, үзілістегі ойындар, серуендеу), сонымен бірге сыныптан тыс шамалары келетін көпшілік-бұқаралық спорт шаралары түрлеріне тарту қажет. Бұл топпен дене тәрбие сабағын оқу сағаттарының кестесінен тыс уақытта, арнайы дайындықтан өткен мұғалім жүргізеді. Сабақ жүргізу үшін 12-15 оқушыны құрайтын топ жасақталып, оған жасы жағынан шамалас сыныптардың оқушылары біріктіріледі. Олардың бұл топтарда дене тәрбие сабағына қатысуы міндетті. Мұндағы әрбір оқушыға дәрігердің қойған диагнозын, кеңесін дене тәрбие пәні мұғалімі жақсы білуі тиіс.

Денсаулығы нашар, әлсіз оқушылар жүйелі түрде медициналық тексеруден өтіп тұруы шарт. Арнайы медициналық топтағы оқушыларды дайындық тобына, ал дайындық тобындағыларды негізгі топтағыларға өткізуге барлық жағдайлар жасалған болуы тиіс.

Оқу материалын әр сабаққа бөлу және жекелеген бөлімдерін құрастыруда оның мазмұны оқу-тәрбие процесінің әртүрлі кезеңдеріндегі оқу жүйесінің міндеттеріне сәйкес іске асырылады.

Жылдық жоспар - жоспарлаудың барынша жалпы құжаты болып табылып, онда оқу бағдарламасының тоқсандарға, сериясымен және жекелеген әр сабаққа негізгі мазмұны жүйелендіріледі; оқу жұмыстарының оқу жылы циклының жекелеген бөлек кезеңдерінде сапасын айқындау үшін бақылау тапсырмалары бөлінеді; оқытылып, үйретілетін материалдың қайталау циклілігі бүтіндей оқу жылының барысында шұғылданушыларға оның сауықтыру және педагогикалық әсерінің жан-жақтылығының қамтамасыз етілуі есепке алынып анықталады.

Жылдық жоспарлаудың мақсатты анықталған формасы - *жоспарлы кесте*. Ол екі варианттың бірімен жасалуы мүмкін: әр сабаққа оқу бағдарламасының мазмұнын құрайтын жаттығу түрлерін бөлу немесе оқу жылының барысында шешілетін оқу міндеттерін бөліп орналастыру. Бұл жоспарлау

құжатының мақсатты міндеті бағдарламалық материалдың мазмұнын оқу жұмысының жылдық циклының жекелеген уақыт бірліктерінде және олардағы жекелеген жаттығу түрлерінің арақатынасының бөліну тәртібін көрсету болғандықтан бірінші вариант тиімді болады [3].

Бұл сабақтың мәні жаңа материалды ілімдік мазмұнда түсіндіру және қозғалыс арқылы көрсету жүйесімен қызықтыру, болашақтағы қажеттілігін ұғындыру міндеттерін шешу арқылы жүзеге асады. Кешенді жалпы дамыту жаттығуларының әрқайсысы жаңа қозғалыс әрекетінің барынша дұрыс ұғылуына есептелініп құрылады. Ұзақ және көп қуатпен орындалатын жалпы қыздырыну жаттығулары ереже бойынша бұл сабақтың сипатына жатпайды. Сабақтың негізгі міндеттерін шешу, оның басталуына әкеледі, өйткені оқушылар сабақ барысында қажымауы және ширақ болуы тиіс.

Бұл жаңа материалды үйрену сабағының дайындық және негізгі бөлімдері үзіліссіз байланыста, яғни біртұтас. Жаңа материалды оқып, үйренуге сабақтың барлық уақыты арналмайды. Сабақтың негізгі бөлімінің соңында жан-жақты талап деңгейінің дәрежесіне қарай дене жаттығуларының басқа түрлеріне өту, мысалы, күшті немесе төзімділікті дамытуға арналған жаттығуларды орындатқан дұрыс. Сабақтың қорытынды бөлімінде қайтадан басты міндетке оралу, яғни үйретілген материалды оқушылардың қабылдау деңгейін сұрау арқылы анықтау және үйге тапсырма беру қажет.

Бұл оқытылып, үйретілген материалды жетілдіру сабағында өтілген материалдың әдістерін тереңдетіп үйрету, өтілген материалды күрделі жағдайда пайдалану немесе үйретілген материалдың жәрдемімен қозғалыс сапаларын арнайы дамыту болып табылады. Сабақтың міндеттері қысқаша түсіндіріледі, өйткені оқушылар оны зейінімен зерделеп қабылдауға дайын. Бұл сабақтың кіріспе бөлімі ағзаның қарқынды жұмысқа қызметтік дайындығына сабақтың басқа алдыңғы типтеріне қарағанда барынша бейімделген (бағынышты).

Мұнда әртүрлі қарқынды жүгіру, шалт қимылды талап ететін жаттығуларды орындау және жаттығулар беру кең ауқымда назарға алынады. Қозғалыс әдістерін жетілдіруге топпен үйрету түрі қолайлы, ал дене сапаларын арнайы дамытуда сабақтың “айналмалы” (круговой) түрі жиі қолданылады. Меңгерілген жаттығулар әртүрлі кедергілер аймағында, күрделі құрастырылған (комбинированный) жаттығуларды орындағанда, эстафеталарда, ойындарда, сонымен бірге жарыс түрінде өткізіледі.

Қалыпты жағдайда басқа сабақ типтеріне қарағанда үйретілгенді жетілдіру сабағының қозғалыс тығыздығы жоғары болады. Сабақтың қорытынды бөлігінде ретіне қарай денеге түскен жүктемені түсіруге, кең, терең және ырғақты демалуға көп уақыт кетеді.

Бақылау сабағы тақырыбы немесе пән бағдарламасының бүтіндей тарауы бойынша оқитудың қорытынды нәтижесін шығару үшін арналған. Мұнда оқушылардың барлығы немесе көпшілігі бағаланады. Сабақта оқушыларға өз дайындықтарын көрсетуі үшін барлық жағдай жасалады, яғни арнайы қыздырынуға, спорт қондырғыларында өздерінің жаттығуды орындап көруіне толық мүмкіндік жасалады және т.б.

Сабақтың басты қорытындысы, әрбір оқушы өзінің қай жаттығуды, қалай орындағаны үшін бағаны алғанын ұғынуы, үлгерімін жақсартудың жолдарын білуі болып табылады.

Жоғарыда айтылған дәрістердің барлық түрлері бұл сабақтың мазмұнына кіреді. Мұнда шұғылданушылардан ерекше дайындықты талап ететін екі-үш міндеттер бірігуі мүмкін. Сондықтан, оқушылардың жалпы дайындығын қамтамасыз ететін кіріспе бөлімінен тыс негізгі бөлімінде кезектегі міндетті шешу алдында көп мөлшерде емес арнайы дайындық өткізіледі.

Жаңа материалдарды оқып, үйренуге байланысты міндеттерді шешуге, әдістерді (детальдарымен) бөлшектермен үйрету және жаттығуларды бағаға орындау, өтілген сабақты бекіту міндеттерінен бұрын шешіледі. Тепе-теңдікті, жылдамдықты, әбжілдікті дамыту, күшті және шыдамдылықты дамыту тапсырмаларына дейін жоспарланады.

Денешынықтыру пәніндегі үй тапсырмаларының ерекшелігі, ол оқушылардың күн тәртібіндегі (режим) қозғалыс белсенділігін арттыруына қызмет етуі болып табылады. Мұнда үй тапсырмасы сабақта үйренген білімді, орындай алуды және дағдыны жақсы меңгеруіне бағытталған; бағдарламаның әртүрлі тарауларын меңгеруіне қажетті қозғалыс сапаларын қамтамасыз ету (тапсырма қозғалыс әрекетін үйренуге дейін немесе үйрену кезінде беріледі); денсаулықтың жалпы нығаюына және дене дайындығының жақсаруына; дене дамуының ауытқуын жою; тұлғаның паталогиялық емес ақауын түзеу, қалыптан тыс (семіздік) салмақты жою.

Үй тапсырмалары дене жаттығуларын өздігінен дербес орындауына дағдыландырады, ұйымшылдық, өз мінез-құлқын игеруге, табандылығын дамытуға қалыптастырады.

Үй жұмысы мына тапсырмалар жобасынан тұрады:

1. Сабақта орындалған арнайы, дайындық және негізгі жаттығулар;

2. Сабақ міндетіне қарай оқушының өз бетінше ойланып құрастыруына ұсынылатын жаттығулар варианты;

3. Мұғалімнің бір айға, тоқсанға жоспарлап құрастырған оқушылардың күнделікті үйде орындайтын кешенді және жекелеген жаттығулары.

Қосымша тапсырмалар:

Спорт құрал-жабдықтарды, киімдерді, берілген тестілерді мен басқа сабақта пайдалы жұмысқа қажетті құралдарды дайындау.

Үй тапсырмаларын дайындаған кезде мұғалім үй жағдайында меңгерілу және орындалу мүмкіндіктеріне көз жеткізуі тиіс. Әсіресе оқушылардың өз ақыл-есімен орындауына сүйеніп атқаратын бақылау жүйесін ойлап табуы ерекше маңызды. Оқушылардың дайындығын кезеңдермен оқу бағдарламасында көрсетілгендей тест жүйесімен тексерудің оқушылардың өзі толтыратын көрсеткіш динамикасы хаттама-корточкасының үлкен маңызы бар.

Оқушылардың үй тапсырмаларын орындауына ата-аналардың назар аударуын ұйымдастырып және оларды бақылау жасауға тарту педагогикада алар орны зор.

Жоспарлаудың мәні мен маңызы. Оқу жұмысын жоспарлау дегеніміз денешынықтыру сабағы жүйесіндегі бағдарламалық материалдардың сабақтастық жүйелілікпен және ұтымды (оптимальді) дәл уақытпен өтілуін анықтау болып табылады. Жоспарлау алдағы атқарылатын жұмыстың нақтылы нәтижесін алдын ала білуге, оқыту кезеңдеріндегі жекелеген міндеттерді шешу үшін барынша пайдалы жолдарын анықтауға мүмкіндік беретін мұғалім мен оқушының бірге қызметінің барынша нәтижелілігін қамтамасыз ететін нақтылы бағдарламалық әрекетті қамтуы тиіс.

Оқу жұмысын жоспарлау екі түрге айырмаланады: тақырыптық және сабақтық. Тақырыптық жоспарлау кезінде оқу бағдарламасының мазмұны тақырыптарға бөлінеді, ал ол тақырыптардың әрқайсысы тақырыпшаларға бөлініп кетеді.

Мысалы, “Сөреден төменгі әдіспен жүгіріп шығу” тақырыбы, ал тақырыпшалармен берілуі, яғни, “сөредегі қалып (стартовые позы), белгі бойынша жүгіріп шығу, сөреден екпін алу т.б. Тақырыпшаларды оқып үйренудің жүйелі жүргізілуі қозғалыс әрекеттері (компоненттерінің) құрамындағы бөліктерінің өзара тәуелділік себеп-салдары, оқыту процесінің құрылымы және оқу процесінің қисыны (логикасы) есепке алынып орындалады. Әрбір тақырып және оның әрбір тақырыпшалары үшін оқу міндеттері анықталады. Тақырыпшалардың міндеттері сабақтық жүйемен, (сериямен) тақырыптық қисынымен дәйекті бөлінуі болып табылады. Әрбір міндетке сәйкес оны шешудің кешенді (комплекті) құралдары мен әдістері қарастырылады.

Әр сабақты жоспарлау. Әрбір сабақты тарау, курсы бойынша толық оқытудың орналасу тәртібіне қарай міндеттері мен мазмұнының жүйелі анықталуымен қорытындыланады. Бұл жағдайда жекелеген тақырыптарды оқу тоқсандарында және жылдық оқу циклында оқып, үйрену үшін сабақтар жүйесі ауқымындағы оқу жұмыстарының міндеттері мен мазмұнының сабақтастығы қамтамасыз етілуі тиіс.

1. Оқу міндеттері өз атауы формасымен аталуы және нақтылы орындалу сипаты болуы тиіс.

2. Міндеттердің тұжырымдалуында оқыту қызметінің қорытынды нәтижесін барынша толық анықталу мүмкіндігімен көрсетілуі тиіс, яғни жоспарланған мерзімде (жыл, тоқсан, сабақтардың сериясына, жекелеген сабақтарға) орындалуы мүмкін. Бұл талаптың орындалуы екі себепке байланысты күрделіленеді. Біріншіден, оқушылардың қызмет әрекетінің сабақтағы нәтижесі әртүрлі көрінеді және оны бағалау үшін әртүрлі әдістерді пайдалануға тура келеді. Мысалы, дене жаттығуларының әдістерін оқушылардың меңгеруінің қорытындысын көзбен шолу (визуально) арқылы, қозғалыс сапаларын дамытудағы алға басушылықты сұрау жолымен анықтауға болады. Екіншіден, білімді, қозғала білудегі және дағдыларды қозғалыс сапаларын дамытудағы өзгерістер кезеңдік сипат алады, бұдан басқа бұл кезеңдер уақытына қарай өзгеріп (вариантивті) отырады және жиі нақтылы бірден -екіншіге сатылап жүргізуге келмейді. Оқу материалын игерудің аяқталған кезеңінің анық айырмаланатын шекараларына қатысты кейбір қызмет әрекеті түрлерінің барынша нақтылы міндеттерінің қисынын келтіру болып табылады. Мысалы, қозғалыс біліктілігі мен дағдыларын қалыптастырудың білім беру міндеттері дәрежесімен айтылуы тиіс - “таныстыру”, «орындау дағдыларын бекіту», «орындау әдістерін жетілдіру» және т.б. Бұл қозғалыс әрекеттеріне үйрету кезеңінің үйлесімділігіне сәйкес тура келеді. Әдетте адамгершілік, өнегелілік және жігерлілік сапаларының міндеттері қойылады, өйткені олар шұғылданушылардың сыртқы әрекеттерінде көрінеді, қорытынды кезеңдегі даму процесінде бөліп қарауға қиындық соғады.

Оқу бағдарламасы жоспарлау формасына қарамастан “Түсініктеме жазбаларын” оқып-үйренуден басталуы тиіс. Содан кейін, барып бағдарлама талқыланады және ұтымды көлемде, оқу жылының тоқсандарында оның тарауларын өткізу жүйелілігі анықталады. Сонымен бірге, әрбір

тарауды оқуға бағдарламамен бөлінген сағаттардың саны, оқу материалдарының нақтылы түрлерін әртүрлі тоқсандар мен айларда меңгерудің шын мәніндегі мүмкіндіктері (мысалы, жеңіл атлетика-қыркүйекте, мамырда, кросстық дайындық немесе шаңғы спорты қаңтар-ақпан және т.б.) тоқсан көлемінде өтуге жоспарланған, өтуге таңдап алынған материал сабақ жүйелеріне (серияларына) бөлінеді, олардың басқарушы сапасындағы басты бір жаттығу түрін үйренуге арналады. Сериялы сабақтардың саны, жаттығудың күрделілігі ескеріліп, оқушылардың оны меңгеруге дайындық деңгейі сериялы сабақ материалының жалпы жоспарланған көлемімен анықталады. Әрбір серияның ішінде оқу материалы жекелеген сабақтардың мазмұнын құрайтын одан әрі майда бөліктерге бөлінеді, шектес сабақтарда оны өтудің дәйектілігі оқу процесінің қисынына (логикасына) себепші болады. Жоспарлаудың қорытынды кезеңі оқу міндеттерін және оқу-тәрбие процесінің жүйелі кезеңдерінің әрқайсысына оқу жұмыстарының мазмұнын нақтылау болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Уаңбаев Е. Дене тәрбиесінің негіздері. – Алматы: Санат, 2000. – 72 б.
2. Оңалбек Ж.К. Ұлттар арасындағы дене тәрбиесі мен спорт. – Алматы: РБК, 1997. – 126 б.
3. Тайжанов С. Дене мүмкіндіктерін тәрбиелеу. – Алматы: Мектеп, 2004. – 96 б.
4. Төтенаев Б. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы, 1978. – 144 б.
5. Тілеулов Э.Ж. Дене тәрбиесінің ілімі мен әдістемесі. Оқу құралы.2003
6. Әбділлаев Ә.К., Оңалбек Ж.К. Дене мәдениетінің ілімі және әдістемесі. – Түркістан, 2004. -277б.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ МІНЕЗІ МЕН СЕЗІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРЫП ДАМУДАҒЫ ТЕОРИЯЛЫҚ ҚАҒИДАЛАРЫ

Тобагабылова Айжан Жунусовна

Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ, Өнер факультетінің
«Орындаушылық өнер» кафедрасының аға оқытушысы

Түйін: Еліміздің болашағы, көркейіп өркеніетті елдер қатарына қосылуы бүгінгі ұрпақ бейнесінен көрінеді. Заманауи педагогикалық теория елеулі өзгерістерге еніп, білім беру мазмұны жақсарып, жаңа көзқарастар пайда болуы мен білім беру құрылымында жаңа технологиялар өмірге келуде. Музыкалық тәрбиені, шығармашылық жұмысты өмірмен байланыстыру, музыкалық өнерге деген қызығушылығын арттыру, оның тәрбиелеудегі әсерін күшейту сияқты қажетті міндеттерді жүзеге асыруда музыка мұғалімі өз пәнін жақсы меңгеріп және әрдайым жеке тұлғалы оқушыға көңіл бөлуін талап етеді. Оқушы-ол тыңдаушы, орындаушы екендігін есте сақтау керек. Оның білгендігі мен тәжірибесі мұғалімге қарағанда аз бола тұрса да, музыкаға деген өзінің қатынасын білдіре алады. Заманауи педагогикалық теория елеулі өзгерістерге еніп, білім беру мазмұны жақсарып, жаңа көзқарастар пайда болуы мен білім беру құрылымында жаңа технологиялар өмірге келуде.

Кілтті сөздер: галерея, көркемөнерпаз, екпін, динамикалық күш, штрих, комплект, категория.

Резюме. Будущее нашей страны, его вхождение в ряд цивилизованных стран отражается в наших сегодняшних поколениях. Осуществление таких необходимых задач преподавателя музыки, как связывание музыкального воспитания и творческой работы с жизнью, повышение интереса к музыкальному искусству, повышение его влияния на воспитание требует хорошего освоения своего предмета, обязывает уделять большого внимания к обучающимся студентам, как к индивидуальным личностям. Надо помнить что студент – это слушатель и исполнитель. Хотя он много чего не знает, у него мало опыта, чем у преподавателя, но он может показать свое отношение к музыке через музыку. Значительное изменение современной педагогической теории, улучшение содержания образования, новые взгляды способствуют появлению новых технологий в структуре музыкально-образовательного процесса.

Ключевые слова: галерея, любитель, акцент, динамическая сила, штрих, комплект, категория.

Summary: The future of our country, its occurrence in row of civilized countries is reflected in our today's generations. Implementation of such necessary aims of the music-master as binding of musical education and creative work with life, increase of interest in musical art, increase of its influence on education demands good development of the subject, obliges to give great attention to the trained students, as to individual persons. It is necessary to remember that the student is listener and performer. Though he doesn't know a lot of things, he has not enough experience, than at the teacher, but he can show the attitude to music through music. Considerable change of the modern pedagogical theory, improvement of education content, new views promote emergence of new technologies in structure of musical and educational process.

Keywords: gallery, fan, accent, dynamic force, stroke, set, category.

Адам өмірге пәк, ештеңеден хабары жоқ, ақ қағаздай таза болып келеді. Өсе келе, адамдар мінез-құлық, іс-әрекеттері арқылы бір-бірінен ерекшеленеді. Мінез - адамның бүкіл өмір бойғы іс-әрекеттері мен қылықтарына, өзін-өзі тәрбиелеуіне байланысты қалыптасып, дамып отыратын өзіндік психологиялық қасиеттер мен ерекшеліктердің жиынтығы. Мінез туралы дүниежүзі философтары әртүрлі анықтама-түсініктер берген. Мінездің орышшасы «характер» гректің «charakter» деген сөзінен алынған. Оның мағынасы «адамның психикалық ерекшелігі» [45, 758]. Адам мінезінің көріністері оның әрбір жеке оқиғаларға қатысуынан аңғарылады. Мінез ұғымын алғаш сипаттап жазған грек философы Теофраст (б.э.д. IV-III ғ.ғ.) және Лабрюйер мінезді адамның адамгершілік сапасына тән қасиет деп бағалады [46,411]. А.Бен (XIX ғ. француз ғалымы) оны тек психологиялық ерекшелік, дара адамның сезімі мен ақыл-ойының және ерік ерекшелігі десе [46,365], П.Ф.Лесгафт (орыс медигі, педагог) ерік қасиеті [46,211] деді. И. Кант (XVIII ғ.) мінезді темпераментпен салыстыра отырып, туа және жүре пайда болатын ерекшеліктерін бөліп көрсетті [46, 321]. Т. Рибо мінезді туа пайда болатын икемделу [46,351] десе, Млапер, Фульс, т.б. мінездің кейін пайда болатын ерекшеліктері де бар [46, 521] деп бағалады. И.Полван мінездің барлық сипаты адамның тіршілік жағдайымен байланысты [46, 365] деген пікір айтты. Сонымен, мінез туралы екі түрлі көзқарас қазірге дейін талас туғызып келеді.

Әрбір ұлттың өзіндік мінез-құлық ерекшеліктері болатыны тарихи шындық. Қазақ халқының түркі тектес өзге халықтан ерекшеленіп тұратын өзіндік сипат-қасиеттері бар. Олар Ы.Алтынсарин еңбектерінде де атап көрсетілген. Мінез әр адамда бар. Ол жеке адамның өз басына және оның ұлтына тән қасиет. Адамның ісі мен қылығынан көрінетін, оның айналасындағыларға қатынасын бейнелейтін кісінің бір сыдырғы тұрақты және тұрлаулы жеке өзгешелігі оның мінезіне байланысты. Мінездің түп тамыры ата-ана қанымен берілсе, ол біртіндеп өмір сатысында дамып, қалыптасып отырады.

Мінез - психологиялық ұғым. Бірақ ол тәрбиемен байланысты болғандықтан педагогикалық ұғым ретінде де қарастырылады. Сондықтан да бірінші бөлімді «ұлттық мінезді қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық негіздері» деп беріп отырмыз. Мінез өзінің бітістері арқылы адамның дүниеге көзқарасына сенімі мен мұратына, әлеуметтік жағдайына, сыртқы ортаның әсерімен адамның өзін-өзі тәрбиелеуінен көрінеді. Адамның мінезі оның барлық әрекеттерінің қосындысы, синтезі болып табылады. Мінез адамның дүниеде өмір сүрудегі бағытын, бет алысын көрсетіп отыратын қасиеті. Мінездері мүлде бірдей болып келетін адам болмайды, бірақ өмір сүрген ортасына,

қоғамына, қоғамның дамуына қарай адамдардың белгілі типтік мінездер де болады. Оған дәлел бүгінгі жас ұрпақпен кешегі жас ұрпақтың мінездеріндегі айырмашылық. Мінез бен темпераменттің байланысы өте тығыз.

Темпераменттер жүйке саласының типтерімен, тума биологиялық ерекшеліктерімен байланысты болуы тарихи-әлеуметтік, қоғамдық тәрбиенің жемісі. Бірақ мінез, сезім мен темперамент байланысы оның темпераментке әсер етіп, ықпалын тигізіп отыратындығы темпераментте адам мінезінің әр түрлі көріністеріне өзінше әсер етуінде.

Қазақтың ұлы ғұлама педагог-психологы Төлеген Тәжібаевтың ойынша мінез адамның ерік-жігерімен тығыз байланысты. Жігерлі адам энтузиаст болып келеді. Ол басканың артынан босқа ермей, олардың айтқанын істей бермей, әр іске өзі қызу кіріседі. Ондай адам көңілі көтеріңкі, оптимист, ғылым, техника, өнерге құштар болады. Мұндай сапалар адам мінезінің тұрақты болуына әсер етеді, өмір жағдайының түрлі қиыншылығына мойымай, дүниеге көзқарасы мен сенімінің тұрақты болуы арқасында адамгершілік қасиеті де жоғары болады. Егер адамда мұндай сапалар болмаса, ол күйгелек, нашар мінезді, солқылдақ болып кетуі ықтимал. Мінездің жақсы қалыптасуына ерік қажет. Еріктің тұрақты болуына адамның ортасына, ұжымына, өзіне, басқа адамдарға қатынасы да үлкен әсер етеді. Мысалы, адамның басқаларға қарым-қатынасы, оларды ұнатуы, жолдастық, достық, махаббат сезімдерін қастерлеуі, мінездің жақсы бітістерінің қалыптасуына қолайлы әсер етеді [9, 230].

Мінез - адамның негізгі өмірлік бет алысын және оның өзіндік әрекетінің айрықшалығын сипаттайтын сапалы өзгешелік. Ол - көп қасиеттің бірлігі, түрлі өзгешеліктердің қосындысы, сонымен қатар жеке адамды әр қырынан көрсететін қасиет. Мінез бітістері көп. Олардың бәрі де жеке адамның қасиеттері болып табылғанмен. мұның кез келгені мінездің бітістері болып саналмайды

Мінезді даралық өзгешеліктің өзегі, адамның негізгі тіршілік бағытының өрнегі деуге болады. Мінезде адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасының тарихы бейнеленеді. Мінез - кең мағыналы ұғым. Онда түрлі сапалар тоғысып жатады. Мінездің моральдық жағынан тәрбиелілігі, бірқалыптылығы, толықтылығы, күші мен айқындығы, салмақтылығы - оның негізгі сапалары есептеледі. Моральдық жағынан тәрбиеленген мінез адамды мінез-құлық тұрғысынан да, оның айналасымен байланысы тұрғысынан да сипаттап отырады. Коллективизм, гуманизм, адамдарға қамқорлық, жолдастықты қадір тұту, жұртшылық пікірімен санаса білушілік, өзінің міндетін орындаудағы жауапкершілік пен адалдық — мінез сапасының негізгі компоненттері.

Рухани дүниесі бай, қажеттері мен қызығулары, талғамы мен ой-өрісі кең адамдарды толық мінезді адам дейді. Мінез сапаларының бірі — оның бірқалыптылығы. Мұндай адам күйіндей ұйтқып тұрмайды, оның қастерлейтіні ылғи да сөзбен істің бірлігі. Кімнің мінезі толық болса, соның мінезі бірқалыпты да келеді. Бұл екеуі мінездің егіз қозыдай, бірінен екіншісі ешқашан ажырамайтын қасиеттері. Мінездің тұрақтылығы адамның саяси моральдық ұғымынан, түсініктерінен туындайды. Бұл қасиеттер адамның өмір сүруінің мән-мағынасын, әрекетінің мазмұнын белгілейтін мінездің сапасы.

Қ.Жарықбаев айтқандай бірқалыпты, тұрақты мінезі бар адам басқалардың жетегінде кетпейді. Оның өзінің белгілі көзқарасы, принципі, мінез-құлқы болады. Қауіп-қатерден бой тасаламайды, керек жерінде батылдық көрсете біледі. Инициатива мен белсенділік, достық пен жолдастық, адалдық пен шыншылдық осындай мінезді адамға тән қасиеттер. Ал мінездің күшіне мақсатқа жету жолында алда тұрған кедергілерді жеңе білуде көрінетін адам ұстамдылығының мөлшері жатады. «Бойда қайрат, ойда көз, болмаған соң айтпа сөз» деп Абай айтқандай, жақсы мінезге байсалдылық, қайрат, ерік керек. Мінезсіз адам болмайды [10, 90]. Әр адамның мінезінде аз да болса мін болуы мүмкін. Ол сезім арқылы көрінеді, сыртқа шығады. Мұндайда халық: «мінез көрсетті» дейді.

Әр адамда ұлттық мінез бен ұлттық сезім бар. Бірақ ол таза күйінде кездеспейді, қоршаған ортаға тәуелді болады. Ұлттық мінез, ұлттық сезім салт-дәстүр арқылы жақсы көрініс береді. Қазақ энциклопедиясында көрсетілгендей - сезім-адамның дүниеге қатынасын, көңіл күйін білдіретін болмыстың мида ерекше бейнелену түрі.

Сезім - күрделі психикалық құбылыстардың бірі. Ол адамның тіршілік қажетіне, өзара қарым-қатынасына байланысты әр түрлі көрініс береді. Адамның күнделікті қажеттері мен инстинктерінен туындайтын қарапайым қысқа мерзімді эмоциялар мен қатар (күлу, жылау т.б.), жоғары моральдық сезімдер (махаббат, адалдық, борыш, ар-намыс, патриотизм, эстетикалық, интеллектік) бар [47, 90]. Сенің ұлттығыңды да білдіретін сезім. Сезім арқылы ұлттық қасиеттерді қалыптастырасың, яғни ұлттық салт-дәстүрді ой елегінен өткізіп, қаныңа сіңіріп сен ұлт өкілі екенінді білдіресің. Осы ұлттық мінезді дамытып қалыптастырудың педагогикалық негізі болып табылады.

Жалпы салт-дәстүр ұлттық ұғыммен байланысты. Әрбір ұлттың өзіне тән ұлттық салт-дәстүрлері бар. Біздің білгеніміз салт-дәстүр таза күйінде тек бір ұлтқа тән болып келмейді. Себебі бір ұлт басқа ұлт өкілдерімен қарым-қатынаста болып, бір-біріне әсер етеді. Оған дәлел - қазақтардың салт-дәстүрлері. Себебі бүгінгі қазақтар түбі бір түріктермен туыс бола отырып, орыс тағы басқа халықтардың мәдениетінен сусындауда. Жалпы алып қарасақ қазақтардың салт-дәстүрлері әр облыста әр түрлі. Мысалы, қырғыздармен шекаралас Жамбыл облысының аудандарында қырғыздардың салт-дәстүрлерімен араласып жатады. Ал Оңтүстік облыста өзбектердің салт-дәстүрлерімен, Батыс, Шығыс, Солтүстік Қазақстан облыстарында орыс халықтарының салт-дәстүрлерімен араласуда. Салт-дәстүр-ұлттық белгі бола тұрып, ол таза күйінде кездеспейді. Бұған ренжуге болмайды. Себебі мұндай қатынас салт-дәстүрлерді байытады.

С.Қалиев, М.Оразаев, М.Смайлова «Қазақ халқының салт-дәстүрлері» деген еңбегінде «Ұлт дегеніміз-адамдардың тарихи қалыптасқан әлеуметтік-этникалық, қауымдық бірлестігінің жоғары түрі» [14, 25] деп атаған екен. Ал солай болса бүгінгі адамдардың тарихи қалыптасқан әлеуметтік-этникалық қауымдастығы таза күйінде кездесе бермейді. Адамдар жалпы кеңістікте араласып жатыр. Бұл әсіресе қазақстандықтарға тән.

Ұлттық салт-дәстүр таза күйінде кездеспесе де әр ұлттың өзіне тән ерекшеліктері бар. Олар-ұлттық жан-күй, ұлттық мәдениет-салт-дәстүр, ұлттық мінез-құлық, ұлттық сезім, ұлттық болмыс. Міне солардың әрқайсысына анықтама беріп көрейік. Сонымен ұлттық жан-күйге тоқталатын болсақ-ол оның өмір сүрген ортасымен байланысты көңіл-күйі. Жалпы ұлттық жан-күй үйлесім ерекшелігі адамдардың отбасылық қарым-қатынасынан, киім кию түрлерінен, спорттық ойын ерекшеліктерінен немесе тұрмыстық салт-дәстүрлерінен, ұлттық тағам түрлерінен айқын байқалады.

Ұлттық жан-күй үш бөліктен тұрады. Олар- ұлттық сезім, ұлттық салт-дәстүр және ұлттық мінез. Осы үш бірлік ұлттық мәдени ерекшеліктің шартты белгілері болып табылады.

Ұлттық сезім дегеніміз-адамдардың туған жерге, өскен елге, ана тіліне, ұлттық салт-дәстүрге деген сүйіспеншілігін білдіруі. Ұлттық сезім-адамды қоршаған ортаның сол ұлт өкіліне тартқан ерекше сыйы. Ұлттық сезімді оятатын ұлттық тәрбие құралы - өлең-жыр, әуен, музыка сазы, ұлттық ерекшелік. Егер де ондай сезімі жоқ болса - ол ұлт өкілі болып жарытпайды. Қазақ халқы Кеңес одағындағы 70 жылда ұлттық біраз қасиеттерден айырылып қала жаздады. Біздің осылай айтуға себебіміз бар. Ол бір жағы өткен кеңестік жүйенің кесірінен болса, екінші жағы бүгінгі ақпарат кеңістігінің кері әсерінен туындап отыр. Бүгінде кейбір қазақ ұлт өкілдері өзінің ұлттық белгілеріне мән бермейді. Бұл жақсы қасиет емес. Олар ұлттық болмысты жоғалтып алған азаматтар. Әрине оған тікелей оларды кінәләй беруге болмайды. Оған көп жағдайда тоталитарлық режим кінәлі, Ресейдің орыстандыру саясаты үлкен әсер етті деп айта аламыз.

Ұлттық болмыс-бітім адам мінезінен, іс-әрекетінен ерекшелене көрінетін тұрақты құбылыс. Ұлттық құбылыстың ерекше бір белгісі сол ұлттың салт-дәстүрлері. Салт пен дәстүр екеуі екі ұғым.

Педагогикалық пәнге арналған энциклопедиялық сөздікте салт-дәстүр туралы мынандай анықтама беріліпті. «Салт дегеніміз халықтар кәсібіне, сеніміне, тіршілігіне байланысты қалыптасып, ұрпақтан ұрпаққа ауысып отыратын әдет-ғұрып, дәстүр. Ұлттық мерекені тойлау салтқа жатса, ұжымның мерекесін тойлау дәстүрге жатады» [48, 131].

«Дәстүр-ұрпақтан-ұрпаққа көшетін тарихи қалыптасқан әлеуметтік нормалар мен принциптер. Дәстүр қоғамдық ұйымдар мен халықтың мінез-құлқы мен іс-әрекеттерінің рухани негізі. Дәстүр мәдениетпен тығыз байланысты. Прогресшіл дәстүрге тән қасиеттер-ұлттық, таптық, жалпы адамзаттық дәстүрлер жатады [48, 40].

Салт-дәстүр сабақтастығы ұлттар арасындағы қарым-қатынаспен тығыз байланысты. Әр халықтың мәдениеті өзіне тән ерекшелігімен дараланып, көзге шалынады. Алайда басқа халықтардың әсерінсіз таза, дара ұлттық мәдениет тіпті де кездеспейді. Біз ол туралы жоғарыда айттық. Ұлттар мен халықтардың материалдық және рухани байланысы, қарым-қатынасы арқылы олар бірін-бірі мәдени байлығы жағынан толықтырады. Әртүрлі ұлт пен халықтарда кездеспейтін, қайталанбайтын таза ұлттық салт-дәстүр ешбір елде болмақ емес. Бір ұлтта бар салт-дәстүрлер, ою-өрнек, тағам, спорттық ойын түрлері екінші бір ұлтта да белгілі ұқсастықпен және өзіндік ерекшелігімен көрініс береді. Бұл әсіресе түбі бір ұлттар мен халықтарда жиі кездеседі. Сондықтан да шығар қазақтардың салт-дәстүрлері Түркі тілді халықтардың барлығының салт-дәстүрлеріне ұқсайды. Жоғарыда айтқанымыздай, ұлттық болмыс-бітім адам мінезінен, іс-әрекетінен ерекшелене көрінетін тұрақты құбылыс.

Ұлттық мінез-құлық сол ұлтқа тән қызуқандылық, жан-күй, рухани сапамен ерекшеленіп көзге түседі. Мысалы, қазақтарға тән бауырмалдық, ақжарқындық, қонақжайлық мінез-құлқы болса, өзбектерге тән майда, сыпайы мінезділік, тілі тәтті, салтқа беріктік, орыс халқына тән

қарапайымдылық пен кең пейілділік, американдарға тән құнттылық, ағылшындаға тән салқын қандылық, немістерге тән ұқыптылық, бірсөзділік, француздарға тән жинақылық, испандарға тән қызуқандылық ерекшеліктер байқалады. Әрине, бұл қасиеттер басқа халықтарда жоқ, кездеспейді дегенен тумайды. Алайда ол қасиеттер әр халықта әр түрлі қырынан көрініс табады. Ұлттық болмысты анықтауда әр ұлттың өзіне ғана тән этностық таза мінез-құлықтың болуы мүмкін емес. Мысалы, орыстарға тән дейтін төзімділік мінез-құлық қытайларға да тән қасиет болып келеді. Мысалы, грузиндердің қызбалығы испандықтарға да тән. Осылай тізе берсек жалпы халықтар мен ұлттарда көптеген ортақ мінез-құлықтарды табамыз.

Ұлттық салт-дәстүрлердің ұлттық психологиядан көрініс тапқанда кейбір психикалық әлпеттің жалпы адам баласына, барлық ұлтқа тән ортақ қасиет екендігін байқауға болады. Мысалы, қонақжайлық, үлкенді сыйлау, балажандылық сияқты мінез-құлық нормалары қазаққа ғана емес, бүкіл адам баласының көпшілігіне тән ортақ қасиет. Бұл салт-дәстүр әр халықта әр түрлі болғанымен, шын мәнінде біреу.

Салт-дәстүрлер қатып қалған қағида емес. Заманның ағымына байланысты жаңа салт-дәстүрлер қалыптасады, көне салт-дәстүрлер өмірден өтіп, орнын басқа салт-дәстүрлерге береді. Заман өзгерген сайын салт-дәстүр, әдет-ғұрып, тұрмыс заңы өзгеріп, жаңарып отыруын құптаған қазақ халқы «Заманына қарай заңы, тауына қарай аңы» [49, 41] деп философиялық ой тастаған. Қазақ халқының салт-дәстүрлері үлкен үш топқа бөлінеді. Олар-бала тәрбиесіне байланысты салт-дәстүрлер, тұрмысқа байланысты салт-дәстүрлер, әлеуметтік-мәдени салт-дәстүрлер. Бала тәрбиесіне байланысты салт-дәстүрлер баланың дүниеге келген күнінен бері жүргізілетін тәлім-тәрбиелік дәстүрлерден, яғни шілдеханадан жанұя құруға дейінгі аралықты қамтиды. Тұрмыстық салт-дәстүрлерде балаларды, жастарды өмірге баулиды. Мәдени салт-дәстүрлерде қазақи мінездерді қалыптастыру, әсемдікке тәрбиелеу, ұлтқа тән ерекшеліктерді үйрету.

Сонымен қорыта келгенде айтарымыз мінез - адамның бүкіл өмір бойғы іс-әрекеттері мен қылықтарына, өзін-өзі тәрбиелеуіне байланысты қалыптасып, дамып отыратын өзіндік психологиялық қасиеттер мен ерекшеліктердің жиынтығы. Мінез туралы дүниежүзі философтары әртүрлі анықтама-түсініктемелер берген. Мінездің ұлттық ерекшелігі де бар. Ұлттық мінез ұлттық сезім арқылы сыртқы көрінісін береді. Ұлттық мінез, ұлттық сезім, ұлттық салт-дәстүр арқылы дамып қалыптасады. Ол қоғамға, қоршаған ортаға т.б. басқа жағдайларға байланысты. Оның таптық, тарихи, жалпы адам баласына тән ерекшеліктері бар. Салт-дәстүрлер жалпы барлық халықтарға ортақ дүние бола тура, оның тек бір ұлтқа қатысты жерлері де бар. Ол ұлт қасиетін қалыптастырады. Ұлттық салт-дәстүрді қабылдау ұлттық сезімге байланысты, ол ұлттықтың белгісі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Халық педагогикасы негіздеріндегі ұлт денсаулығы және ұрпақ тәрбиесінің психофизиологиялық жаңа көзқарастары. Жинақ. «Қазақстан-2030» стратегиясы тұрғысынан. Атырау. 2008
2. Аймауытов Ж. Психология. Алматы «Ана тілі» 1992
3. Жұмабаев М. Педагогика Алматы «Ана тілі» 1992
4. Тәжібаев Т. Жалпы психология. Алматы «Қазақ университеті» 1993
5. Жарықбаев Қ. Жалпы психология. Алматы «Рауан» 2008
6. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. Алматы. «Рауан» 2008
7. Бөлеев Қ., Оразова Ә. Педагогикалық мерзімді баспасөз және оқушыларға ұлттық тәрбие беру Алматы «Нұрлы әлем» 2008
8. Батырханова Р. «Тәртіп-тәрбиенің түпқазығы» Г. «Егемен Қазақстан». 09.02. 2007
9. Ахметов Ә. «Ұрпақ тәрбиесі-ұстаз қолында» Г. Егемен Қазақстан. 21. 05.2008
10. Аманова С. Ж. Тәрбие құралы. №3 2008
11. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. Астана. Еуразия университеті 1998
12. Асарбаев А. Қазақтың ұлттық ойындарын бастауыш мектеп тәрбие жұмыстарында пайдалану. Алматы, 2007
13. Бекбатчаев Т. Применение традиционных казахских народных игр в системе физического воспитания в школе. Алматы, 2009
14. Сағындықов Е. Ұлттық ойындарды тәрбие жұмыстарында пайдалану. - Алматы «Рауан». 2007
15. Арманова Сәтен. Мінез ерекшеліктері Ж.Тәрбие құралы №3 2009
16. Өміртаева Р. Отбасы-алтын дінгек Ж.Бастауыш мектеп №9 2008

ON CLIL AS AN IMPORTANT METHOD OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

¹Zhuman A.K., ²Tazhikeyeva A.Sh., ³Abisheva S.K.

(¹teacher, ²PhD., docent, ³ teacher, E.A.Buketov Karaganda State University,

Түйін: Берілген мақалада қазіргі таңда білім жүйесіндегі оқытудың жаңа әдісі CLIL туралы айтылған. CLIL, пәндік және тілдік интеграцияланған оқыту әдісі болып табылады. CLIL әдісі екінші тілді, не болмаса шетел тілінде пәндерді оқытудың құралы ретінде қарастырады. Бұл оқушыларға тілдік қабілеттерді дамытуда оң әсерін тигізеді, себебі алынған тілдік білімдерді оқушылар басқа пәндерді оқу барысында қолдана алады. Бұл әдіс еліміздің мектептерінде биология, химия, физика, математика пәндерін оқытуда қолданылады және оқу үдерісін жүзеге асыру үшін ағылшын тілі қолданылады. CLIL әдісінің қолданылуы, оның тиімділігі туралы және қолдану барысындағы туындайтын қиындықтар туралы біз берілген мақалада қарастырамыз.

Резюме: В данной статье речь идет о современной методике образования CLIL. CLIL – это предметно-языковое интегрированное обучение. Данная методика рассматривает изучение второго языка, как инструмент для изучения других предметов, таким образом, формируя у учащегося потребность в учёбе, что позволяет ему переосмыслить и развить свои способности в коммуникации, в том числе на родном языке. В нашей стране по этому методу ведется обучение таких предметов как биология, химия, физика и математика, а для реализации учебного процесса используются английский язык. В данной статье мы рассматриваем внедрение новой методики и его положительные стороны и проблемы, возникающие во время использования данной методики.

Summary: In the given article authors talk about one of the modern methods in education CLIL. CLIL is Content and Language Integrated Learning. This method regards learning the second language as a tool to study other subjects, so to form the student's need to study, which allows him rethink and develop his abilities in communication, including studying in native language. In our country this method is used in teaching such subjects as biology, chemistry, physics and mathematics and for realization of educational process by means of English language. In this article we cover the implementation of new method and its benefits and problems, that can arise during its implementation.

Modern researches show that the expansion of multilingualism in the world is natural process, established by dramatic changes in economy, politics, culture and education. The stable systemic realizing of multilingual education phenomenon if we do not consider the search effective methods of teaching foreign languages has begun recently. Actually, the efforts of scholars were still focusing on the problems of bilingual education (learning native and foreign languages) as frequent occurring form of multilingual study. Process connecting with learning third language and moreover, a big number of languages which were least studied became the object of the research only recently due to the plans of European commission to legalize threelilingual education.

Modernization of Kazakhstani educational system due to the transition into 12 year education also effects on the methods of teaching, which involves new demands to the teacher. The teacher of new school is spiritual developed personality having ability to give feedbacks, professional skills and seeking something new. Therefore the future of modern civilization depends on not only the level of technical progress and economic growth.

In the address of the President of the Republic of Kazakhstan Leader of the Nation N.Nazarbayev “Strategy Kazakhstan – 2050” new political course of the established state it is mentioned: “Kazakhstan should be accepted as high educated country in the world, the population of which use three languages: Kazakh language is official language, Russian language is interlanguage and English language is the language of successful integration to the global economy” [1].

One of important roles in this process is allocated for an education system. The main objective of school is to create the full-fledged system of knowledge, skills which will lead to independent activity of pupils and their personal responsibility. At the same time knowledge of a foreign language becomes one of powerful instruments of expansion knowledge and professional growth.

The main problem appearing in practice of schools is the absence or least number of qualified and creative teachers of nonlinguistic specialties with the knowledge of foreign or second language. The second is the lack of curricular didactics materials. High competitiveness of an education system is a necessary condition for competitiveness of the country, its political and economic prosperity. The main issue is developing teachers and students' multicultural personality. Secondary school should create conditions and motivate students to learn several foreign languages. Learning foreign language is the base of multicultural education. Education system of Kazakhstan is rapidly developing. It already has a lot of innovations and still growing up. CLIL is the most sweeping, widespread and discussed one.

The essence of CLIL is that schoolchildren learn core subjects directly in English. Not so long ago, Kazakhstani President N. Nazarbayev suggested that youth have to be taught in three languages — Kazakh, Russian and English [1].

Knowledge of the Kazakh, Russian and English languages will provide youth with the clue to the world markets, science and new technologies. It should be noted that the program of polylingual education that has been introduced in Kazakhstan is unique and unlike the western analogues, parallel and simultaneous learning of three and at national schools four languages.

It is supposed that students get access to additional information through training of maintenance of a subject in three languages, new prospects are opened and deeper understanding of other cultures comes.

Creation of the trilingual environment increases the potential of students, helps to develop their ability to critical and creative thinking, and also promotes intercultural competence.

Why is it necessary in Kazakhstan? It is possible just to study English separately, and biology separately. But here it turned out that such integrated lessons significantly increase children and teenagers motivation to studying the language. It is often difficult for children to understand need of studying of English. They, of course, know that it will be useful for them in the future, but it is such vague and remote prospect that it doesn't always motivate enough to make efforts to studying of language right now.

In traditional foreign language learning contexts, the learning of the new language was based on grammar progression, reading of texts, audio-lingual methods and more recently on communicative approaches. Communicative language teaching (CLT), or the communicative approach, is an approach to language teaching that emphasizes interaction as both the means and the ultimate goal of study [2].

Content and language integrated learning (CLIL) is a term created in 1994 by David Marsh as a methodology similar to but distinct from language immersion and content-based instruction [3]: "CLIL refers to situations where subjects, or parts of subjects, are taught through a foreign language with dual-focused aims, namely the learning of content and the simultaneous learning of a foreign language"[4].

CLIL itself has been around for a long time - and was put into practice by ancient Roman upper-middle classes, who preferred to have their children educated in Greek [5].

CLIL is fundamentally based on methodological principles established by research on "language immersion". This kind of approach has been identified as very important by the European Commission [6] because: "It can provide effective opportunities for pupils to use their new language skills now, rather than learn them now for use later. It opens doors on languages for a broader range of learners, nurturing self-confidence in young learners and those who have not responded well to formal language instruction in general education. It provides exposure to the language without requiring extra time in the curriculum, which can be of particular interest in vocational settings." This approach involves learning subjects such as history, geography, managerial skills/concepts or others, through an additional language. It can be very successful in enhancing the learning of languages and other subjects, and helping children develop a positive attitude towards themselves as language learners. In this article we would like to cover the main aspects of the given teaching method. In CLIL courses, learners gain knowledge of the subject at the same time learning a foreign language. The tasks for students have to depend on the level of study, on tasks of the teaching and also on students preference. It is important to note that the methodology of CLIL has the following four main components:

1. Content. It is necessary to stimulate the process of getting knowledge and development of abilities in a subject.
2. Communication. It is necessary to teach pupils to use foreign language acquisition with a subject.
3. Cognition – power of thinking. It is necessary to develop power of thinking of pupils for understanding language and subject.
4. Culture – cultural knowledge. The understanding of features of various cultures will help pupils to be socialized more effectively in the modern multicultural world, to understand our own culture and to stimulate its preservation and development [7].

CLIL teachers dealing with lesson planning need to accept that planning for primary education learners is different from planning for secondary school learners. Even stronger emphasis is put on communication, active listening, fluency is preferred over accuracy with exception of pronunciation, activities are equally allotted for all learning styles and teacher implemented physical activities such as TPR method (Pokrivčáková, 2008) [8].

Most of pupils need considerable support in the first two years of CLIL courses. Some need support in a subject and another find it difficult to express thoughts in other language. Therefore pupils, perhaps, will need differentiation. The teacher has to plan a lesson in way that each pupil could perform the tasks on his level. At such cases it is convenient to use the Information and Communication Technologies (ICT), Bloom's taxonomy and other teaching methods. Firstly, pupils learn Basic English language then they have a terminology as additional subject, some extracurricular lessons and finally at high school they study all subjects in English language. Unfortunately, today we haven't got enough English-speaking subject teachers. However, it will not be a problem in few years [9]. The most important part of every country is high-educated youth who are the future of their country and students of Kazakhstan are not exception. In order to have ability to compete in world trade, to prosper our country they must be modern, qualified and polylingual. It must be the main reason of involving trilingual education system.

Subject teachers have to feel confident both in knowledge of language, and in knowledge of the subject. Teachers have to accurately and precisely present and explain concepts of the subject domain.

The ideal CLIL teacher has subject specialism; is proficient in the FL; uses language-appropriate materials and integrates content and language learning during lessons.

However it should be noted, that introduction of polylinguistic education causes the number of problems. Professional orientation of students supposes their trilingual preparation according to the main subjects of future specialty. Consequently, in condition of secondary school it is necessary to organize educational processes in such way as to alumnus have a good level of polylinguistic competence for the next generations' rising spoken and communicative competence in three languages.

Problems of CLIL implementation at schools are:

- Insufficient methodological and organizational support. School and university teachers who are to give integrated courses should be trained both in the language and in methods of teaching a foreign language as it is the only way to make a language integrated course effective;

- Shortage of teachers. Problem in designing and developing courses for trilingual education programs due to the lack of precise requirements to the skills and competencies of the trilingual specialist;

- Insufficient development of language skills in the native tongue. At the initial stage of language acquisition it is vital to properly develop phonetic skills, that is, phonemic hearing as well as connected with the word analysis and synthesis.

Following advantages can be considered:

- Developing student multilingual interests and attitudes;

- Access subject specific target language terminology.

Following disadvantages can be singled out:

- Language teachers have lack of knowledge in the subjects while subject teacher have minimal knowledge of foreign languages;

- The lack of materials;

- Not all pupils are motivated to learn English.

Nevertheless there are some benefits of introducing polylingual education. Linguistic developments are happening in conditions of quality corroboration process of linguistic as well as cultural interactions. For example, acquisition of language knowledge will contribute to getting acquainted with cultural heritage of another people. Implementation of such teaching method in Kazakhstani schools allow to form extensively harmonically developed personality who is able to easily orientate in international space, knowing Kazakh, English and Russian in a sufficiently good level. The practice shows, that most applicants connect their choice of future profession with English language and think that knowing foreign language is necessary for getting prestigious works and career advancement in future. All these factors speak about common functioning of Kazakh, Russian and English languages in united communicative and social space.

On the other hand there are some difficulties of psychological and lingua-pedagogical characters, connecting with individual peculiarities of student's personality, their ability to switch from one language into another. In all system of requirements to the condition and resources supply of realization of programs in polylingual education, the important one is related to the human resources. It should be highlighted, that training of English speaking teachers for secondary, technical and high education institutions becomes possible within the framework of international scholarship of the President of the Republic of Kazakhstan "Bolashak". The modern stage of realization of scholarship is devoted to the Master and PhD programs.

In conclusion it is important to mention that using CLIL in schools of Kazakhstan can be really effective. With the help of this method students will be able to study subjects in non-native language easily and gain a lot of knowledge which helps them in getting further education and being competitive in the modern word.

References:

1. Nazarbayev, N. "Strategy Kazakhstan – 2050" new political course of the established state: The Address of the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev to the People of Kazakhstan. – Astana, Akorda, 2012. – 27 p.
2. Communicative language teaching. https://en.wikipedia.org/wiki/Communicative_language_teaching
3. Content and language integrated learning. https://en.wikipedia.org/wiki/Content_and_language_integrated
4. Marsh, D., Content and Language Integrated Learning: The European Dimension - Actions, Trends and Foresight, 2002.
5. Phil Ball. What is CLIL? <http://www.onestopenglish.com/clil/methodology/articles/article-what-is-clil/500453.article>
6. Commission Of The European Communities Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: 2004 – 2006.
7. <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=15854>.
8. Michaela Sepešiová , Pokrivčáková, S. et al. (2015). CLIL lesson planning. CLIL in Foreign Language Education: e-textbook for foreign language teachers. Nitra: Constantine the Philosopher University. - 282 p.
9. Charlotte Lundin, Linda Persson. Advantages and Challenges with CLIL -a study examining teachers' thoughts on learner engagement and confidence within content and language integrated learning, 2015-03-23.

COGNITIVE APPROACHES IN FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Kylyshpayeva M.Kh.,
Kylyshpayeva Sarbinaz

Zhetysu State University named after I. Zhansugurov

Түйін: Мақалада мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыру міндеттерінің өзектілігі қарастырылады - адам өзге де мәдени дүниетанымды меңгеріп, сондай-ақ өз мәдени ерекшелігін жоғалтпай, мәдениетаралық медиатордың қасиеттерін игере алады. Сонымен бірге, қазіргі таңдағы бұл мәселені зерделеудің негізгі міндеттерінің бірі мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру, әрі құзыреттілік қалыптастырудағы когнитивті тәсілдің тұжырымдамасын құру болып табылады.

Түйін сөздер: мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, когнитивті тәсіл, лингвистикалық тұлға, интеграция, жаһандану.

Резюме: В данной статье обсуждается актуальность задачи формирования межкультурной коммуникативной компетентности - способности, позволяющей языковой личности выйти за пределы собственной культуры и приобрести качества медиатора культур, не утрачивая собственной культурной идентичности. При этом одной из центральных задач современного этапа изученности проблемы является создание концепции когнитивного подхода при формировании межкультурной коммуникативной компетенции и, в конечном счете, компетентности.

Ключевые слова: межкультурная коммуникативная компетентность, когнитивный подход, языковая личность, интеграция, глобализация.

Summary: This article discusses the relevance of the task of forming Intercultural Communicative Competence - the ability that lets a language personality go beyond his/her own culture and to acquire the qualities of a mediator of cultures without losing his/her cultural identity. In this case, one of the central tasks of the present stage of study is to create the concept of the cognitive approach in the formation of intercultural communicative competence and, ultimately, competence.

Key words: intercultural communication competence, cognitive approach, linguistic identity, integration, globalization.

Under the world wide context the current stability and global prosperity in the third millennium in most cases will depend on an ability of young generation to be tolerant, loyal, flexible, intelligent, to respect other cultural and social peculiarities, willpower and desire to understand each other and to cooperate, to look for and find ways of social conflicts solving.

Integration processes in Europe and in other places, transition from bipolar to multipolar cooperation, from cultures dialogue to multilogue, constant academic mobility rising of young people demands not only desire to understand speakers, but primarily preparation to master their language. Hoping that the 21st century will be mutual-understanding century without ethnic, racial and cultural barriers cooperation. Breaking these barriers depends on willpower, intention and capacity of people to solve interethnic, interconfessional and intercultural conflicts. It is possible only via understanding and respect of people social-cultural differences but also practical implementation of appropriate principles of intercultural communication.

Obviously, the issues of intercultural communication rise today, relating globalization processes, especially within business-integration, new informative technologies developing, beyond information bodies and business, private contacts. Kazakhstan gradually enters the World community, that demands new approaches learning foreign languages of linguistic and non-linguistic universities' students, who use foreign language as a tool of further professional activity. Thus, analyzing economical activity in the foreign terms, Popov A.Yu. stresses that "contacts with foreign partners, that was episodic via interpreter earlier, but now it is reality of our daily life"[1]. As result, Passov E.I. writes that there is a contradiction between rapid increased demands of society to improve "foreign literacy", on the one hand, and non-effective foreign languages system of education, not contributing specified positive result, on the other hand [2]. Due to each person within the multiple social functions own result comprehension is individual, the objective of foreign languages learning is not the set of concrete skills, but the linguistic individuality formatting, where foreign language is necessary "for life", "for communication in the real situation"[3] and which is sufficient in the other cultures communication. The criteria of real sufficient communication is its productivity, achieving mutual-beneficial results [4]. Foreign language is used by gradutors of economical higher schools in foreign official Kazakhstani companies, foreign companies, communicating in different professional conferences, in private communication. The ability to adapt in new informative means, technologies and streams(in terms of their credibility, professional essence, novelty, communicative relevance); to be professionally prepared to international business-communication; the skill to adapt all individual features within particular labor market, qualified characteristics of modern gradutors- all of these matters determine their certain advantages, contribute their carrier rise, ultimately, their life success.

This article describes the relevance of intercultural competence forming- "the ability of linguistic individual to cut the edge of own culture and to have culture mediator features, keeping own cultural identity"[4]. With that one of the major task of the current issue exploration stage is to create cognitive approach concept via intercultural communication competence formation.

Adequate linguistic behavior in any professional form demands systematic-linguistic knowledge, laws and customs of certain country national mentality, because diversity of business cultures while interrelating leads to misbalancing of decision-making mechanism function, self-organization, conflicts solving. Foreign methodologists, who have been worked in the terms of different cultures interrelation, the idea of cultural component using is axiomatic [5]. Also other famous methodologists such as Ter-Minasova, Elizarova, Safonova, Bagramova, Gluhov, Passov etc. suppose that culture phenomena must be included to the methodological activities system under foreign language learning of different specifics higher schools and high schools. Mentioned above linguists tell about valuable new approach to foreign linguistic communicative competence under conditions of linguistic as well as non-linguistic higher schools.

One of the main problem for scientists from Kazakhstan is goal-setting, namely structure elaboration of aims and objectives, co-subordination of managing-pedagogical objectives according to their functions and content. Speaking about aims of learning, the majority of methodologists till recent time used the "competency" term (linguistic or spoken) [7]. However the methodological literature distinguishes "competency" and "competence", basing on definitions of Russian language dictionaries [8]. Specification the definitions of notions it is efficient to distinguish "communicative competency" and "communicative competence". Improving via appropriate knowledge, skills in the process of learning-professional activity, linguistic competency supports formation of learners communicative competence and provide its successful cultural-professional activity further. In point of view, linguistic competency must be considered as potential capacity, which is base of efficient decision and determines competence level. In other words, linguistic competence, achieving the high developing level, as result of mastering new knowledge, skills, leads to individual integrative capacity.

Foreign communicative competence formation is one of the main aspects of specialist professional training. Professional communicative competence may be determined as a skill of communicative tasks solving within certain discourse moreover a wide range of communicative situations. In the wide sense, within business-communication discourse, professional foreign communicative competence is a capacity to solve business-tasks for particular business-result achieving in the context of other business-realty and other culture.

Professional foreign communicative competence structure is quiet difficult and includes linguistic component (spoken communication means proficiency), informative component (professional competency), cultural component (having basic knowledge about partners in culture bound term relating other culture).

Learners adaptation process to extra linguistic activity features is considered by many methodologists as learners acculturation process [9]. There are some crucial aspects which are emphasized in the linguistic individual: verbal-semantic level (lexicon), linked with communicative language proficiency (its phonetic, pronouncing, lexical, grammatical level); cognitive level (thesaurus) linked with intellectual sphere and forming on the base of notions, ideas, "picture of World" values system; pragmatic level (pragmatic on), linked with motives, arrangements, individual intensions.

To form certain tasks, which solving is a main requirement of foreign intercultural communication learning, it is important to set which knowledge is necessary to give for efficient acculturation. In the intercultural communication communicative act participants jungle universal (encyclopedic) knowledge, i.e. common knowledge or regionalism-knowledge, i.e. knowledge of certain contingent, who bound with common history and location. Last one can be spoken about intercultural analogues. However main acculturation issue is linked with knowledge, non-correspondent in communication caused by different cultures identity. In this case, regarding to basic knowledge, distinct to encyclopedic, primary that they are not systematic, but local associations. Plenty of researches distinguish basic knowledge to culture bound term (subjects and phenomena of national culture) and etiquette all together determine linguistic individual cultural literacy.

According to Elizarova notes [10], due to modern communicative methods contributed high level of linguistic proficiency (native speaker has literacy, sophistication, fluency), however there are some disadvantages of the system, where the arrangement of intercultural competence formation is not reckoned. Communicative competence, fluency and spoken accuracy caused by lack of viewing about cultural component meaning that leads to misunderstanding and non-fruitful co-working process. Thus the major aim of communication, its efficiency is doubtful and has negative form especially regarding social and economy officials.

The problem of cultural knowledge learning because cultural component in usual communication has index character, i.e. there is no denotation, having certain culture bound item, but in most cases it is not clear, can be understood by intuition or imposed by available stereotypes of cognitive models.

Intercultural competence learning is compound cognitive process, based on methodical-philological model, considering analyses of cultural universities and oppositions, set of theoretical materials, expressing modern tendencies in language and language politics, implementation of learning-practical activities settings, based on learners expectations analyses and demands of consumers; selection of certain material regarding to its professional and communicative relevancy; main didactical methods determination, functional skills nomenclature.

Predominate method of intercultural communicative competency formation is cognitive approach, i.e. student must comprehend pseudo-real problematic situation, where analyses of spoken and non-spoken activities lead to the solving search.

Analyses of plenty professional texts and business-situations specify frequent grammatical problems of English, demands for working out in economical higher school. Moreover as the major method of Grammaticus formation taking into account intercultural communicative competency is supposed cognitive-active, foregrounded on grammatical conceptual frames formation (mainly, time concept) and its mastering in the system of communicative exercises. Also it is necessary to collate grammatical phenomena within cultural paradigm.

Lexical and situate concepts formation the system of exercises must lead to adequate comprehension about picture of World fragment in Kazakh, Russian, English languages to avoid possible cultural non-adequate behavior in foreign culture. Intercultural communicative competency forming learning lexis must be based on conceptual analyses. Tasks of analyses to detect frame type, corresponding English lexical unit, its components, comparing with appropriate Kazakh, Russian concepts, creating traditional exercises system, actualizing notions, specified structure, determining further reframing process.

Conceptual analyses is basic in intercultural communicative competency forming, because student demonstrate conscious attitude towards given material. This principle reduces maximally exercises as drills and other exercises where students should find any mistakes. In other words, student must construct frames of texts and discourses via analyses.

Studying business communication the whole system consists of frames forming, which is realized in certain communicative situations. The subject of communication is closely linked with spoken behavior of communicators and stipulates functional choice of linguistic means in the context of participants activities. So as the communication matter in the wide sense it can be considered subject-linguistic context of situation. The whole system of exercises contents informative, where motive and aim are relevant cultural information revealing, and operational, where motive and aim are spoken strategies forming, considering intercultural and professional components.

Written language learning in business communication subject to culture-logical component demands linguistic frames forming via conceptual analyses, including macro-structure of text, subject context constant, linguistic analyses on micro-text level, stressing constant slot elements. In the structure of exercises can be noted such exercises, which form strategic frames, where pragmatic frame dominates. Last one is general intension, so formal expressions as well as certain pragmatic frames forming and communicative strategies mastering aspects need special attention in the learning process.

As the means of formed detection of initial competences there are some culture awareness tests, revealing knowledge, skills in the beginning and ending of course, also the questioners of students self-estimation, which detect cultural mistakes, represent set of communicative strategies and tactics, and its dynamics.

Up to day, due to international business cooperation extension one of the main problem of higher school pedagogy is the problem of non-linguistic faculties students training formation to foreign business communication, which is essential point of professionalism in any activities, because a formation level influences to result of foreign business contacts.

Business communication is a difficult, multidimensional process of contacts arrangement and development between equal partners, caused by demands of mutual cooperation. Readiness and capacity of business communication is an integrative professional mean, so foreign relations become a parity cooperation and constructive problem solving.

Under Kazakhstan State education standard of higher professional education, any specialist must be able to “communicate with foreigners in written and oral forms”, i.e. must be prepared to foreign efficient communication. Adequate oral behavior of any professional aspect demands systematic-linguistic knowledge, laws, traditions and customs, national mentality knowing, thus business cultures disparities lead to misbalance of decision making, self-organization, conflicts solving. Unawareness of cross-cultural dissimilarities decries communication efficiency. At this stage, there is a demand to search efficient means of future specialist training activation for credible business foreign communication.

Considering aforesaid, we can reasonably form aims of methodologists, who arrange linguistic program of foreign language in non-linguistic higher school. Such aim is to form linguistic individual, who can easily correlate in the context of foreign culture. In the structure of foreign communicative competence, which linguistic individual must own, main aspect is international competence and adaptation of communicators to new foreign cultures culture bound items.

One of the basic methodology of intercultural communicative competency forming is cognitive approach, that means student exposure into pseudo- real problematic situation, where student searches decision via analyses of spoken and non-spoken actions, also a capacity to graphically express and symbolically imagine frame of text or discourse (stereotype information, imagined in consciousness in the form of dynamic or static mental models).

References:

1. Popova A.Yu. Economical activities in the foreign context (experience of business-profession analyses)// Philology and methodology of foreign languages tutoring St.P.1998
 2. Passov E.I. Communicative method of foreign speaking training. The 2nd edition.- M. Prosveschenie, 1991
 3. Safonova V.V. Foreign international communication learning within culture and civilization dialogue. Voronezh: "Istoki", 1996
 4. Elizarova G.V. Culture and foreign language learning. St.P.Soyuz, 2001
 5. Thomas A. Psychologie interkulturellen Lernens und Handelns. // Thomas A. (Hg.) // Kulturvergleichende Psychologie. Eine Einfuehrung. Goettingen, etc.-1993.
 6. Ter-Minasova S.G. Language and intercultural communication. M. Slovo, 2000.
 7. Gluhov B.A., Schukin A.N. Terms of Russian language tutoring methodology as a foreign language. M., 1993.
 8. Bim I.L. Changing process of foreign language learning in a high school. // Foreign languages 1991.
 9. Vereschagin E.M., Kostomarov V.G. In the search of new ways of linguo-national studies: the concept of spoken-behavioral tactics. M.,1999.
 10. Elizarova G.V. Culture and foreign languages learning. St.P. Soyuz, 2001.
- Reviewer: a pedagogical science candidate, an associate professor Hanina N.N. in Zhetysu State University named after I.Zhansugurov.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ НЕГІЗІНДЕ АРТТЫРУ

Ауелбеков Ержан Бураханұлы

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Бейнелеу өнері кафедрасының доценті, п.ғ.к., Түркістан қ., E-mail: Aron-2005@mail.ru

Бүркітбаев Талгат Сағындықұлы

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Дизайн және бейнелеу өнері
кафедрасының доценті, п.ғ.к., Шымкент қ., E-mail: talgat.62@inbox.ru

Мамбетаев Ермек Бақытжанұлы

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Бейнелеу өнері кафедрасының магистр-оқытушысы, E-mail: ermek_13@mail.ru

Нақбаева Альмира Боранханқызы

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Бейнелеу өнері кафедрасының магистр-оқытушысы, E-mail: almira_0983@mail.ru

***Түйін.** Бұл мақалада жалпы орта білім беру жүйесіндегі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру міндеттері талданады. Мектеп мұғалімінің бұл міндеттерді шешудегі ролі айқындалады. Мектепте бейнелеу өнерін оқытуда оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың ерекшеліктері мен талаптары қарастырылады.*

***Тірек сөздер:** шығармашылық әрекет, бейнелеу өнері, шығармашылық қабілет, бейнелеу өнеріндегі шығармашылық жұмыс.*

***Резюме.** В данной статье раскрываются и анализируются задачи формирования творческих способностей учащихся в системе общего среднего образования. Раскрывается роль учителя в реализации этих задач. Рассматриваются условия и особенности формирования творческих способностей учащихся в преподавании изобразительного искусства в школе.*

***Ключевые слова:** творческое действие, изобразительное искусство, творческая способность, творческая работа в изобразительном искусстве.*

***Summary.** This article describes and analyzes the problem of formation of creative abilities of students in secondary education. Conveys a sense of the role of the teacher in these tasks. The conditions and features of formation of creative abilities of pupils in the teaching of visual art in school.*

***Keywords:** creative action, visual art, creative ability, creative work in the visual arts.*

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты тарихи бағдарламасында: «Қазіргі таңда жеке адам ғана емес, тұтас халықтың өзі бәсекелік қабілетін арттырса ғана табысқа жетуге мүмкіндік алады. Бәсекелік қабілет дегеніміз – ұлттың аймақтық немесе жаһандық нарықта бағасы, я болмаса сапасы жөнінен өзгелерден ұтымды дүние ұсына алуы. Бұл материалдық өнім ғана емес, сонымен бірге, білім, қызмет, зияткерлік өнім немесе сапалы еңбек ресурстары болуы мүмкін. Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады. Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы керек», - деп елімізде әлемдік бәсекелестікке алдын-ала дайындалып, білімді ұрпақ тәрбиелеуді күшейту міндеттері белгіленіп берілді[2]. Қазіргі кезде біздің республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағыт алуда. Бұл оқу-тәрбие үдерісіндегі білім беру мазмұнының жаңаруы, жаңа көзқарас пен қатынас, өзгеше менталитеттің пайда болуы сияқты елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Соған сәйкес: білім беру мазмұны жаңа үрдістік біліктермен, ақпаратты қабылдау қабілеттерінің дамуымен, ғылымдағы шығармашылық және нарық жағдайындағы білім беру бағдарламаларының нақтылануымен байи түсуде; ақпараттың дәстүрлі әдістері қазіргі заманғы компьютерлік құралдарға ығысып орын беруде; баланың жеке басын тәрбиелеуде, оның жан дүниесінің рухани баюына, азамат, тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлінуде; мектеп, отбасы және қоршаған әлеуметтік ортаның бала тәрбиесіндегі бірлігіне ұмтылыс жасалуда.

Мектеп жасындағы баланың еркін шығармашылықпен ойлауына, оның қабілеттерін жан-жақты дамытуға, өз күші мен мүмкіндігіне деген сенімінің болуына әрқашан жағдай жасап отыруымыз қажет. Оқушылардың шығармашылығы мен ізденімпаздық қабілетін қалыптастыруда дидактикалық материалдар жаттығулар мазмұнына, оның талаптарына да байланысты құрылуы қажет. Бұл ретте оқытуды жеңілден ауырға қарай жүргізу принципі ұстануды ерекше насихаттаған қазақтың біртуар ғалымы Ахмет Байтұрсынұлы құр жаттатудан гөрі түсіндіру, талдау, бейнелеу, әсерлендіру, қорыту сияқты тәсілдер оқушылардың оқуға ынтызарлығын, талпынысын арттыратындығын анықтаған. Ғалым шәкірттерді шығармашылық ізденімпаздыққа тәрбиелеу тікелей мұғалімнің ұйымдастыруымен жүзеге асырылатындығын дәлелдеп көрсеткен [2]. Оқушының назарын

шығармашылыққа бағыттауда мұғалім мынадай шығармашылық міндеттерді білгені дұрыс: әрбір шығармашылық тапсырманы оқушыға ұсынудың жолын, әдіс-тәсілін білуі; шығармашылық жаттығу тапсырмаларының мазмұны оқушылардың жас ерекшеліктеріне, қызығушылығына сәйкестеліп, үйлесуі; әрдайым шығармашылық бағыт-бағдар беріп отыруы; шығармашылықпен жеке дара оқушы ғана емес, сыныптың, мектептің бүкіл оқушылары айналысуы үшін жағдай, мүмкіндіктер туғызуы; сыныпта, ұжымда өзара шығармашылық қарым-қатынас, шығармашылық ахуал орнатуы; шығармашылық үшін психологиялық қауіпсіздік, еркіндік, ашықтық, бостандықты қамтамасыз ету.

Оқушылардың шығармашылығын тежейтін үш субъективті факторларды білген дұрыс: біріншісі - «қолымнан еш нәрсе келмейді» деген сияқты қорқыныш сезімі, екіншісі - өзіне-өзі риза болмау сезімі; үшіншісі және ең керітарппасы - ол жалқаулық. Бұл жағдайда оқушының шығармашылықпен айналысуына мектепте, сабақ үстінде, үйде қолайлы жағдай туғызу, шығармашылық бағытқа баланы жүйелі, саналы түрде қалыптастырып отыру, стимул жасау сияқты тиімді жолдарын табу қажет. Мұғалім оқушы шығармашылығын дамыту ісінде шығармашылық тапсырманың мазмұн-түрін ойлап табуды; шығармашылық міндеттерді оқушыға ұсынудың әдіс-тәсілін меңгеруді; шығармашылық үдерісті деректер мен мәліметтерге педагогикалық-психологиялық, әдістемелік тұрғыдан баға бере білуді; теориялық, практикалық тұжырымдар жасауды ескеруі керек. Оқушының шығармашылық қабілеттері олардың өз бетімен меңгерген білімдерін, іскерліктерін, дағдыларын пайдалана отырып өзіне жаңадан бір нәтиже алуды білдіреді. Жас ұрпақтың жаңа нәтижеге қол жеткізуі жалпы білімдерімен қатар олардың осы нәтиже жете алу жолында пайдаланылатын әдіс-тәсілдердің тиімдісін таңдай алуына, тапқырлықтарына және міндетті түрде жеке психологиялық қабілеттеріне байланысты болатындығы туралы И.П.Волковтың айтқан пікірі де құндылығын жоғалтпайды[3]. Яғни, жүйелі, дұрыс ұйымдастырылған шығармашылық әрекет түрлері нәтижесінде шәкірттің білімі мен ептіліктері артып, шығармашылық ізденімпаздығы қалыптасады.

Шығармашылық әрекет – оқушыларды жаңа мәселені ізденіп шешуге, өмірді шығармашылықпен қайта құруға дайындайтын білім беру мазмұнының негізгі элементтерінің бірі. Оқушы шығармашылық әрекет арқылы өз бетінше ойланып еңбек етіп үйренбейінше, өзінің табиғат берген қабілетін көрсете алмайды. Ал, бүгінгі қоғам талабы шығармашылық қабілеті дамыған ұрпақты барынша қажет етеді. Сондықтан оқушылардың қабілетін дамытуда мектепте пәндерді, әсіресе шығармашылық бағыттағы пәндерді жүйелі оқыту мақсатты түрде ықпал ете алады. Сол сияқты, оқушылардың белсенділігі мен танымдық іс-әрекеттері арқылы шығармашылығын дамыту кез-келген пән сабақтарын дұрыс ұйымдастыруды талап етеді.

Баланың шығармашылық қабілетін дамытуда оған тікелей байланысты ойлау белсенділігі, еңбексүйгіштік, жылдам үйрену, ептілік пен тапқырлық, өмірге қажетті нақты практикалық жұмысты орындауға қажетті білімді игеруге талпыну, әртүрлі құбылыстардағы өзгерістерді көре білу қабілеті т.б. адам сапаларын қалыптастыру қажет. Бұл жерде маңызды міндеттерге оқушының жұмысты шығармашылықпен ойлап, ұйымдастыра білуі, танымдық іс-әрекет түрлерін таңдап, оны жоспарлай білуі, ізденімпаздығын арттыру жатады. Ал, оқушылардың шығармашылық іс-әрекеттерді жоспарлау және іске асыру ептіліктерінің қалыптасуына оқу-танымдақ тапсырмаларды шығармашылық тұрғыда шешудің маңызы зор.

Оқушылардың жалпы шығармашылық қабілетін арттыру, оның құрамдас компонент-бөліктерін анықтау бойынша И.Л.Лернер, И.Д.Левитов, А.Н.Лук, А.Л.Яковлев, В.И.Андреев, Қ.Б.Жарықбаев т.б. еңбектерін ерекше атауға болады.

И.Д.Левитов оқушылардың шығармашылық қабілеттеріне оқушылардың іс-әрекет қорытындысында жаңа бір нәрсені үйренулері және олардың даралық бейімділіктерінің, қабілеттерінің, тәжірибелерінің көрінуін жатқызады. Сол сияқты, А.Н.Лук оқушылардың шығармашылық қабілеттерін үш негізгі топқа, яғни ынтамен байланысты қабілеттер (қызығушылық және икемділік); темпераментпен байланысты қабілеттер (көңіл-күй); ақыл-ой қабілеттерге бөліп қарастырады[4]. Ал Қ.Б.Жарықбаев оқушылардың оқу әрекетін тартымды, мазмұнды, қызғылықты етіп ұйымдастыру баланың қабілетін жақсартатынын жазады[5, 337]. Осы орайда, Kaufman, С., & Sternberg, R. J. сынды ғалымдар шығармашылық ойлауды шынайы өмірді өзгеше бейнеде түсінуге, ғажайып жаңалықтарды ашуға, ерекше ойлар мен пікірлерді қалыптастыруға қажетті арнайы қабілеттердің ашылу үдерісі ретінде сипаттаған тұжырымдарын айтуға болады[6]. Жоғарыда көрсетілген ғалымдардың тұжырымдары маңызды ортақ пікірлерге бағытталған. Яғни, оқушылардың шығармашылық қабілеттерінің артуына олардың осы іс-әрекетке деген қызығушылықтары мен ынтасының болуы, көңіл-күйлерінің дұрыс болуы, ақыл-ой қабілеттерін қосуы тікелей әсер етеді.

Мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруда бейнелеу өнері үлкен роль атқарады. Әсемдікті көре, түсіне отырып, оны жасай білу жеке тұлғаның рухани өмірін байытады және қызықты етеді. Қазіргі кезде эстетикалық көзқарастарды тәрбиелеу – тәрбие барысының ерекше ден қою мен күн сайын арттыруды талап ететін мәселесі. Біздің қоғамда жеке тұлғаның сұлулық тәрбиесіне тек қана өнердің емес, еңбек, қоғамдық қатынастар, қоршаған орта, тәртіп, тұрмыс, табиғаттың да әсемдік жақтары ықпал етеді. Эстетикалық көзқарастар жеке тұлғаның шындыққа қатынасын анықтайды. Бейнелеу өнері сабақтарының балалардың эстетикалық көзқарасын, сұлулық сезімдерін тәрбиелеуде ықпалы мол. Кескіндеме, мүсін, сызықтық суреттер, сәулет өнерлері құралдарымен өмір, табиғат және әсемдік өрнектеледі. Бейнелеу өнері шығармалары әсемдік үшін күреске шақырады, адамдар мұраттарына, күнделікті өмірдегі тәртібіне, сұлулық сезімдеріне үлкен ықпал жасайды. Таным үдерісі арқылы оқушының белгілі бір қасиет-қабілеттері қалыптасады, белсенділігін жетілдіру жолдары дамиды, ақыл-ой белсенділігі артады. Яғни, бейнелеу өнерін оқытудағы оқушылардың шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуы оқушыларға эстетикалық, ақыл-ой тәрбиесін берумен қатар, ойлауды дамытумен де тікелей байланысты болып келеді.

Мектептегі эстетикалық тәрбие беру бағытындағы бейнелеу өнерінің тұлғаны дамытушылық, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастырушылық сипатын ашуда негізінен Б.М.Неменский, Е.Н.Игнатъев, Н.Н.Ростовцев, В.С.Кузин, Қ.Е.Ералин, Ә.О.Қамақ, С.Аманжолов, Қ.К.Болатбаев, Қ.Жеделов т.б. еңбектеріне сүйенеміз. Бұл еңбектерде бейнелеу әрекеттері қоршаған ортаны, табиғатты түсіну мен нәзік сезіну, алған әсерін бейнелеу өнері құралдарымен шамасына сай көрсете білу, сызықтық сурет салу сауатын меңгеру, жекелеген балаларда кескін, мүсін, сызықтық суреттерде әсемдікті жасау қабілеті, олардың өзіндік іс-әрекеті бейнелеу өнерін тану барысында қалыптаса бастайтындығы айқындалған.

Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыру бейнелеу өнері пәнінің мұғалімінің де өздігінен білімін көтеруі ой еңбегінің техникасын білу, ақыл-ой әрекетін дербес ерекшеліктерін ескеру негізінде құрылады. Мұғалімнің өздігінен білімін көтеруі оның бос уақытын дұрыс ұйымдастыру, дербес жұмыс жоспар түзіп, оны іске асыра алуына тікелей байланысты болады және бұл өз кезегінде оқушылардың шығармашылық ойлары мен іс-әрекеттерін арттыруға септігін тигізеді. Сонымен қатар, бұл оқушылардың бүкіл танымдық үдерісін қамтитын шығармашылық қабілеттерді дамытудың маңызды шарттарының бірі болып саналады.

Қ.Ералин оқу-тәрбие үдерісіндегі оқушылардың бейнелеу және шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруда бейнелеу өнерінің төмендегі көрсетілген мынадай негізгі міндеттерін көрсетеді:

- оқушылардың көркем-шығармашылық қабілеттері мен бейімділігін, ой ұшқырлығы мен бейнелі көрермендік зейінін, заттар мен қоршаған ортаға деген эстетикалық құндылық қатынасын дамыту, шығармашылық жеке тұлғасын қалыптастыру;

- композициялық заңдылықтар, тұстану, натураға қарап, еске түсіру және көз алдына елестету бойынша сурет салу негіздеріне, суреттегі форма, тепе-теңдік, көлем, перспектива, жарық пен көлеңке, композицияға ерекше назар аударуға үйрету;

- кеңістік ұғымдарын, болмысты көркем бейнелі қабылдауын қалыптастыру, оның әсемдігі мен түс байлығының үйлесімділігін түсіне отырып, түс түйсігін дамыту;

- отандық және әлемдік өнер мұраларына баулу;

- халық туындыларының көркемдік тілін түсіне білуге үйрету;

- бейнелеу сауаттылығы негіздеріне оқыту, сурет, кескіндеме, сәндік қолданбалы өнер, сәулет, дизайн өнерінің көркемдік құралдарын қолдану дағдыларын жетілдіру;

- бейнелеу өнерінің жалпы ұғымдарымен таныстыру; түрлер, жанрлар, көркем бейне, көркемдік құралдар, сюжет, тақырып, идея, композиция т.б. [7].

Оқушылардың шығармашылық жұмыстарының жоғары деңгейде орындалуы үшін оқушының эстетикалық талғамы мен өнерге деген қызығушылығын ғана оятып қоймай, қоршаған орта, табиғат құбылыстарын, олардың өзара әсерлерін, өзгерулерін суретшілердің шығармаларын көрсету арқылы түсіндіруге болады. Ол үшін өз ісін жетік білетін, шығармашылық қабілеті бар, шебер, талантты мұғалім болу қажет. Сол сияқты, қазіргі заман мұғалімінің талантты, шығармашыл болуға өзіндік ұстанымы да болуы керек.

Оқушыларды шығармашылық жұмысқа әкелу үлкен дайындықты талап етеді. Мәселен, тақырып таңдау, оның қазіргі уақыттағы өзектілігі, өмірмен байланыстылығы; оқушының өзі салатын жұмысы арқылы өзін-өзі шыңдауы, рухани күш алуы қажет; жазықтық бетіне жұмысты дұрыс түсіре білу; жалпыдан жекеге қарай жұмыс жасау тәсілін қалыптастыру т.б. міндеттер бейнелеу өнері мұғалімінің алдына үлкен жұмыстарды жүктейді.

Жоғарыдағы ғалымдардың ой-пікірлері мен тұжырымдарына сүйене отырып, мынадай қорытындылар шығаруға болады:

- оқушылардың танымдық қызығушылығының дамуы олардың жалпы және шығармашылық даму ерекшеліктеріне тікелей тәуелді болып келеді;

- танымдық қызығушылықтың дамып, өрістеуі адамдағы күрделі психикалық және шығармашылық қызметтердің жетілуі, қалыптасуы дамуы сияқты үдерістермен байланысты болады;

- шығармашылық қабілет жеке тұлға қалыптасуға ықпал жасаушы тұқым қуалаушылық, орта, оқу, еңбек сияқты негізгі даму факторларының маңызды құрамдас бөлігі болып саналады;

- шығармашылық пен дамыта оқыту бағыттары бір арнада тоғысып, бірлесе дамып отырады;

- жаңалық, қызығушылық, тосындық, еркіндік жағдайдың болуы және олардың дұрыс ұйымдастырылуы оқушылардың танымдық және шығармашылық қабілетінің дамуына пәрменді әсер жасайды;

- мектеп оқушыларының өзіндік ерекшеліктерін қағида ретінде ескеру танымдық және шығармашылық қабілеттерді дамытудың ең маңызды түрткісі болып табылады;

- бейімділік, қабілеттілік және белсенділікті дамыту - оқушыдағы танымдық қызығушылықты, шығармашылықты жетілдірудің маңызды буындары болып табылады.

Осындай қорытындылар негізінде бейнелеу өнерін оқытуда оқушылардың шығармашылық қабілеті тікелей мұғалімнің басшылығымен дамып өсіп отыратындығы дәлелденеді. Сонымен бірге, оқушылардың шығармашылық қабілеті мен белсенділігінің әрдайым артуына ата-ана мен мұғалімнің бірлескен қолдауының болғаны күшті ықпал жасайтындығын да ұмытпағанымыз дұрыс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Ә. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». Егемен Қазақстан. Астана. 12 сәуір 2017 ж.
2. Байтұрсынов А. Шығармалары. -Алматы: Жазушы, 1989.
3. Волков И.П. Учим творчеству. –М: Просвещение.1982.
4. Теоритические основы содержания общего и среднего образования. /под. ред. Лернера И.Я., Краевского В.В., Лук А.Н. -М. –Просвещение. 1983. -343 с.
5. Жарықбаев Қ.Б. Жантану негіздері. Алматы: Кітап баспасы.-2002, -415 б.
6. Kaufman, C., & Sternberg, R. J. (Eds.). (2006). *International handbook of creativity*. New York: Cambridge.University Press.
7. Ералин Қ., Айменов Ж. Кеңістік көріністерін бейнелеу. -Түркістан. ХҚТУ баспаханасы. -2006. -76 б.

РОЛЬ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Сагимбаев А.А.

кандидат педагогических наук, доцент кафедры «Дизайн»
АРГУ им. К.Жубанова, г.Актобе, e-mail: adun_8s@mail.ru

Узакбаев Т.К.

магистр искусствоведческих наук, преподаватель кафедры «Дизайн»
АРГУ им. К.Жубанова, e-mail: uzakbaev_turar@mail.ru

Түйін. Ғылыми мақалада болашақ мамандарды дайындауда өз бетімен білім алудың ролі және сол арқылы олардың қиялын дамыту, шығармашылық ойлау қабілеттерін қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылады.

Резюме. В научной статье рассматриваются роль самообразовательной деятельности и её роль в системе подготовке будущих специалистов, формирования у них творческого мышления и развития воображения.

Summary. In the scientific article the role of self-education activity and her role are examined in the system to preparation of future specialists, forming for them of the creative thinking and development of imagination.

На сегодняшний день большое значение в системе подготовки будущих специалистов педагогического профиля обретают навыки самостоятельного образования. Связано это с модернизацией содержания и структуры графического образования, и требует формирования необходимых условий в творческом процессе пространственного воображения и компьютерной грамотности.

Значение и актуальность повышения эффективности самостоятельного образования в системе высшего образования заключается в том, что оно является основой для разработки новых путей внеаудиторной самостоятельной работы по курсу «Инженерная графика» и «Проектирование объектов профильного дизайна» формирующую профессиональную компетентность студентов в дальнейшей профессиональной деятельности.

Одной из педагогических условий совершенствования графической подготовки будущих дизайнеров, в частности, формирования у них самостоятельного творческого мышления, пространственного воображения и политехнического мышления является разработка содержания внеаудиторной самостоятельной работы, технологии её организации и управления по курсу «Инженерная графика и перспектива».

Обучение будущих педагогов в вузах чтению и выполнению чертежей - одна из основных задач современной высшей школы. Чтение и выполнение чертежей, непременно, должно быть работой целенаправленной, творческой и ответственной. Вместе с тем, следует отметить, в педагогической литературе учеба студентов характеризуется не только обучением, но и самостоятельным образованием.

Исходя из вышеизложенного, можно констатировать объективную необходимость обучения студентов самостоятельному образованию - формировать навыки самостоятельной графической деятельности, а также не соответствие реальным состоянием учебной деятельности и внутренними возможностями осуществления самостоятельной работы разнообразной по содержанию, методам и результатам. Определяется это однообразностью (однобокостью) подходов к особенностям деятельности студентов по самостоятельному образованию, её сущности, принципам организации, содержанию и методам.

Собранные и проанализированные сведения позволили сделать следующие выводы:

Студенты:

- не проявляют особого интереса (мотивации) к самостоятельному образованию;
- замедленно усваивают готовые знания, учебную информацию, передаваемую им;
- слабо овладевают на учебных занятиях навыками и умениями самостоятельной учебной деятельности;
- поверхностно изучают материалы учебника и записи со слов преподавателя (пояснения, рассказы, лекции);
- не достаточно умеют пользоваться дополнительными источниками знаний (дидактической и художественной литературой, убеждающей в необходимости постоянных творческих учебных курсов и особой роли знаний, целенаправленным общением с людьми и др.);
- усваивают чаще знания репродуктивного характера; слабо проявляют учебные мотивы.

Преподаватели:

– не на должном уровне используют возможности своего предмета, методики его преподавания в формировании у студентов сознательного отношения к самостоятельному образованию и стремлению к активной учебной деятельности;

– не соблюдают принцип наглядности, предпочитают устные методы обучения на основе готовых знаний, предусмотренных в учебной программе;

– не эффективно используют возможности внеаудиторной самостоятельной работы, позволяющей развитие познавательного интереса студентов, углубление их знаний, обогащение духовного мира, формирование высоких моральных качеств личности;

– не владеют навыками и умениями организации самостоятельной учебной деятельности;

– не систематически осуществляют педагогическое руководство самостоятельной учебной деятельностью студентов, при этом часто ограничиваются тем, что задают задания, проверяют и оценивают их выполнение.

Материалы исследования, собранные в ходе многолетних наблюдений и исследований, показывают, что студенты могут осуществлять активную самостоятельную учебную деятельность, направленную на поиск и усвоение новых знаний по предмету, и повышение на этой основе качества своих знаний. Об этом свидетельствуют следующие основы:

- *основы физиологического характера*: виды темперамента, наследственность, раннее развитие детей данного региона;

- *основы психического характера*: интерес и склонность, состояние психики, активные и направленные эмоции;

- *основы общественного характера*: рост самосознания, демократизация общества, этнопсихологические особенности региона, развитие общественной технической базы, развитие культуры и т.д.

Эти основы свидетельствуют о потенциальной готовности студентов к активной самостоятельной учебной деятельности. Однако, чтобы эти основы были успешно использованы, необходимы особые факторы, (рис. 1)

1. Сущность самостоятельного образования, его функции.

Самостоятельное образование - целенаправленная учебная деятельность, состоящая в усвоении заданной преподавателем учебной информации, упрочении усвоенных в процессе учебных занятий знаний и умений. Процесс самостоятельного образования предоставляет широкие возможности для выполнения ряда функций: образовательной, развивающей, воспитательной, профессиональной ориентации.

Деятельность студентов по самостоятельному образованию осуществляется по трем основным направлениям:

– в процессе учебных занятий, организуемых преподавателями (в процессе выполнения небольших самостоятельных заданий в ходе лекционных и практических занятий);

– в разнообразных формах самостоятельной работы (выполнение различных заданий творческого характера, занимательных графических работ, курсовых работ (проектов), клаузур, рефератов, подготовка отчетов и др.);

– домашнее задание, в центре информации и ресурсов (библиотеке).

2. Структура самостоятельного образования студентов.

Основные звенья деятельности студентов по самостоятельному образованию:

– восприятие отдельных предметов и явлений;

– сознательность и творческая активность;

– систематичность, последовательность и преемственность;

– постоянное повышение уровня сложности работы, трудностей;

– опора на ранее усвоенные знания;

– интеграция усвоенных знаний и умений со знаниями по смежным дисциплинам (координация);

– особый интерес к пополнению и обогащению знаний;

– высокие требования к результатам своей учебы;

– исследовательский подход к усвоению новых знаний;

– сознательная организация деятельности студентов по самостоятельному образованию;

– эмоциональность и увлекательность всех видов самостоятельного образования.

3. Виды деятельности студентов по самостоятельному образованию:

–упрочение научной информации, предоставленной преподавателем в аудитории;
–расширение объема научной информации по изученной теме по дополнительной учебной и методической литературе;

–выполнение заданий для самостоятельного выполнения.

Деятельность по самостоятельному образованию студентов может иметь индивидуальный или коллективный характер в зависимости от задач и запланированных результатов.

4. Принципы организации деятельности студентов по самостоятельному образованию:

–внутреннее стремление усвоить, запомнить новые знания;

–сознательность и творческая активность;

–систематичность, последовательность и преемственность;

–постоянное повышение уровня сложности работы, трудностей;

–опора на ранее усвоенные знания;

–интеграция усвоенных знаний и умений со знаниями по смежным дисциплинам (координация);

–особый интерес к пополнению и обогащению знаний;

–высокие требования к результатам своей учебы;

–исследовательский подход к усвоению новых знаний;

–сознательная организация деятельности студентов по самостоятельному образованию;

–эмоциональность и увлекательность всех видов самостоятельного образования.

5. Методы педагогического руководства деятельностью студентов по самостоятельному образованию:

1. Методы, определяющие особенности деятельности студентов по самостоятельному образованию, её возможности и виды: самостоятельные задания, проверка результатов, защита самостоятельной работы и др.

2. Методы формирующие практические навыки и умения самостоятельного образования студентов: выполнение самостоятельной работы, выполнение практических упражнений, чертежей и диаграмм.

3. Методы контроля и оценки результатов самостоятельного образования студентов: наблюдение, беседа, проверка результатов, оценка, тестирование, защита и др.

6. Критерии готовности студентов к самостоятельному образованию:

1. Критерии психологической готовности студентов к самостоятельному образованию:

– вид деятельности высшей нервной системы, состояние психологических процессов;

– познавательный интерес, способности и потребности; учебные мотивы, осознание её необходимости.

2. Критерии, определяющие уровень теоретических знаний необходимых для деятельности студентов по самостоятельному образованию:

– понимание роли знаний в жизни человека, необходимости постоянного их пополнения;

– осознание места деятельности по самостоятельному образованию; знание особенностей деятельности по самостоятельному образованию, его возможностей, видов и методов.

3. Критерии, определяющие практические навыки необходимые для деятельности студентов по самостоятельному образованию:

- определение задач самостоятельного образования, выбор его видов и методов проведения;

- составление плана самостоятельной работы, проектирование результатов;

- обеспечение места и всех необходимых средств для самостоятельного образования;

- выбор активных методов работы и творческое их применение;

- самопроверка, самокоррекция, внесение дополнений;

- пользование консультациями и рекомендациями преподавателей;

- применение при работе над конкретной темой знаний, усвоенных в процессе изучения различных дисциплин, чтение научной литературы;

- наблюдение за организацией самостоятельного образования передовыми студентами университета, выбор главного, важного для творческого использования.

7. Основные компоненты деятельности студентов по самостоятельному образованию:

Определение задач самостоятельного образования, познание его сущности, понимание его необходимости.

- Проектирование ожидаемых результатов.
- Планирование работ.
- Подготовка рабочего места и всех необходимых учебных средств.
- Управление активным действием, направленным на решение задач.
- Самоконтроль и самооценка.

1. Обобщение полученных знаний, самостоятельное формулирование выводов.

Основными критериями деятельности студентов по самостоятельному образованию являются учебные мотивы, которые и направляют студентов к активной деятельности.

8. Педагогическое руководство деятельностью студентов по самостоятельному образованию, технология организации управления:

Педагогическое руководство деятельностью студентов по самостоятельному образованию является условием её совершенствования. Эффективность педагогического руководства зависит от ряда факторов, в первую очередь, с личностью, авторитетом преподавателя.

Методика педагогического руководства определяется следующими требованиями к преподавателю:

- знание индивидуальных особенностей студентов;
- графические навыки и способности каждого студента;
- знание и оценка уровня развития студентов.

Таким образом, деятельность студентов по самостоятельному образованию процесс сложный, и оказывается более эффективным в случае самостоятельного подхода студентов к обобщению и анализу изучаемых предметов и явлений с необходимым уровнем заинтересованности.

В разработанной в ходе исследования модели деятельности студентов- будущих специалистов педагогического профиля по самостоятельному образованию важное место занимает технология организации и управления самообразовательной деятельностью.

Литература:

1. Миняева, Н.М. Самообразование студента в вузе в свете ключевых идей гуманитарных наук / ЯМ. Миняева // Высшее образование сегодня. - 2010. - №7. - С. 49-54.
2. Одинцова, В.А. Формирование познавательной самостоятельности студентов / В.А. Одинцова // Инновации в образовании. - 2009. - № 11. - С. 98-103.
3. Михеева Е.В.: Информационные технологии в профессиональной деятельности. - М.: Академия, 2012
4. Беляева И.Н.: Лабораторный практикум по Adobe Photoshop. -Белгород: ИПКНИУ "БелТУ", 2012
5. Под ред. В.Н. Печникова: Adobe Photoshop для Web. - М,: Лучшие книги, 2015
6. Миронов Д. Corel DRAW 14: Учебный курс/Д.Миронов. - СПб.: Питер, 2014. - 444с.

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ АЯСЫНДА КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТҮСІНГІ ЖӘНЕ ОНЫ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Акбаева Гулден Нурмамбековна

*П.ғ.к., ағылшын тілі және лингводидактика кафедрасының доценті,
академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті,*

Айтказина Амангүл Сайрамғазықызы

*6M011900 – Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының магистранты,
академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті*

Түйін. Мақалада шетелдік және ресейлік ғалымдардың жұмысына негізделген «коммуникативті құзыреттілік» тұжырымдамасының мәні туралы анықтамалар талданды; тұлғааралық қарым-қатынас, мәдениетаралық қарым-қатынас дағдылары құрылымдық элементтер ретінде бөлініп алынды. Авторлар тарапынан студенттердің коммуникативті құзыреттілігін дамытуға бағытталған жаттығулар таңдап алынды.

Түйін сөздер: тұлға, коммуникативті құзыреттілік, коммуникативті тәсіл, мәдениетаралық қарым-қатынас, тұлғааралық қарым-қатынас.

Резюме. В статье представлен анализ существующих определений сущности понятия «коммуникативная компетенция», основанного на работы зарубежных и российских ученых; в качестве подструктурных элементов выделены навыки межличностного отношения, межкультурная коммуникация. Авторами осуществлена подборка упражнений, направленных на развитие коммуникативной компетенции обучающихся.

Ключевые слова: личность, коммуникативная компетенция, коммуникативный метод, межкультурная коммуникация, межличностные отношения.

Summary. The existing definitions of the essence of the concept of "communicative competence", based on the work of foreign and Russian scientists were analyzed; the skills of interpersonal relations, intercultural communication are singled out as sub-structural elements. The authors carried out a selection of exercises aimed at developing the communicative competence of students.

Keywords: personality, communicative competence, communicative method, intercultural communication, interpersonal relations.

Қазіргі уақытта шетел тілін білу – бұл тек қана адамның мәдени даму маңыздылығы емес, сонымен қатар табысты мансаптың шарты болып табылады. Қоғамда болып жатқан заманауи өзгерістер білім беру мен тәрбие үдерісінде де өз көріністерін таба отырып, ерекше ойлау қабілетіне ие, алға қойған тапсырмаларды шығармашылық түрде шеше алатын тұлғаны қалыптастыру мүмкіндігін қарастырады.

Шетел тілін оқытудың негізгі мақсаты коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру болып табылады, яғни басқа тілде сөйлейтін шетел азаматтарымен жеке тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынас жасай білу қабілеті мен дайындығы. Оқушылардың коммуникативтік құзіреттілігі оқу үдерісінде бүгінгі күннің тиімді, өркендеу шарты ретінде ғана қарастырылмай, сонымен қатар оның болашақ ересек өмірінде тиімді, әрі өркендеу ресурсы ретінде белгілі. Қазіргі заманғы оқушылар шетел тілін оқи отырып, бір уақытта коммуникативтік құзіреттілікті дамыту мүмкіндігіне ие. Сөйлеу үшін сөйлесудің серіктестері арасындағы қарым-қатынастың қарапайымдылығы, сөйлеу актісінің дайын болмауы және ресми сипаттағы хабарлама орнатудың жоқтығы сипатталады.

Өкінішке орай, сөйлеу белсенділігін тиімді оқытуға мүмкіндік беретін барлық үлгілер қазірдің өзінде үйреніп, қалыптасқан деп сенімділікпен айтуға болмайды. Бірақ сенімділікпен айтуға болатын бір жайт, заманауи сабақтың әдістемелік мазмұнының негізіне коммуникативтік құзіреттілік алынуы керек. Шетел тілінде ауызша сөйлеуді тұжырымдама ретінде және терминологиялық комбинация ретінде оқыту әдістемелік әдебиетте нақты орынға ие болды. Алайда, ол тек шетел тіліндегі сөйлеуді оқыту тұжырымдамасын ауыстырды. Шетел тіліндегі коммуникацияны оқыту пәні әлі күнге дейін дұрыс зерттелмеген болса да, шетел тілінде коммуникативтік-бағдарланған оқытудың әдіснамалық ұйымдастырылуында жеткілікті бай тәжірибе бар. Коммуникативтік құзіреттілік (лат. communico – жалпыландыру, байланыстыру, қарым-қатынас және competens (competentis) – қабілетті) – табиғи байланыс немесе арнайы ұйымдастырылған оқу үдерісі кезінде қалыптасқан тұлғаның ерекше тілдік сапасы. Қарым-қатынас – белгілі бір мақсатқа қол жеткізуге бағытталған, ақпарат алмасу ғана емес, сонымен қатар көп жағдайда мақсаты «тілдік емес» мазмұнға ие, осы процеске қатысушылардың өзара белсенді әрекеті [1,127].

Шетел тілін оқытудағы коммуникативті тәсілдеме ХХ ғ. ІІ жартысында көптеген ғалымдардың зерттеу нысанына айналды (Мәселен, Ариян М.А., Барышников Н.В., Бим И.Л., Верещагин Е.М., Гальскова Н.Д., Зимняя И.А., Колшанский Г.В., Леонтьев А.А., Скалкин В.Л., Пассов Е.И., Мильруд Р.П., Полат Е.С., Вайсбурд М.Л., Щукин А.Н. және басқалары.; Jan A. van Ek, Mitchell R., Myles F., Gumperz J., Canale M., Swain M, Matikainen T., Duffy CB., Tripp S.M., Osborne D., Hymes D., Williams G., Palmer A.S., Vivien Cook және т.б.). Сонымен қатар бұл ғалымдар шетел тілін оқытудың тиімділігін арттыруды және білім алушылардың коммуникативті қабілеттіліктерін қалыптастыруды көздеген. Шетел тілін оқыту әдістемесінің осы даму деңгейінде элеуметтік-лингвистика саласындағы

еуропалық және американдық мамандар (Брайт У., Савиньон С, Хаймс Д. және т.б.) коммуникативті құзыреттілікті күрделі полиморфизмдік құбылыс ретінде қарастырып, оның құрамында бірнеше субқұзыреттілік қатарын дифференциалдайды.

1990 ж. басында Қазақстанда, Ресейде және Еуропада шетел тілін меңгерудің әлеуметтік-мәдени контексті айтарлықтай өзгерді.

Көптеген Қазақстан, Ресей және батыс ғалымдарының (Алпатов В.М., Бахтин Н.Б., Гамперц Дж., Головкин Е.В., Карасик В.И., Крысин Л.П., Хаймс Д., Lakoff R.T., Tradgill P., Sherzer J.A. және т.б.) пікірінше, тілді қолдануды әрқашан реттеуге болады және де тілдік қарым-қатынас болып жатқан сөйлеушілердің әлеуметтік мінез-құлықтары мен жағдайларын да реттеуге болады. Әртүрлі лингвомәдениет өкілдерінің коммуникативті мінез-құлықтарының ерекшеліктеріне байланысты қарым-қатынас модельдерімен, стратегияларымен мен тактикаларымен ерекшеленеді.

Пассов Е.И. коммуникативтікті бастапқы әдіснамалық мәртебесі бар әдіснамалық санат ретінде қарастырды. Бұл санат қарым-қатынас процесі ретінде шетел тілін оқыту үдерісін құру қажеттігін анықтайды.

Коммуникативтік сипаттамалары:

- Оқушылардың кез-келген істері мен әрекеттерінің мотивациясының болуы;

- Мақсатты әрекет;

- Оқушылардың барлық жұмысында жеке мағынаның болуы;

- Тілдік-ойлау: белсенділік, яғни қандай да бір мәселені шешуде қарым-қатынастың тұрақты қатысуы;

- Жеке мүдделердің қатынасы, проблемаларды және пікірталас тақырыптарына жеке көзқарасты білдіреді;

- Әр түрлі қызмет түрлерімен қарым-қатынас – білім беру, танымдық, әлеуметтік, еңбек, спорт;

- Байланыс – эмоциялық, мағыналық, жеке жағдаяттық, оқушы мен мұғалім қарым-қатынасы, оқушылардың тілдік материалды игеру барысындағы өзара қарым-қатынасын жағдаяттық жағдайда туындаған ара-қатынас жүйесі ретінде сипаттауға болады;

- Функционалдық – тілдік материалды игеру барысы әрқашан сөйлеу функцияларының қатысуымен орын алады дегенді білдіреді;

- Эвристикалық – ерікті жаттауды қоспағанда, материалды ұйымдастыру және оны меңгеру [2,98-99].

Қазіргі Қазақстан Республикасындағы шетел тілін оқытудың орта негізгі білім беру стандарты бойынша мынадай мақсаттарға жетуді көздейді: шетел тілдік коммуникативті құзыреттілікті дамыту, соның ішінде сөйлеу, тілдік, әлеуметтік-мәдени, оқу-танымдық құзыреттіліктерді, сонымен қатар оқыту, дамыту және тәрбиелеуді дамыту.

Қазіргі таңда шетел тілін оқыту әдістемесінде коммуникативті тәсіл әлемдік деңгейде пайдаланылатын тәсілдердің бірі болып табылады. Қазіргі кезеңде коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру білім берудің барлық деңгейінің (бастапқы, орта, жоғарғы, кәсіби және т.б.) негізгі мақсаты болып отыр. Сонымен қатар шетел тілінде қарым-қатынас жасау көп деңгейлі, көп аспектілі үдеріс, ал коммуникативті құзыреттілік – күрделі, көп компонентті құбылыс.

И.Л. Бимнің көзқарасы бойынша, коммуникативті құзыреттілік бұл – жеке тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынасты шет елдік адамдармен жасауға қабілеттілік [3,11].

Көптеген ғалымдар коммуникативті құзыреттіліктің құрамы полиморфты екенін айтады. Дегенмен, қазіргі таңға дейін коммуникативті құзыреттіліктің құрамы жайлы мәселе толық шешілмеген. Алғашқылардың бірі болып коммуникативті құзыреттіліктің субкомпетенцияларын қарастырған американдық ғалым, лингвист Делл Хаймс болды. Ол лингвистикалық білім және тіл мен мәдениеттің байланысы жайлы идеяларды ұсынған [4,269].

Д. Хаймстың ойынша, кез келген сөйлеушінің сөздік қатынасқа түсу қабілеті тілдердің лингвистикалық айырмашылықтарына және функционалдық ерекшеліктеріне, сонымен қатар, сөйлеу практикасында қолданылуына байланысты екенін айтады.

Коммуникативті құзыреттілік, М. Кэнейл мен М. Свейннің ойынша, коммуникация жасауға қажетті білімдер мен қабілеттіліктер жүйесі. Бұл ғалымдар коммуникативті құзыреттілік пен табиғи коммуникацияны бір-бірінен ажыратып көрсетеді. Табиғи коммуникация бұл – психологиялық және сыртқы факторлардың (ес, қабылдау, шаршау, қарым-қатынас жасаудың психологиялық жағдайлары, шу және т.б. жатады) шеңберіндегі білім мен біліктілікті жүзеге асыру болып табылады. Табиғи коммуникация бұл:

- әлеуметтік қарым-қатынас формасы;

- жоғары деңгейлі болжанбаушылығы мен шығармашылық ерекшеліктерге ие;

- дискурсивті және әлеуметтік-мәдени контексттерде болады;
- аутенттік тілдік және сөйлеу құралдарының көмегімен жүзеге асады;
- бірден жақсы немесе жаман екенін бағалауға мүмкіндік болады [5,2].

1980 ж. Кэнейл М. және Свейн М. коммуникативті құзыреттіліктің құрамына мыналарды жатқызады:

- грамматикалық;
- әлеуметтік-лингвистикалық;
- стратегиялық;
- дискурсивті.

Бұл субкомпетенциялар дами отырып, коммуникативті құзыреттіліктің дамуына алып келеді [6,11].

Савиньон С. коммуникативті құзыреттілікті былайша бөлген:

- әлеуметтік-лингвистикалық құзыреттілік;
- тілдік құзыреттілік;
- дискурсивтік құзыреттілік;
- грамматикалық құзыреттілік [7,125].

Бірақ ХХҒ. 90-шы жылдардың басында еуропалық ғалымдар шетел тілін меңгерудің практикалық бағдарын қалыптастырып, шетел тілінде сөйлеудің барлық тілдік әрекеттерін меңгеру бұл – негізгі мақсат екенін көрсетті. Жалпы шетел тілін оқытудың негізгі мақсаты оқушылардың бойында коммуникативті құзыреттілікті немесе коммуникативті қабілеттілікті қалыптастыру болып табылады. Ал бұл өз кезегінде мына құзыреттіліктерді дамыту арқылы жүзеге асады:

- лингвистикалық;
- әлеуметтік-лингвистикалық;
- дискурсивтік;
- стратегиялық;
- әлеуметтік-мәдени;
- әлеуметтік [8,15].

Ал 2003ж. батыс ғалымдары коммуникативті тілдік құзыреттіліктің құрамына:

- лингвистикалық;
- әлеуметтік-лингвистикалық;
- прагматикалық компоненттерді жатқызады.

Лингвистикалық құзыреттілік: лексикалық, грамматикалық, семантикалық және фонологиялық құзыреттіліктерден тұрады; прагматикалық – дискурстық, функционалдық және тілдің схемалық құрылымы жатады [9,133].

Ал А.Н. Щукин коммуникативтік құзыреттілікті әдістемелік тұрғыдан төмендегідей негізгі компоненттерге бөлуді ұсынады:

- Лингвистикалық құзыреттілік;
- Стратегиялық құзыреттілік;
- Әлеуметтік құзыреттілік;
- Әлеуметтік - мәдени құзыреттілік;
- Дискурстық құзыреттілік [10,252].

Ресейлік ғалымдар да коммуникативті құзыреттіліктің құрамына бірнеше субкомпетенцияларды жатқызады. Вятютнев М.Н. коммуникативті құзыреттілік ұғымын дифференциалдап, оған тілдік және коммуникациялық анықтамаларын берген [11,55]. Л.Л. Федорова коммуникативті құзыреттіліктің бір-бірімен тығыз байланысты екі компонентін ажыратып көрсетті: «жеке коммуникативті құзыреттілік» және «лингвистикалық құзыреттілік», яғни ғалымның ойынша бұлар әлеуметтік және лингвистикалық компоненттер болып табылады [12,25].

Коммуникативтік құзыреттілік ұлттық әдет-ғұрып, дәстүрлер туралы тұтас жүйеге түсінік беретін лингвомәдениетаралық құзыреттілікті қалыптастырады [13,79].

Соловова Е.Н. бойынша шетел тілін үйренудегі басты мақсат коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру болып табылады. Оның құрамдас бөліктері:

- лингвистикалық құзыреттілік;
- социолингвистикалық құзыреттілік;
- әлеуметтік-мәдени құзыреттілік;
- стратегиялық құзыреттілік;
- дискурстық құзыреттілік;
- әлеуметтік құзыреттілік.

Лингвистикалық құзыреттілік формальды білімді белгілі бір деңгейде меңгеруді және тілдің әртүрлі қырларымен байланысты тиісті дағдыларды меңгеруді қамтиды: лексика, фонетика, грамматика. Әрине, сөздер, грамматикалық және интонациялық конструкциялар, мағыналы мәлімдемелерге айналдыру мақсатында зерттеледі, яғни, анық белгіленген сөйлеу бағдарларына ие болу керек. Осылайша, оқытудың негізгі мақсаты жүйе ретінде тілге емес, сөзге басты ден қойылған. Бірақ сөз әрқашан жағдайлық болып табылады, ал жағдай өз кезегінде, орын мен уақытпен анықталады, аудитория ерекшеліктері, қарым-қатынас мақсаты және т.б. Әрбір нақты жағдайда қарым-қатынас міндеттерін шешу үшін лингвистикалық құзыреттіліктен басқа социолингвистикалық және мәнмәтінде сәйкес өзгертіп, түрлендіріп отыру қабілеттілігі. Оны үйрену үшін сөздің семантикалық ерекшеліктерін білу маңызды, қарым-қатынас мазмұны мен стиліне қатысты қалай өзгеретінін, әңгімелесушіге әсерін білуіміз маңызды.

Тіл адам өмірінің ерекшеліктерін көрсетеді. Бүгінгі таңда, оқытудың мақсаты шетел тілінде сөйлесу екендігін айта отырып, біз жеке адамдар арасындағы диалогты ғана емес, сонымен қатар мәдениеттер диалогын жүргізе алу дайындығы мен қабілеттілігін білдіреміз. Бұл бізді әлеуметтік-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру қажеттілігіне әкеледі. Мәдениеттер диалогы - өзіңіздің мәдениетіңіз бен оқытылып отырған тілдің мәдениетін білу. Мәдениет арқылы біз ғасырлар бойы дамыған ұлттық ой-өрістердің өмірлік стилі мен ойлау тәсілін анықтайтын барлық нәрсені түсінеміз. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік әлемнің өзара байланысы мен тұтастығын, мәдениетаралық ынтымақтастықты және адамзаттың жаһандық мәселелерін шешуді қажет ететін халықаралық деңгейде бағытталған адамға білім беру құралы болып табылады.

Қарым-қатынастың міндеттерін сауатты шешу және қажетті нәтижелерге қол жеткізу үшін мәдениет сипатына ие білімнің болуы жеткіліксіз. Сөзді ұйымдастыруда белгілі бір дағдыларға ие болу қажет. Яғни, оны логикалық тұрғыда, дәйекті және сенімді түрде қалыптастыра білу, міндеттер қою және қойылған мақсатқа қол жеткізу, ал бұл Еуропа Кеңесінің материалдарында стратегиялық және дискурсивті коммуникативтік құзыреттілік деп аталатын коммуникативтік құзыреттілік деңгейінің жаңа деңгейі. Коммуникативтік құзыреттілік компоненттерінің соңғы бөлігі - әлеуметтік құзыреттілік. Өзгелермен өзара қарым-қатынас жасауға, өз-өзіңе деген сенімділікке, сондай-ақ басқа жерде орнығуға және жағдайды жеңе білу қабілетін қалыптастырады [14,6-10].

Ағылшын тілі сабағында ауызша сабақтар бастауыш сыныптан бастап жоғары деңгейге дейін жүргізіледі. Қарым-қатынастық дағдылар екі топқа бөлінеді, олар: техникалық және коммуникативтік жаттығулар. Техникалық топта негізінен сыныпта тілдік оқытуды ұйымдастыру туралы ақпарат қамтылған. Олар, өз кезегінде тыңдау, талқылауға арналған жаттығулар.

Әрбір жаттығу келесідей сипатталады:

- тілдік дағдылар;
- рәсімдер;
- түсініктемелер.

Жаттығулар грамматикалық, мәтінге негізделген, ал кейбіреулері мұғалім тарапынан жасалады.

Жаттығулар келесі топтарға бөлінеді:

- кіріспе жаттығулар;
- лексикалық жаттығулар;
- диалогтық жаттығулар;
- мәтіндік жаттығулар;
- тыңдалым жаттығулары;
- ауызекі жаттығулар [15,112]

Коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға арналған жаттығулар:

Group communication-oriented tasks:

1) tasks of speech interaction that cannot be performed without a partner or partners. They are performed in pairs or small groups. The task item can be executed individually. The task can be gradually implemented in increasingly large groups.

Discussion game. According to the rules of the discussion game, the participants of the conversation react to the read, heard, seen in the following ways: by submitting additional information, by question, by consent, by objection. *Coordination of actions.* There are various forms of implementation of this method. One of them is to organize "exchange of subjects" between the participants in communication. Each student receives a card on which the "item he has" is marked, as well as what he wants to receive as a result of the exchange. The cards are made in such a way that direct exchange is impossible.

2) tasks that involve "information gap" of participants - "information gap": picture gap (the trainees have almost the same pictures, some images are different, and the differences should be detected with the

help of questions, without seeing the partner's picture); text gap (schoolchildren have similar texts or fragments of the same text, where the details present in the text of one student are not in the text of another student, and the lack of information needs to be filled); knowledge gap (one student has information that the other does not have, and you need to fill it in, fill out the table); belief/opinion gap (trainees have different beliefs, but need to work out a common opinion); reasoning gap (schoolchildren have different proofs, which are important to gather together and compare).

3) *Problematic speech-thinking tasks* that are based on a sequence of actions, on cause-and-effect reasoning, on critical thinking, on guessing, on guessing, on classification, on finding similarities and differences, on rankings in order, on discovery, on interpretation, on inference, on judgment, on the exclusion of superfluous. Critical thinking makes it possible to form students who are not indifferent, ready to think, speak and communicate in a foreign language.

4) *Assignments of organized role communication*. Role-based communication is realized in the role-playing game - the form of educational communication with the developed plot, distributed roles and interrelationships. The effectiveness of training here is primarily due to an increased interest in the subject. During the training game, the learning process becomes more creative, exciting, and the interactive interaction environment makes the participants of the game process to be active.

Қорытындылай келе, еліміздің саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай білім беру ұйымдарының жауапкершілігі арта түсуіне байланысты, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің бүкіл қызметін осы бағытта құруы заңды құбылыс, себебі қоғам өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипатының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылауына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білімі мол мамандарды қажет етеді. Соңғы жылдары болашақ мамандарды дайындауда құзыреттілік мәселесі жайлы түрлі пікірлер бар. Соларға сүйенсек, мұның өзі болашақ мамандарды қоршаған ортаны, табиғатты, қоғамдық өмірдің заңдылықтарын тану, әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін жете түсіну, талдау, маңызды ақпаратты ажырата білуге, адамдармен қарым-қатынастағы жоғары мәдениеттілікке үйренуге мүмкіндік беретініне күмән жоқ.

Бүгінгі ұрпақтың алатын білімі мен тәрбиесі еліміздің көркейіп, бәсекеге қабілетті 50 мемлекеттің қатарына қосылуына тікелей байланысты екені баршамызға мәлім. Еліміздің президенті Н.Ә. Назарбаев Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университетінде оқыған «Инновациялар мен оқу - білімді жетілдіру арқылы білім экономикасына» атты лекциясында: «соңғы 10-15 жыл бойында бәсекеге қабілеттіліктің жаңа өлшемі пайда болды: салмақ жаһандық экономикалық жаңа сапаға-«білім экономикасына» өтуіне түсіріледі», - деп атап өткен болатын. Олай болса, республикамыздың барлық оқу орындарының алдында сауатты, теориялық біліммен қаруланған, адамдармен қарым-қатынас мәдениетін терең меңгерген жан-жақты дамыған маман дайындау міндеті тұр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: - М.: АРКТИ, 2003. - 192 с.
2. Пассов Е.И. Коммуникативное иноязычное образование. Минск: Изд-во «Лексис», 2003. – 184 с.
3. Бим И.Л. Личностно-ориентированный подход - основная стратегия обновления школы// Иностранные языки в школе. - 2002. - № 2. - С. 11-15.
4. Hymes D. On Communicative Competence// Language and Social Context: Ed. by Pier Paolo Giglioli. - Harmondsworth : Penguin Books, 1972. -P. 269 - 292.
5. Canale M. From Communicative competence to Communicative Language Pedagogy // Language and Communication: Ed. By J.C. Richards, R.W. Schmidt. -Longman Ltd., 1983. - P. 2-25.
6. Canale M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. - 1980. - №1.-P. 11-47.
7. Savignon S.J. Communicative Competence: Theoiy and Classroom Practice / McGraw-Hill, 1997. - 272 p.
8. Кенжебеков Б. Маманның кәсіби күйреттілік мәселесі // Ұлт тағлымы. - №3. - 2004. – 316.
9. Общеєвропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка/ Департамент по языковой политике, Страсбург: Московский государственный лингвистический университет, 2005. - 247 с.
10. Щукин А.Н. Обучения иностранным языкам: теория и практика : - М.: Филоматис, 2004. - 416 с.
11. Вятютнев В.М. Понятие языковой компетенции в лингвистике и методике преподавания иностранных языков// Иностранные языки в школе. - 1975. -№ 6. - С. 55 - 65.
12. Федорова Л.Л. К понятию коммуникативной компетенции: автореф. дис. канд. филол.наук - М., 1980. -25 с.
13. Ефремова Г.Г., Сафарова Р.З. Формирование лингвострановедческой компетенции на уроках иностранных языков //Учитель Башкортостана. - 9(895). - 2010. – 218с.
14. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам, базовый курс лекций: пособие для студентов педвузов и училищ – М.: Просвещение, 2010. – 239 б.
15. Олифер В.Н. Новые технологии в обучении. Спб., 2000. – 177 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ НӘТИЖЕСІНДЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ КӘСІБИ ДАМУЫ

Сұлтанбек Мәлік Жұпанбекұлы
Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ PhD докторы,

Сүйінжанова Жанар Киікбайқызы
Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ доценті, ф.ғ.к.,
E-mail. zhanar.suinzhanova@iktu.kz

Сариев Сәрсенбай Дулатбаевич
Қожа Ахмет Ясауи атындағы ХҚТУ аға оқытушысы.
E-mail sarsenbay.sariev@ayu.edu.kz

Түйін. Білімді ақпараттану үдерісі болашақ мамандардан ұдайы ізденуді, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кәсіби саласында қолдана білуге машықтану қажеті ақпаратты ақпарат көздерінен таба білу мен өңдеуді, шығармашылықпен ойлауды және шешім қабылдауды. Бұл мақсаттарға жету жолында педагогикалық және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды үйлестіру арқылы оқытуды пайдалануға болады, сонда педагог өзі білетін, өзі жақсы меңгерген, бейімделген техникалық құралдарды сабақта тиімді қолданады. Білімді ақпараттандыру ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың білім мақсатындағы құралдарын жасау, сараптау мен қолданудың ғылыми негіздерін қамтиды. Сондай-ақ, оқушы өзіне қажетті оқу материалдарын ақпараттық-коммуникациялық технологиялары арқылы іздеп таба отырып, толықтыра алады.

Түйін сөздер: ақпарат, ақпараттық, коммуникациялық, технология, оқыту, сараптау, теория, жаңашыл, психо-физиологиялық, үйрену, эвристика, алгоритм, үрдістер өзгерту.

Резюме. Процесс информатизации требует от будущих специалистов непрерывного поиска, умения использовать информационно-коммуникативных технологий в профессиональной среде, умение находить источников информации и переработка полученной информации, творческого мышления и принятия решения.

Для достижения цели целесообразно использование педагогических и информационно-коммуникативных технологий на уроках. Информатизация обучения охватывает научные основы создания информационно-коммуникационных пособий, их анализ и использование. В том числе, обучающиеся могут получать учебные материалы через информационно-коммуникативные технологии.

Ключевые слова: информация, информационный, коммуникационный, технология, обучение, анализ, теория, новаторство, психо-физиологический, эвристика, алгоритм, процесс.

Summary. The process of informatization is impossible to live permanently of education future specialists, information and communication technologies in the professional field ability to find and use information do not need to know the practical processing of information sources, decision-making and creative thinking. For this purpose, towards the achievement of pedagogical, information and communication technology training through coordination, which is owned by the teacher, fluent applies the lesson of technical means adapted to effective. Informatization of education involves information and communication technologies for educational tools, to use of scientific foundations of analysis. And, also students can find of teaching materials, information and communication technologies through searching.

Key words: information, informative, communication, technology, training, expertise, theory, modern, psycho-physiological, learning, heuristics, algorithms, trends.

Мемлекеттік бағдарлама мемлекеттік басқару жүйесінің тиімділігін арттыруды қамтамасыз ету, инновациялық және ақпараттық - коммуникациялық инфрақұрылымның қолжетімділігі, қоғамның әлеуметтік - экономикалық және мәдени тұрғыда дамуы үшін ақпараттық ортаны қалыптастыру, сондай-ақ отандық ақпараттық кеңістікті дамыту мәселелерін шешуге бағытталған.

Жаңа ақпараттық коммуникациялық технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік және көптеген адами қабілеттің қалыптасуына игі әсерін тигізеді. Өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Нәтижесінде тұтас педагогикалық үрдістер өзгертіліп, білім берудің тиімді деп танылған жаңа технологиялары дүниеге келді. Кез-келген оқыту технологиясы мұғалімнен терең теориялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік білімді, үлкен педагогикалық шеберлікті, дүниесіне терең үңіліп, оны ұғына білуді талап етеді. Сондықтан оқушының рухани өсуіне жағдай туғыза алатын, жаңалықтарды қабылдауға даяр, өз әрекетіне өзгеріс енгізе алатын педагогтар ғана бүгінгі қоғамның мүддесімен үрдісінен шыға алады. Ойы жүйрік, ақылы жетік, бәсекеге қабілетті, өзгерістерге бейім, жеке тұлғаны тек қана педагог қалыптастыра алады. Бастауыш сынып мұғалімі үшін, оқушы жазылмаған ақ қағаз секілді таза, пәк. Бастауыш сыныпта оқытудың негізгі міндеті – баланың жеке басының жан-жақты қалыптасуын қамтамасыз ету, оның қабілетін анықтау мен дамыту, білімдерін ашу, дұрыс түсінік қалыптастыру. Келешек елдің тұтқасын ұстайтын бүгінгі жас ұрпаққа білім мен тәлім тәрбие беру ұстаз алдындағы ең ауыр міндеттің бірі. Бүгінгі жаңа ғасырдың жаңашыл шәкірттерін тәрбиелеуде, мұғалім үздіксіз ізденіп, кез келген тосын сұраққа жауап бере алатын, кез келген ситуациядан шыға алатын, білімдар болу қажет.[1] «Мұғалім – өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім. Оқуды, ізденуді

тоқтатысымен оның мұғалімділігі де жойылады» – деген қағидасын ұлы педагог К.Д. Ушинский нақты айтқан болар. Мұғалімнің негізгі мақсаты – сабақ барысында оқушыларға терең де, тиянақты теориялық және тәжірибелік білім беру. [2].

Қазіргі таңдағы ақпараттық – коммуникациялық технологиялардың дамуына ілесуге ұмтылыс күн сайын үдеп отырған жағдайда, қалған пәнге қажеттілік одан әрі еселене түсуде. Білім сапасын арттырудың түрліше жаңашыл әдіс – тәсілдері алдымыздағы оқушылардың психо-физиологиялық ерекшеліктерін есепке алып, олардың деңгей шамасын ескермейінше күткен нәтижені бере қоюы екіталай. Сондықтан, оқытудың шығармашылық жүйесін қалыптастыру мақсатында педагогикалық әдіснамалық негізін жасаған дұрыс. Оқытудың компьютерлік технологиясын қолданып оқушыларға танымдық қабілетін шыңдау үшін деңгейлік жұмыстарға төмендегідей педагогикалық талаптар қойылған:

Бірінші деңгей – «үйренушілік». Оқушылардың жаңа тақырыптан алған білімдерін бекіту, еске түсіріп, қайталау үшін алған білімдерін тәжірибеде қолдана білуге жаттықтырады. Мұнда заңдылықтардан, ережелерден, анықтамалардан, фор- мулалардан хабардар болуы керек. Берілген есептер мен тапсырмалар өмірмен, қоршаған ортамен байланыстырылған болуы керек. Оқушының қызығушылығына, наным бірлігіне назар аударылады.

Екінші деңгей – «алгоритмдік». Мұнда кері байланысқан функцияларды орын- дау үшін тексеру тапсырмалары, іріленген материалды жүйеге келтіруге, реттеуге арналған мазмұны өзгертілген жағдайдағы тапсырмалар беріледі. Сонымен қатар ұлттық негізде құрылған, көбінесе танымдық және үйренушілік мәні бар тапсыр- малар, мысалы: сөзтізбектер, ребустар, ойлауға арналған тапсырмалар беріледі.

Үшінші деңгей – «эвристикалық». Оқушыларға берілген тапсырмалар таным- дық ізденіс түрінде, игерілген білімді тереңдету үшін әртүрлі логикалық операция- ларды (талдауды, жинақтауды, салыстыруды) керек етеді. Өзекті жағдайларды шешуге өздігінен графиктерді, диаграммаларды құруға, формулаларды қорытып шығаруға, физикалық құбылыстарды үлгілеуге тәрбиеленеді.

Бүгінгі таңда еліміздің қай деңгейінде болмасын оқушылар білімін тексерудің негізгі түрлерінің бірі, оқытушы сабағында ақпараттық – коммуникациялық техно- логияларды пайдалану арқылы оның тиімділігін жүйелі түрде көрсете білуі. Ақпараттық – коммуникациялық технологияны пайдалану оқытудың тиімді әдістерінің бірі. Математикалық құбылыстарды модельдеу оқу процесін дамыту мен жетілдірудің болашағы болып табылады, әсіресе оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруда, зерттеу жұмыстарын дамытудағы ролі ерекше. Математикалық эксперименттерді модельдеу–оқытушыға сабақта математикалық ұғымдардың мағынасын тереңірек ашуға, оқушыларды математиканың қазіргі эксперименттік базасымен таныстыруға, математикалық құбылыстармен зерттеу әдістерін толық түсіндіруге мүмкіндік береді.

Электрондық оқулықтың тиімділігі зор. Электрондық оқу құралы – бұл оқу курсының ең маңызды бөлімдерін, сонымен бірге есептер жинағы, анықтамалар, эн- циклопедиялар, карталар, атластар, оқу эксперименттерін жүргізу нұсқаулары, практикумға, курстық және дипломдық жобаларға нұсқау және т.б. білім беруді басқаратын мемлекеттік органдар тағайындаған арнайы статусы бар берілген түрдегі баспаларды қамтитын электрондық оқу басылымы.

Оқытушы үшін электрондық оқулық – бұл күнбе – күн дамытылып отыратын ашық түрдегі әдістемелік жүйе, оны әрбір оқытушы өз педагогикалық тәжірибе- сіндегі материалдармен толықтыра отырып, әрі қарай жетілдіре алады. Электрондық оқулық арқылы үй тапсырмасын, жаңа сабақты түсіндіруге және тест тапсырмаларын орындауға болады.

Әр тарауда тақырыптың мазмұны, заңдары мен анықтамалары, түсініктеме сөздігі мен қазақша – орысша сөздік, кестелер, ғалымдардың өмірбаяндары, жаттығулар мен есептер, бақылау жұмыстары қамтылған. Тараудағы оқу материалдары бойынша берілген анимациялық тәжірибелер оқушыларға математикалық құбылыстарды көрсете отырып, түсіндіруге ыңғайлы.

Сонымен қатар тақырыпты қорытындылау үшін тест сұрақтары берілген. Бұл тест сұрақтарының нәтижесі әр оқушыға жауап беру деңгейіне қарай пайыздық көрсеткішпен бағаланып беріледі. Бұл әдіс оқушының білімін көтеруге, сабаққа ынтасын қалыптастыруға оң әсер ететіндігі сөзсіз.

Электрондық оқулықтар мен компьютерлік оқу-әдістемелік құралдарды өз дәрежесінде қолдануды үйренген оқушылар зерттеуге құштар, өзі белсенді жеке жұмыс істей алады. Оқытушының жұмысын жеңілдетіп, оқушыны жалқаулықтан құтқарады.

Электрондық оқулықтың бағалық – нәтижелік бөлігі тесттер арқылы жүзеге асады. Тест сұрақтарына жауап бергеннен кейін оқушы диаграмма түрінде өзінің білім деңгейін көре алады. Оқытудың компьютерлік технологиясының оқу үрдісінде

кеңінен енуі оқушылардың өзіндік және шығармашылық белсенділігін дамыта отырып, электрондық оқулық көмегімен олардың өзіндік жұмыс түрлерін орындауға баулиды.

Оқушы тұлғасының дамуына ықпал жасайтын электрондық оқулықпен сабақтар жүргізудің негізгі міндеттері оқушылардың базалық білім, ептілік, дағдыларын игеру жүйесін жетілдіру, оқыту үрдісінде теориялық және өнімділік ой құрастыру әрекеттері арқылы танымдық қабілеттерін белсендіру, танымдық қызығулары арқылы оқуға деген мотивациясын дамыту, оқу материалын игеруде және оқу іс-әрекеттерінде жете ұғынуға талпындыру, өзіндік жұмыстарының ізденісті-зерттеу түрлерін ұйымдастыру, оқу үрдісінде компьютерлік технологияларды қолдану, әр түрлі шапшаңдықпен және әр түрлі көлемді оқу материалын игерудің мүмкіншілігін ашу. Осы міндеттер негізінде дәстүрлі білім беру жүйесінде де оқушы дамуына жәрдемдесетін оқу тобында оқытушылар мен оқушылардың күшжігерлерін біріктіретін оңтайлы жағдай тудыратын тілектестік жұмыс жағдайын қалыптастыру, оқушы мен мұғалімнің қарым-қатынасы әрекеттестік ұстанымы мен жеке тұлғалық түсінісушілік негізінде іске асырылуы, шығармашылық мүмкіншілігін тудырып, қабілеттерінің жан-жақты дамуына ынталандыруды көздеген әр түрлі әдіс-тәсілдерінің кең қолданылуы (диалог-сабақтар, есеп талдау, әр түрлі тәсілмен шығару, кері есеп құрастыру, есепті тексеру, пікірталас, іскерлік ойын сабақтары, т.б), балалардың эмоционалды-сезімділік және абстрактілі, қисынды ой құрастыруын дамытуға ықпал етілуі, танымдық қызығуын арттырып және білім алу нәтижелерін жүйелі талдаудан өткізіп бағалау, өздерінің жетістіктерін өздеріне талдатып, өзіндік бағалау әрекеттерінің ұйымдастырылуы сияқты ерекшеліктері де бар.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің білім деңгейін арттыру және онда ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы интеллектуалдық кәсби қабілеттің қалыптасуына игі әсерін тигізеді және оқу-тәрбие үрдісін тиісті деңгейге көтеру үшін мектеп ұстаздарының, басшыларының, педагогикалық ұжымның жүйелі басшылыққа алатын бағыты болуы тиіс. Осылай айтылған ой-пікірлерді тұжырымдай келе білім беруді ақпараттық коммуникациялық технологияны меңгеру, мектеп пәндерінің оқыту сапасын арттырады және ақпараттандыру жүйелі түрде іске асады деуге болады. «Қазіргі заманда жастарға ақпараттық коммуникациялық технологияны меңгеруіне байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет. Оңтайландыру мен тиімділігін арттырудың маңызы өте зор коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалану арқылы күзиретті мұғалім өз тәжірибесін жетілдіре түспек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. *Тұрғынбаева Б.А. Дамыта оқыту технологиялары. – Алматы, 2000.*
2. *Ушинский К.Д. Материалы к третьему тому «педагогической антропологии». -М., 1870*
3. *Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы: Ғылым, 1988.*

КОРПОРАТИВТІ ПОРТАЛ ЖӘНЕ ВИРТУАЛДЫ ОФИС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Г.Д. Қошанова

п. э. к., Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ аға оқытушысы

Ұ.А. Жүсіп

Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ магистранты

Түйін: Мақалада корпоративті порталдың ерекшеліктері мен қызметі қарастырылады. Интернет-порталдың түрлеріне талдау жасалады. Корпоративтік портал кең ұғымда талданады.

Кілттік сөздер: интернет портал, корпоративті портал, веб-сайт.

Резюме: В статье рассматриваются основные функции и различия корпоративных порталов. Проводится анализ разных видов интернет-порталов.

Ключевые слова: интернет портал, корпоративный портал, веб-сайт.

Summary: The article examines the main functions and differences of corporate portals. The analysis of different types of Internet portals is carried out.

Key words: Internet portal, corporate portal, website.

Қазіргі таңда дамыған қоғамда өте үлкен көлемдегі тапсырмаларды жиі орындауға тура келеді. Кеңсе ұғымы тек қана жұмыс орны дегенді қамтып қана қоймай, сонымен қатар кәсіпорындардың корпоративтік желісі ұғымын да қамтиды. Корпоративті желінің интернетке кіру мүмкіндігі, сонымен қатар компанияның қашықтағы филиалдарын байланыстыратындығы және сыртқы желіге қосылу мүмкіншілігі де бар екендігі белгілі болып отыр. Бұдан шығатын қорытынды, бастық тарапынан қойылған тапсырмаларды тек қана кеңседе сағат 9:00-ден 18:00-ге дейін отырып орындау керек емес екенін де айқын байқауға болады. Сондықтан да көптеген компаниялар өздерінің қол астындағы жұмыскерлері үшін үйлерінде отырып-ақ жұмыс жасау мүмкіндігін ұсынып отыр, тағы айта кететін жайт, жұмыскерлер іс сапарда немесе жолда болса да интернетке қолжетімді болған жерлерде өзінің жұмысын жасай алады. Бұлттық технологияның дамуына байланысты орындалатын жұмыстың көбісі үй жағдайында орындалып, жұмыскерлер жұмыс орнынан басқа жақта жұмыс жасайды.

Технологиялардың дамуы жаңа инновациялық ашылуларды тудыруда. Соның арқасында кеңселердің жұмыс жасау кеңістігі, кеңсенің құрылымы мен корпорацияларда бизнесті ұйымдастыру жүйесі өзгерді. Кеңселерде керек ақпаратты уақытында іздеп табатын және сол ақпаратпен жұмыс жасағанда «виртуалды көмекшілер» пайда болады. Олар сол қоғамдық ортаны басқарып, жұмысшылардың жұмыс кестесін тексеріп, жаңалықтарды жеткізіп, және биржалық баға өлшемдерінде ұсынып отырады. Уақыт өте келе жұмыскерлер осындай «виртуалды көмекшілермен» электронды және дыбыстық хабарлама жіберу арқылы тығыз байланыста болады. Бұл жұмыскерлерді толассыз міндеттемелерден құтылуына көмектеседі, өзінің шығармашылық тапсырмаларын айқындап оны орындауға жәрдемдеседі. Өмірде тек 3 пайыз ғана жаңа тың ойлар жұмыс орнында туады, ал қалған 97 пайыз кез-келген жерде пайда болады, тек кеңседе емес. Заманауи жұмыскер – ол әлеуметтік және жан жақты дамыған адам. Ол әлемдік бірлескен жұмысты жақсы көреді, тіпті оны белгілі бір шектелген көлемдегі ортаға апарып қалдырсаң да ол өзінің жеке ойымен ойлай алады. Бірқатар компаниялар осындай бірлескен жұмыс аймағын жасауға кірісіп кеткен, бірақ бұл жұмыстың алға қарай жылжуына жеткіліксіз. Болашақта жақсы бәсекелес болу үшін компания жұмыскерлердің бұрын соңды болмаған әдіс-тәсілмен желілік орта құруы керек, яғни тапсырыс берушілермен, серіктестермен және жеткізушілермен нақты уақытта, кез-келген жерде, кез-келген уақытта бірлесіп жұмыс жасай алатындай. Бұл дәрежеге тек қана бірлескен жұмыстың кеңейтілген жинағымен және маңызды деген мәліметтерді дәстүрлі дыбыстық каналдар арқылы жіберумен жетуге болады. Мұндай кеңістік технологияны бірдей деңгейде қолдануға, қабылданған шешімдердің әсерін жоғарылатуға және қолданушы тәжірибесінің сапасын арттыруды жылдамдатады.

Корпоративті ақпараттық порталға Кристофер Шайлак пен Джулия Тилман: «Корпоративті ақпараттық портал – кәсіпорынның ішінде және сыртында сақталатын ақпаратқа және басқарушылық шешімді қабылдауға қажетті ақпаратқа ену үшін әрбір қолданушыға бірыңғай ену нүктесін ұсынуға мүмкіндік беретін қолданба» деп анықтама берген.

Бизнесті жүргізу мен бірлескен жұмыста бұлттық технологиялар мен макроэкономикалық факторлар өнімділігін жоғарылатуына себепші болады. Мұндай жұмыс тәсілі келесі артықшылықтарды айқын көрсетеді:

- Қымбат кеңсеге ақша кетірмейміз;
- Адамдар тапсырманы өзіне тиімді уақытта және интернеттің қолжетімділігіне байланысты орындай алады;

- Кеңседегі жұмыс орны босайды және электр энергиясын үнемдейді.

Мұндай жұмысты ұйымдастыру үшін не қажет?

Біріншіден, Интернет қолжетімді болу керек. Екіншіден біркелкі виртуалды кеңістік болу керек. Мұндай біркелкі виртуалды кеңістік жұмыс берушінің тарапынан орындалады немесе интернет желісінде корпоративтік портал деп аталады. Сонымен, корпоративті портал дегеніміз не?

Портал – корпоративтік ақпараттық жүйенің қақпасы немесе оған кіру. Корпоративті портал құрумен көбінесе компаниялар жиі айналысады, яғни өзара желілік филиалдары бар болса. Осы сияқты компаниялардың қызметкерлері іс-сапарларда жиі болады және әр түрлі аймақтарда, компания қызметкерлерінің қашықтықтан жұмыс жасауына мүмкіндік жасап отыр. Әрине бір де бір порталды технология компанияға тиісті барлық қосымшаларды басқара алмайды. Порталда көптеген жүйелерді жасауға болатындай мүмкіндіктер қарастырылған. Бұл порталға кірістірілген жүйелерді қолданушы өзінің жұмыс үстелінде көре алады, дегенмен де ол портал платформасының бөлігі болып табылмайды, тек порталға интеграцияланған. Корпоративті порталдың бірнеше нұсқалары бар:

Компанияның ішкі сайты. Компанияның ішкі сайтында компанияда болып жатқан жаңалықтар, сонымен қатар компания қызметкерлерінің құжаттары жарияланады. Компанияның құжаттары мен файлдарына мәліметтер базасы құрылады. Компанияның ішкі сайтында қызметкерлердің еркін қарым-қатынасын қамтамасыз ету мақсатында форум ұйымдастыруға болады. Ішкі сайт компания үшін өте тиімді, бірақ бұрынғылар біртіндеп жоғалады, яғни қызметкерлер үшін құжаттарды орналастыру жеткіліксіз. Компания ішіндегі қолжетімділік те азаяды және басқа да қосымшалармен интеграция жеткіліксіз.

Бірлесе жұмыс жасауға арналған жүйе. Бұл тек қана ішкі жағынан ғана емес, сыртқы жақтан да жұмыс істейтін портал. Бұл жерде бірлескен күнтізбелік жоспар пайда болады, құжаттар кітапханасының басқару жүйесі, вики беттер, сондай-ақ тапсырмаларды басқару жүйесі пайда болды. Тағы айта кететін жайт корпоративті порталдар жеке жобаларға жұмыс кеңістігін құруға және жобаның мәліметтерін тек қатысушылар ғана қолдана алатындай мүмкіндік береді.

Корпоративті портал корпоративтік ақпарат жүйесі үшін интеграциялық құрал ретінде. Мұндай порталдар барлық корпоративтік ақпараттық жүйені біріктірілген тұтас жүйеге айналдырады. Жүйенің мақсаты пайдаланушыға арналған деректерге қол жеткізудің бірыңғай нүктесін қамтамасыз ету болып табылады. Бұл порталдар CRM және ERP-мен біріктіріледі, және де қолданушылар арасындағы ақпарат алмасу байланысын қамтамасыз етеді. Осы сынды порталдардың оң жақтары мынадай:

- Бірнеше қосымшамен бір интерфейсте жұмыс жасауға мүмкіндік береді;
- Әрбір жеке қолданушы үшін интерфейсін жекешелендіру;
- Компанияның әртүрлі деректер қоймасына кіру мүмкіндігі [1].

Виртуалды офис – белгілі бір мекеменің жұмысын басты компьютерлік техникаларды қолдану арқылы автоматтандыру болып табылады. Виртуалды офис бұл кеңсенің виртуалды кеңістік компаниясында орналасқан белгілі бір бөлігі.

Виртуалды офистің шешетін ең басты мәселелері:

- Кеңселер және қолданушылар арасында ақпарат алмасу;
- Қызметкерлер мен тұтынушылар арасындағы өзара әрекеттесу кестесін құру;
- Жұмыс үрдісі;
- Қызмет туралы есеп беру;
- Әрекетті жоспарлау;
- Басқару;
- Басқаруды бақылау;
- Тұтынушылармен байланыс тарихының сақталуы;
- Қашықтан жұмыс.

Виртуалды офистің базасы корпоративті портал болып табылады, бұл бірлесе жұмыс жасаудың немесе басқа ақпараттық жүйелермен бірлесудің толық жинақталған кешені болып табылады. Корпоративті портал сырттан да қолжетімді, сонымен қатар мобильді құрылғылар арқылы да қолдануға болады. Корпоративті порталға негізделген виртуалды кеңсенің маңызды артықшылығы бірыңғай кіру нүктесінің болуы.

Қызметкерлерді ұйымдастыру. Порталдың бастамасы компания басшылығының тарапынан жүзеге асырылуы керек. Ақпараттық технологиялар (АТ) бөлімі тапсырыс берушінің байланыс тұлғасы болуы керек.

Порталға қойылатын талаптардың бәрін АТ бөлімінің қызметкерлері жинауы тиіс. Келешектегі қолданушылар корпоративті порталдың олардың жұмысын жеңілдететінін түсінуі керек. Компанияның басшылығы мұндай корпоративті порталды жүзеге асыруға қызығуы керек, және де мұндай бастаманың пайда келтіретін жағын да ойлауы керек. Корпоративті портал кеңістігі пайдаланушыларға қол жетімді болуы үшін порталға қойылатын талаптарды дамытуға қатысуы керек. АТ бөлімі порталға келген талаптарды жинап, берілген түрдегі әзірлеуші адамға беруі керек.

Интернет – портал немесе сайт: айырмашылығы неде? Сайттардың архитектурасы мен контенттерін сипаттайтын тесттерде “интернет портал” сөз тіркестері кездеседі. Бұл терминнің жиі қолданылуына қарамастан желіні пайдаланушылардың біразы оны қарапайым сайттан қандай айырмашылығы бар екенін білмейді, сондықтан желідегі бар қорлардың барлығына қатысты оны қолдана отырып жиі шатастырады.

Атап өту керек қазіргі таңда дейін интернет – қоғамдастығы ортасында портал деп атауға болатын, бірақ қарапайым және ақпаратқа сайт бойынша бірнеше келіспеушіліктер бар.

“Интернет портал деген не?” тақырыбындағы ұзақ пікірталастардан кейін мамандар бір ортақ шешімге келді, оны бірнеше негізгі пункттерге жинақтауға болады.

Интернет портал мен сайттың ұқсастығы мен айырмашылығы. Интернет портал мен сайттың арасындағы ұқсастық көп емес. Ең алдымен ұқсастығы жүйелі жаңартылып отыратын контентте: жаңалықтар, мақалалар, блогтар, ақпараттық мәселелер, сонымен қатар пайдаланудың бір-бірімен белсенді қарым-қатынас және сайттың әкімшілігімен формалары, мысалы: форумдармен, чаттармен.

“Portal”сөзі – латын тілінен аударғанда “дарбаза” деген мағынаны білдіреді. Басқаша сөзбен айтсақ, егер қарапайым сайт – интернет тұтынушы пайдалатын соңғы нүкте, онда портал – ұзақ және қызықты жолдың тек бастамасы.

Стандартты түрдегі сайттан порталдың ең басты айырмашылықтарының бірі – сыртқы интернет қорларға ішкі сілтемелердің көп мөлшері. Желідегі пайдаланушының бағытын жеңілдету, өзге сайттардың көп мөлшердегі мекен-жайларын беру, онда ол қызықтыратын ақпараттарды таба алады - бұл интернет порталдың негізгі функциясы. Сонымен қатар портал сайттан өзінің жақсы дамыған қызметтік (сервистік) бөлімімен ерекшеленеді: онда біршама көп мөлшерде сан алуан қызметтер бар, олар тұтынушының барлық ақпараттық және ұйымдастырушылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға мүмкіндік береді: ауа-райын білу, валюта курсы білу, қонақ үй жалдау немесе гүл жеткізу, поездға, ұшаққа билет сатып алу, театрға орын сатып алу және т.б.

Интернет портал – әртүрлі ақпараттар блогына жеңіл және қарапайым қолжетімділігімен, ыңғайлы бағыттылығымен және интуитивті түсініктілігімен ерекшеленеді.

Порталдың әкімшілігі қорды дамыту барысында қай бағытқа негізгі назар аудару қажеттігін ережеге сай іріктейді – ізденушілік, сервистік немесе ақпараттық, сонымен қатар мега порталдар да бар. Олар ұзақ уақыт бойы мақсатты түрде өзінде бар қорларын үш бағытқа да қосады.

Жоғарыда айтылғандарды түйіндейтін болсақ интернет порталдың қарапайым сайттан ең басты айырмашылығы мыналар:

- Сыртқы сілтемелердің көп мөлшері;
- Жақсы дамыған сервистік бөлім;
- Ыңғайлы және түсінікті интерфейс.

Мұндай архитектура интернет порталға жарнамаға шығын жұмсамай-ақ табиғи трафик тартуға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда алға жылжу пайдалы ақпараттар мен тұтынушыға қажетті сервистердің ең көп массасының есебінен қамтамасыз етіледі.

Портал – әртүрлі ақпараттардың көптігіне қарамастан қарапайым сайт сияқты контентті үнемі жаңартуға мұқтаж. Кері жағдайда ол ізденушінің іздеу аймағынан жылдам түсіп қалады, оның позициялары төмендей бастайды.

Интернет-порталдың түрлері. Контент тақырыбына байланысты интернет-порталдың келесідей түрлерін бөліп қарастыруға болады:

Вертикаль немесе төменгі. Мұндай портал бір тар іс-әрекет саласын немесе тақырыбын қамтиды, сонымен қоса басқа қорларға (ресурстарға) қарату қажеттілігін болдырмайды, ақпараттар мөлшерін толық ұсынады.

Атап өткендей бұл портал түрін пайдаланушылар саны өте аз немесе бұл тақырыпқа қызығатын мамандар аз. Мұндай көзқарас маркетингтік тұрғыдан өзіндік жақсы жақтары бар (мақсатты аудиторияның қызығушылығын қамтамасыз ету), сонымен қатар кемшіліктері де бар (потенциалды тұтынушылар саны аз).

Горизонталь. Ұсынылып отырған контенттің кең ауқымды тақырыбымен ерекшеленеді. Алға жылжу көзқарас тұрғысынан порталдың жандануы потенциалды тұтынушылар аудиториясының кендігі түріндегі артықшылыққа ие. Ал кемшілігі сан алуан ақпараттарды үнемі кзектендіру үшін біршама ресурстарды пайдалану қажет.

Корпоративті портал. Кейбір интернет пайдаланушылар оны жеке категорияға бөлмейді, оны вертикаль немесе төменгі порталдың бір түрі деп есептейді. Бұл жердегі айырмашылық оның неге жататындығы мен айырмашылығында (жеке тұлға немесе корпорация).

Корпоративті порталдарға ірі кәсіпорындар, ауыршаруашылық және ғылыми концерндер мен холдингтер тапсырыс береді. Олар өздеріне бірнеше ондаған құрылымдық бөлімшелерді біріктіреді (зауыттар, фабрикалар, цехтар, сауда үйлері, әлеуметтік нысандар: санаторилер, демалыс үйлері, лагерлер және т.б.), олардың әрқайсысының өзіндік жеке сайттары бар. Осылайша корпоративті порталға енген тұтынушы барлық бөлімшелердің интернет қорларына жылдам және ыңғайлы түрде қол жеткізеді.

Сарапшылар желідегі интернет порталға қызығушылар санының тенденцияларын, сонымен қатар оларда бар ақпараттарға қызығушылық көлемінің көптігін атап көрсетеді.

Портал мен сайттың арасындағы айырмашылық. Бүгінгі таңда әрбір адам интернет тұтынушысы болып табылады. Алайда оның әрбірі интернет терминологиясында сенімді бағдарлана бермейді. Мысалы: әртүрлі талқылауларда портал мен сайттың арасындағы айырмашылық жайлы жиі тартыстар туындайды.

Анықтама. Бір нәрсені бірденінен және анық айтуға болады. “Әрбір портал сайт болып табылады, бірақ әрбір сайт – бұл портал емес”. Сайт дегеніміз ортақ домендік атауға біріктірілген веб беттердің кез-келген жиынтығын айтамыз. Сайттар құру мақсатын, функциясына, орналасатын контент типіне байланысты әртүрлі болуы мүмкін: сайт-визитка, корпоративті сайт, блогтар, әлеуметтік желілер, бейне және фото хостингтер, интернет дүкендер және т.б. Сайттардың түрлерінің бірі портал болып табылады. Сонымен, портал – бұл кең көлемді “сайт” түсінігінің жеке жағдайы.

Салыстыру. Портал тұтынушыларға сан алуан контенттің, барлық интерактивті сервистердің және басқа да веб сайттың сілтемелеріне үлкен көлемде мүмкіндік береді. Бір портал шеңберінде электрондық поштамен жұмыс жасауға, дауыс беруге және талдауларға қатысуға, жаңалықтар мен ауа-райын көруге болады. Бұл тұтынушы үшін сөзсіз өте ыңғайлы және иесі үшін тиімді. Кез-келген сайт иесінің мақсаты – мақсатты аудиторияның зейінін мүмкіндігінше ұзақ уақыт ұстап тұру (MA).

Тұтынушылар сенімділікпен порталдың барлық мүмкіншіліктерін пайдалану үшін ыңғайлы, түсінікті және қарапайым бағыттаушымен қамтамасыз ету қажет. Порталды құру – қарапайым ақпараттық веб-сайтты құруға қарағанда үлкен еңбекті қажет ететін үдеріс. Сәйкесінше порталды құру оның иесіне қымбатқа түседі.

Порталдың бағдарлануы. Біз айқындағандай портал – бұл сайт, онда көптеген ақпараттар бар және көптеген қызметтерді ұсынады. Контенттің тақырыбына байланысты порталдарды вертикальды және горизонтальды түріне жіктейді. Вертикальды немесе әмбебап портал деп мақсатты аудиторияның кең көлемін қамтитын порталдарды айтады. Горизонтальды порталдардың ішіндегі ең танымалының бірі – Яндекс. Вертикальды порталдарға барлық тақырыптық порталдар жатады. Олар берілген тақырып бойынша мүмкіндігінше толық ақпарат ұсынуға және айқындалған мақсатты аудиторияға негізделген. Ойын-сауық, діни, корпоративті, қаржылық мұның барлығы да вертикальды немесе тақырыптық порталдар. Сонымен қатар вертикаль порталдарға аймақтық қорларды есептеуге болатын кейбір қалалар мен облыс, аймақтарды жатқызуға болады. Осындай сайттың айналасында өзара осы порталдың форумы немесе чаты арқылы қарым-қатынасқа түсетін тұрақты келушілердің тобы құралады. The Difference.ru қорытындылары: Портал – бұл веб-сайттың бір түрі. Оның басқа сайттарға қарағанда мүмкіндігі жоғары. Портал сайттардың өзге түрлерімен салыстырғанда қолдануға ыңғайлылығымен ерекшеленеді. Толыққанды интернет портал құру сайт визиткасын немесе тақырыптық сайтты құруға қарағанда күрделірек, сондықтан мұндай жұмыстар қымбатырақ тұрады. Сайттар белгілі бір мақсатты аудиторияға бағытталған. Порталдар өзінің айналасына қызығушылықтары бойынша пайдаланушыларды біріктіреді немесе мақсатты аудиторияның кең көлеміне ақпараттар мен пайдалы қызметтерді ұсынады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. <http://twiconsult.com/articles/article/id/36>
2. <https://thedifference.ru/otlichie-portala-ot-site/>
3. Мухина Ю.П. Корпоративный информационный портал как средство управления образовательным процессом вуза. Управление в современных системах. №2, 2014. ISSN2311-1313

МЕМЛЕКЕТ ПЕН ҚОҒАМНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ

Есенбекова Ұлбосын Мейірбекқызы

*қауымдастырылған профессор, филология ғылымдарының кандидаты
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті*

Түйін: Бұл мақалада автор мемлекеттік билік, азаматтар мен билік арасындағы саяси коммуникацияның бүгінгі үлгілерін сараптайды.

Мемлекеттік саясат көпшіліктің көңілінен шығу үшін, ол ашық болуы үшін саяси коммуникацияның жаңа құралдары қажет. Сондықтан да, саяси-коммуникативтік жүйенің маңызы ұдайы өсіп келеді.

Халық үшін де, билік үшін де саяси коммуникация жүйесінің дұрыс, әділетті жұмыс істегені пайдалы. Мақалада шынайы ақпарат алып отыратын мемлекеттік билік те, халық та қоғамда келісім орнатуға мүдделі болады деген тұжырым жасалған.

Автор өз мақаласында мемлекет, қоғам және саяси коммуникацияның байланысын қарастыра келе олардың мемлекеттің алға дамуы үшін маңызды парадигма екенін көрсетеді. Қоғамдық ой-сананың өзгеруі мен өсуі билік пен қоғамның арасындағы қатынастың жаңаша дамуына жол ашады деген гипотезаны ұсынады.

Кілтті сөздер: саяси коммуникация, саяси коммуникацияның коммуникаторлары, электронды үкімет функциялары, еркін ақпарат, коммуникацияның құрылымы.

Резюме: В этой статье автор анализирует сегодняшние модели политической коммуникации между государственной властью, гражданами и правительством.

Для удовлетворения запросов общественности и открытости госполитика нуждается в новых инструментах политической коммуникации. Поэтому значение политико-коммуникативной системы постоянно растет. Справедливое, открытое функционирование системы политической коммуникации отвечает интересам как народа, так и для самой власти.

В статье делается вывод о том, что государственные органы и общественные организации, стремящиеся к согласию и консенсусу в обществе, заинтересованы в распространении и получении достоверной информации.

В своей статье автор рассматривая взаимосвязь между государством, обществом и политической коммуникацией, показывает ее как важную парадигму развития страны. При этом выдвигается гипотеза о том, что изменение и рост общественного сознания придает взаимоотношению между властью и обществом более доверительный и совершенный характер.

Ключевые слова: политическая коммуникация, коммуникаторы политической коммуникации, функции электронного правительства, свободная информация, структура коммуникации.

Abstract: In this article, the author analyzes today's models of political communication between state power, citizens and the government.

To meet public demands and openness, state policy needs new instruments of political communication. Therefore, the importance of the political and communicative system is constantly growing. The fair, open functioning of the system of political communication meets the interests of both the people and the government itself.

The article concludes that state bodies and public organizations, striving for consensus and consensus in the society, are interested in disseminating and obtaining reliable information.

In his article, the author examining the relationship between the state, society and political communication, shows it as an important paradigm of the country's development. At the same time, a hypothesis is advanced that the change and growth of social consciousness gives the relationship between the authorities and society a more trusting and perfect character.

Keywords: political communication, communicators of political communication, functions of electronic government, free information, communication structure.

Мемлекеттік саясат үшін саяси коммуникацияның маңыздылығы ежелден бері қалыптасқаны тарихтан белгілі. Қытайдағы Конфуций мен Лао-Цзы жазбаларында адамдар арасындағы қатынасты тәртіпке келтіретін тетіктерді жасау үшін мемлекеттік билік қажет деген қағида болған екен.

Осылайша бұдан 2500 жыл бұрын өмір сүрген философтардың айтқаны бүгінгі коммуникация мен билік арасындағы байланыстың мәнін ашып тұр. Коммуникация адамдар мен қоғамдар арасындағы байланыс болса, сол байланыстың жүйелі, заңдық негізде дамуы үшін мемлекеттік билік керек. Адамдар мемлекеттің өзін де өз өмірлерін бір тәртіпке, заңдарға бағына отырып ұйымдастыру үшін құрады.

Саяси коммуникациялық құралдарға ежелгі грек философы Аристотель мен римдік қолбасшы, философ Цицерон, италиялық саяси қайраткер, ойшылы Макиавелли көп көңіл бөлген. Николло Макиавели мықты мемлекеттікті жақтаған, айбарлы, тәуелсіз мемлекет құру үшін барлық құралдарды қолдануға болады және каталдыққа да баруға болады деген қағида ұстанған. Міне, осындай ежелгі ойшылдардың өзі мемлекет пен мемлекеттік билік, мемлекеттік саясат мәселесіндегі адамдар мен биліктің арасындағы қарым-қатынасты жоғары бағалаған [1].

Жаңа дәуірдегі демократиялық мемлекеттер өзінің саясатын жүргізу барысында қоғамның пікіріне сүйенеді. Бұл жерде демократиялық принциптердің салтанат құрғанын көресіз. Мемлекеттік саясаттың , көпшіліктің көңілінен шығу үшін, оның ашықтығын қамтамасыз ету үшін де саяси коммуникациялық тетіктер қажет. Мемлекеттік биліктің қызметінде саяси-коммуникативтік аспектілердің маңызы ұдайы өсіп келеді. Әсіресе, ақпараттық қоғамдарда коммуникацияның рөлін ештеңемен алмастыра алмайсыз. Адамдардың ақпаратқа деген мұқтажы басты құндылық қана емес, сонымен бірге әлеуметтік саяси шынайылықтың жүйелі факторына айналды.

Екінші жағынан, қоғам демократиялық құндылықтарға бұрылған сайын мемлекеттік билік те шынайы ақпарат таратуға мәжбүр болады. Халықтың, сайлаушылардың сенімінен шығып жұмыс істеген билік қана келесі сайлауда жеңіске жетіп, билік басында қалуға мүмкіндік алады.

Билік үшін саяси коммуникациялық жүйенің дұрыс, бөгеліссіз, таза жұмыс істегені тиімді. Шынайы, ақиқат ақпарат алып отыратын мемлекеттік билік қана елде болып жатқан жағдайға дұрыс баға беріп, дұрыс шешім қабылдай алады. Биліктен халыққа баратын ақпарат тарату арналары ғана емес, халықтан, жеке адамнан келетін ақпарат алу желілері де кідіріссіз, объективті жұмыс істеуі қажет. Бұл социумның көңіл-күйін білу үшін қажетті механизмдер [2].

Билік басындағы саяси күштер, саяси партиялар мен қоғамдық топтар мемлекеттік саясаттың басым бағыттарын анықтайды. Билік халық арасындағы өзінің беделінің жақсы болғанын қалайды. Ол үшін билік қоғамға жақын болуы керек, ақпарат тарату және кері ақпарат қабылдау каналдарының жұмысы жүйелі болуын да билік жақсы түсінеді.

Мемлекеттік органдарды саяси коммуникацияның коммуникаторлары немесе субъектілері деп те анықтауға болады.

Саяси коммуникацияның көмегімен мемлекеттік органдар қоғамға күшті ықпал ете алады. Қоғамдық пікірдің қандай бағытта дамуы қажеттігін де басқаруға мүмкіндігі бар. Бірақ, бір маңызды мәселені ұмытпау керек. Ол – қоғамның билікке, билік басындағыларға деген сенімі. Егер халық билікке сенсе, онда билік үшін мемлекеттік саясатты жүргізудің ешбір қиындығы жоқ. Сонымен бірге, саяси коммуникация жүйесі дамыған елдерде қоғамдық пікірді білудің де ешбір қиындығы жоқ. Өйткені, адамдар өз ойларын жасырмай, ашық айта алады. Ал, автократиялық қоғамдарда адамдар өз ойларын жариялаудан қорқады, ертең өзінің саяси ұстанымы үшін қудалануы мүмкін екенін біледі. Бұның өзі де азаматтық қоғамдардың дамуы әртүрлі екенінен көрініс береді [3].

Саяси коммуникацияның функционалдық құрылымына мынандай басты 3 компонентті де енгізуге болады:

1. Биліктің қызметін сынау арқылы қоғамдағы жанжалдар мен шиеленістерді шешу, олардың алдын алу және болдырмау,
2. Саяси күштердің имиджін жасау,
3. Мемлекеттік билік пен қоғамның арасындағы консенсусты табу, саяси жүйенің әлеуметтік келісім мен ішкі тұрақтылығын, тепе-теңдігін сақтау.

Мемлекеттік саясатты жүргізудің тиімділігі ақпараттық ағындардың халыққа, халықтан билікке ұдайы жүріп тұруына байланысты екеніне көзіміз жетті. Қоғам үшін маңызды ақпаратты таратуға технологиялық мүмкіндіктер мен байланыс құралдары жұмылдырылады [4].

Электронды үкіметтің басты функциясы да – халыққа жылдам, жеңіл қызмет көрсету. Халықтың құжаттарға деген сұранысын, құқықтық мәртебесіне қатысты сұрақтарды технологиялық желілер арқылы шешуде ақпараттық технологиялардың көмегі зор.

Төтенше жағдайлардың алдын алу үшін де мемлекеттік органдар соңғы жылдары байланыс операторларының көмегіне жүгінуде. Ертең боран, тайғақ болатынын, қала аралық жолдардың жабылатын әрбір азамат өзінің смартфондарына келіп үсіп жататын хабарламалар арқылы алдын-ала хабардар болып жатады.

Жалпы алғанда мемлекеттік саясатты іске асырудағы саяси коммуникациялық жүйенің дамуы бір орнында тұрмайды. Коммуникациялық технологиялардың дамуымен бірге саяси коммуникация жүйесі де ұдайы даму үстінде. Болашақта әлеуметтік сауалнамалар мен Парламент, Президент сайлауларын смартфондар арқылы дауыс беруді ұйымдастыратын уақыт та алыс емес. Бүгіннің өзінде әлемнің дамыған елдерінде сайлау технологияларын электронды форматқа ауыстыру мәселесі енгізіліп жатыр. Бұндай формалардың технологиялық жағынан еш қиындығы жоқ. Тек басты проблема ақпараттың қауіпсіздігіне келіп тіреледі. Яғни, азаматтың дауыс беру құпиясын сақтау ғана [5]. Мемлекеттік саясат пен саяси коммуникацияның байланысын қарастыра келе саяси билік коммуникациясының маңызды мәселе екеніне көзіміз жетті. Қоғамдық ой-сананың өзгеруі мен өсуі билік пен қоғамның арасындағы қатынастың белсенді дамуына әкелері анық. Екі арадағы байланыстың үзіліссіз болуы мемлекет үшін де, жекелеген азамат үшін де пайдалы. Азамат өзінің проблемаларын билікке ашық айтып шешетін болса, оның билікке деген сенімі де, құрметі де өседі. Бұдан ұтатын мемлекет, мемлекеттік билік, мемлекеттік саясат және сол мемлекетті құраушы ұлттың мүддесі. Біздің елде – қазақ ұлтының мүддесі.

Қазіргі қазақстандық қоғамда саяси-ақпараттық кеңістікті ұйымдастыруда жаңа тәсілдер қолданылуда. Қоғамның саяси жүйесін өзгерту барысында тың саяси күштер мен формалар өмірге келуде. Олар қоғамдағы әртүрлі күштердің мүддесіне жұмыс істеуді мақсат тұтқан. Осындай факторлардың әсерінен социумда саяси коммуникация жүйесі дамып, күшейеді. Сөйтіп, біртіндеп

мемлекет пен қоғамның тұрақты дамуы үшін өте қажетті механизм – саяси коммуникациялардың орнығуы мен кемелденуі басталады.

Дәл осы сәттен бастап ақпарат әлеуметтік прогрестің, мемлекеттік құрылымның эволюциясының мықты ресурсына айналады. Мемлекет экономикасындағы ақпараттық сектордың ауқымының өсуі коммуникацияны жай ғана адамдар арасындағы байланыс деген қарапайым түсінікті адамдардың әлеуметтік өмірінің барлық салаларына мықты ықпал ететін ресурс деген түсінікпен ауыстырады [6].

Қазіргі кезде миллиондаған адамдардың өміріндегі жақсы өзгерістер мен олардың әдеттері мен дағдыларының басқаша болуы ақпараттық технологияның өрістеп дамуына байланысты екеніне ешкім күмән келтірмес. Адамдардың өмірге деген көзқарасы өзгерді, еңбекке, тұрмысқа, саясатқа деген ой-пікірі басқаша болуда. Мемлекет өміріндегі саяси коммуникация жүйесі биліктің шешімдерінің заңды күшін қоғамға мойындату үшін де аса қажет. Мемлекеттің тұрақты дамуы үшін билікке қолы жеткен саяси күш қоғамдағы болып жатқан барлық процестер мен көзқарастар жайында ұдайы хабардар болып отыруы тиіс. Мемлекеттік органдар үшін тұрақты дамуды, азаматтық қоғамдағы келісімді сақтау үшін адамдарды не толғандырады, олардың экономикаға деген, саяси реформаларға деген пікірі оң не теріс екенін алдын ала болжап біліп отыру маңызды. Бұл мақсатқа жету үшін «электронды үкімет», «сандық (цифрлық) технологияларды енгізу» сияқты құралдарды азаматтарға ұсынып, енгізу қажет [7].

Мемлекеттегі ішкі тұрақтылық орнықты болуы үшін азаматтық қоғамның даму деңгейі жоғары болуы шарт. Азаматтық қоғамның орнықтылығы мен саяси коммуникация жүйесінің тиімді жұмыс істеуінің арасында тығыз байланыс бар. Қоғамдағы келісім мен бейбіт өмір азаматтардың көңіл-күйіне байланысты. Егер азамат өзінің өміріне қажетті ақпарат пен қызметті уақтылы, дер кезінде әуре-сарсаңға салынбай алып тұрса (мысалы, Халыққа қызмет көрсету орталықтарындағы сияқты), мемлекеттік органдарға мәселені турасынан қойып, оған аз уақытта жауап алатын болса, ондай азаматтың мемлекетке деген сенімі мен құрметі өседі. Азаматтың өзі қоғамның белсенді мүшесіне айналады [8].

Еркін ақпарат алу мен оны тарату демократиялық қоғамның ең басты құндылықтарына жатады. Бұндай қоғамдарда азаматтың құқықтары мен еркіндігін қорғалуы мызғымас қағида. Бұл тек дамыған азаматтық қоғамдарға ғана тән сипат. Адамдардың қоғамы занда белгіленген дәрежеде қорғалуы тиіс. Бұл жерде елдің, мемлекеттің қауіпсіздігіне келген кезде ғана азаматтардың құқықтары шектеледі [9].

Жаңа заманда өмір сүруге бейімделіп жатқан Қазақ елі сияқты мемлекеттер үшін алдамшы демократиялық қағидаларды желеу етіп, ішкі тұрақтылықты шайқалтуға бағытталған пиғылдарға заңдық негізде тойтарыс берілуі тиіс. Қазақ ұлты үшін жаңа дәуірдегі басты мақсат – мемлекетімізді, егемендігімізді, жерімізді сақтау. Бүгінгі тәуелсіздігіміз бізге қан төгусіз, оңай келді деген пікірдің алдамшы екені түсінікті. Осындай жерімізді сақтау жолында, тәуелсіздік жолында ата-бабаларымыз мыңдаған жылдар бойы күресті, елі үшін жандарын құрбандық етті.

Әлемдегі болып жатқан саяси жанжалдарды әскери күшпен шешу үрдісі болашақта үдей түсуі әбден мүмкін. Өйткені, Батыс пен Шығыста діндер мен рухани құндылықтар арасында терен қайшылықтар бар, әзірше, екі жақтың да бірін-бірі түсінуге деген ынтасы төмен. Сондықтан да, ХХІ-ғасыр өркениеттердің қақтығысы өршітін ғасыр болады деген тұжырымдардың дұрыс болуы да мүмкін.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Sherry Turkle. Life on the screen: Identity in the age of Internet. First Touchstone edition. N.Y. , 2007.
2. Боров В.Ю. Средства массовой информации: идеологические и культурно-коммуникативные аспекты. М.: АН СССР, Философское общество. Московское отделение. – 1994.
3. Лиллекер Д. Дж. Политическая коммуникация. Ключевые концепты. Минск., 2012.
4. Политические коммуникации // Под ред. А.И. Соловьева. М.: Аспект Пресс, 2004.
5. Рейман Л.Д. Информационное общество и роль телекоммуникаций в его становлении // Вопросы философии. Материалы научно-практической конференции. М., – 2001.
6. Dahl R.A. Democracy and Its Critics. New Haven: Yale University Press, 2012.
7. Barber V. Three Scenarios for the Future of Technology and Strong Democracy // Political Science Quarterly, Winter 2001-2002. Vol. 113. № 4
8. Андреев С.С. Информационная культура: уровень содержательности духовных ценностей // Социально-политический журнал. 1996. – № 6.
9. Қазақстан Республикасында ақпараттық теңсіздікті төмендетудің 2007-2009 жылдарға арналған бағдарламасы / <http://adilet.zan.kz>

МӘДЕНИЕТ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РӘМІЗ

Құранбек Әсет Абайұлы

*І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
әлеуметтік-гуманитарлық пәндер кафедрасының қауымдастырылған профессоры,
философия ғылымдарының кандидаты, Талдықорған қ*

Мұсабаева Алия Нурланбекқызы

*І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
Шетел тілдері және аударма ісі кафедрасының оқытушысы, Талдықорған қ*

Түйін: Мақалада рәміздің мәдени құбылыс ретіндегі рөлі мен мағынасы, сонымен қатар этностың мәдени кеңістікте қалыптасуындағы танымдық және жасампаздық мүмкіндіктері қарастырылады.

Резюме: В статье рассматривается значение и роль символа как культурного феномена, а также раскрывается его познавательные и созидательные возможности в формировании культурного пространства этноса.

Summary: The symbol and the function of the meaning of culture and its place, mutual relations and their specialities will be defined in this statement. Also the cultural phenomenon of social symbol will be defined.

Әдетте, мәдениеттің маңызды ерекшелігіне адамның абстрактілі болмысымен қатар, әлеуметтік болмысын да жатқызамыз. Мәдениеттің субъектісі жеке адам емес екені белгілі, ол барлық жекеліктердің жиынтығы, яғни, өзара бірлікте анықталатын тарихи және әлеуметтік тұтастық. Ал, құндылық пен мән-мағына категорияларын мәдениет негіздерін анықтайтын алғышарт деп айтамыз. Рәміз ұғымын кең мағынада алып қарасак, оның сан алуан мәдени шығармашылық тәсілдерін қамтитындығын көруге болады. Жалпы мәдениет тарихында кез келген объектінің өзіндік рәміздік сипаты анықталмаған болса, оның семиотикалық жүйесі толық танылмайтындығы айқын. Құндылықтар мен мағыналардың сан алуан көріністеріне назар аударсақ, рәміз мәдениеттің шынайы өмір сүруінде рәмізділіктің терең деңгейін ашып, олардың әрқайсысы қоғамдық сананың формасында философиялық, құқықтық, адамгершілік, көркемдік-эстетикалық, діни-әпсаналық, ғылыми және т.б. рәміздердің көрінісіне сәйкес келеді.

Рәміз ұғымын зерттеу барысында біз оны бірқатар салаларға бөліп қарастырамыз. Атап айтсақ, олар: мәдени-философиялық, психологиялық, тарихи, лингвистикалық бағыттар. Алдымен, рәмізді бастапқы мағынасы басқа бір мазмұнға түр беруде пайдаланатын белгі ретінде қарастыратын бірінші бағытты қарастырайық. Осыған орай, А.А. Ивиннің «барлық қоғам мен табиғат – әлемнің идеалды, теориялық рәмізі. Әрбір зат өзінің емес, басқа жеке заттың рәмізі болып саналады» деген ойын келтіруге болады. Рәміз ұғымының әлеуметтік-мәдени табиғаты философиялық зерделеуде маңызды қызмет атқарады. Рәміз өзінің әрбір деңгейінде және қандай салада болмасын, өз табиғатын ерекше кейіптермен бейнелейді. Олардың бір-бірінен айырмашылықтары болса да, жеке алғанда бір нәрсе туралы белгі беріп, өзіндік болмысын нақты және басқа қырынан көрсетуімен қатар өз мәнінде қала отырып, адамның ғұмырлық іс-әрекетінің жасырын, құпия мәнге толы іргелі құндылықтарын, мұраттары мен идеяларын бейнелі түрде жүзеге асырады.

Негізінен алғанда, рәміздік мәнге ие сөздердің табиғаты ерекше болып келеді. Бұл ерекшелік, яғни рәміз-сөздердің танымдық, ұлттық-мәдени мағыналары сол тілде сөйлейтін халықтың дүниені тануы мен құбылыстарға баға беруімен, әлемнің тілдік бейнесімен тығыз байланысты. Әр халықтың әдет-ғұрпын, салт-санасын, дүниетанымы мен рухани тәжірибесін, тарихы мен мәдениетін һәм әлеуметтік, саяси, қоғамдық тіршілігінің факторларын ескеріп, назарға ала отырып, сол халыққа тиесілі рәміздердің табиғатын ашуға болады. Адамзат тіршілігі барысындағы мәдениеттің қызметі мен дамуына себепші болатын маңызды құндылықтар мен мән-мағыналар, идеялар мен мұраттар рәміздер арқылы көрініс тауып, рәміз мәдениеттің терең рухани қабатын өз бойынан өткізіп, таңбалық-тілдік көріністің барлық жиынтығының орталық анықтауыш құрылымы болып қалыптасады. Олай болса, рәміздің мәдениет аясындағы қызметі ғалам мен адамды тануға себепші болатын, әлем бейнесін өзгертуге қабілетті адамның ойлау жүйесін бейнелейді. Мәдениет пен рәмізге қатысты А.Я. Гуревич «мәдениеттің әмбебапты категориялары өзінің жаратылысында барлық құбылысты қамтиды. Бұл, сонымен қатар, адам санасын анықтайтын категориялар. Біз мұнда кеңістік пен уақыт, өзгеріс пен себептілік, тағдыр, сан, түйсіктің жоғары сезімге қатынасы, жалқылық мен жалпылыққа қатысы секілді шындықтың ұғымы мен формасын қабылдауы туралы айтып отырмыз» – дей келе категорияларды мәдениеттің маңызды семантикалық «инвентарь» бөлігін құрушы ретінде қарастырады. Мәдениеттің бұл әмбебапты категорияларын А.Я. Гуревич «ғарыштық категориялар» деп атайды. Ол мәдени рәміздерге қатысты былайша ой тұжырымдайды: «рәміз субъективті тұрғыда

емес, объективті жалпы мағыналы болып келеді. Әлемді танудың бірден-бір жолы рәміздерде және олардың терең мағынасында жатыр» [1]. Демек, біз мәдениеттің сан алуан ақпараттар жиынтығын бойына сақтайтын рәміздік жүйелерді әлеуметтік-мәдени құбылыстардағы тарихи үрдістердің мәнін ашудың «кілті», заттың субстанциялық негізі болатын танымдық категория деп айтамыз.

Рәмізді мәдениеттің семиотикасы тұрғысында сараптаған Ю.М. Лотманның пікірінше «мәдениет тарихының барлық материалды әлеуметтік кодтар жүйесі мен ауқымды ақпараттар тұрғысынан талдануы мүмкін, яғни бұл ақпараттар белгілерде бейнеленіп, оны ұжым санасына жеткізуге мүмкіндік береді» – дейді [2]. Осы тұрғыдан, рәміз әлеуметтік кодтың маңызды факторы бола отырып, әлеуметтік-мәдени мұраларды жинақтаушы, сақтаушы және жеткізуші болып табылатындығы даусыз. Яғни, Ю.М. Лотманның ой желісімен пайымдасақ «рәміз мәдениеттің жадысы» деген идеяға саяды. Рәміздерді түсінуде әр түрлі түзілістер мен қосылыстар нәтижесінде ортақ көзқарастар арнасы қалыптасуы мүмкін. Десек те, кеңістік пен уақыт аясындағы ұлттық мәдениеттерге – өзіндік идентификациясының өзегі мен ұйытқысы болатын ұлттық рәміздер тән екендігін айтуымыз қажет. Бұл рәміздер ұлттың өзіндік бет бейнесін көрсетеді, бітім-болмысын айқындайды, дүниені тануы мен дүниеге деген көзқарастар жиынтығының астарын ашып береді, мәдени ғаламының сыр-сипатын айшықтайды. Ойымызды түйіндесек, мәдениеттің рухани біртұтастық табиғаты, ішкі ділдік өзегін құрайтын бұл рәміздерсіз ұлттың өзіндік сәйкестігі, бірегейлігі анықталмайды.

Рәміздердің басты ерекшелігі – архетипті негізі мен бейнелігінде, әмбебаптылығы мен терең мағынаға толы астарлы мән-мазмұн, ұлттық мәдени сипатында көрінеді. Көптеген зерттеушілер рәміздердің көпмағыналылығын, сан алуан мазмұннан тұратындығын тілге тиек етеді. Біздің пікіріміз бойынша, рәміздің көпмағына беруі – қандай да бір халықтың, болмаса сол мәдениет кеңістігі аясындағы зерттеушінің жасампаздығының нәтижесі болып табылады. Демек, кез келген рәмізге белгілі бір мәдениетте қабылданған және қолданылатын мағына тән, ал оның келесі бір мәні тек арнайы бір кеңмәтінде ғана ерекше мазмұнға ие болады.

Рәміздің басты белгілерінің ішінде архетиптілік (гректің *arche* – алғашқы және *typos* – бейнелер; алғашқы бейнелер, түрлер») мәдениетте маңызды орын алады. Рәміздерде ұдайы архаикалық мән болады. Әрбір мәдениет архаиканың қызметін атқаратын мәтіндер қабатын қажет етеді. Онда белгілі бір кезеңнің әлеуметтік жағдайы, тарихи уақыты, дүниетанымы, қоғам мен мәдениетінің даму деңгейі сипатталып келуі мүмкін. Алдында біз ерекше мазмұнды, кең көлемді мәтіндерді қысқа да нұсқа түрде сақтап жеткізу рәмізге ғана тән деп айтқан болатынбыз. Демек, рәміздің осы бір маңызды қасиеті оның ұлттық сипатын танытады. Дегенмен жаңа рәміздер қазіргі уақытта да түзіледі, өйткені адамзат дамуының өзі рәміздік сананың тереңде жатқан құрылымдарымен, ежелгі кескіндерімен, архетиптермен байланысты болып, кейбірі трансформацияға ұшырауы мүмкін. Жаңа кезең жаңа рәміздерді, жаңаша ойлауды өмірге алып келетіндігі айқын мәселе. Бұл адамзат әлемінің даму заңдылығы. Бірақ, сонымен бірге Лотманның сөзімен келтірсек, рәміз мәдениеттің белгілі синхронды кесіндісіне тиесілі емес, ол әрқашан да мәдениет қабаттарын тігінен бойлап жатады. Рәміздің тарихилығы да, мәдениет жадысы болуы да осыдан көрініс табады. Осы орайда, К.Г. Юнг архетипті «өзінің негізгі құрылымын өзгертпей, кейбір тұстары ғана өзгеріске ұшырауы мүмкін таным-түсініктердің пайда болу бағыты» деп анықтайды [3].

Рәміздердің архетиптілігі көбінесе өзінің ішкі мағынасын, қасиеті мен ұлттық сипатын, яғни ұлттық мәдениеттің белгісін жоймастан, мәдениет ақпараттарын жинақтап, нақтылап, ертеңгі күнге, келешекке жеткізуімен, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отыруымен айқындалады. Ол тұтас ұлттың дүниетанымынан хабар беретін ғаламның тылсым-тілдік бейнесі, күрделі әрі әмбебапты категория. Сонымен, рәміздің табиғи тамыры тереңге кеткен, ықылым заманғы аңыз-әпсаналарымыз бен сан ғасырлық тарихымызға ұласар мәдени ықшамдалған мәтін бола алатындығы дау тудырмайды.

Бұл ретте А. Голан ежелгі рәміздердің негізгі мағынасын анықтау алғашқы бейнелерді түсінуге жол ашады деп анықтап, «культтік рәміз – мәдениеттің тұрақты элементі..., рәміздер кейбір өзгерістерге ғана ұшырап, ал кейде ешбір өзгерместен ғасырлар бойы сақталады. Рәмізде халықтың рухани мәдениетінің терең қатпарлары көрініс тапқан» – деп сипаттайды.

Рәміз мәдениеттің өзегі ретінде жалпылықтың, мағына, құбылыс идеясының жиынтығы болып бейнеленеді. Белгілі нәрселерді сипаттай отырып, рәміз басқа құбылыстарды меңзейді. Мұндай кеңмәтінде ол сакралдылықты бейнелейді. Сакралды рәміздердің түпнегізінде діннің тұрғандығы дау тудырмас қағида болып тұр. Негізгі діни рәміз, архаикалық немесе қазіргі кездегі образ, ым-ишара, құрбан болған объект, қасиетті салт-жоралар адамзат өмірінде күні бүгінге дейін өз маңыздылығын жойған жоқ. Мұндай рәмізге адамзаттың сан ғасырлық тәжірибесі шоғырланғандығы еске түседі.

Э. Кассирер рәміздік формалардың қалыптасуының мифтік стадиясының маңыздылығын көрсете келе: «миф – шәлкестік пен жағдайлардың өнімі емес. Онда форма қалыптастырудың барлық айрықша көріністерінде пайда болатын өз алдына жеке іргелі заңдары әрекет етеді. Көркем шығармашылық саласында бұл анығырақ байқалады, сезімділіктің эстетикалық формасын қабылдау біздің өзіміздің форманың негізгі элементтерін жасауымыздың нәтижесінде ғана мүмкін болып отыр» – деп жазады [4]. Архаикалық қоғамда ұжымдық тәжірибенің мәліметін сақтап қалуда қатынастың жалғыз тәсілі салт-жоралар мен сөз, миф болды. Отандық зерттеуші-ғалым Серікбол Қондыбайдың пікірінше «біз мынау жалған дүниені тек рәміздер арқылы ғана кескіндей аламыз, өйткені шексіз ғаламның кескінін де, мөлшерін де, оның қандай материалдан және қандай жолмен пайда болғанын да, Жаратушы иенің оны қалай жасағанын да шын мәнінде көре, біле, тани алмаймыз. Сондықтан осылардың барлығын да пенделерге түсіндірудің ең қарапайым да универсал жолы рәміз арқылы кескіндеу болмақ. Мифология дегеніміз де – рәміздер» – деп түйіндейді [5]. Салт-жораларда, әдет-ғұрып, рәсімдерде қоғам өмірінің, адам ғұмыр-тіршілігінің барлық негізгі сәттері бейнеленеді. Осыған қатысты біз рәміздерді мәдени құбылыстардың кілті, рухани және материалдық мәдениеттің қалыптасуына қатысатын, мәдени ескерткіштерді өз бойына сақтайтын күш деп айтамыз. Ал рәміздердің мұндағы басты ерекшелігіне келетін болсақ – рәміздік белгілер өздерінің алғашқы мәдени коннотациясын сақтай отырып, өз аясында мәдениеттің қазіргі кезге дейін жалғасуын қамтамасыз етеді. Бұл жерде біз мыңдаған жылдық тарихы бар, дүниеге деген көзқарасы мен өмір сүру салты бейнеленген жазба ескерткіштерді айтуымызға болады. Жазба мәдениет үлгілеріндегі мәтіндер рәміздерге арқа сүйейді. Түркі космогониясындағы әлемнің үш сатыдан тұратын үлгісі – дүниетанымның эмбебап рәміздік белгісі. Жоғарыдағы көк аспан мен жер асты әлеміне қатысты байырғы космогендік концепция – барлық халықтарға ортақ дүниетанымдық құбылыс.

Ұлттың рухани байлығының көрінісі материалдық және рухани мәдениеттің туындылары екені даусыз. Сонда, рәміз тілі мәдени-әлеуметтік харекеттердің объективті және субъективті факторларымен қоса ұлттық сана-сезімді анықтайтын үрдіс болып саналады. «Құрылымдық антропология» еңбегінде мәдениетті түсінудің екі маңызды, әрі шартты бағытын бөліп көрсеткен философ антрополог К. Леви-Стросс мәдениет дегеніміз ең алдымен, тіл, өнер, ғылым, дін, дәстүр, неке қағидалары, салт секілді ұлт тудырған тұрақты рәміздер жүйесі. Ал, адамның белгілі бір мәдениетке қатынасы осы рәміздерге деген қатынасымен анықталады дейді. Оның тұжырымдауынша, символизм мен мәдениет бірмағыналы ұғымдар. Олар тікелей тәжірибеде емес, «трансценденттік», яғни, рәміздік қатынаста құрылу қажет. Ғалым пікірінше, әлеуметтік-мәдени әлем, ең алдымен, рәміздер әлемі. Әрбір мәдениет – рәміздік жүйелердің жиынтығы болып табылады. Мұндай рәміздік жүйелер қоғамда өлшеусіз деңгейде болып, дамудың түрлі жағдайында сипатталады. Мәдени-әлеуметтік рәміздер жалпы семиотикалық тұрғыда адам мен әлем арасындағы қарым-қатынас тұрғысынан түсіндірілсе, архетиптік сипаттағы мәдени рәміздер өз бойларына қашанда құпиялықты жасырады. Оның астарында кодтық-мағыналық негізге сүйенген мәдени-этикалық дәстүр сақталады.

Ю.М. Лотманның анықтамасына және жүгінсек рәміз ешқашан белгілі бір мәдениет кезеңіне тән емес, ол әрқашан бұл өткелден өтіп, өткеннен келешекке сапар шегеді, басқаша айтсақ, рәміз мәдениеттің тұрақты элементі. Ғалым рәмізді мәдениетке тән қалыпты құбылыс деп таниды. Сонымен, мәдени рәміздер ұлттық дүниетанымды бейнелеп, тілімізде вербальданған қалыпта қолданыс табады.

Рәміздік ұғым кең мағынада белгілі бір мазмұнды басқаша таңбалық формада бейнелеу деп түсініледі. Бұл орайда ол кодтау үдерісімен сәйкес келеді. Ал, тар мағынасындағы рәміздік мән дегеніміз жалпыланған мәнді, дерексіз мазмұнды көрнекті модель, сезімдік бейне арқылы беру. Сөйтіп, ол негізінен танымның «ішкі тектерін» яғни, жасампаздық жақтарын сипаттайды. Ағылшын этнографы В. Тэрнер рәміздің теориялық мәселелеріне байланысты келелі тұжырымдар жасай отырып, былай дейді: «Мәдениет өз аясында рәміздік негізді бейнелейді және рәміздің бір-бірімен астасуы тек қана табиғи орта туралы хабар бермей, сонымен бірге этникалық, эстетикалық ұғым-түсінік, тәрбие жайында бай мәлімет берерліктей қойма, мол ақпараттар қазынасы» [6]. Рәміздер мен таңбалардың көмегімен мәдениеттің салт-дәстүрлік кеңістігі қалыптасады. Әдет-ғұрып пен миф алғашқы функционалдық және дискурсивті формалардың рәміздік құрылымы болып табылады. В. Тэрнер салт-дәстүрді халықтардың жалпы рәміздік құндылықтары мен өмірлік өлшемдері деп санайды.

Сонымен қатар, «абстрактілік-рәміздік концептер – адам санасындағы негізгі ұғымдардың таңбалық көрінісі. Оны белгілі бір «идея деп те тануға болады... Сөздердің белгілі бір таңбаға негізделуінің тамыры, тілде бар әр таңбаның болмыстық, сандық, кеңістіктік, мезгілдік, сапалық т.б.

сипаттардың белгіленуінен байқалады. Тілдегі абстрактілік-рәміздік концептер туралы болжам аталған категориялардан басқа – қарама-қарсылық, ұқсастық, теңеу, жалпылау т.б санадағы психикалық құбылыстармен байланысы бар. Сөздердің табиғатын дұрыс тану тіліміздің болмысы мен тарихын бағамдауға да ғылыми-әдістемелік негіз бола алады. Осы тұрғыда, рәміздің объективті сипаты адам өмірінің мәнінің – идея, сөз бен заттық көріністің қосылуында айқындалатындығын айтсақ болады. Адам кеңістігінің тылсым сыры мен парасатты ғалам ретінде ашылуының бастапқы негізі сөзде, есімде паш етіліп, дүниеге, затқа ат қоюда көрінеді.

Рәміз туралы қазіргі заманғы зерттеулер Э. Кассирер, А. Лосев, Ю. Лотман, С. Лангер, М. Мамардашвили мен А. Пятигорский еңбектерінде негізделген. Бұл зерттеулер бойынша рухани саладағы рәміздер адам қызметінің объектісі мен оның қажетті алғышарты болып есептеледі. Адам іс-әрекет нәтижесінде рәміздік тұрғыда өз санасына ықпал етеді, рәміздердің негізінде жеке қызметін мақсатқа бағыттайды. Егер физикалық заттар адамның қоршаған болмысына тікелей қажеттілігін көрсетсе, рәміздер бұл қажеттіліктерді іске асырудың шешімін табуын оңайлатады. Мұнда, рәміздер мәдениет әлемінің аясында жүзеге асып, адам санасының дүниені қабылдауындағы қарым-қатынасы мен іс-әрекет тәжірибесінде бекітілген ішкі мәдени бірлікте дамиды. Мәдениеттің ең басты жетістігі адамды тұлға ретінде қалыптастыруында көрінеді. Ал, мәдениеттің субъектісі ретінде адам өзінің қызметінде рухани және өнегелік құндылықтарға сүйенеді. Танымал философ В.С. Библердің пікірі бойынша адам мәдениетте Тәңірі іспеттес, сондай-ақ, ол жеке болмысында дыбысқа, сөзге, пластикалық-көркем бейнелерге, рәміздерге назар аударады. Мәдениет құндылықтар жүйесінен құралса, ал, адамзат өз кезегінде өзінің жасампаз қызметінің үрдісінде рәміздік көріністерді қамтиды. Ол адамның жеке және әлеуметтік тәртібін реттеп, танымдық, практикалық және өзіндік міндеттердің жүзеге асырылуына негіз болады. В.С. Библер рәміздердің рационалды, эмоционалды және психикалық қозғаушы құрамдас бөліктері болатындығын айтады. Әрбір мәдениетте рәміздер жүйесі мен тілдің өзара қатынасының орны бар дей келе, «мәдениет ұрпақтың тарихи байланысын қамтамасыз ете отырып, ұлттық мәдениеттің жалғауының кепілі болады. Мәдениет – бір уақыт өлшеміндегі болмыстың формасы мен сан алуан уақыттың өткен, бүгінгі және болашақ мәдениеттегі адамдардың қарым-қатынасы» – деп жазады [7].

Мәдениеттің даму үрдісінде рәміздер өнер шығармашылығының орнын басып, таңбалық-рәміздік жүйе болып қалыптасады. Рәміздер әрбір мәдениет дәстүрімен тығыз байланысты, өйткені, әрбір мәдениет өзіндік рәміздер жүйесінен тұрады. Рәміз мәдениеттің өзекті қозғаушы бастамасы, қоғамның мақсат-мұраты мен болашағының әлеуметтік қажетті үлгісі. Адамзаттың мәңгілік сауалдары, рухани құндылықтары мен қазіргі әлеуметтік болмыстың маңызды аспектілері өзінің күрделі қарама-қайшылығымен рәмізде мұрат ұғымымен түсіндіріледі. Соның нәтижесінде рәміз барлық «жалқылық пен жалпылықтың» түйіні, әлеуметтік-рухани талдаудың негізі болып, шексіз мағыналық мүмкіндіктер ретінде жүзеге асады. Рәміздерден бас тарту не болмаса оларды жоққа шығару мәдениетті, әлеумет пен болмысты жоққа шығарумен тең. Ойымызды жинақтай келе, рәміз адам санасының қоршаған ортаны, заттарды қабылдау барысында рәміздік формаларға көшірілген рәміздік әлемін, яғни идеалды және заттық әлемін, ұғым мен сезімді, мүмкіндік пен шындықты жанамалап бейнелейді деп тұжырымдаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Гуревич А.Я. *Категории средневековой культуры*. – М.: Искусство, 1972. – 363 с.
2. Лотман Ю.М. *К проблеме типологии культуры // Труды по знаковым системам*. – Тарту: Тартуский университет, 1978. – 166 с.
3. Юнг К.Г. *Архетип и символ*. – М.: Ренессанс, 1991. – 297 с.
4. Кассирер Э. *Символикалық формалардың философиясы (Аударған Самат Ибраим) // Әлемдік философиялық мұра: 20 т.* – Алматы: Жазушы, 2008. – Т. 17: *XX ғасырдың мәдениет философиясы*. – 305-342 бб.
5. Қондыбай С. *Арғықазақ мифологиясы*. – Алматы: Дайк-Пресс, 2004. – Бірінші кітап. – 512 б.
6. Тэрнер В. *Символ и ритуал*. – М.: Наука, 1983. – 277 с.
7. Библер В.С. *От наукоучения к логике культуры*. – М.: 1998. – 288 с.

БАЙЫРҒЫ ТҮРІКТЕРДІҢ ӘЛЕМ СУРЕТТЕМЕСІНДЕГІ САНДЫҚ РӘМІЗДЕРДІҢ СЕМАНТИКАЛЫҚ МӘНІ

Рыскиева Айымжан Әбуқызы

*I. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Шетел тілдері және
аударма ісі кафедрасының меңгерушісі, философия ғылымдарының кандидаты.
Талдықорған қ.*

Сейтимбетова Салтанат Дурмекбаевна

*I. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті, Шетел тілдері және аударма ісі
кафедрасының оқытушысы. Талдықорған қ.*

Түйін: Рәміздер қоғамның тарихи-танымдық, рухани-ақпараттық кеңістігін қалыптастырады. Ол мәдени құндылықтар мен мән-мағыналардың шоғырланған маңызды көрінісінің формасы болып табыла отырып, мәдениет құралдарының, қызметтерінің рухани мүмкіндіктерін жүзеге асырады. Аталған мақалада байырғы түріктердің дәстүрлі әлем суреттемесіндегі сандық рәміздердің семантикалық негіздері зерделенді. Түріктер дүние мен адам болмысын танып білу барысында, кеңістікті құру мен ұйымдастыруда сандық рәміздерге де жіті назар салып, айрықша мән берген. Тұлғаның даму жолында, өмірлік ұстанымдарында әлемнің даму заңдылығымен үйлесімділік тапқан сандық өлшемдерді байыптап, өзіндік рухани тәжірибелер үрдісін қалыптастырған. Мәдениет философиясы тұрғысынан ежелгі түркілердің рухани әлемінің рәміздік көріністерінің мәні мен табиғаты ашылды, түркі дүниетанымына тән этикалық негіздер зерделенді.

Түйін сөз: мәдениет, түрік мәдениеті, дәстүрлі әлем суреттемесі, рәміз, сандық рәміз.

Резюме: Символы формируют историко-познавательное и духовно-информационное пространство общества. Являясь концентрированным выражением культурных ценностей, смыслов и значений символы способствуют воплощению в действительность духовного потенциала культурных посылов. В данной статье анализируется семантическая основа числовой символики в традиционной картине мира древних тюрков. Число знаменует божественный порядок, является магическим ключом к пониманию космической гармонии. Как и другие народы, древние тюрки придавали цифрам сакральную силу. С позиции философии культуры проанализирован суцность и природа символических выражений тюркского духовного мира и свойственные древним тюркам этические начала.

Ключевые слова: культура, тюркская культура, традиционная картина мира, символ, числовая символика.

Summary: The symbols form historical cognitive and ecclesiastical informational space of society. Being concentrated expression of cultural values, senses and meaning symbols assist the embodiment into reality of ecclesiastical potential of cultural parcels. Semantic basis of numerical symbolic of ancient Turks is analyzed in this article. As the other nations the ancient Turks paid more attention to the numbers to understand their places in the world. The essence and the nature of symbolic express of Turkic ecclesiastical world and ethnic basis of Turkic philosophy have been analyzed with the position of philosophy.

Key words: culture, Turkic culture, the traditional picture of the world, a symbol, numerical symbols.

БАЙЫРҒЫ ТҮРІКТЕРДІҢ ӘЛЕМ СУРЕТТЕМЕСІНДЕГІ САНДЫҚ РӘМІЗДЕРДІҢ СЕМАНТИКАЛЫҚ МӘНІ

Байырғы түріктердің дүниетанымдық принциптері мәдени архетиптік формада, түрік халқының рухани қазыналарында сақталды. Дүниетаным болмыс саласында, соның ішінде адам болмысының бейнесі ретінде білімнің, құндылықтың мән-мағыналар мен мақсат-мұраттардың квинтэссенциясы екені белгілі. Жалпы дүниетаным туралы ой толғағанда, ең алдымен, халықтың (тұлға) рухы, өмірге көзқарасы, яғни оның болмысы мен тағдыр-тарихы қайырымдылық пен зұлымдық, әділеттілік пен әділетсіздік өлшемінде баға беру көрініс табады. Мұндағы айтпақ ойымыз байырғы түрік халықтарының рухы хақында болмақ. Жалпы дүниетанымның қалыптасуына әр түрлі факторлар, яғни халықтардың өмір сүру ортасы, шаруашылық түрі, мәдени сұхбатта болуы әсер етеді. Байырғы түріктердің көшпелі өмір салты өзіндік дүниетанымдық ерекшеліктерімен анықталады.

Дәстүрлі түркілік дүниетаным – ұлттық болмысымыздың ілкі бастауы, алғы негізі. Қазақ халқының тарихи тамыры, мәдениетінің қайнарлары да осы түркілік дүниетанымда көрінеді. Өзіміздің түпнегізімізді тануымыз, түбі бір түрік тектес халықтардың ортақ бірлікке ұйып, ынтымақтасуының да алғышарттары осынау ұлы мұрамыз – түркілік танымды байыптауымыз бен бағамдауымызда, көкірек көзімізге туюімізден басталады. Түрік мәдениеті, түрік өркениеті – бұл ұлттық болмысымыздың зерттеу мен қарастыруға тиіс аршылмай жатқан қабаты. Бұл үшін ең алдымен негізін – категориалдық аппараты мен зерттеу әдіснамасын қалыптастыру керек.

Өйткені, «дәстүрлі түркілік дүниетаным – ойлау мен тіл, мәдениет пен дүниетаным арасындағы өзара үндестік заңдылықтарын реттейтін ұлттық-мәдениеттік дүниетанымның алғашқы тарихи типі. Исламнан бұрынғы тарихи, мәдениеттік қабаттардағы тілдік, ділдік және ойлау құндылықтарының жиынтық болмысы» [1]. Дәстүрлі дүниетанымның сипаты сол ұлттың аңыздары мен әпсаналарында, фольклорында, өнер, әуез, поэзиясында, дәстүрлерінде болады. Рухани кеңістіктің өзіндік болмысын да айқындайтын осы белгілер, таңбалар, рәміздер. Шынтуайттап келгенде, кеңістік пен уақыт аясындағы дәстүрлі мәдениет ұлттық бітім-болмыстағы кеңістік пен уақыттың өзіне тән дәстүрлі өлшемдерін қалыптастырады.

Ал символдық ойлаудың ерекшеліктерінің бірі – нақты ұғымдарға қарағанда құбылыстарға көп жүк артатындығы. Бұл онсыз да құпиясы мол әлемді сырға бөктіретін ерекшелігі жағынан мистикалық натурфилософиялық немесе пантеистік дүниетанымның қалыптасуына алып келеді. Бұл – көшпелі қоғам адамының табиғатпен үздіксіз үндестікте, жоғарыдағы кеңістіктер мен уақыттар ішінде өтіп жатқан тіршілігін, өмір сүру, өлім құбылыстарын мәнге, рухани мазмұнға айналдыратын рухани-дүниетанымдық процесс» [2].

Түркілік дүниетанымға берік дәстүршілдік пен мыңдаған жылдар бойы қалыптасып, ғұрыпқа айналған рәміздік сипат тән екенін қуаттай келе, бұл екеуінің – ғұмыр-тіршілікте адамшылықпен өмір сүру асқақ мұратына негізделген түркілік дүниетанымның басты этикалық бағыт-бағдарын анықтайтынын атап көрсетуімізге болады.

Ғалымдарымыз дәстүрлі түркілік мәдениеттің рәміздік жүйесінің басты рәміздік ұғымдары ретінде келесілерді атайды, олар: «дүние суреттемелеріне қатысты көшпелі рәміздерге «үштік әлем» (аспан, жер-су, жер асты), «әлемдік ағаш», «ата жұрт», «аспан таулары», «соңғы теңіз», «киелі от», «тамыр», «аспан шырақтары», «жеті қат жер», «жеті қат көк», «алты тарап кеңістік», «жеті тарап кеңістік», «сегіз тарап кеңістік», «мүшел», «уақыт ырғақтары», «жыл қайтару» және т.б. жатады» [3]. Осы рәміздер арқылы біз түріктердің табиғатты, жаратылысты, тіршілік заңдылықтарын терең танып білгенін аңғарамыз.

Байырғы жазба ескерткіштердің мәнін аша түсетін сипаттарды атағанда біз олардың түрік өркениетінің белгілері екенін аңғарамыз. Бұл рәміздік концептілер түрік дүниетанымның рәміздік ғаламынан мол ақпарат береді, түрік өркениетінің рухани төл қазынасымен табыстырады. Жоғарыда аталғандардан тіршілік ерекшеліктері мен табиғат құпияларына, аттары айтып тұрғандай әлем қозғалысы мен дамуына байланысты рәміздік түсініктерді жиі кездестіреміз. Бір сөзбен айтқанда қоршаған ортаға, халықтың өзіне тән өмір салтына байланысты рәміздердің қалыптасқанын байқаймыз.

Рәміздердің сан алуан ілкі негіздері мен кескіндері мифтік дәуірлерде өмірге келді. «Мифтік заман, мифтік таным мифологиялық ойлау жүйесін қалыптастырды. Мифологиялық ойлау, көркемдік таным аясында белгілі бір танымдық ұғымдар, белгілер мен нышандар, тотемдер мен есім сөздер, заттар, тұтас ұғымдар, көркемдік рәміздер пайда болып, санада қалып қойды. Сөйтіп, біртіндеп мифтік кезең оқшауланып шықты. Мифтік категориялар сарапталды. Өркениетті үрдістің бір байламы осында жатыр. Антикалық дүние табиғатымен ұштасатын жаратылысы дара түркі мифологиясы және оның кейінгі ұлттық мәдениетімізде түрленуі ұлттық танымымыздың өзіндік ерекшелігін даралай түседі» [4].

Сонымен, байырғы түркілік дүниетанымның рәміздік кеңістігінің мазмұнын айшықтап тұрған рәміздерді қарастырайық. Түріктер дүние мен адам болмысын танып білу барысында, кеңістікті құру мен ұйымдастыруда сандық рәміздерге де жіті назар салып, айрықша мән берген. Тұлғаның даму жолында, өмірлік ұстанымдарында әлемнің даму заңдылығымен үйлесімділік тапқан сандық өлшемдерді байыптап, өзіндік рухани тәжірибелер үрдісін қалыптастырған. «Адам баласының дүниені тануы, яғни шынайы болмысты түсінуі сезім мүшелері арқылы хисабтық қағидалар бойынша іске асады. Жаратушы Ұлы күш белгілі бір тәртіппен ретті етіп әлемді жаратыпты. Сол реттілік, хисабтық заңдылық аспан әлемін жер бетімен, оның ішінде нығмет жаратылған адам баласымен байланыстырады. Бұл байланыстың айқын көрінетіндері де немесе сырт көзге бірден байқалмайтындары да бар» [5].

Белгілі философтар Әбдімәлік Нысанбаев пен Нығмет Аюпов Тәңіршілдіктің натурфилософиясында байырғы түріктердің нумерологиялық ілімінің де көрініс тапқанын айта отырып, сандарға рәміздік сипат берудің астарында әлемнің сырын ұғынудың ерекше түсінігі жатқанын көрсетеді. Байырғы түріктер 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 12, 30, 33, 40, 60, 99, 100, 180, 360 секілді әртүрлі сандарға рәміздік мән берген. «Мысалы:

- 1 – «Мен», «Тәңірі, «Бастама»;
- 2 – дүниені түсінудегі дуализм, «көк атам – жер анам», «бір жақсыға – бір жаман»;
- 3 – әлемнің бірлігі мен тұтастығы;
- 4 – «төрт бұлың» – «төрт бұрыш», әлемді горизонталды бөлу;
- 5 – «бес күндік дүние» – (адам өмірінің өткіншілігі мен жалғандығы, барлығының да о дүниеге қайтатындығын меңзеу);
- 7 – қасиетті сан, үйлесімділік;
- 9 – бірлік;
- 12 – бір мүшелдік цикл;
- 30 – келісім, («отыз оғлан»);

- 33 – шексіз қайталанатын әлем;
- 40 – трансцендентальдылық, өзге бастаманың басталу шегі;
- 60 – мүшел циклі;
- 77 – шексіздік;
- 99 – әлем шексіздігінің мәні;
- 180 – цикл, үлкен мүшел;
- 360 – мәңгілік» [6].

Бұл сандар түркілік жазба ескерткіштерде көрініс тапқандығын көреміз, мысалы: $\Upsilon \Gamma \diamond$ – бір, $\Gamma \Gamma$ – екі, $\Upsilon \Upsilon \Upsilon$ – үш, $\Upsilon \Upsilon \Upsilon \Upsilon$ – төрт, $\Upsilon \Gamma \diamond$ – бес, $\Upsilon \wedge \Upsilon$ – алты, $\Gamma \Upsilon \Gamma$ – жеті, $\Upsilon \Gamma \triangleright \Upsilon$ – сегіз, $\Upsilon \triangleright \downarrow \diamond$ – тоғыз, $\triangleright \triangleright$ – он, $\Upsilon \triangleright \Upsilon \diamond$ – жиырма, $\Upsilon \diamond \triangleright$ – отыз, $\Upsilon \Upsilon \Gamma \diamond$ – қырық, $\wedge \triangleright \wedge \downarrow$ – алпыс, $\Upsilon \triangleright \Upsilon \Gamma$ – жетпіс, $\Upsilon \Upsilon \Gamma$ – жүз, $\Upsilon \Gamma \diamond$ – мың, $\Upsilon \wedge \Upsilon \Upsilon$ – түмен.

Орхон жазбаларында оқиғалардың болған жылы, айы, күні, адамның жас мөлшері, ел басқарған уақыты, әскер санына байланысты сандық деректер молынан қолданылған. Бұл аспектінің де халықтың сана-сезімінің деңгейі туралы мәлімет беретіндігін ескергендігіміз жөн. Бұл туралы Эрнст Кассирер «уақыт пен кеңістік ұғымдары сияқты сандар түсінігі де математикалық түсінікке айналғанға дейін мифологиялық түсінік ретінде қалыптасқан. Өлшем бірліктеріне айналардан әлдеқайда ертеректе олар «киелі сан» ретінде табынушылық нысаны болды. Және сол табынушылықтың іздері әлі де математиканың алғашқы ғылыми қадамдарынан көрініс табады. Осылайша, олар абстрактілі түрде жекелік, көпшілік, ортақтық, бірізділік сияқты түсініктердің қатынасын көрсетумен қатар, әлемнің мифологиялық және ғылыми түсініктерін береді» [7] – деп тұжырымдайды.

Көптеген жағдайда қоғамның жүйелі құрылымы терең астарлы философиялық ойдан тұратын сандық рәміздер универсумымен анықталады. Соның ішінде жиі қолданыс табатын сандық өлшем үштік екені белгілі. Әдетте үштік – бірліктің, тұтастықтың, бейбітшіліктің рәмізі. Зерттеушілер жалпы түрік мәдениетінің жан-дүниесінің кемелдігі мен тұтастығы, оның үштік негізге барып тірелетінінде екендігін атап көрсетеді: «Бай табиғаттың, түрлі климаттық жағдайдың негізінде «шаруашылық» (оазистік мәдениет), «бостандық» (номадтар мәдениеті) және «жайлақ» (аралас мал шаруашылық-егіншілік мәдениеті) өте бай мәдениетті қалыптастыруға мүмкіндік берді. Бұл үштік белгілі бір дәрежеде әмбебаптықтың, тұтастықтың, дербестіктің салдары ретінде түрік халықтарының дүниетанымы мен рухани мәдениетінің ашықтығының материалдық негізі болды» [8].

Түрік дүниетанымында кез келген әлем жүйесі үш бөліктен тұрады. Әлемнің үштік құрылымы туралы түріктердің барлық аңыздары мен әпсаналарында айтылады.

Осыған байланысты байырғы түріктердің космогониялық түсінігі бойынша әлем үлгісі жоғарғы, ортаңғы және төменгі әлем бірлігінен құралған. Байырғы түріктердің мұндай әлем бейнесіндегі жоғарғы әлем сакралды, трансценденттік құдайдың әлемі, Тәңірі болып саналады, ортаңғы әлем – адамдар немесе жердегі метафизикалық әлем. Төменгі әлем – метафизикалық рухтар әлемі. Мұндағы адам бейнесі үлкен ғалам ретінде көрініс табатын болса, мифологиялық әлемді құрушы ретінде ол – мөлтек ғалам. Осы іспеттес түсініктер ежелден-ақ фольклор мен аңыз-әңгімелерде, мифологиялық сарында жазылған мәтіндерде, аспан әлемі, жер асты және адам әлемдері ретінде көрініс тапқан. Мәселен, қазақтың көптеген ертегілерінің кейіпкерлерін алсақ, жер асты, жоғарғы аспан әлемдеріне барып, соңынан адам әлеміне игілікпен оралып жатады. Ғарыштың үш сатысы бір-бірімен тығыз байланысты. Әлемнің мұндай вертикальды құрылымы діни көзқараспен сабақтасып, оның кейбір жалғасы түрік халықтарының дәстүрінде сақталды. Сондай-ақ, қазақтардың дәстүрлі мәдениетіндегі кеңістік үш сатыдан тұрды. Жоғарғысы – көк аспан, яғни тәңірге табынды, ортаңғысы – адамзат тіршілік ететін әлем, төменгісі – жер асты өлім патшалығы.

Әлемнің барлық үш қабаты, демек аспан, жер, жерасты дүниелері өз кезегінде нақты және абстрактілі, рухтар әлемі болып бөлінеді. Абстрактілі аспан әлемінде Ұлы аспан рухы тәңірі жасады. Байырғы түріктердің көзқарасы бойынша олар атпен жүрген, сол себептен олар құрбандыққа ат шалған.

Нақты аспан әлемі күмбез тәрізді болып «жақын аспан» деп атады. Бұл аспанда күн, ай, жұлдыздар болды. Жаңбыр, қарлар осы қабатынан жауады деп есептеді. Адамзат үшін ортаңғы шынайы әлем танып, игеруге болатын дүние болып саналды. Байырғы түріктердің көзқарасы бойынша жерасты әлемі үш горизонтальды қабаттан тұрды. Оны «жерасты жері» деп атады. Жерасты әлемінің құдайы – Ерлік. Төменгі әлемнің негізгі рәміздік сипаттаушы түсі – қара, сары, түссіз түстер

болды. Қара түс түнмен, теріс бастамамен байланысты. Дәстүрлі түрік дүниетанымында әлем эмоционалды тұрғыда өзгеріс, қозғалыс ретінде танылды. Әлемнің негізгі қызметі – өмірдің шексіздігі, оның ұдайы жаңарып отыруы. Адам әлемнің бөлігі ретінде бір-бірімен тығыз байланыста.

Қаржаубай Сартқожаұлы түрік қағанатының ел басқару жүйесінің де үштік жүйеге негізделгенінің ұзақ тарихы барлығын бағамдайды. «Олар қағанатты тардуш (оң қанат), төлес (сол қанат) және ічрекі (орталық) деп үшке бөлген. Бұл жүйе сонау скифтерде ішоғуз, орталық, сыртоғуз (оң және сол қанат) болып үшке бөлінсе, іш-оғуз (скиф) өздері бөлек мемлекет болған кезде патша скиф (хан тұқымы), бақташы скиф, жер жыртушы (егінші) скиф деп бөлінеді. Скифтердің арғы атасы Тарғытайдан да үшеу (Липоксай, Арпоксай, Колоксай), ал аңыздағы Гераклдің үш ұлы Агафирс, Гелон, Скиф (Іч-оғуз) – тағы да үшеу. Хуннулар да осы үштік құрылымды пайдаланған. Олар да батыс, шығыс жүкилер және ханорда болып келеді» [9].

Тіршілік ету барысында салт-жоралар мен әдет-ғұрыптар өз жалғасын тапты. Белгілі ғалым Ақселеу Сейдімбек «осы орайда, қазақ арасындағы үш жүздік құрылымның атауы да осынау байырғы таным-түсініктен, көне наным-сенімнен бастау алып қалыптасқан деп білеміз. Күнге табынып, Күнді тіршілік атаулының тірегіне балап, дүние кеңістікті күн жолы бойынша бағдарлаған көшпелі бабаларымыз Күннің шығар жолындағы тайпаларды – Ұлы жүз, орта тұстағы тайпаларды – Орта жүз, батыс өңір тайпаларын – Кіші жүз деп атаған. Бұл тұрғыдан келгенде, «жүз» сөзінің мағынасы бағдар-бағытты, кеңістікті білдіреді» [10] – деп қазақ этносының үш жүздік құрылымын байырғы түркілік дүние суреттемесі мен дәстүрлі мәдениеттен бастау алатынына нұсқайды. Үштік ұғымының түркілік болмысқа тән сипат екендігін зерделеген Зира Наурызбаева «Екінші жағынан алғанда, континентальді масштабта көшпелі түрік-моңғолдары Евразияның әскери әулеті, кшатрийлер деп тұрғылауға болады. Бұл көшпелілердің мыңдаған жылдарға созылған әскери үстемдігінен, стратегиясы мен тактикасынан, қару-жарағынан ғана емес, басқа факторлардан да көрінеді. Көнетүрік әдебиетінде адам (түрік халқы) «аспан-адам-жер» үшемдік жүйесінде (триальная система) орта элемент, аспан мен жердің арасындағы дәнекер ретінде аталады. Бұл – кшатрийлік, космологиялық деңгейі. «Түрік» сөзінің этимологиясын кейбір лингвистер вертикальдік позициямен байланыстырады. Дүниенің кіндігі – аспантекті адам жайлы түсінік түрік мифологиясында кеңінен етек алған. Вертикаль позицияда тұру, өзінің нұрлы табиғатын таныту, басқа емес – осы, патшалық-әскери әулетке ғана тән» [11] – дейді.

Сондай-ақ, Орхон-Енисей жазба ескерткіштерінен байырғы түріктердің діни мифологиялық ойлау жүйесінің 7 санына да ерекше қасиетті мән бергенін көреміз. Орхон мәтіндерінде 7 санына айрықша мән берілгенінің себебін Ия Стеблева бұл санның байырғы түріктердің діни-философиялық көзқарастарындағы сакралды мәнімен байланыстырады. Тоныкөк бұл санға аса мән беріп, Құтлұғтың бастапқы әскерінің саны 700 болғанын баса айтады: «Орман-тау арасында қалғаны жиылып жеті жүз болды. Екі бөлігі атты еді. Бір бөлігі жаяу еді. Жеті жүз кісіні басқарушы ұлығы шад еді» [12].

Және де «әкем қаған он жеті сарбаз жинапты», «Жиналып жетпіс ер болды», «барлығы жеті жүз ер болды. Жеті жүз болып... Түрік төрінен айырылған халықты ата-бабам төрінше қайта жаратты, орнатты», «қырық жеті жолы [жорыққа] аттанды» – деп жазудың өне бойында тарихи оқиғаларды 7 санымен байланыстырып отырған. Байырғы түрік жазба ескерткіштерінің зерттеушісі Мырзатай Жолдасбеков осы жолдар мен Алпамыс жырындағы «Жеті жыл жаттым мен деймін, жеті мың қалпақ өлтірмей», «Жеті жылдың ішінде көрінбеді кісіге», «Енділігі жеті кез, темір үйді салдырды», «Жеті күн мен жеті түн, қолым менің бер, – деді», «Отырған орны жер болып, жеті күн ұдай түнеді», деген нысаналық сандардың мазмұндық және поэзиялық мағына емеуріні бірдей» [13] – дейді. Ал Аманқос Мектептегі «Күлтегін, Тонықұқ, Білгеқаған, Мойыншор руникалық тас бітіктеріндегі сюжет желісі реалды өткен оқиғаға негізделген деректі, сол заман шындығының сәулеленген айнасы. Сондай-ақ, бұл тас кітаптардағы арқау болған оқиғамен ауыз әдебиетіндегі «Алпамыс», «Қобыланды», «Ер Тарғын», «Ер Қосай» эпикалық жыр жауһарларымыздың егіздің сыңарындай ұқсастығы әріден жалғасқан генетикалық тектік құнары мен жауынгерлік жорық ұраны бірлігінің рәмізі» [14]. Осы мысалдан-ақ, байырғы түрік ескерткіштеріндегі дүниетаным мен қазақ мәдениетінің арасындағы сабақтастық пен рухани дәстүрінің тамырластығын көруге болады. Бұл ретте Ия Стеблеваның ежелгі жазу мен фольклордың бір-бірімен астасып жатқан байланысы және ескерткіштердегі мәтінді эпос деп айтуға болады деген тұжырымын да атап өткеніміз жөн. Иә түрік бітіктің өзіндік рәміздік кеңістігінің мазмұндық астарларының сан қырлы екендігіне көз жеткізе түсеміз. «Түркілік мәтіндерде жиі кездесетін жеті қат көк, жеті қабат жер, жеті қат әлем бейне-рәміздері қазіргі қазақ мәдениетінде архетиптік қызмет атқарады. Жеті саны қасиетті «үштік» пен «төрттік» тұтастығын білдіреді. Жеті қат дүниенің құрылымында жазық кеңістіктің төрт бағдарына («ілгері – күн шығыс», «оң жақ – күн ортасы», «кейін – күн батысы», «сол жақ – күн ортасы» – «Күлтегін» ескерткіші») вертикалды

тернарлық бағдарлар (аспан, жер, жер асты) тоғысады» [3]. Қазақы дүниетанымда жеті саны аса қасиетті һәм қастерлі. Оның мәні мен мағынасын ашып, тылсым құпиясын шешуге ұмтылмай-ақ, «жеті қат көк», «жеті ғалам», «жеті қарақшы», «жеті күн», «жеті құт», «жеті жұт», «жеті жоқ», «жеті қазына», «жеті ата», «жеті жұлдыз», «жеті кәміл пір», «жеті жетекші», «жеті жұрт», «жеті өнер», «жеті амал», «жеті жарғы», «жеті шелпек», «жетісін беру», секілді жеті санымен байланысты тағы да басқа ұғымдардың қазақ халқының дәстүрлі мәдениеті мен өмір салтында, дүниеге көзқарасында айрықша мәні мен орны бар екенін айтсақ та жеткілікті. «Қазақ эпикалық дәстүрінде көзге көрінбей келіп батырларға күш-қуат, сенім беретін әулие-пірлерді «жеті кәміл пір» деп атайды. Жеті кәміл пір Алпамыстың де жебеушісі. Жеті кәміл пірлер нақты эпостық батырды үнемі желеп-жебеп отырады, егер сол батыр өздерін ұмытып, сыйынбаған жағдайда жәрдем бермей қояды» [15].

Қазіргі кезде тарихшы және заңгер ғалымдарымыздың Тәуке хан тұсында қабылданған «Жеті жарғының» жеті негізгі ережесі бар деп қабылдап жүргендерінің негізсіз екендігін көрсеткен Ақселеу Сейдімбек «Жеті жарғы» сөзі «киелі жарғы» деген мағынада қолданылған. Қазақтың дәстүрлі таным-түсінігінде орныққан «жеті ата», «жеті жұрт», «жеті су», «жеті қат көк», «жеті қат жер», «жеті ата жау», «жеті басты дәу», «жеті безбүйрек», «жеті дария», «жеті кент», «жеті қазына», «жеті тылсым», «жеті шәріп», «жеті нан», т.б. деп келетін тұрақты тіркестер бар. Мұның бәрі де «ең киелі», «ең шегіне жеткен», «ең үлкен», «ең күшті» деген мағынада қолданылады. Демек, «жеті жарғы» сөзі сандық мағынаны емес, мәндік мағынаны білдіріп, «киелі жарғы» дегенге саяды» [10] – деп түсіндіреді. Осы ойға орайлас Серікбол Қондыбай да жеті сөзінің киелілігін, оның – ең, шек, шың басы не тұңғық түбі, меженің шегі деген мағынаны білдіретіндігімен дәйектеп, Жаратушы нұрға [16] қатысты ұғым екенін түсіндіреді.

Тоғыз санының да дәстүрлі түркілік дүниетанымдағы алатын орны айрықша. Бұл туралы Жанарбек Берістенев тоғыз санын түріктер танымындағы ең киелі сан екендігін атап көрсетіп, қазақ мәдениетінде әлі күнге дейін сақталған «тоғыз беру» дәстүрінің сақтардан келе жатқанын негіздейді. «Берелдегі патша қорымындағы ат санының он үш болуы да археологтар мен скифолог ғалымдар үшін таңқаларлық құбылыс. Он үш аттың төртеуінің мүйізді болуы патшалық рәміздік белгі. Мүйізді төрт аттың бейнеленуі әлемнің төрт бұрышына билік жүргізген мағына білдіреді. Қалған тоғызы құдайға тоғыз берудің алғашқы дерегі. Бұл сақ-түрік заманындағы тәңірлік дүниетанымдағы тоғыз беруді нақтылайтын бірден-бір куәлік. Дәлеліміз нақты болу үшін 2005 жылы күз айында, тағы да Берел қорымынан, белгілі археолог Зейнолла Самашевтің басқаруымен жүргізілген қазба жұмысы кезінде тағы да мәңгі тондық линзада жақсы сақталған он құла жылқы табылды. Бұл сан да үшке бөлінбейді. Бұл қазбадағы материал әшекейлері, ер-тұрмандары да баға жетпес дерек көздері болып табылады. Тарихшылардың айтуы бойынша, ежелгі қытай, грек, парсы жұрты бұл кезде ер-тұрман дегенді мүлде білмеген дейді. Бір жылқының екі жағына ерекшеленіп екі қалқан қойылған. Мұнда мүйізді жылқы жоқ. Археолог ғалымның пікірі бойынша бұл – қолбасшының қабірі. Ал біздің айтарымыз, он аттың бірі қолбасшының мініс аты болса, қалған тоғызы – құдайға тоғыз берудің жарқын көрінісі демекпіз» – дей келе, «алғаш Тәңірге тоғыз беру Алтай сақтарында пайда болып, бүкіл түрік жұртының дәстүрінен берік орын алған. Бұл түрік өркениетінің бастауында көшпелі сақ мәдениетінің негіз болып тұрғанын дәлелдей түспек. Тоғыз саны – саны толықтықты, кемел-тұтастықтың, ең жоғары шектің, тағзым жасауға деген ұлы сенімнің, әлемдік үйлесімнің рәмізі ретінде бағаланады» [17] – деп тұжырымдайды.

Ал, әскери жүйенің сандық сипатын белгілеуде ондық сан қолданылды. Түріктердің әскери сандық құрылымы ондық жүйеге негізделіп құрылды. Ондық жиынтықтардың санына қарай әскер жүздік, мыңдық, түмен болып топтастырылып, әскери лауазымдар да осыған қарай анықталған. Орхон жазбаларындағы «Ку-сеңүн бастаған төрт түмен /қырық мың/ қол келді. Төңкер-тауда шабуылдап жаулады. Үш түмен /отыз мың/ қолды қырдым... Екі мың едік. Екі [бөлік] қол болдық» [12] – деген жолдардан мұның нақты жазба дерегін көреміз. «Ыңғайлы болғандықтан әскерді сан жағынан ондық жүйеге бөлуді көшпелі түркі халықтары ғұн, түркі заманынан бастап, он тоғызыншы ғасырға дейін өзгертпей сақтап келді. Кенесарының әскері де сан бойынша осы әдіспен құрастырылған болатын [18].

Түріктер дүниетанымында адам ғұмырын 12 жылдық циклге бөліп, оны мүшел деп атайтынын білеміз. Он екі санының әскери және әкімшілік ел басқару ісінде өзіндік мәнге ие екендігін мына мысалдан көруге болады: «араб авторлары қимақ әміршілері қаған деп аталып, олар елін он екі бегінің көмегімен басқарады, бұл қызмет олардың балаларына мұрагерлікпен қалады деп жазады. Шыңғыс ханның да, Құбылай ханның да әскерді, елді басқаратын он екі жоғары дәрежелі нояндары болған. Әмір Темірдің де жоғары дәрежелі он екі әмірі болған» [18]. Бұл деректер де 12 санының

рәміздік қызметін аңғартады. Қозы көрпеш-Баян сұлу жырындағы «ел болар он екі ру, бірі Серкеш» деген жолдардың да жоғарыда жазылғандарға қатысы болуы мүмкін.

Қазақта «он екі мүшең сау болса, мұратыңа жетесің», деген сөз бар. Қонағын құрметтегенде мал сойып, он екі жілікке бөледі. Меймандардың дәрежесіне сай әр жіліктің өз мәні сақталына ұсынылады. Халықтың қонақ күту дәстүрінде он екі мүшенің орны ауыстырылмай, қатаң сақталады. Қазақтар ұғымында он екі саны тіршілік үйлесімнің кілті саналады.

Әдебиет:

1. Кенжетай Д. Дәстүрлі түркілік дүниетаным және оның мәні // Қазақ халқының философиялық мұрасы: 20 т. – Астана: Аударма, 2005. – Т.1: Ежелгі көшпелілер дүниетанымы. – 73 б.
2. Молдабеков Ж. Қазақтың халық философиясы // Қазақ халқының философиялық мұрасы: 20т. – Астана: Аударма, 2006. Т. 7. – 36 б.
3. Ғабитов Т., Әлімжанова Ә. Исламға дейінгі түркі халықтарының мифологиясы мен діни сенім-нанымдары // Қазақ халқының философиялық мұрасы: 20 т. – Астана: Аударма, 2005. – Т. 1: Ежелгі көшпелілер дүниетанымы. – 496 б.
4. Ғабитов Т.Х. Қазақ мәдениетінің типологиясы. – Алматы: Қазақ университеті, 2001. – 20 б.
5. Ақпанбек Ғ. Адам. Болмыс. Жан. Дүние. – Алматы: Өнер, 2003. – 61 б.
6. Нысанбаев А., Аюпов Н., Ғабитов Т.Х. Тюркская философия: десять вопросов и ответов. – Алматы, 2006, – С. 21-22.
7. Кассирер Э. Философия символических форм. В 3-х т. – М.: Университетская книга, 2001. Т. 2. – С. 76.
8. Нысанбаев А., Аюпов Н., Ғабитов Т.Х. Тюркская философия: десять вопросов и ответов. – Алматы, 2006, – С. 7.
9. Сартқожаұлы Қ. Байырғы түркілердің мемлекеттілігі және ел басқару жүйесі // Абай. – 2014. – №6. – 8-20 б.
10. Сейдімбек А. Қазақ әлемі. Этномәдени пайымдау: оқу құралы. – Алматы: Санат, 1997. – 90 б.
11. Наурызбаева З. Трайбализм, ұлттық идеология және ұлттың болашағы // <http://otuken.kz/index.php/publzira/343-2014-09-04-06-37-42>
12. Жолдасбеков М., Сартқожаұлы Қ. Орхон ескерткіштерінің толық Атласы. – Астана: Күлтегін, 2005. – 135 б.
13. Жолдасбеков М.Ж. Орхон-ескерткіштерін зерттеудің кейбір мәселелері // Байырғы түркі өркениеті: жазба ескерткіштер. – Алматы: Ғылым, 2001. – 64 б.
14. Мектеп-тегі А. Ұлттық ақпараттың тегі мен түрлері // Тіл және қоғам: альманах. – 2004. – № 2. – 48 б.
15. Әлемдік мәдениеттану ой-санасы. Он томдық. 10-том. Қазақстанның қазіргі заманғы мәдениеттану парадигмалары. – Алматы: Жазушы, 2006. – 97-265 б.
16. Қондыбай С. Арғықазақ мифологиясы. – Алматы: Дайк-Пресс, 2004. – Бірінші кітап. – 175 б.
17. Берістенов Ж.Т. Қазақтың рәміздік философиясы: монография. – Алматы, 2011. – 62-63 б.
18. Ахметжанов Қ.С. Жараған темір кигендер (батырлардың қару-жарағы, әскери өнері, салт-дәстүрлері). – Алматы: Дәуір, 1996. – 184 б.

ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНО-ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ТЕЛЕВИДЕНИЯ НА ЛИЧНОСТЬ

Есенбекова Улбосын Меирбековна

кандидат филологических наук, ассоциированный профессор
Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева

Түйін: Мақалада жаһандану жағдайында және әлеуметтік қатынастарды еуропалық тұрғыдан алғанда адамға теледидардың ұлттық-идеологиялық тәрбие және эстетикалық әсері мәселесі қарастырылады. Талдаудың негізі телевизия теориясы мен тарихы, сондай-ақ Қазақстанның телевизиялық мазмұны, XX ғасырдың екінші жартысындағы ұлттық және тарихи тақырыптардың телеарналары туралы ғылыми әдебиеттер болды. Зерттеудің қорытындысы бойынша телевизиялық өнердің осындай «жақсы» мысалдары дәстүрге айналды деген қорытындыға келді. Олар жеке құндылықтардың тарихи-танымдық жүйесін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады және қоғамның дамыған рухани мәдениетіне куәлік етеді.

Түйінді сөздер: бұқаралық ақпарат құралдары, теледидар, ұлттық дәстүрлер, идеология, мәдени құндылықтар.

Резюме: В статье рассмотрена проблема национально-идеологического воспитания и эстетического воздействия телевидения на личность в условиях процессов глобализации и европеизации общественных отношений. Основой для анализа стала научная литература по теории и истории телевидения, а также телевизионный контент Казахстана, телепередачи национальной и исторической тематики второй половины XX века. По результатам исследования был сделан вывод о том, что такие «лучшие» образцы телеискусства сами становятся традицией. Они играют огромную роль в формировании историко-познавательной системы ценностей личности и свидетельствуют о развитой духовной культуре общества.

Ключевые слова: средства массовой коммуникации, телевидение, национальные традиции, идеология, культурные ценности.

Annotation: The article considers the problem of national-ideological upbringing and aesthetic impact of television on the individuality in the context of globalization and europeanization of social relations. The basis for the analysis was the scientific literature on the theory and history of television, as well as television content of Kazakhstan, telecasts of national and historical themes of the second half of 20th century. According to the results of the study, it was concluded that such «best» examples of tele art become a tradition. They play a huge role in the formation of the historical and cognitive system of personal values and testify to the developed spiritual culture of society.

Keywords: mass media, television, national traditions, ideology, cultural values.

Практическая ценность данной статьи обусловлена слабой изученностью специфики телевидения Казахстана, неполноправным пока участием Казахстана в мировом информационном пространстве, а также необходимостью на основе лучших образцов искать новые пути подачи контента национальной тематики, чтобы заинтересовать зрителя в условиях огромной конкуренции, с одной стороны, и противостоять экономическим вызовам при создании телепродукции, с другой [1, с. 25]. Следует отметить, что телеконтент национальной и исторической тематики мы рассматриваем здесь как одно из инструментов идеологического воздействия на зрителя, донесения до него нужных установок, например, нужных государству для поддержки проводимой политики, для формирования поведения и активности, например, гражданского поведения, избирательной активности, нужных рекламодателям для влияния на потребительские приоритеты и т.п.

При анализе телеконтента, созданного в Казахстане в последние три десятилетия XX-века, мы исходили из того, что при продвижении национальных традиций нельзя пренебрегать современными технологиями, поэтому так актуальны сейчас исследования средств массовой информации как инструмента для формирования мировоззрения, идеологических установок, системы ценностей, морали и нравственности подрастающего поколения, а также политических взглядов общества и даже потребительского поведения зрителей, их предпочтений [2, с. 146].

В силу демографических, политических, географических и прочих факторов, особенности Казахского телевидения представляются недостаточно изученными. Труды на эту тему носят фрагментарный характер.

Автор прогнозирует, что развитие Казахстанского телевидения в целом будет зависеть от экономической ситуации, в целом, а в частности, эволюция жанрового разнообразия, эстетическое воздействие от визуализации, доступность и удобство использования при просмотре будут зависеть от развития телевизионных и компьютерных технологий. Также видится необходимым слияние банков данных образно-визуального и лексически-вербального контента и создание систем обратной связи, когда развитие сюжета зависит от выбора зрителя [3, с.53].

Теоретическое осмысление избранной тематики проводилось на примере телеконтента последних десятилетий, созданного и вышедшего в эфир в Республике Казахстан. Использовались записи выпусков. Большое место в работе занимает представление специфики одного из лучших телепроектов национальной тематики в истории Казахстана – программы «Кокпар». Телевыпуски при помощи сравнительного метода сопоставляются с некоторыми другими передачами, а также рассматриваются на фоне практики телевидения этой страны в целом.

При исследовании национальные традиции рассматривались в двух направлениях: первое – развитие традиций невозможно без опоры на прошлое. Второй же аспект находится в некотором противоречии к первому: нельзя жить только традициями в их неизменном виде. Они должны обновляться согласно требованиям времени, обретая новую жизнь и звучание в новых памятниках

материальной и духовной культуры, в частности – телекультуры; таковыми можно считать рассмотренные нами телепередачи [4, с.96].

В эпоху общинно-родового строя не было людей или племен, которые бы не пользовались названиями, не строили отдельных домов, не имели традиций и обычаев [6, с.215]. Подобные культурные различия между этносами присущи человечеству со времен зарождения человеческого общества. Поэтому они имеют непреходящую ценность, подлежат пропаганде и развитию, изучению и сохранению как гарант будущего страны. Без них невозможна всесторонне развитая культура, они являются ее потенциальной силой, в конечном счете – силой государства [7, с.194].

В 70-80 годы XX-века своего рода идеологом нации стал У.Жанибеков, привлекавший молодежь к литературе и искусству. Он был новатором в целом ряде проектов, сыгравших значимую роль в истории нации. Например, восстановил забытый за 60 лет национальный праздник Наурыз и способствовал его превращению в общую народную традицию. Относительно идеологии У.Жанибеков, после обретения независимости республикой, высказался так, проанализировав причины проблем в области двуязычия и двойного гражданства: «Мы не могли полностью реализовать свои экономические, производственно-технические, духовно-нравственные возможности, поскольку в царскую эпоху зависели от метрополии, а в советское время – от Центра. Нам была нужна национальная идеология, учитывающая интересы казахской нации, которая по различным причинам не могла главенствовать в республике в течение многих лет» [5, с.172].

В нашей духовной и материальной культуре есть одна тенденция, которая нами расценивается как ошибочная. Это привычка и стремление наше оригинальное искусство, да и любое другое, оценивать в сравнении с достижениями искусства и культуры чужих народов. Особо это касается сравнений с европейским и американским опытом. Если оцениваемая передача соответствует вкусу европейцев, то она признается произведением культуры, косвенно подтверждается, что она выполнена в так называемом классическом стиле.

Мы считаем, что этот подход не является рациональным. Ценность и авторитет наших традиционных национальных программ не может измеряться тем, насколько, в какой степени они приближены к европейским образцам телеискусства. Дело в том, что у каждой национальной передачи есть своя специфика, тесно связанная с этнической культурой. Любые перемены в области культуры и духовности могут получить развитие, только опираясь на предыдущие формы, они не могут быть исключительно заимствованными или подражательными, а настоящее искусство не может существовать отдельно от народа, создавшего его. Казахское телевидение затрагивало в рассматриваемый период в созданных телепередачах не только традиции и историю народа, и судьбу страны, но и обсуждало волновавшие общество сложные проблемы, одновременно не запугивая, а вселяя уверенность в будущем. Телеведущие и приглашенные актеры, музыканты, эксперты агитировали народ, призывали к подвигам во всех сферах жизни, побуждали молодежь проявлять патриотизм, утверждали и закрепляли истоки нравственности.

С другой стороны, нельзя не отметить и некоторые трудности. Казахстан пока не стал полноправным участником мирового информационного пространства, по мнению экспертов, поэтому создателям телепродукции следует помнить обо всех опасностях, угрожающих им в эпоху рыночной экономики и глобализации, когда так велик риск для страны стать лишь потребителем экспортируемой телевизионной продукции. В этой связи на современном этапе авторам телепрограмм придется проявить весь свой талант и творческий подход, а также гибкость и понимание ситуации, чтобы сохранить и преумножить лучшие традиции телевидения Казахстана [3, с.112].

Рассмотрев телепродукцию национальной и военно-исторической тематики, транслировавшуюся в Казахском телеэфире в последние три десятилетия XX-века, мы можем сделать вывод о том, что их создатели успешно реализовывали воспитательно-педагогическую, развлекательную и информационную функции телевидения. Тем самым они внесли весомый вклад в формирование единства нации на базе национальных ценностей. Созданные на казахстанском телевидении программы отвечали актуальным вопросам времени, способствовали созданию новых форм будущей телевизионной публицистики, представляли социально-психологические качества народа, его менталитет и опирались на достижения технического прогресса. Создатели телепередач с привлечением национальной тематики проявили талант в композиционном аспекте и аспекте содержательном. Они не представляли национальные традиции и обычаи как нечто замершее, неактуальное, невостребованное, они вдохнули в них новую жизнь.

В ходе своего развития за более чем пятьдесят лет истории казахское телевидение развивалось технологически. Это привело к расширению жанровой системы, с одной стороны, и проявлению

тенденций к межжанровой синкретичности, с другой, в русле общемировых тенденций. Это привело и к расширению функций телевидения (например, появились функции рекреативная и гедонистическая) и эстетическому обогащению содержательной части телепередач [5, с.68].

В силу демографических, политических, географических и иных факторов, специфика казахского телевидения не является достаточно изученной. В этой связи весьма перспективными представляются дальнейшие исследования качественных характеристик телепрограмм с дифференциацией по выбранной нами тематике. То есть представляется оправданным дальнейшее изучение телепередач национальной и военно-исторической тематики по группам с целью выявления их классификации, жанровых, художественных и композиционных особенностей, обобщенных по каждой группе, а также тех трудностей, что стоят перед их создателями в аспекте сохранения и продвижения национальных традиций и воздействие телевидения на зрителя.

Библиография:

1. Гикис, С.Н. (2011) Влияние телевидения на формирование мировоззрения молодежи// Университетские чтения – 2011. Материалы научно-методических чтений ПГЛУ. – Часть XVI. – Пятигорск: ПГЛУ:6-10.
2. Грачев, Г.В., Мельник И.К. (1999) Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. М.: РАН. Ин-т философии.
3. Шорохов, Д. (2001-2002). Литература и телевидение // Массовая коммуникация. - Алматы: Кафедра ЮНЕСКО КазНУ. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.unesco.kz/massmedia/pages/12_5.htm
4. Изотов, М. (2008) Проблемы патриотического воспитания народа в процессе формирования общеказахстанской национальной идеи// Этнопедагогика в системе образования, 5: 8-12.
5. Есенбекова, У.М. (2011) Тележурналистика: телехабар жасау технологиясы. Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір».
6. Штейнберг, Л.Я. (1936) Первобытная религия в свете этнографии. – Л.: Аврора.
7. Чернявская, Ю.В. (1998) Народная культура и национальные традиции: Учебно-методическое пособие. – Минск.

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ДӘСТҮРЛІ ОЮ-ӨРНЕГІНІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ

Байсынова Алима Ертайқызы

көркем еңбек пәнінің мұғалімі,

ОҚО, Арыс ауданы, «Жиделі жалпы орта мектебі»

Түйін: Қазақтың сәндік – қолданбалы ою - өрнегі жайлы сөз қозғанда, көз алдыңызға әсемдік пен сұлулық әлемі еріксіз елестейді. Осы бір қасиетті сөздер өнердің қай саласы болмасын сазгерлік, әдебиет, бейнелеу және т. б. өнердің барлық салаларына ортақ дүниелер. Қазақ халқының ежелгі замандардан - ақ қалыптасып, үнемі дамумен, жетілдірумен келе жатқан ою - өрнегі – сол сұлулық әлемінің ішіндегі ерекше бір саласы. Ою - өрнек тарихы тереңде жатқан, теориясы күрделі әсемдік өнері.

Түйін сөз: Қазақ ою-өрнегі – қазақ халқының ауыз әдебиеті сияқты мәдени шежіресі.

Резюме: Казахское народно - прикладное искусство, ассоциируется с красотой нежностью, благородством казахского народа. Эти национальные качества используются в любом жанре искусства. В литературе, архитектуре, скульптуре и др. Народно - прикладное искусство, является одной из древнейших искусств, а также в современном мире оно постоянно обновляется и преобряжается казахский национальный орнамент – это вид искусства, корнями уходящий глубоко в историю, и имеющий сложную теорию.

Summary: Kazakh folk – arts and crafts, is associ a ted with beauty, generosity of the Kazakh people. These national quality used in any genre of art in liferature in architecture, sculpture etc. Folk - arts and crafts is one of the oldest arts, as well as in the modern world is constantly updated and changld.

Ою-өрнек - адам баласының ақыл-ойларының толып-толқуымен, жүрегінің үлпілінен, өзін айнала қоршаған ортадан туған бейнелер. Гүлдің, жапырақтың, жан-жануардың бейнелері нақты сол шыны қалпында берілмей, көшірілмей, бейнелер арқылы ою-өрнекке айналып, қолдану аясына ерекше мәнермен, үндестікпен, әуенмен жеткен. Бұл халықтың білімінің, шеберлігінің өсіп, ою-өрнек өнеріне қосқан үлесі, тапқырлығы, данышпандығы.

Зерттеудің мақсаты: ұмыт болып бара жатқан төл өнерімізді қайта жаңғырту, оған жаңа мазмұн беру. Зерттеу нысаны: қазақ ою-өрнегінің әр түрлі тарихи кезеңдердегі композициялық ерекшеліктерін анықтап, олардың даму жолдарын зерделеп, ғылыми негіздерін жүйелеу. Зерттеудің өзектілігі: Ұлттық ою-өрнектерді зерттей отырып, халқымыздың ою-өрнегін назардан тыс қалып қоймауын жас ұрпаққа дәріптеу, тарихына үңілу.

Зерттеудің міндеттері: ою-өрнектің шығу тарихын, олардың түрлерін қайта жаңғырту, жүйелеу, кейінгі ұрпақ санасына сіңіру.

Жұмыстың орындалу әдісі: Оқушылардың ою- өрнек өнеріне деген оқу-танымдық шығармашылығын, іс әрекетін талдау.

Жұмыстың нәтижесі: Ата - бабаларымыздың жинақтап дайындаған бай тәжірибесін қолдана отырып, ою - өрнектің технологиясын таңдап алудағы оқушының іскерлігін, шеберлігін қалыптастыру. Өрнектелген бұйым арқылы оқушының ұлттық өнерге деген көзқарасын, қызығушылығын дамыту.

Зерттеудің жаңалығы: Ғасырлар бойы келе жатқан ою-өрнектерді ғылыми тұрғыда талдап, жаңа заман талабына сай өзгерістер енгізу жолдарын қарастыру. Қазіргі заман талабына сай шеберлердің шығармасының дүниеге келуі зерттеу мен білгірлікті, еңбекқорлықты, ғылымдылықты, талант пен дарындылықты қажет ететіндігін ұғыну.

Қазақ ою-өрнегі - ғасырлар бойы дамып келе жатқан өнер туындысы. Халқымыздың қай қолөнер саласын алсақ та, ою - өрнектер өзіндік ерекшелігін сақтай отырып, белгілі бір тәртіппен орналасқанын көреміз. Оюлардың ежелден келе жатқан нұсқаларында элементтер құстың, гүлдің, жануарлардың түрін тұспалдап тұратыны белгілі. Көне түркілердің түсінігі бойынша, құс - көктің, балық - судың, ағаш - жердің белгісі. Халқымыздың ғасырлар бойы мұра болып келе жатқан 60-қа жуық оюлардың мазмұны мен нұсқасы, атаулары жиналған. Мәліметтерге сүйенсек, шеберлер өздерінің қолөнер туындыларына табиғаттан алынған бейнені дәлме-дәл түсіруге ұмтылған. Бұйымдарда жан-жануарлардың мүйізі, дене мүшесі, тұяғы, құстың тұмсығы, түлкінің басы, бөрінің құлағы немесе иттің құйрығы т.б. және өсімдіктердің түрлері кеңінен бейнеленген [1].

Ою-өрнекті зерттеген, қолдарынан сан-қилы өрнектің үлгі-түрлерін жасап көрермендерді паш етіп қуантқан зергер, ұста, шеберлерімізді, ән мен жырға қосқан әнші, ақындарымызды айтпаған күнде оларға талдау жасап тарихқа жазып, сызып кеткен қазақ қолөнерінің, оюдың не екенін басқа елдерге жеткізген, көптеген шет елдердің саяхатшыларын, тарихшыларын, этнографтарын, археолог-ғалымдарын айтуға болады. Олардың ішінде В.В.Стасов, Г.Н.Потанин, П.С.Паласс, И.Георги, А.К.Гейнес, С.М.Дудин, В.Н.Чепелевті және т.б. қосып айтуға болады. Қазақ елінің топырағынан таралып, суын ішіп жоғарғы дәрежелі білім алып, сол білімдерін басқа ел мамандарына таныта білген және қазақ қолөнерін жоғары бағалап, талдау жасап, оның ішінде ою-өрнекті топтастырып бір жүйеге келтірген этнограф, тарихшы, әдебиетші, өнертанушы ғалымдарымыз да бар. Олар Ш.Уәлиханов,

Ә.Марғұлан, Х.Арғынбаев, С.Қасиманов, М.Мұқанов, Ө.Жәнібеков, Т.К.Бөсенов, Е.Масанов, Б.Тұяқбаева, Б.Әлмұхамбетов, Б.Ибраев, К.Ибраева, Т.Жанысбеков, Ж.Шәйкенов, Ұ.М.Әбдіғаппарова және т.б. ғалымдар зерттеген.

Ою-өрнектің пайда болу тарихы туралы бірнеше теория бар. XIX ғасыр соңында Л.К.Попов өнер, соның ішінде ою-өрнектің пайда болуы жөнінде «магиялық теориясын» ұсынды. Яғни таңбалау, алғашқы өнер «жануарларға еліктеуден емес, оларды бағындыруға» деген ұмтылыстан пайда болды. Л.Я.Штенберг: «Жануарлар культінің өнердің дамуына үлкен әсері болды. Бір жағынан бейнелеу сол жануар санын көбейтудің магиялық әдісі деп сенсе, екінші жағынан адам өзіне сол аңның күші беріледі деп жануар денесінің мүшелерін немесе қолдан жасалған бұйымдарды өрнектеп тағып жүрген» [2, 3].

Қазақ ою-өрнегінің өзіне тән даму жолы мен тарихы бар. Ол тарих сонау көне замандардан сақ, Андронов мәдениетінен басталады. Андронов мәдениеті б.з.б. екі мыңжылдықтың соңғы жартысы мен бір мыңжылдықтың басында Батыс Сібір мен Қазақстанды мекендеген тайпалар мәдениеті. Ал б.з. VII-X ғасырларда сақтар негізінен Оңтүстік Шығыс және Орталық Қазақстан жерлерін мекен еткен. Сақ тайпалары туралы құнды тарихи деректер ежелгі заманғы грек және парсы тарихшыларының қолжазбаларында кездеседі. Ол жазбаларда грек тарихшылары сақтарды «азиялық скифтер» - деп, ал парсы тарихшылары «сақ» деп атаған. Бұған елімізде ұзақ жылдар жүргізген археологиялық зерттеулердің нәтижесінде анықталған. Ежелгі мәдениеттің үлгілері дәлел бола алады. Дәлірек айтқанда, 1960 жылы Талдықорғанда табылған қазанда «ұлу» өрнегі бейнеленген. Алматы облысында табылған құмырада «лотос қауызы» тәріздес өрнектер болған. Бұл өрнектер неолит және қола дәуірінен бастау алған деген болжам бар. Қазақ қолөнерінің ертеректе пайда болғанын Досбай тауларында бейнеленген суреттер мен Ұлытаудан табылған керамикалық ыдыстар да дәлел бола алады. Көне дәуірде өмір сүрген адамдардың кәсіптерінің бірі-саятшылық болғаны белгілі. Оның көріністері ретінде Қаратау жақпаларына салынған суреттерді айтуға болады. Ал орта ғасырларда өрнектер сәулет өнерінде пайдалана бастады. Түркістан қаласындағы Қожа Ахмет Йасауи кесенесінде, Батыс Қазақстандағы құлпытастарында, Тараз қаласының маңында тұрғызылған Айша-Бибі ескерткіштерінде, сонымен қатар, қазақтардың баспанасы саналған киіз үйлерінде көп бейнеленген.

Қазба жұмыстары кезінде сақ қорғандарынан алтыннан, ағаштан, қоладан, теріден, зергерлік бұйымдарынан, яғни жалпы қолөнер туындыларынан жасалған барлық ескерткіштеріне ою-өрнек бейнеленген. Ол ою-өрнектер жан-жануарлар мен аңдардың, құстардың бейнелері болған. Сақтар зергерлік бұйымдарына (білезік, сақина, жүзік, алтыннан жасалған моншақтар) негізінен ғарыштық және геометриялық ою-өрнектердің қарапайым элементтерін бедерлеген [4]. Олардың алғашқы оюларының бөлшектері ғарыш әлемінен туындаған деседі. Кейін келе, сақтарда сынық, жолақ, жіңішке, жуан сызықтар мен үшбұрыштар пайда бола бастады. Бұл сақтардың тұрмыс-тіршілігін айқындай бастады. Осындай ізденістің арқасында олардың сана сезімінде табиғатқа байланысты бейнелер (күн өрнегі, жапырақ өрнегі, жұлдыз өрнегі, крест бейнелері) туындап, оларда түстерді бояп, композиция жасап қолдана бастады.

Ғұн мәдениетінде сыртқы пішіні пирамидаға ұқсап жасалынған «үшбұрыш» өрнегі әйелдерінің алқасында бейнеленді. Ғұндар өнерінде киізге, былғарыға, тастарға түрлі бейнелер салды. Бұл ата-бабаларымыздың тұмыс-тіршілігінен көптеген мағлұматтар алуға болады. Зергерлеі бұйымдарда жануарлар мен аңдардың бейнелері кездеседі. Сақ тайпасының жалғасы болып табылатын үйсіндер мен қаңлылардың мәдениеті сақ мәдениетін одан ары қарай дамытты. Оларда темірден жасалған өрнектер көптеп кездеседі. Үйсіндер мен қаңлыларда бейнеленген ою-өрнектері басым бөлігі геометриялық элементтерден жасалынып отырды.

Түрік қағанаты өмір сүрген жәдігерлерге сүйенсек, қолөнер шеберлері үстем тап өкілдеріне арнап үй-жиһаздарын, ер-тұрман, киім-кешек, ыдыс-аяқ, зергерлік бұйымдарына геометриялық және өсімдік тектес ою-өрнектерді салып отырды.

Қарлұқтар мен қараханидтер кезеңінде қазақ ою-өрнегінің стилі геометриялық және өсімдік тәріздес өрнек болды. Бұл кезеңде ою-өрнектерді әрлеу мен түрлі кескін берудің жаңа кезеңі пайда болды. Ою-өрнек салынған бұйымдарға қосымша фон беріп, көркемдік деңгейі өсіп отырды.

Қазақ ою-өрнек өнерін жан-жақты зерттеуде ғалымдар мен өнертанушылар, тарихшылар мен этнографтар ат салысты. Ою-өрнек тарихын қазақ ғалымдарының саралай бастағанына небәрі 50 жылдан енді асыпты. Ғалымдардың пайымдауынша, пайда болуының бірнеше себептері бар. Адамзат ғасырлар бойы әсемдікке, сұлулыққа ұмтылған, сондықтан да ою-өрнектерді тұрмыстық заттарды безендіру үшін пайдаланған. Ою-өрнек өнерінде белгілі бір халыққа ғана тән негізгі көркемдік ерекшеліктері сақталады. Сондықтан ол халықтың бейнелеу, сұлулықты қабылдау мәдениеттіліктің

жоғарлылығымен, ұлттық қолтаңбамен тікелей сабақтасып жатады. Ғалымдар халықтың өнеріне баға беру кезінде жоғарыда аталған өлшемдерді басшылыққа алады. Қай халықтың мәдениетіне байыппен көз салсақ та, сол халықтың өздеріне тән әсемдік талғамы мен танымына, эстетикалық ұстанымына сәйкес дамып отырғанына көз жеткіземіз. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ халқының тұрмыс-тіршілігінде ою-өрнек қатыспайтын саласы жоқ деуге де болады. Сондықтан да қолөнер саласының бәрінде де бұйымдарды көріктендіру үшін, әшекейлеу үшін ою-өрнекті молынан пайдаланған [5, 6].

Сонымен, қорыта айтқанда, қазақтың ою-өрнектері арқылы оқушылардың қабілетін арттыру мүмкіндіктері мұғалімнің, оқушылар мен ата-аналардың арасында жүйелі түрде байланыс орнағанда, мәдениет орталықтары мен отбасы арасында тығыз байланыс болғанда ғана жоғары болады. Мектептегі технология сабақтарында ою-өрнек жасауда оқушылардың дүниетанымы мен ойлау деңгейін, көркемдік шығармашылық қабілетін, еңбек ете білудегі белсенділігін дамытады, ізгі қасиеттер қалыптастырады. Халықтың тарихы, мәдениеті, дүниетанымы құрылымы, тыныс-тіршілігі біртұтас дүние. Демек, оның қолөнерінде зерттегенде осы тұтастықты аңғару керек. Ою-өрнекті көзбен көріп қана әсерленбей, оның атауларының мазмұнын, шығу тарихын білудің, тұспалды ойын түсінудің маңызы өте зор. Өйткені, ою – өткен заманның хабаршысы, шежіресі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Арғынбаев Х. Қазақ халқының қолөнері. Алматы: Өнер, 1987. 113 б.
2. Төленбаев С., Өмірбекова. «Қазақтың ою-өрнегінің жасалу жолдары», Алматы, 1993 ж.
3. Әбдіғаппарова Ұ.М. Қазақтың ұлттық ою-өрнектері, Алматы, 1999 ж.
4. Өмірбекова М.Ш. Қазақтың ою-өрнектері. – Алматы: «Алматыкітап» ААҚ, 2003-284 бет.
5. Қасиманов С. «Қазақтың қолөнері» - Алматы: Қазақстан 1995. -76.
6. «Мектептегі технология. Технология в школе». Республикалық әдістемелік журнал. №4, 2003, №10, 2003, №7-8, 2006 ж.

МАЗМҰНЫ

Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Тастанова А.К. УЧИТЕЛЬ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ОБРАЗОВАНИИ	7
Zhetpisbayeva B.A., Smagulova G.T. FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN THE SPHERE OF TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATION IN KAZAKHSTAN: ISSUES AND BACKGROUND	13
Мусабекова Г.Т., Жолдасбекова Б. ПРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ СТУДЕНТОВ	17
Мусабекова Г.Т., Исмаилова А. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ СТУДЕНТОВ	21
Еркибаева Г. Г. ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ КАК ВАЖНЕЙШЕЕ СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЗНАНИЙ	25
Кенжебекова Р. И., Молдабек Қ. БАСТАУЫШ СЫНЫП МАТЕМАТИКАСЫНАН СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАР ӨТКІЗУДІҢ МАҢЫЗЫ.....	30
Мусабекова Г.Т., Момбекова Ш. ИНТЕРАКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ	34
Федорова М.А. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА ОСНОВЕ КОНТЕКСТНО – БАЗИРУЕМОГО ОБУЧЕНИЯ.....	38
Беркимбаев К.М., Адырбеков К.М. КРЕАТИВТІ ПОТЕНЦИАЛДЫЛЫҚ ҰҒЫМЫНЫҢ МӘНІ.....	41
Жумабекова К.Б., Қилыбай Ж. ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОНСТРУКТИВТІ ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ	46
Мизамбаева Ф.К. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМОРАЗВИТИЕ КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФИИ	50
Басшығұлов А.С. ПРОФЕССОР Ш. ТАУБАЕВАНЫҢ ҒЫЛЫМИ МЕКТЕБІНДЕГІ МАГИСТРАНТТАР МЕН ДОКТОРАНТТАРДЫҢ ЗЕРТТЕУ ІС-ӘРЕКЕТІ ӘДІСНАМАСЫНЫҢ ДАМУЫ	53
Ерхожина Ш.Л. ОҚЫТУДАҒЫ ОҚУ-ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРДІ БАСҚАРУ	58
Бердиярова А.К., Жуйкова Л.А. РОЛЬ ПЕДАГОГА В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ ХОРЕОГРАФИЧЕСКИХ УЧИЛИЩ.....	61
Байтерекова Н.И. БІЛІМ БЕРУДЕ ПӘН АРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МӘНІ.....	65

Otegulova G. FIVE FACTORS AND CONDITIONS DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF DISTANCE LEARNING	68
Adilbaeva R.K. COMPARATIVE ANALYSIS OF DISTANCE LEARNING AND TRADITIONAL LEARNING	71
Дүйсенбаев А.Қ. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ НЕГІЗІНДЕ ЖАСТАРДЫ ПАТРИОТИЗМГЕ ТӘРБИЕЛЕУ	75
Чаканова С.Д. ВЛИЯНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ СИТУАЦИИ НА МОТИВАЦИЮ РЕЧЕПОРОЖДЕНИЯ...	78
Мырзаканов М.С. "КӘСІПТІК ОҚЫТУ" БІЛІМ БАКАЛАВРЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	81
Bakytgul A., Zhupar B., Salamat I. USING MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATIONAL PROCESS	85
Арепьева С.В. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ	87
Алпысбаева А.Е. ДИАЛОГТЫҚ ОҚЫТУ ЭВОЛЮЦИЯСЫ	90
Тусупбекова М.Ж. ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ЗАПОМИНАНИЯ И ПРАВОПИСАНИЯ НОВОГО КАЗАХСКОГО АЛФАВИТА В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ	94
Қонысова А.А., Қонысова С.А. «Icebreaker» ӘДІСІ ЕКІНШІ ШЕТ ТІЛІН МЕНГЕРУДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ БІРІ.....	100
Zhetpisbayeva B.A., Kokhanover T.A., Assylbek T.D. PROBLEMS OF CONTINUITY OF ENGLISH LANGUAGE CURRICULA OF PRESCHOOL INSTITUTIONS AND ELEMENTARY SCHOOLS IN KAZAKHSTAN.....	104
Сутеева М.А., Бұлақбаева М.К. ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ТЕРМІНІНДЕ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ.....	108
Nyshanova S.T., Patchakhanova U. ANALYSES OF DIFFERENT POINTS OF VIEW ON COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING.....	111
Nikolay A., Maral N. REVEALING THE EMOTIONAL LEVEL OF GENDER COMMUNICATIVE PERSONALITY IN THE SOCIOCULTURAL EURASIAN SPACE	114
Сұлтанбек М.Ж., Алимбекова Л.Т. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БІЛІМ БЕРУДЕГІ АҚПАРАТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН БОЛАШАҚ ҮШІН МАНЫЗДЫЛЫҒЫ	121
Ерхожина Ш.Л., Абдрасилова А. САБАҚТЫ ЖОСПАРЛАУДЫҢ МАҢЫЗЫ.....	125

Кермешова Ж.Б., Сухомлинский В. ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ.....	129
Есентаева А.И. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДАСАБАҚТЫ ЖОСПАРЛАУДА СҮЙЕНЕТІН КЕЙБІР ҚАҒИДАТТАР	133
Кенжебекова Р.И., Қазыбаева К.У. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ҮЙІРМЕ ЖҰМЫСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫГУШЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУ	137
Асанова Д.Н., Бахтыбаева Ж.Б. К ПРОБЛЕМЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ ДОШКОЛЬНИКОВ	145
Кыстаубаева Ж.Н. САМОРЕГУЛЯЦИЯ КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ УСПЕШНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ.....	147
Рысбекова А.Қ., Берік Н.Б. БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	150
Бексеитова Э.О МОДУЛЬДІК ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕДЕ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	153
Анарбаев А.К., Абусейтов Б.З. МЕКТЕПТЕГІ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘДІСТЕМЕСІ.....	156
Тобагабылова А.Ж. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ МІНЕЗІ МЕН СЕЗІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРЫП ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ҚАҒИДАЛАРЫ	161
Zhuman A.K., Tazhikeyeva A.Sh., Abisheva S.K. ON CLIL AS AN IMPORTANT METHOD OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	165
Kylyshpayeva M.Kh., Kylyshpayeva S. COGNITIVE APPROACHES IN FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING	168
Ауелбеков Е.Б., Бүркітбаев Т.С., Мамбетаев Е.Б. ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ НЕГІЗІНДЕ АРТТЫРУ	172
Сагимбаев А.А., Узакбаев Т.К. РОЛЬ САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ.....	176
Акбаева Г.Н., Айтказина А.С. ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУ АЯСЫНДА КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ОНЫ ДАМУ ТУРАЛЫ ЖОЛДАРЫ.....	180
Сұлтанбек М.Ж., Сүйінжанова Ж.К., Сариев С.Д. БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ НӘТИЖЕСІНДЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ КӘСІБИ ДАМУЫ.....	185

Қошанова Г.Д., Жүсіп Ұ.А. КОРПОРАТИВТІ ПОРТАЛ ЖӘНЕ ВИРТУАЛДЫ ОФИС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	188
Есенбекова Ұ.М. МЕМЛЕКЕТ ПЕН ҚОҒАМНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ.....	192
Құранбек Ә.А., Мусабаева А.Н. МӘДЕНИЕТ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РӘМІЗ	195
Рыскиева А.Ә., Сейтимбетова С.Д. БАЙЫРҒЫ ТҮРІКТЕРДІҢ ӘЛЕМ СУРЕТТЕМЕСІНДЕГІ САНДЫҚ РӘМІЗДЕРДІҢ СЕМАНТИКАЛЫҚ МӘНІ	199
Есенбекова У.М. ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНО-ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ТЕЛЕВИДЕНИЯ НА ЛИЧНОСТЬ	205
Байсынова А.Е. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ДӘСТҮРЛІ ОЮ-ӨРНЕГІНІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ.....	208

**«ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҒЫЛЫМЫ МЕН ӨМІРІ»
«НАУКА И ЖИЗНЬ КАЗАХСТАНА»
«SCIENCE AND LIFE OF KAZAKHSTAN»**

Халықаралық ғылыми журналы (Мемлекеттік тіркеу: №9875-Ж 09.02.2009 ж.
Халықаралық тіркеу: ISSN 2073 – 333X, Париж, наурыз)
2009 жылдан бастап жылына 6 рет шығады.

Международный научно-популярный журнал
(Гос. регистрация: №9875-Ж 09.02.2009,
Международная регистрация: ISSN 2073 – 333X, Париж, март 2009 г.)
Периодичность издания журнала выходит 6 раз в год.

Ғылыми еңбектің негізгі нәтижелерін жариялау үшін Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі білім және ғылым саласындағы бақылау Комитетінің 2012 жылғы 10 шілдедегі №1082 бұйрығымен ғылыми баспалар тізіміне енгізілген.

Журнал индексті ғылыми дәйексөздер қатарына қосылады және ҚР БҒМ Білім және ғылым саласындағы бақылау жөніндегі комитет ұсынған заңтану, филология, педагогика, өнертану ғылымдары бойынша басылымдар тізіміне кіреді.

Автор мәліметтің нақтылығына, ресми құжаттардың сілтемелері мен басқа да деректердің дұрыстығына жауапты. Редакцияға келген материалдар кері қайтарылмайды.

Мақалада отандық авторлардың еңбектеріне міндетті түрде сілтеме берілу керек.

Журналға мақаланы қазақ, орыс, ағылшын, неміс, француз, қытай, түрік, араб және ТМД халықтары тілдерінде жазуға болады.

Приказом Комитета по контролю в сфере образования и науки МОН РК от «10» июля 2012 года №1082 рекомендован для научных публикаций.

Журнал включен в индекс научного цитирования (ИНЦ) и в список изданий, рекомендованных Комитетом по контролю в сфере образования и науки МОН РК по специальностям: **юриспруденция, филология, педагогика, искусствоведение.**

Ответственность за достоверность фактов и сведений, содержащихся в публикациях, несут авторы. Материалы редакцией не возвращаются.

В статье обязательно сопровождение ссылок на работы отечественных авторов.

Статьи журнала принимаются на казахском, русском, английском, немецком, французском, китайском, турецком, арабском языках и могут быть написаны на языках народов СНГ.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҒЫЛЫМЫ МЕН ӨМІРІ
Халықаралық ғылыми-көпшілік журнал
№ 1 (54) 2018 жыл

Бас редактор:

«Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері», з.ғ.д., профессор Е.О. Алауханов

Басуға 25.01. 2018 ж. қол қойылды. Пішімі 84x108 1/8. Офсетті қағаз.
Сандық басылыс. Көлемі 27 б.т. Таралымы 1000 дана. Тапсырыс №11.

Редакция мекенжайы: Астана қ., Алматы ауданы, Оңтүстік-Шығыс, оң жағалау,
Түлкібас көш., 49 үй, web-site: www.nauka-zan.kz, e-mail: nauka-zan@mail.ru